

В. Шульга В.П. Жушман
Г.Ф. Кулинич В.Ю. Уркевич

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:

правові засади створення,
функціонування та припинення

Шульга М.В., Жушман В.П.,
Кудинич П.Ф., Уркевич В. Ю.

*Глубоко уважаючи
Николаю Івановича
с искренней благодарностью
и уважением
авторского коллектива*

код екземпляра

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:

правові засади створення,
функціонування та припинення

Навчально-практичний посібник

Харків
«Одіссей»
2004

Рекомендовано до друку
Вченою радою Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого
самоврядування АПрН України

Постанова № 12 від 24 червня 2004 р.

Ш56 Шульга М.В., Жушман В.П., Кулинич П.Ф.,
Уркевич В.Ю.

Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення: Навчально-практичний посібник / За заг. ред. М.В. Шульги. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — 464 с.

ISBN 966-633-354-6

Навчально-практичний посібник присвячено дослідженню правових питань створення, функціонування та припинення фермерських господарств в Україні. Подано науково-практичний коментар Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року за станом законодавства на 1 липня 2004 року. У Додатку містяться зразки статуту та установчого договору фермерського господарства, витяги з окремих нормативних актів України щодо діяльності фермерських господарств.

Навчально-практичний посібник розрахований на викладачів і студентів юридичних та сільськогосподарських навчальних закладів, практичних працівників, усіх, кого цікавлять питання аграрної реформи та її законодавчого забезпечення.

Закон України «ПРО ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»

**Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні за-
сади створення та діяльності фермерських господарств як
прогресивної форми підприємницької діяльності громадян
у галузі сільського господарства України.**

**Закон спрямований на створення умов для реалізації
ініціативи громадян щодо виробництва товарної сіль-
ськогосподарської продукції, її переробки та реалізації
на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для за-
безпечення раціонального використання і охорони земель
фермерських господарств, правового та соціального захисту
фермерів України.**

19 червня 2003 р. Верховною Радою України прийнятий
Закон «Про фермерське господарство», який набув чин-
ності з дня його опублікування, тобто з 29 серпня 2003 р.
Даний нормативно-правовий акт прийшов на зміну Закону
України від 20 грудня 1991 р. «Про селянське (фермерське)
господарство», який хоч і перестав відповідати сучасним
реаліям функціонування фермерських господарств в умо-
вах ринкової економіки України, але виконав свою роль.
Він, зокрема, встановив правові умови і порядок одержання
земельних ділянок для створення таких господарств і тим
самим започаткував юридичну можливість їх виникнення
вже на перших етапах проведення радикальної земельної ре-
форми. Необхідність прийняття цього Закону на той період
була обумовлена істотною особливістю правового статусу
фермерських господарств як суб'єктів земельних та інших
відносин.

Новий Закон України «Про фермерське господарство»
увібрав у себе всі позитивні моменти, які витримали ви-
пробування і перевірку часом і сприяли становленню фер-
мерського руху в період 1991–2002 рр. Разом з тим в новій
редакції Закону знайшли своє закріплення низка нових
принципових положень, які спрямовані на забезпечення
розширення сфери фермерського господарства в аграрному
секторі та зростання конкурентоспроможності продукції
фермерських господарств на вітчизняному та зарубіжних

ринках, а також забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств.

Формування і функціонування такої нової організаційно-правової аграрної структури як фермерські господарства — це результат проведення радикальної аграрної реформи, яка після завершення в основному земельної реформи є її логічним продовженням.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття фермерського господарства

1. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

2. Фермерське господарство може бути створено одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону.

3. Фермерське господарство має своє найменування, печатку і штамп.

4. Фермерське господарство діє на основі Статуту. У Статуті зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України.

1. Коментована стаття визначає фермерське господарство як прогресивну форму підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України. Це одна з найважливіших організаційно-правових форм реалізації громадянами України конституційного права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, та їх земельних прав в умовах здійснення земельної та аграрної реформи.

Серед інших організаційно-правових форм сільськогосподарської діяльності (сільськогосподарських кооперати-

вів (виробничих і обслуговуючих), особистих селянських господарств, приватних аграрних підприємств, орендних аграрних господарств та ін.) фермерське господарство займає провідне місце, оскільки воно є однією з основних організаційних форм сучасного аграрного підприємництва.)

✓ Закріплення ст. 42 Конституції України права кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, є важливим підґрунтям створення громадянами України фермерських господарств та подальшого їх функціонування цих аграрних товаровиробників. Положення зазначеної норми системно пов'язані з приписами інших статей та зі статтями 13 та 14 Основного Закону щодо закріплення права власності на природні ресурси (зокрема, на землю), які є одним із найважливіших засобів виробництва в сільському господарстві. Реалізація конституційного права громадянами на підприємницьку діяльність безпосередній та органічний зв'язок має зі ст. 41 Конституції щодо змісту та форм права власності, непорушності права приватної власності; ст. 43 Конституції про право на працю та ін. Саме реалізація права власності (в тому числі на землю) шляхом використання її у підприємницькій діяльності та реалізація права на працю, як обов'язкового фактора виробництва, утворюють необхідну і відносно самодостатню систему функціонування фермерських підприємницьких відносин.

Право на підприємницьку діяльність шляхом створення фермерських господарств, що суб'єктивно реалізується завдяки приватному інтересу через приватну мотивацію, є фактично першочерговим публічним інтересом функціонування економічної системи в аграрному секторі.

Формування та становлення приватного сектору в сільському господарстві, одним з головних представників якого є фермерські господарства, значною мірою пов'язані з реалізацією Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». Саме в результаті реформування переважної більшості колективних сільськогосподарських підприємств згідно з цим Указом виникли ринково орієнтовані сільськогосподарські товаровиробники, серед яких значну питому вагу набули фермерські господарства. Як і інші юридичні особи ринкового типу (сільськогосподарські кооперативи, приватні підприємства, господарські товариства та ін.), фермерські господарства були створені на засадах приватної власності та оренди землі і майна.

Структурні зміни в аграрному секторі відкрили широкі перспективи для становлення та розвитку фермерських господарств як однієї з перспективних форм приватного сільськогосподарського виробництва. Так, на 1 січня 2002 р. кількість фермерських господарств становила 46,1 тис. юридичних осіб. Вони використовували 2585,8 тис. га сільськогосподарських угідь, з яких 2410,9 тис. га орних земель. В середньому на одне господарство припадало відповідно по 62,2 га сільськогосподарських угідь (у тому числі 58 га ріллі)¹.

Фермерське господарство як самостійний, добровільно створений одноосібно громадянином України або громадянами господарюючий суб'єкт має статус юридичної особи, який визначається цивільно-правовими нормами. Стаття 80 Цивільного кодексу України вважає юридичною особою, яка створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Їй притаманні певні ознаки, які дають можливість відрізнити юридичну особу від будь-яких інших формувань (філій, структурних підрозділів, об'єднань та ін.). Такими ознаками вважаються: наявність відокремленого майна, самостійна відповідальність за зобов'язаннями, придбання і реалізація цивільних прав від свого імені, можливість виступати позивачем і відповідачем від свого імені в суді.

Фермерське господарство як юридична особа має бути певним чином організоване як єдине ціле, мати організаційну структуру та орган, який здійснює правосуб'єктність юридичної особи.

Наявність у фермерського господарства відокремленого майна означає, що для участі у товарно-грошових відносинах воно повинно мати певне майно, яке належить саме йому як юридичній особі. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про фермерське господарство»² до складу його майна можуть входити: будівлі, споруди, облаштування, матеріальні цінності, цінні папери, продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи та інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом. Крім того, майно фермерського господарства може не обмежуватися лише майновими об'єктами (в тому числі і земельними ділянками), а полягати ще й в наявності майно-

¹ Інформація про селянські (фермерські) господарства // Землевпорядний вісник. — 2002. — № 1. — С. 63.

² Далі за текстом, якщо не обумовлено інакше — Закон.

вих прав (наприклад, права користування землею, водами та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням тощо).

Можливість від свого імені набувати майнові та особисті права і мати відповідні обов'язки полягає в тому, що фермерське господарство має право від свого імені укладати договори, виступати в зобов'язаннях, нести самостійну відповідальність. Самостійна, наприклад, майнова відповідальність передбачає можливість кредиторів фермерського господарства звертатися з майновими вимогами, які випливають з його зобов'язань, безпосередньо до цього господарства. Крім того, стягнення за цими вимогами можливо звернути тільки на майно даного фермерського господарства. Така здатність фермерського господарства виступати в товарно-грошових відносинах від свого імені обумовлює і можливість виступати в суді позивачем, відповідачем, третьою особою. В цих випадках фермерське господарство виступає від свого імені, а не від імені голови або членів господарства.

Фермерське господарство — юридична особа приватного права. Воно створюється на підставі установчих документів у порядку, встановленому законом. Як організаційно-правова форма сільськогосподарської трудової підприємницької діяльності функціонування фермерських господарств нерозривно пов'язане з використанням земель сільськогосподарського призначення. Такими землями визначаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей (ст. 22 Земельного кодексу України). До земель сільськогосподарського призначення належать як сільськогосподарські, так і несільськогосподарські угіддя. Безпосередньо, як засіб виробництва, фермерськими господарствами використовуються сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги). Крім того, у процесі функціонування фермерських господарств важливого значення набувають несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо).

Унікальність фермерського господарства як самостійної і специфічної форми аграрного підприємництва полягає в тому, що ведення такого господарства здійснюється за са-

мостійною ініціативою, на власний ризик і систематично. Ця форма ведення сільськогосподарського виробництва включає виготовлення товарної сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку. Вона виникає на добровільних засадах, за особистим волевиявленням громадян України.

Одна із суттєвих особливостей функціонування фермерських господарств полягає в тому, що їх члени (переважно сільські жителі) ведуть «трудова» сільськогосподарське виробництво, тобто виробництво, яке базується на праці власників цих господарств, їх родичів та членів їх сімей.

Трудові відносини в фермерських господарствах формуються як на основі членства в них, так і виникають на засадах трудового договору (контракту). Фермерське господарство, маючи статус юридичної особи, забезпечує його членам індивідуальну зайнятість, яка повинна бути для них суспільно корисною формою праці.

Основні завдання фермерського господарства полягають у забезпеченні більш повної зайнятості сільського населення суспільно необхідною діяльністю, використання трудових ресурсів; виробництві, переробці і реалізації товарної сільськогосподарської продукції; участі у формуванні та розвитку об'єктів соціальної інфраструктури тієї сільської місцевості, де функціонує фермерське господарство; раціональному та ефективному використанні земель сільськогосподарського призначення.

2. Створення фермерського господарства пов'язане з волевиявленням громадян України. Іноземні громадяни, особи без громадянства та юридичні особи не можуть створювати або приймати участь у створенні фермерського господарства.

Право на створення фермерського господарства мають лише громадяни України, які відповідають вимогам, встановленим законом. Засновниками фермерського господарства можуть виступати як один, так і кілька громадян України. У другому випадку закон вимагає, щоб між цими громадянами існував родинний чи сімейний зв'язок. Саме родичі або члени сім'ї можуть створювати фермерське господарство. Створення самостійних фермерських господарств можливе і окремими членами однієї сім'ї. Фермерське господарство вважається створеним з моменту його державної реєстрації. Фермерське господарство характеризується специфічними ознаками, сукупність яких свідчить про особливий право-

вий статус цієї юридичної особи. Так, це форма аграрного підприємництва, що здійснюється тільки громадянами України за їх власною ініціативою, на власний ризик і систематично. Фермерське господарство, будучи юридичною особою, являє собою, в основному, сімейно-трудове об'єднання, до складу якого входять подружжя, батьки, діти, що досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення цього господарства.

Згідно із Сімейним кодексом України, який вступив у дію з 1 січня 2004 р., сім'єю вважається спільне проживання осіб, пов'язаних спільним побутом, що мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважаються сім'єю і тоді, коли один з них у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших важливих причин не проживають спільно.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і у випадках, коли вона спільно з батьками не проживає. Дитиною вважається особа до досягнення нею повноліття, тобто 18 років. Малолітня дитина — особа до досягнення нею 14 років, неповнолітня — до досягнення нею 18 років. Діти, що досягли 14-річного віку, вважаються неповнолітніми.

Підставами виникнення сім'ї є: шлюб, кровне споріднення, інші підстави, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Сім'єю буде вважатися, наприклад, проживання жінки разом з дітьми, які народжені нею не у шлюбі; спільне відкрите проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу при відсутності формальних перешкод для цього та ін. Права сім'ї визнаються і за одинокою особою.

Функціонування такого господарства пов'язане з особистою працею членів фермерського господарства, внаслідок якої виробляється певна товарна маса продукції харчування, кормів для худоби, сировини для промисловості, що створює можливість одержувати доходи. Діяльність самого фермерського господарства та його членів за своїм головним змістом є процесом використання земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва.

3. Фермерське господарство, створене у встановленому законом порядку, має свої атрибути: найменування, печатку й штамп.

Названі атрибути забезпечують індивідуалізацію фермерського господарства, відокремлення його від інших осіб.

Згідно зі ст. 90 Цивільного кодексу України¹ юридична особа (в тому числі і фермерське господарство) повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму. Найменування фермерського господарства слугує забезпеченню індивідуалізації цієї юридичної особи, можливості його участі в цивільному обороті.

Фермерське господарство, як юридична особа, може мати окрім повного найменування ще й скорочене. Воно вказується в установчих документах фермерського господарства і вноситься в єдиний державний реєстр.

Не виключено, що фермерське господарство, як суб'єкт підприємницької діяльності, може мати фірмове найменування. Воно підлягає спеціальній реєстрації згідно з чинним законодавством.

Право на фірмове найменування фермерського господарства виникає з моменту державної реєстрації цього господарства. Це право фермерське господарство може використовувати як у реквізитах штампу, бланків, рекламі, так і при укладенні угод, а також іншим способом. Фірмове найменування, як засіб індивідуалізації фермерського господарства, виступає об'єктом його виключного права. Іншими особами воно може використовуватися лише за згодою власника цього права.

4. Фермерське господарство — господарюючий суб'єкт, тобто такий товаровиробник сільськогосподарської продукції, який реалізує вироблену сільськогосподарську продукцію з метою одержання прибутку. Будучи самостійним господарюючим суб'єктом, воно з власної ініціативи може приймати будь-які рішення, які не суперечать законодавству України. Свою діяльність фермерське господарство здійснює на основі статуту, який розробляється і затверджується власником майна — засновником цього господарства.

Статут фермерського господарства — це основний локальний документ, який визначає правовий статус господарства. Основні вимоги до змісту статуту, як найважливішого установчого документа, закріплені Цивільним кодексом (ст. 88). Коментована стаття повторює зазначені цивільно-правові приписи та встановлює деякі додаткові умови щодо змісту Статуту фермерського господарства. В Статуті обов'язково зазначаються найменування господарства,

¹ В подальшому за текстом — ЦК України.

його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать чинному законодавству України.

Наявність Статуту є обов'язковою вимогою для фермерського господарства як юридичної особи. В ньому закріплюються організаційна єдність, яка виражається у визначенні цілей і предмета діяльності, у встановленні його внутрішньої структури, компетенції органу управління та порядку його функціонування.

Серед положень, які обов'язково повинні бути зазначені в статуті фермерського господарства, крім найменування господарства, важливу роль відіграє його місцезнаходження. Місцезнаходження фермерського господарства має суттєве значення для реалізації правосуб'єктності цієї юридичної особи. Йдеться, скажімо, про вирішення питань, пов'язаних з виконанням зобов'язань, в яких воно приймає участь, визначення підсудності спорів та ін. У відповідності до ст. 93 ЦК України місцезнаходження юридичної особи визначається місцем її державної реєстрації, якщо інше не встановлено законом. Воно вказується в її установчих документах.

Стаття 2. Законодавство про фермерське господарство

1. Відносини, пов'язані із створенням, діяльністю та припиненням діяльності фермерських господарств, регулюються Конституцією України, Земельним кодексом України¹, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України.

2. Цей Закон не поширюється на громадян, які ведуть особисте селянське господарство або які використовують земельні ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибні ділянки), садівництва, городництва, сінокошення та випасання худоби.

1. Законодавчу основу суспільних відносин, пов'язаних із створенням, діяльністю та припиненням діяльності фермерських господарств, складають насамперед положення

¹ В подальшому — ЗК України.

Конституції України. Основний Закон закріплює право громадян на приватну власність, тобто право володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм майном, іншими об'єктами права власності як одноособово, так і спільно з іншими суб'єктами. В ст. 41 Конституції України зафіксовано положення про те, що «право приватної власності є непорушним», ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.

Основні правові засади фермерства в Україні створює і ст. 42 Конституції, в якій зазначається, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». Відомо, що фермерське господарство — самостійна форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку. Функціонування цієї форми підприємництва пов'язане з правом громадян України самостійно господарювати, виробляти на власний розсуд товарну сільськогосподарську продукцію та реалізовувати її.

Виникнення та існування фермерських господарств неможливе без одержання відповідних земельних ділянок, які використовуються в якості головного засобу виробництва при здійсненні діяльності фермерськими господарствами. Основні правові засади щодо землі, яка використовується для фермерських господарств, визначені ст. 14 Конституції України. Згідно з цією нормою право власності на землю гарантується. Воно набувається і реалізується громадянами (в тому числі і тими, які ведуть фермерське господарство) та юридичними особами виключно відповідно до закону.

Засади організації та діяльності фермерських господарств, як і всіх інших господарюючих суб'єктів, створюють і інші приписи Основного Закону. Йдеться, зокрема, про обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки; сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, та ін. Повною мірою ці положення поширюються і на громадян, які ведуть фермерське господарство.

Принципові положення Конституції України, які стосуються регулювання використання землі фермерськими господарствами, деталізуються в Земельному кодексі України, прийнятому 25 жовтня 2001 р. Стаття 31 ЗК України визначає склад земель фермерського господарства, а стаття 32 ЗК України закріплює вимоги щодо приватизації земель-

них ділянок членами фермерських господарств. Важливе значення має стаття 27 ЗК України, згідно з якою сільськогосподарські підприємства, установи та організації, особисті селянські і фермерські господарства, які об'єднуються в асоціації та інші організаційно-правові форми, зберігають право на свої земельні ділянки, якщо інше не передбачено договором, наприклад, про створення асоціації.

Відомо, що функціонування фермерських господарств нерозривно пов'язане з використанням земель сільськогосподарського призначення. Правовому режиму цих земель присвячені правові приписи глави 5 Земельного кодексу. Так, відповідно до ст. 22 ЗК України землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються в користування сільськогосподарським підприємствам для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

В числі основних новел чинного Земельного кодексу щодо регулювання земельних відносин за участю фермерських господарств та їх членів слід назвати:

— чітке законодавче закріплення складу земель, що використовуються фермерським господарством: земельні ділянки, що знаходяться у власності фермерського господарства як юридичної особи; земельні ділянки, що належать на праві приватної власності членам фермерського господарства; земельні ділянки, які використовуються фермерським господарством на умовах оренди (ст. 31 ЗК України);

— закріплення можливості знаходження земельної ділянки у спільній сумісній власності членів фермерського господарства та поділу земельної ділянки (або виділення з неї окремої частки), що перебуває у спільній сумісній власності членів фермерського господарства (ч. 4 ст. 89 ЗК України);

— встановлення нових норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам України для ведення фермерського господарства із земель державної або комунальної власності (ст. 121 ЗК України);

— встановлення обмежень щодо площі земельних ділянок із земель сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у приватній власності однієї фізичної чи юридичної особи. Згідно з п. 13 Перехідних положень ЗК України на період до 1 січня 2010 р. громадяни і юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною

площею до 100 га. Збільшення зазначеної площі можливе лише за умов успадкування земельних ділянок за законом;

— встановлення мораторію на відчуження земельних ділянок для ведення фермерських господарств та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, що належать громадянам та юридичним особам на праві власності, та ін.

Важливе значення для діяльності фермерських господарств має й поточне законодавство, присвячене реалізації земельної реформи в Україні, законодавство, яке деталізує та конкретизує положення Земельного кодексу. Йдеться, зокрема, про Закони України «Про охорону земель», «Про землеустрій», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», Указ Президента України «Про Основні напрямки земельної реформи в Україні на 2001–2005 роки» від 25 травня 2001 р., розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану підготовки проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, що впливають із Земельного кодексу України» від 10 січня 2002 р. та ін.

Особливості правового статусу фермерських господарств як основних суб'єктів аграрних відносин в сучасних умовах ведення сільського господарства зумовлюють необхідність його правової регламентації шляхом прийняття спеціального нормативно-правового акта. На сьогодні ним став Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., який коментується.

2. Цей Закон не поширюється на громадян, які ведуть особисте селянське господарство.

Особисте селянське господарство на відміну від фермерського господарства — це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності. Члени такого господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встанов-

леного правового господарського порядку, дотримуючись вимог чинного законодавства.

Відносини, пов'язані з веденням особистого селянського господарства, регулюються Конституцією України, Земельним та Цивільним кодексами України, спеціальним Законом «Про особисте селянське господарство»¹ від 15 травня 2003 р., законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Закон, що коментується, не регулює також відносини, пов'язані з використанням громадянами земельних ділянок для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибні ділянки), садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби. Правове регулювання використання зазначених земельних ділянок здійснюється приписами відповідних норм Земельного кодексу України.

Стаття 3. Члени фермерського господарства

1. Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень Статуту фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).

2. При створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами цього фермерського господарства після внесення змін до його Статуту.

1. Коментована стаття чітко визначає коло тих фізичних осіб, які можуть бути членами фермерського господарства. При цьому Закон за основу приймає наявність сімейних чи родинних зв'язків між особами.

Згідно з Сімейним кодексом України (ст. 3) сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом та мають взаємні права та обов'язки. До складу членів сім'ї Закон включає чоловіка та жінку, їх батьків, дітей, які на момент оформлення членських відносин у фермерському господарстві досягли 14-річного віку, та інших членів сім'ї. Попередня редакція Закону України

¹ Урядовий кур'єр. — 2003. — № 106. — 11 червня.

«Про селянське (фермерське) господарство» закріплювала можливість стати членами фермерського господарства дітям, які досягли 16-річного віку.

Сім'я створюється на підставі шлюбу, укладеного у встановленому порядку, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Коментована стаття, включаючи родичів до кола осіб, які можуть бути членами фермерського господарства, не визначає ступеню споріднення і не вимагає обов'язкового підтвердження родинних зв'язків. Разом з тим вона не містить заборони щодо підтвердження родинних відносин. Уявляється, що в конкретних ситуаціях родинні відносини можуть бути підтверджені поданням відповідних документів (наприклад, довідки органів місцевого самоврядування тощо). Факт перебування в родинних відносинах може бути встановлений і в судовому порядку.

Для набуття членства в фермерському господарстві особи, між якими встановлені сімейні чи родинні зв'язки, повинні відповідати певним умовам. Вони мають об'єднатися для спільного ведення фермерського господарства, визнавати Статут фермерського господарства та дотримуватися його положень.

2. Члени фермерського господарства реалізують свою трудову функцію в діяльності господарства на підставі членських відносин. Інші особи працюють у ньому за трудовим договором (контрактом). В цьому випадку вони не є членами фермерського господарства. Якщо ж член сім'ї чи родич засновника фермерського господарства працює в господарстві за трудовим договором (контрактом), то для набуття членства в цьому господарстві він повинен припинити дію трудового договору (контракту).

Фермерське господарство може бути створене і однією безсімейною особою. Якщо ж фермерське господарство створюється одним із членів сім'ї, то інші члени сім'ї, а також родичі можуть набути членство в цьому господарстві лише після внесення відповідних змін до його Статуту. Зміни до статуту підлягають державній реєстрації у встановленому порядку.

Стаття 4. Голова фермерського господарства

1. Головою фермерського господарства є його засновник або інша визначена в Статуті особа.

2. Голова фермерського господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону.

3. Голова фермерського господарства укладає від імені господарства угоди та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України.

4. Голова фермерського господарства може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, яка працює за контрактом.

1. Коментована стаття визначає структуру управління фермерським господарством, яка може бути деталізована з врахуванням конкретних обставин у Статуті цього господарюючого суб'єкта аграрних відносин.

Незалежно від кількості членів у складі фермерського господарства — один чи більше, управління господарством здійснює одноособово його голова. Закон не передбачає колегіальних органів управління цієї юридичної особи.

Головою фермерського господарства виступає засновник цього господарства або інша визначена в Статуті особа. Це повинен бути дієздатний громадянин України, який досяг повноліття, тобто 18 років. Засновником фермерського господарства є особа, що має право створювати у встановленому порядку це господарство як юридичну особу та реалізувати його.

Заснувавши фермерське господарство, громадянин України стає його членом. Тільки член фермерського господарства може бути його головою. Не може бути головою фермерського господарства стороння особа — не член господарства, або особа, яка реалізує трудову функцію в господарстві за трудовим договором (контрактом або угодою). В той же час закон допускає тимчасове виконання функцій голови іншою особою. Так, голова фермерського господарства у разі потреби чи необхідності може письмово доручити (наприклад, шляхом видання наказу чи видачі довіреності) виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, яка працює за трудовим договором (контрактом). Це може мати місце в разі хвороби голови господарства, під час відпустки, відрядження та в інших випадках його тимчасової відсутності. Доручення голови

виконувати свої обов'язки та використовувати свої права одному з членів господарства або особі, яка працює в господарстві за трудовим договором (контрактом), носить тимчасовий характер. Термін дії такого доручення визначається самим головою. Слід підкреслити, що раніше діючий Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» не допускав можливості виконання іншою особою прав і обов'язків голови господарства, навіть тимчасово.

Голова фермерського господарства, як одноособовий орган його управління, представляє інтереси господарства у відносинах з іншими суб'єктами права без спеціальних на те повноважень (без довіреності). Між фермерським господарством та його органом управління правові відносини не виникають, вони не потребують оформлення довіреності. Дії голови фермерського господарства — це дії самого фермерського господарства.

Фермерське господарство як юридична особа набуває права і бере на себе цивільні обов'язки у процесі свого функціонування через свій орган управління — голову цього господарства, який діє в межах прав, наданих йому Статутом господарства. Прізвище, ім'я та по-батькові голови господарства фіксуються в Статуті.

Голова фермерського господарства представляє всі його інтереси в першу чергу перед органами державної влади, наприклад, районною державною адміністрацією, податковими органами, органами Пенсійного фонду України та ін. Аналогічним чином він представляє фермерське господарство і перед органами місцевого самоврядування, а також окремими громадянами чи їх об'єднаннями.

Представляючи інтереси фермерського господарства перед підприємствами, установами та організаціями (державними, кооперативними, громадськими, зарубіжними та ін.), а також іншими суб'єктами, голова господарства виступає повноважним представником господарства в усіх його зовнішніх зв'язках та відносинах (наприклад, укладає цивільно-правові угоди та ін.). В той же час він є і організатором усієї внутрішньогосподарської діяльності (наприклад, приймає на роботу за трудовим договором (контрактом)). В особі голови практично поєднуються риси як керівника господарства, так і власника майна та безпосереднього працівника.

Голова господарства, як орган управління, зобов'язаний не тільки організувати діяльність усіх його членів та найманих працівників, а й відповідати за створення безпечних умов праці для всіх громадян, зайнятих у діяльності фермерського господарства, дотримання техніки безпеки, виробничої гігієни та санітарії, пожежної безпеки та ін. Голова несе повну відповідальність за стан справ у господарстві, самостійно вирішує всі питання його діяльності.

Від імені фермерського господарства його голова укладає різного роду угоди (правочини) та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до чинного законодавства України. Так, фермерське господарство, як самостійний суб'єкт аграрної підприємницької діяльності, може вільно підбирати собі партнерів з виробничої та іншої діяльності, у тому числі й іноземних, та укладати з ними договори, які від імені господарства підписує його голова. Правомочності голови господарства щодо укладення ним правочинів розповсюджуються на сферу реалізації продукції, виробленої господарством, матеріально-технічного та фінансово-кредитного забезпечення господарської діяльності, енергетичного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції та ін.

Голова господарства укладає з трудовим колективом, до складу якого входять всі члени фермерського господарства та наймані працівники, з якими укладено трудовий договір (контракт) чи угоду, колективний договір, яким регулюються виробничі, трудові та економічні відносини трудового колективу та господарства. Сам факт наділення голови фермерського господарства повноваженнями одноосібного управління виробничою та іншою діяльністю господарства не означає, що інші члени господарства не мають ніяких прав, які можуть виникати в процесі функціонування господарства. Так, конкретні права членів господарства щодо землі, об'єктів нерухомості та іншого майна, яке знаходиться у власності господарства, як юридичної особи, визначаються засновницькими документами (установчим договором та Статутом).

Розділ II СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття 5. Громадяни, які мають право на створення фермерського господарства

Право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку, виявив бажання та пройшов професійний відбір на право створення фермерського господарства.

Громадяни, що створили фермерське господарство, мають право облаштувати постійне місце проживання в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Якщо постійне місце проживання членів фермерського господарства знаходиться за межами населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса.

Для облаштування відокремленої садиби фермерському господарству надається за рахунок бюджету допомога на будівництво під'їздних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем.

Переселенцям, які створюють фермерське господарство в труднедостатніх населених пунктах, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, надається одноразова грошова допомога за рахунок держаного бюджету у розмірі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Щодо громадян, які мають право на створення фермерського господарства, законом встановлені певні вимоги. По-перше, засновником фермерського господарства може бути лише громадянин України. По-друге, цей громадянин повинен бути дієздатним. Згідно зі ст. 30 Цивільного кодексу України цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Право на створення фермерського господарства громадянином України є одним з елементів змісту загальної цивільної дієздатності фізичної особи. Вона пов'язана з можливістю займатися підприємницькою діяльністю у відповідності з порядком, який встановлений чинним законодавством. По-третє, обов'язковою умовою для створення громадянином фермерського господарства є досягнення ним повноліття, тобто 18-річного віку, та відповідне бажання створити фермерське господарство. Таке бажання 18-річного повнолітнього громадянина повинно бути зафіксоване в його заяві, яка адресується уповноваженому органу. Нарешті, по-четверте, громадянин, який виявив бажання створити фермерське господарство, але не має необхідної для ведення такого господарства земельної ділянки, для її отримання має пройти професійний відбір. Порядок проходження професійного відбору врегульований спеціальним Положенням про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств, затвердженим наказом Міністерства аграрної політики України та Міністерства праці та соціальної політики України від 17.12.2003 р. № 452/335, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за № 118/8718¹.

Згідно з чинним законодавством проведення професійного відбору громадян, які виявили бажання отримати земельну ділянку для створення фермерського господарства, здійснюється з метою реалізації права громадян на створення фермерського господарства як форми підприємницької діяльності.

Громадянам, які створили фермерське господарство, закон гарантує право на облаштування постійного місця проживання в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства.

Місцем проживання фізичної особи є місце, де вона постійно чи переважно проживає. Це місце повинно визначатися з достатньою точністю, тобто мати конкретну адресу (із вказівкою населеного пункту, вулиці, номера будинку та ін.).

Місце проживання фізичної особи має суттєве значення для здійснення та захисту її прав і забезпечення стійкості та стабільності цивільних правовідносин. Так, за місцем

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 4. — Ст. 206.

проживання визначається місце відкриття спадщини, встановлюється підсудність цивільних справ та ін.

Цивільний кодекс України (ст. 29) встановлює, що місцем проживання вважається житловий будинок, квартира, інше приміщення у відповідному населеному пункті, де фізична особа постійно чи переважно проживає. Положення коментованої статті стосуються постійного місця проживання громадян, які створили фермерське господарство. З врахуванням того, що свобода вибору місця проживання є одним з конституційних прав людини, Закон України «Про фермерське господарство» закріплює право членів фермерського господарства на створення відокремленої фермерської садиби.

Відповідно до ст. 381 ЦК України садибою вважається земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями. Отже, на земельній ділянці, яка складає основу садиби, має бути розміщений житловий будинок садибного типу. До складу цього будинку входять як житлові, так і нежитлові (допоміжні) приміщення. На зазначеній ділянці розміщуються крім житлового будинку господарські будівлі та споруди. В межах цієї ділянки можуть розташовуватися наземні та підземні комунікації, а також багаторічні насадження. До багаторічних відносяться насадження, які мають вегетативний цикл більш ніж два роки.

Поняття садиби є новою правовою категорією. Оскільки воно включає в себе сукупність всіх об'єктів, розташованих на відповідній земельній ділянці, то при відчуженні жилого будинку всі вони переходять до нового власника. Згідно з ч. 2 ст. 381 ЦК України у разі відчуження житлового будинку вважається, що відчужується вся садиба, якщо інше не встановлено договором або законом.

Положення щодо відокремленої фермерської садиби стосується тих членів фермерського господарства, які облаштували постійне місце проживання за межами населеного пункту. В цьому випадку відокремленій фермерській садибі надається самостійна поштова адреса.

Важливою гарантією права на створення відокремленої фермерської садиби є передбачена законом допомога на будівництво під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем. Така допомога для облаштування відокремленої са-

диби, як місця постійного проживання членів фермерського господарства, надається за рахунок бюджетних коштів¹.

Окремим категоріям громадян, які створюють фермерські господарства, наприклад, у трудонедостатніх населених пунктах, надається одноразова грошова допомога за рахунок державного бюджету. Це, зокрема, стосується переселенців, які переселяються в трудонедостатні населені пункти з метою створення фермерських господарств. Перелік таких пунктів визначається Кабінетом Міністрів України. Кабінет Міністрів України встановлює і розмір одноразової грошової допомоги, яка надається переселенцям за рахунок державного бюджету.

Стаття 6. Порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств

1. Професійний відбір громадян, які виявили бажання створити фермерське господарство, проводить районна (міська) професійна комісія з питань створення фермерських господарств, склад якої формується і затверджується районною (міською) радою.

Положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерського господарства затверджується спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади з питань аграрної політики і з питань праці та соціальної політики за погодженням з Асоціацією фермерів та приватних землевласників України.

2. До складу професійної комісії з питань створення фермерських господарств включаються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представники Асоціації фермерів та приватних землевласників і громадських організацій.

3. Висновок професійної комісії з питань створення фермерських господарств про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації є умовою для державної реєстрації фермерського господарства і надання (передачі) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства із земель державної і комунальної власності відповідно до Земельного кодексу України.

¹ Див.: Коментар до ст. 9.

1. Громадяни, які виявили бажання отримати земельну ділянку для створення фермерського господарства, мають пройти професійний відбір. У процесі проходження такого відбору громадяни повинні довести, що вони мають необхідну кваліфікацію або досвід роботи в сільському господарстві. На відміну від раніше діючого Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р. (з подальшими змінами та доповненнями), який вимагав від громадян проходження конкурсного відбору, чинний Закон «Про фермерське господарство» передбачає обов'язкове проведення професійного відбору громадян, які виявили бажання створити фермерське господарство.

Такий відбір відповідно до закону проводить районна (міська) професійна комісія з питань створення фермерських господарств, склад якої формується і затверджується районною (міською) радою. Разом з тим в літературі була висловлена слухна пропозиція, що найправильнішу оцінку здатності громадянина вести фермерське господарство можуть дати лише ті, хто сам займається веденням такого господарства і має достатній досвід у зазначеній сфері¹. Ця пропозиція була зафіксована і в розробленому П. Ф. Кулиничем законопроекті «Про фермерське господарство», який був внесений на розгляд Верховної Ради України. В законопроекті було, зокрема, передбачено, що право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку, виявив таке бажання та має на праві власності або оренди земельну ділянку сільськогосподарського призначення розміром не менше 2 гектарів, а в разі відсутності землі — пройшов професійний відбір на право створення фермерського господарства. В проекті пропонувалося, що професійний відбір громадян, які виявили бажання створити фермерське господарство, проводить районна (міська) фермерська професійна комісія, склад якої формується і затверджується районною (міською) або обласною Асоціацією фермерів та приватних землевласників України. Висновок фермерської професійної комісії про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві

¹ Див.: Кулинич П. Ф. Аграрна реформа та проблеми правового регулювання земельних відносин. В кн.: Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні: Монографія / Кол. авторів. За ред. В. І. Семчика. — К., 2003. — С. 83.

чи необхідної сільськогосподарської кваліфікації мав визнаватися обов'язковою умовою для державної реєстрації фермерського господарства громадянина, а також умовою для надання (передачі) такому громадянину у власність або оренду земельної ділянки для ведення фермерського господарства із земель державної і комунальної власності відповідно до Земельного кодексу України.

Однак запропонована у законопроекті пропозиція щодо статусу професійної комісії з питань створення фермерських господарств у Законі України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. реалізоване лише частково. Ідея створення професійної комісії безпосередньо фермерами законодавцем, на жаль, не була підтримана.

На виконання вимог частини першої статті, що коментується, та з метою встановлення єдиного порядку професійного відбору з питань створення фермерських господарств наказом Міністерства аграрної політики України та Міністерства праці та соціальної політики України від 17.12.2003 р. № 452/335, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за № 118/8717, було затверджене Положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств¹. Цей порядок погоджений з Асоціацією фермерів та приватних власників України та Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва.

Названим документом передбачено, що виконання організаційної роботи, пов'язаної з професійним відбором, покладається на професійну комісію з питань створення фермерських господарств, склад якої формує і затверджує районна (міська) рада за місцем розташування земельної ділянки, яка буде використовуватися для ведення фермерського господарства.

2. До складу професійної комісії включаються представники управління (відділу) сільського господарства і продовольства, управління праці та соціального захисту населення місцевої державної адміністрації, інші представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представники Асоціації фермерів та приватних землевласників України і громадських організацій.

3. Громадяни, які мають намір та виявили бажання створити фермерське господарство, подають до професійної

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 4. — Ст. 206.

комісії відповідну заяву, у якій обов'язково зазначаються бажані розміри і місце розташування земельної ділянки (в межах відповідного району) та кількість членів фермерського господарства. До цієї заяви додаються копії документів, завірені у встановленому порядку, які підтверджують досвід роботи членів фермерського господарства в сільському господарстві (наприклад, витяг з трудової книжки працівника), наявність необхідної кваліфікації або спеціальної підготовки (наприклад, посвідчення механізатора, документ про спеціальну сільськогосподарську освіту та ін.). Крім того, до заяви додаються документи, які обґрунтовують бажані розміри земельної ділянки та напрями діяльності майбутнього фермерського господарства.

Заява та документи, подані до професійної комісії, приймаються відповідальною особою за описом. Його копія видається претенденту з відміткою про дату прийняття документів професійною комісією. Копія опису підписується відповідальною особою.

Професійна комісія вивчає подані претендентами документи і під час їх вивчення має право проводити перевірку їх достовірності.

У випадку виявлення недостовірної інформації, поданої претендентами, або неналежним чином оформлених документів заява претендента залишається без розгляду. Про це претендент повідомляється в письмовій формі із зазначенням підстав залишення заяви без розгляду у 5-денний термін із дня отримання професійною комісією заяви.

Претенденту гарантується право на повторне звернення до професійної комісії після усунення причин, що були підставою про залишення заяви без розгляду. Подана претендентом повторно заява розглядається в установленому порядку. Загальний строк розгляду професійною комісією окремої заяви про участь у професійному відборі претендентів, які виявили бажання створити фермерське господарство, — один місяць.

Проведення професійного відбору покладається на професійну комісію, яка скликається у разі потреби. Інформація про час і місце проведення засідання професійної комісії з відбору претендентів на створення фермерського господарства, які подали заяви та інші необхідні документи, повідомляється претенденту за 5 днів до проведення відбору письмово або телеграмою і публікується в місцевих засобах інформації.

В своїй діяльності професійна комісія керується Земельним кодексом України, Законами України «Про фермерське господарство», «Про охорону земель», «Про власність», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», Господарським та Цивільним кодексами України, іншими нормативно-правовими актами.

Основним завданням професійної комісії виступає об'єктивна оцінка належної підготовленості громадян до зайняття фермерським господарюванням. Про підготовленість претендента до такого роду діяльності можуть свідчити, наприклад, наявність у нього достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації.

Професійну комісію очолює голова, який організує роботу комісії.

Рішення професійної комісії приймається колегіально на засіданнях у присутності не менше двох третин її складу відкритим голосуванням простою кількістю голосів. У разі рівної кількості голосів голос головуючого є ухвальним.

Рішення професійної комісії оформляється протоколом, який підписують головуючий на засіданні та всі члени комісії, присутні на засіданні. Це рішення доводиться до претендента, який пройшов професійний відбір, письмово у 5-денний термін з дня проведення відбору.

Правове значення позитивного висновку професійної комісії про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи в сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації полягає в тому, що він виступає необхідною умовою для державної реєстрації фермерського господарства та надання (передачі) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства.

В той же час слід зазначити, що в окремих випадках висновок професійної комісії з питань створення фермерських господарств не вимагається. Йдеться про ситуації, коли громадяни — колишні працівники колективних сільськогосподарських підприємств та пенсіонери з їх числа, в результаті паювання земель отримали шляхом виділення в натурі (на місцевості) земельну ділянку і мають намір використовувати відповідну ділянку для ведення фермерського господарства. Такі громадяни мають право створювати фермерські господарства без проходження професійного

відбору з питань створення фермерських господарств, оскільки вони вже стали власниками земельних ділянок, призначених для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

У випадку обґрунтованої відмови на підставі виявлення недостовірних даних у наданих документах претендент має право подати до професійної комісії нову заяву не раніше ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову.

У разі ж відмови на підставі невідповідності вимогам щодо створення фермерського господарства претендент може подати до професійної комісії нову заяву лише після усунення причин, що стали підставою для відмови.

Рішення професійної комісії у разі відмови може бути оскаржене претендентом у встановленому законодавством порядку, наприклад, до суду.

Контроль за діяльністю професійної комісії з питань створення фермерських господарств здійснює районна (міська) рада.

Стаття 7. Порядок надання (передачі) земельних ділянок для ведення фермерського господарства

1. Для отримання (придбання) у власність або в оренду земельної ділянки державної власності з метою ведення фермерського господарства громадяни звертаються до відповідної районної державної адміністрації. Для отримання у власність або в оренду земельної ділянки із земель комунальної власності з метою ведення фермерського господарства громадяни звертаються до місцевої ради.

У заяві зазначаються: бажаний розмір і місце розташування ділянки, кількість членів фермерського господарства та наявність у них права на безоплатне одержання земельної ділянки у власність, обґрунтування розмірів земельної ділянки з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства. До заяви додається рішення професійної комісії з питань створення фермерських господарств щодо наявності у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідності сільськогосподарської кваліфікації.

2. Заяву громадянина про надання земельної ділянки у власність або в оренду районна або міська державні адміністрації або орган місцевого самоврядування розглядають у місячний строк і в разі її задоволення дають згоду на під-

готовку землевпорядною організацією проекту відведення земельної ділянки.

Проект відведення земельних ділянок розробляється за рахунок Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Проект відведення земельної ділянки погоджується та затверджується відповідно до закону.

3. Земельні ділянки для ведення фермерського господарства передаються громадянам України у власність і надаються в оренду із земель державної або комунальної власності.

4. У разі відмови органів державної влади та органів місцевого самоврядування у наданні земельної ділянки для ведення фермерського господарства питання вирішується судом. Рішення суду про задоволення позову є підставою для відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості), видачі документа, що посвідчує право власності або укладання договору оренди. Відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості) проводиться після збирання врожаю на цій ділянці попереднім землекористувачем.

5. Громадянам України — членам фермерських господарств передаються безоплатно у власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Це положення не поширюється на громадян, які раніше набули права на земельну частку (пай).

6. Земельні ділянки, розмір яких перевищує розмір, встановлений у ч. 5 цієї статті, передаються громадянам у приватну власність для ведення фермерського господарства на підставі цивільно-правових угод.

7. Земельні ділянки надаються громадянам для ведення фермерського господарства єдиним масивом з розташованими на них водними джерелами та лісовими угіддями, наближеними до існуючих шляхів, електро-, радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем та інших видів інженерної інфраструктури.

8. Землі лісового і водного фондів, що входять до складу сільськогосподарських угідь, не можуть передаватися у приватну власність для ведення фермерських господарств, за винятком невеликих — до 5 гектарів ділянок лісів у складі угідь фермерського господарства і невеликих — до 3 гектарів ділянок під замкненими природними водоймами.

Фермерське господарство має право проводити залісення частини земель та будувати замкнену водойму на земельній ділянці, що належить фермерському господарству чи його членові на праві приватної власності.

1. **Обов'язковою умовою державної реєстрації фермерського господарства є наявність у громадянина України земельної ділянки. Використання земельної ділянки для ведення фермерського господарства може здійснюватися на титулі власності або ж на умовах оренди, тобто земельна ділянка може бути отримана (придбана) у власність або в оренду. Надання (передача) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства може здійснюватися із земель державної та комунальної власності відповідно до Земельного кодексу України.**

Згідно з Перехідними положеннями Земельного кодексу (п. 12) до розмежування земель державної і комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів, крім земель, переданих у приватну власність, здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади. У зв'язку з цим в залежності від того, за рахунок яких земель громадянин має намір отримати (придбати) земельну ділянку, він повинен звертатися до відповідної районної державної адміністрації або ж до місцевої ради за місцем розташування земельної ділянки.

Зміст заяви, в якій зафіксоване прохання надати конкретну земельну ділянку для створення та ведення фермерського господарства, адресованої районній державній адміністрації або місцевій раді, має відповідати встановленим вимогам. В ній, зокрема, необхідно зазначити бажаний розмір та місце розташування земельної ділянки, види земель (площу сінокосів, ріллі, пасовищ та ін.).

Згідно з Перехідними положеннями Земельного кодексу (п. 13) на період до 1 січня 2010 р. громадяни і юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 гектарів. Ця площа може бути збільшена у разі успадкування земельних ділянок за законом.

В заяві (про надання (передачу) земельної ділянки) слід вказати, які площі з цих земель громадянин просить надати в оренду, а які у приватну власність. В ній повинні бути також вказані особи, які виявили бажання стати членами

фермерського господарства із зазначенням родинних зв'язків (відносно засновника господарства), кількість членів фермерського господарства, а також наявність у них права на безоплатне одержання земельних ділянок у власність.

Право на безоплатне одержання земельних ділянок у власність закріплене в ст. 32 Земельного кодексу України. Згідно з цією статтею громадянам України — членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм раніше у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Йдеться про те, що члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності, із наданих їм у користування до введення Земельного кодексу в дію, земельних ділянок саме у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Іншими словами, розмір земельної ділянки, яка безоплатно передається членові фермерського господарства у приватну власність, повинна дорівнювати розміру земельної частки (паю), яку отримали колишні члени колективного сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

Разом з тим слід зазначити, що якщо член фермерського господарства раніше був членом колективного сільськогосподарського підприємства і в результаті паювання земель цього підприємства у встановленому порядку отримав у ньому земельну частку (пай), то він позбавляється права на безоплатну приватизацію земельної ділянки у складі фермерського господарства. Такий підхід до вирішення питання щодо права на безоплатне одержання земельних ділянок у власність членами фермерського господарства певною мірою забезпечує соціальну справедливість.

У заяві зацікавленою особою (претендентом) обґрунтовуються розміри земельної ділянки з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства. Йдеться про конкретний основний напрям використання земель сільськогосподарського призначення і характер господарювання: певний вид рослинництва, тваринництва, переробки сільськогосподарської сировини та ін. При обґрунтуванні розміру земельної ділянки за основу приймається його достатність для ведення прибуткового товарного сільськогосподарського виробництва.

До заяви заявником додається висновок професійної комісії з питань створення фермерських господарств щодо наявності у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації.

2. Заяву громадянина про надання земельної ділянки у власність або в оренду районна або міська державні адміністрації або орган місцевого самоврядування (в залежності від місця розташування земельної ділянки) розглядають у місячний строк і в разі її задоволення дають згоду на підготовку землевпорядною організацією проекту відведення земельної ділянки.

Підготовка такого проекту землевпорядною або іншою організацією, яка має відповідну ліцензію на виконання зазначених робіт, здійснюється на підставі договору, який укладається між замовником та виконавцем у відповідності з Типовим договором про розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 266¹.

При укладенні договору передбачається, що виконавець зобов'язується виконати з дотриманням вимог законодавства проектно-вишукувальні роботи з розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, а замовник — прийняти та оплатити виконані роботи.

Загальна вартість робіт визначається згідно з протоколом погодження договірної ціни на їх виконання, що складається на підставі погодженого сторонами кошторису. Проект відведення земельних ділянок розробляється за рахунок Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Замовник, отримавши від виконавця у процесі виконання робіт відомості, документи, креслення, начерки, ескізи та інші матеріали у будь-якій формі, що розривають суть економічної, соціальної, комерційної, дизайнерської, наукової чи технічної ідеї або розробки, не має права передавати їх або розголошувати без згоди виконавця третім особам.

Розроблений проект відведення земельної ділянки для ведення фермерського господарства погоджується у встановленому порядку із власником земельної ділянки чи землекористувачем, органом по земельних ресурсах, при-

¹ Урядовий кур'єр. — 2004. — № 50. — 17 березня.

родоохоронним і санітарно-епідеміологічним органам, органами архітектури та охорони культурної спадщини і після одержання висновку державної землевпорядної експертизи по об'єктах, що їй підлягають, подається до відповідної державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради, які розглядають його у місячний строк і, в межах своїх повноважень, визначених Земельним кодексом, приймають рішення про надання земельної ділянки в оренду або передачу її у власність.

3. Земельні ділянки для ведення фермерського господарства передаються громадянам України у власність і надаються в оренду із земель державної або комунальної власності. В останньому випадку порядок передачі земельних ділянок в оренду встановлений ст. 124 ЗК України та Законом України «Про оренду землі».

Передаючи земельні ділянки для ведення фермерського господарства та надаючи їх в оренду, відповідні органи розпоряджаються землями державної і комунальної власності. Згідно з п. 12 Перехідних положень Земельного кодексу до розмежування земель державної і комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів, крім земель, переданих у приватну власність, здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади. Зазначені правові приписи визначають тимчасовий порядок здійснення функцій власника земель, які перебувають поки що у власності держави, тобто функції розпорядження цими землями. Такий порядок діятиме до завершення розмежування земель на землі державної та комунальної власності, тобто до передачі земель державної власності територіальним громадам відповідно до ст. 83 ЗК України. Після проведення вказаного розмежування земель розпорядження ними буде здійснюватися в порядку, який визначений Земельним кодексом: надання (передача) земельних ділянок для ведення фермерського господарства за рахунок державних земель будуть здійснювати органи державної виконавчої влади, а із земель комунальної власності — органи місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 83 Земельного кодексу повноваження щодо розпорядження землями комунальної власності мають здійснювати органи місцевого самоврядування — ради. Статтею 84 Кодексу встановлено, що розпорядження землями державної власності є виключною компетенцією

органів державної виконавчої влади. Але до проведення розмежування розпорядження землями державної власності, розташованими у межах населених пунктів, здійснюють не державні органи виконавчої влади, а органи місцевого самоврядування — сільські, селищні та міські ради, а за їх межами — районні та обласні державні адміністрації.

4. Частина 4 коментованої статті згідно з Конституцією України (ст.ст. 55, 124) гарантує громадянам, які звернулися до уповноважених органів із заявою про надання земельної ділянки у власність або в оренду, право на судовий захист. Вона закріплює положення щодо судового порядку вирішення спору про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства. Відповідно до її змісту в разі відмови органів державної влади або органів місцевого самоврядування у наданні земельної ділянки для ведення фермерського господарства питання вирішується судом. Згідно з цією нормою до суду може бути оскаржена лише відмова уповноваженого органу у наданні земельної ділянки для зазначених цілей. Але у відповідності до ст. 118 Земельного кодексу предметом судового вирішення може бути і залишення уповноваженим органом заяви про надання земельної ділянки без розгляду. Це положення в повній мірі може застосовуватися і до процедури спорів щодо виникнення земельних прав фермерів.

У випадку відмови уповноважених органів у наданні громадянину України земельної ділянки для ведення фермерського господарства він має право подати позов до місцевого суду, тобто суду загальної компетенції. Відповідні роз'яснення з цього приводу містяться в постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ». В ній, зокрема, зазначається, що земельні спори громадян з органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства у випадках, передбачених законодавством, а також спори з майнових питань, пов'язаних із земельними відносинами, за участю громадян, що є членами фермерського господарства, їхніх спадкоємців тощо підвідомчі загальним судам (п. 4).¹

¹ Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 6. — С. 22–28.

Оскаржене до суду може бути не тільки залишення заяви без розгляду, а й її розгляд протягом більшого від встановленого для цього терміну.

Відмова в наданні земельної ділянки включає і негативні висновки щодо можливості надання ділянки, а також незаконні дії або бездіяльність посадових осіб, які мають відношення до проходження документації, яка необхідна для розгляду уповноваженим органом питання про надання земельної ділянки.

Главою 25 Земельного кодексу встановлено, що суд є одним із органів, які уповноважені вирішувати земельні спори. Крім того, в ч. 2 ст. 158 Земельного кодексу закріплено перелік тих земельних спорів, які вирішуються виключно судом. Але в цьому переліку не названий земельний спір щодо відмови в передачі земельної ділянки у власність для ведення фермерського господарства або залишення заяви громадянина без розгляду уповноваженими органами. Даний спір за своїм змістом особливий. При відсутності суб'єктивного права громадянина на конкретну індивідуально визначену земельну ділянку в судовому порядку вирішується конфлікт щодо причин прийняття рішення про відмову в наданні земельної ділянки для ведення фермерського господарства чи залишення заяви громадянина без розгляду. В цьому випадку фактично виникає спір, пов'язаний з діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Характер діяльності або бездіяльності уповноважених органів щодо розгляду заяв громадян про надання земельної ділянки у власність або в оренду для ведення фермерського господарства та прийняття рішень про відмову в наданні земельної ділянки фактично не відрізняється від розгляду та прийняття рішень з інших питань. Судовий розгляд таких питань здійснюється в порядку провадження по справах, які виникають з адміністративно-правових відносин. У встановленому порядку суди розглядають скарги громадян на рішення, дії чи бездіяльність державних органів, посадових чи службових осіб у сфері управлінської діяльності. Умови та порядок розгляду таких справ встановлені Цивільним процесуальним кодексом України.

На підставі рішення суду про задоволення позову землевпорядною організацією розробляється проект відведення земельної ділянки, який у встановленому порядку погоджується та затверджується відповідно до закону.

Незалежно від того, що покладено в основу при виникненні земельних прав (рішення органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або рішення суду про задоволення позову), відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості) проводиться лише після збирання врожаю на цій ділянці попереднім землекористувачем. Такий підхід до вирішення цього важливого питання гарантує права суб'єкта, який користується відповідною земельною ділянкою.

Названа постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. закріплює ще одне важливе положення, що стосується судового захисту земельних прав фермерських господарств. В ній йдеться, зокрема, і про те, що оскільки фермерські господарства є юридичними особами, то їхні земельні спори з іншими юридичними особами, у тому числі про надання чи продаж із земель державної або комунальної власності земельної ділянки для розширення господарства, підвідомчі господарським судам.

5. У тих випадках, коли громадяни України — члени фермерського господарства вже користуються землею, вони мають право на отримання безоплатно у власність земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю) члена колективного сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

На громадян, які раніше реалізовували своє право на безоплатну приватизацію земель сільськогосподарського призначення і отримали право на земельну частку (пай), посвідчену земельним сертифікатом, це положення не поширюється. Маються на увазі випадки, коли члени фермерського господарства раніше були членами колективного сільськогосподарського підприємства і отримали в ньому належні їм земельні частки (паї). Такі громадяни не мають права на безоплатну приватизацію земельних ділянок у складі фермерського господарства.

6. Крім безоплатно приватизованої членами фермерських господарств земельної ділянки у розмірі земельної частки (паю) вони можуть набувати земельні ділянки у приватну власність для ведення фермерського господарства на підставі цивільно-правових угод. Йдеться про земельні ділянки, розмір яких перевищує розмір земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

Згідно зі ст. 130 Земельного кодексу покупцями земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути: а) громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва; б) юридичні особи України, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва. Серед покупців земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва закон розрізняє як громадян України, так і юридичних осіб України. Як у першому, так і в другому випадку це повною мірою стосується і ведення фермерського господарства, яке пов'язане з використанням земель сільськогосподарського призначення. Такий висновок витікає із ст. 12 Закону України «Про фермерське господарство», згідно з якою суб'єктами права власності на земельні ділянки можуть виступати і фермерські господарства, і їх члени.

Громадянин має право придбати у власність земельну ділянку вказаної категорії, якщо він відповідає ряду обов'язкових вимог: ця особа повинна мати сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи на момент придбання у приватну власність земельної ділянки вже займатися веденням товарного сільськогосподарського виробництва. Наявність першої умови повинна підтверджуватися відповідними документами про здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня сільськогосподарської освіти. Досвід роботи в сільському господарстві має бути підтверджений записами в трудовій книжці громадянина або іншими документами. При наявності ж декількох покупців на земельну ділянку сільськогосподарського призначення переважне право купівлі мають громадяни України, які постійно проживають на території місцевої ради, де розташована земельна ділянка.

7. Вимога закону щодо надання земельних ділянок громадянам для ведення фермерського господарства єдиним масивом з розташованими на них водними джерелами та лісовими угіддями, наближеними до існуючих шляхів, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем та інших видів інженерної інфраструктури, забезпечує цим громадянам певні переваги у порівнянні з іншими суб'єктами.

8. Відповідні землі, зайняті водними джерелами і лісовими угіддями, згідно із Земельним кодексом вважаються землями водного і лісового фондів. Якщо вони входять до складу сільськогосподарських угідь (за умови надання земельних ділянок єдиним масивом), то, за загальним правилом, вони не можуть передаватися у приватну власність громадян для ведення фермерських господарств. Ця загальна заборона стосується і самих фермерських господарств як юридичних осіб. Виняток із зазначеного загального правила складають випадки передачі у приватну власність невеликих ділянок лісів та ділянок під замкненими природними водоймами (відповідно до 5 і до 3 гектарів).

В той же час фермерське господарство, як юридична, особа може реалізувати закріплене за ним право на заліснення частини земель, які належать йому чи його членові на праві приватної власності. Закон не визначає площу тієї частини земель, яка може бути заліснена. Отже, вона може перевищувати 5 гектарів. Але проведення заліснення земель сільськогосподарського призначення в подальшому обумовлює необхідність переведення цих земель до категорії земель лісового фонду.

Аналогічна ситуація складається і при штучному створенні (будівництві) фермерським господарством замкненої водойми на земельній ділянці, що належить фермерському господарству чи його членові на праві приватної власності. В цьому випадку землі, зайняті замкненою водоймою, повинні бути переведені у встановленому порядку до категорії земель водного фонду.

Стаття 8. Державна реєстрація фермерського господарства

1. Після одержання державного акта на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації.

2. Державна реєстрація фермерського господарства здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної у місті ради або в районній, районних міст Києва і Севастополя державних адміністраціях за місцем проживання особи або місцезнаходженням земельної ділянки.

3. Для державної реєстрації фермерського господарства голова фермерського господарства або уповноважена ним

особа особисто або поштою (рекомендованим листом) подає до органу державної реєстрації:

а) засновницькі документи (установчий договір про створення фермерського господарства та Статут фермерського господарства);

б) реєстраційну картку встановленого зразка, яка є заявою про державну реєстрацію фермерського господарства;

в) копію документа, що засвідчує наявність у громадянина на праві власності чи оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення;

г) документ, що посвідчує внесення плати за державну реєстрацію фермерського господарства.

Для реєстрації фермерського господарства забороняється вимагати інші документи або відомості, ніж перелічені у цій частині.

Підписи громадян на установчих документах про створення фермерського господарства посвідчуються нотаріусом.

4. Державна реєстрація фермерського господарства проводиться за наявності всіх необхідних документів протягом не більше п'яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов'язані протягом цього терміну внести дані з реєстраційної картки до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та видати Свідоцтво про державну реєстрацію фермерського господарства.

Свідоцтво про державну реєстрацію фермерського господарства та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є підставою для відкриття рахунків у будь-яких банках України та інших держав за вибором суб'єкта підприємницької діяльності і за згодою цих банків у порядку, що встановлюється Національним банком України.

5. Після державної реєстрації фермерське господарство одержує печатку із своїм найменуванням і адресою, відкриває поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банку і вступає у відносини з підприємствами, установами та організаціями, визнається органами державної влади та органами місцевого самоврядування як самостійний товаровиробник при плануванні економічного і соціального розвитку регіону.

1. Обов'язковою передумовою створення фермерського господарства громадянином є отримання земельної ділянки. Земельні ділянки передаються громадянам у приватну власність або надаються в оренду. У першому випадку право приватної власності на землю посвідчується державним актом на право власності на земельну ділянку, у другому — договором оренди земельної ділянки. У відповідності до ст. 125 Земельного кодексу документи, що посвідчують право на земельну ділянку, підлягають обов'язковій державній реєстрації у встановленому порядку.

Отримавши у власність чи в оренду земельну ділянку, цільовим призначенням якої є ведення товарного сільськогосподарського виробництва, громадянин України зобов'язаний зареєструвати фермерське господарство як юридичну особу.

2. Згідно зі ст. 89 Цивільного кодексу України юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом. Значення державної реєстрації юридичної особи полягає в тому, що вона забезпечує можливість отримання необхідної інформації господарюючими суб'єктами, наприклад, щодо контрагентів. Цей юридичний акт важливий при вирішенні питання щодо укладення договорів, формування фермерським господарством господарських зв'язків, ведення господарських операцій тощо.

Юридична особа вважається створеною з моменту реєстрації в Єдиному державному реєстрі. Саме з цього моменту вона набуває правоздатності та дієздатності.

До 1 липня 2004 р. державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності здійснювалася у відповідності до Закону України «Про підприємництво» (ст. 8) і Положення «Про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 травні 1998 р.

Відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, у тому числі і фермерських господарств, нині регулюються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців»¹ від 15 травня 2003 р., який набрав чинності з 1 липня 2004 р. Дія цього Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 31–32. — Ст. 263.

форми, форми власності та підпорядкування. Коментована стаття Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., який набрав чинності з моменту опублікування, тобто з 29 серпня того ж року, містить положення, які певною мірою деталізують та конкретизують цей Закон.

Державною реєстрацією юридичних осіб вважається засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені названим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців.

Процедура проведення державної реєстрації юридичних осіб складна. Вона включає декілька стадій, зокрема:

— перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;

— перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;

— внесення відомостей про юридичну особу до Єдиного державного реєстру;

— оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» встановлено, що державна реєстрація юридичних осіб має проводитися державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи. Місце проведення державної реєстрації фермерського господарства згідно з ч. 2 статті, що коментується, визначається в залежності від двох факторів: місця проживання особи або місцезнаходження земельної ділянки. Конкретне місце проведення державної реєстрації фермерського господарства визначається громадянами, які створюють фермерське господарство (головою фермерського господарства).

3. Державну реєстрацію юридичних осіб (в тому числі і фермерських господарств) здійснює відповідна посадова особа — державний реєстратор. На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці він також проводить резервування найменувань юридичних осіб; передає орга-

нам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування повідомлення та відомості з реєстраційних карток про вчинення реєстраційних дій, які передбачені законом; формує, веде та забезпечує зберігання реєстраційних справ; здійснює оформлення та видачу свідоцтв про державну реєстрацію, а також їх заміну; оформлює та видає виписки, довідки з Єдиного державного реєстру.

Вичерпний перелік документів, які подаються для державної реєстрації, включає:

— засновницькі документи (установчий договір про створення фермерського господарства та Статут фермерського господарства), які повинні містити відомості, передбачені законом. Засновницькі документи, а також зміни до них, викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються головою господарства. Підпис голови на засновницьких документах повинен бути нотаріально посвідчений.

До органу державної реєстрації подаються два примірники засновницьких документів:

— реєстраційна картка встановленого зразка, яка є заявою про державну реєстрацію фермерського господарства. Реєстраційна картка — це документ встановленого зразка, який підтверджує волевиявлення особи щодо внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Вона заповнюється машинодруком або від руки друкованими літерами;

— копія документа, що засвідчує наявність у громадянина на праві власності чи оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Йдеться про копію державного акта на право приватної власності на земельну ділянку або договору оренди земельної ділянки;

— документ, що посвідчує внесення плати (реєстраційного збору) за державну реєстрацію фермерського господарства. У випадку, коли документи для проведення державної реєстрації фермерського господарства подаються головою господарства або уповноваженою ним особою особисто, реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує його (її) повноваження.

Документи, які подаються до органу державної реєстрації, повинні відповідати певним вимогам. Вони повинні бути викладені державною мовою і подані головою фер-

мерського господарства або уповноваженою ним особою особисто або поштою (рекомендованим листом).

За проведення державної реєстрації фермерського господарства справляється реєстраційний збір у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Документом, що підтверджує внесення реєстраційного збору, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Якщо документи надсилаються рекомендованим листом, підпис заявника — голови господарства на реєстраційній картці повинен бути нотаріально посвідчений. Нотаріусом посвідчуються також підписи громадян (членів фермерського господарства) на установчих документах про створення фермерського господарства (йдеться, зокрема, про установчий договір, якщо у складі фермерського господарства налічується більше однієї особи).

Закон забороняє вимагати у громадян інші документи або відомості для реєстрації фермерського господарства, ніж перелічені вище. При порушенні цієї заборони відповідні посадові особи, які здійснюють державну реєстрацію фермерських господарств, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Документи, які подані для проведення державної реєстрації фермерського господарства, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) голові господарства або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів, яка вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

В окремих випадках державний реєстратор має право залишити без розгляду документи для проведення державної реєстрації фермерського господарства, якщо:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;
- документи не відповідають вимогам, які встановлені законом;
- документи подані не в повному обсязі.

Про залишення документів без розгляду голові фермерського господарства або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстром видаються (надсилаються рекомендованим листом з описом-вкладенням) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що

подавалися для проведення державної реєстрації фермерського господарства, відповідно до опису.

Залишення документів без розгляду не перешкоджає голові господарства або уповноваженій ним особі у повторному зверненні до державного реєстратора в загальному порядку після усунення тих причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

За відсутності підстав для залишення документів без розгляду державний реєстратор зобов'язаний перевіряти ці документи на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації фермерського господарства. Вичерпний перелік підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи закріплений ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців».

Після цього орган державної реєстрації (державний реєстратор) повинен внести до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи ідентифікаційний код заявника відповідно до вимог Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації фермерського господарства.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації фермерського господарства є датою його державної реєстрації.

4. Строк державної реєстрації фермерського господарства, передбачений коментованою статтею, не повинен перевищувати п'яти робочих днів¹ з дати надходження всіх необхідних документів для проведення державної реєстрації. В зазначений строк має бути оформлено і видано (надіслано рекомендованим листом з описом вкладення) Свідоцтво про державну реєстрацію фермерського господарства. Разом з цим Свідоцтвом голові господарства або уповноваженій ним особі видається (надсилається рекомендованим листом) один примірник оригіналу засновницьких документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації фермерського господарства.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації фермерського господарства

¹ На відміну від цього Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» такий строк встановлено у три робочі дні.

зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації фермерського господарства із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки. Підставою для взяття фермерського господарства на облік в зазначених органах є надходження повідомлення та відомостей з відповідної реєстраційної картки.

Свідоцтво про державну реєстрацію фермерського господарства та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є в подальшому підставою для відкриття рахунків у будь-яких банках України та інших держав. Таке відкриття рахунків здійснюється за вибором фермерського господарства і за згодою цих банків у порядку, що встановлюється Національним банком України.

5. Після державної реєстрації фермерське господарство в установленому порядку одержує печатку і може відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банків.

Слід зазначити, що правові відносини щодо отримання дозволу на оформлення замовлення на виготовлення печатки і штампів, порядку їх виготовлення та використання фермерським господарством врегульовано Інструкцією про порядок видачі міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським об'єднанням та громадянам дозволів на право відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, та затвердження Умов і правил провадження діяльності з відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, що була затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.1999 р. № 17 (zareєстрована в Міністерстві юстиції України 28.04.1999 р. за № 264/3557).

Дозволи на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів видаються фермерським господарствам відповідним органом дозвільної системи МВС України на підставі заяви. У цій заяві, що має бути подана головою фермерського господарства, вказуються: кількість печаток і штампів, які передбачається виготовити; уперше чи ні

виготовляються печатки та штампи; місцезнаходження; особа, відповідальна за отримання дозволу на виготовлення печаток і штампів, її прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані голови фермерського господарства або уповноваженої ним особи, що подає клопотання до органу внутрішніх справ. В обов'язковому порядку до заяви фермерського господарства долучаються: а) копія свідоцтва про державну реєстрацію, нотаріально завірена, якщо інше не передбачено законом; б) зразки (ескізи) печаток, штампів — у двох примірниках, затверджені головою господарства; в) платіжне доручення або квитанція про оплату послуг, пов'язаних з видачею дозволу на оформлення замовлень на виготовлення печатки і штампу.

Оформлений дозвіл видається протягом п'яти робочих днів з дня одержання документів голові фермерського господарства (уповноваженій особі) під розписку. Після отримання зазначеного дозволу для виготовлення печатки і штампу фермерське господарство має укласти договір із суб'єктом господарювання, що має відповідний дозвіл (ліцензію) на їх виготовлення.

Відповідальність і контроль за дотриманням порядку зберігання печатки і штампу, а також законністю користування ними покладається на голову фермерського господарства.

На відміну від цього правовідносини, що виникають під час відкриття банками рахунків у національній та іноземних валютах фермерським господарствам як самостійним суб'єктам господарювання, регулюються Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою постановою правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 17.12.2003 р.

Умови відкриття рахунку та особливості його функціонування передбачаються в договорі, що укладається між банком і фермерським господарством. Банки відкривають фермерським господарствам за договором банківського рахунку поточні рахунки, а за договором банківського вкладу — вкладні (депозитні) рахунки. Детальніше про порядок відкриття рахунків та їх функціонування дивись коментар до ст. 29 Закону.

Розділ III ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Стаття 9. Надання допомоги в облаштуванні новоствореним фермерським господарствам та господарствам з відокремленими фермерськими садибами

1. Новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення, а в трудонедостатніх населених пунктах — п'ять років) та фермерським господарствам з відокремленими садибами надається допомога за рахунок державного і місцевого бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Кабінет Міністрів України щорічно в проекті Державного бюджету України передбачає кошти на підтримку фермерських господарств.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування щорічно передбачають кошти в проектах місцевих бюджетів на підтримку фермерських господарств.

2. Кошти Державного бюджету України спрямовуються на меліорацію земель, у тому числі їх зрошення та осушення, а також на консервацію та рекультивацію малопродуктивних сільськогосподарських угідь, на придбання сільськогосподарської техніки (комбайнів, тракторів, автомашин, бульдозерів, сівалок тощо).

3. За рахунок місцевих бюджетів фермерським господарствам може надаватися допомога у будівництві об'єктів виробничого і невиробничого призначення, житла, проведення заходів щодо землеустрою.

4. Порядок використання коштів Державного бюджету України для надання підтримки новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими садибами встановлюється Кабінетом Міністрів України.

1. В Україні проголошено принцип пріоритетності розвитку села та агропромислового комплексу та підтримки його функціонування з боку держави. У законодавчих актах, що приймалися на різному рівні та в різний час, цей принцип дістав свого закріплення та розвитку. Так,

наприклад, у ст. 10 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років»¹ встановлено, що частка видатків Державного бюджету України на фінансування розвитку сільського господарства має бути не меншою 5 відсотків видатків бюджету.

Щодо підтримки діяльності фермерських господарств слід зазначити, що перші норми, присвячені підтримці новостворених фермерських господарств (шляхом надання податкових пільг) містилися у Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» 1990 р.² Свій подальший розвиток відповідні правові приписи отримали в Законі України «Про селянське (фермерське) господарство» та в нормах інших нормативних актів. У частині 1 коментованої статті Закону йдеться про підтримку розвитку фермерських господарств за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. Така допомога надається двом категоріям фермерських господарств:

— новоствореним фермерським господарствам у період їх становлення. У даному разі, для отримання допомоги фермерське господарство повинно відповідати двом вимогам: воно має бути новоствореним та перебувати у періоді свого становлення. Порядок створення та державної реєстрації сучасних фермерських господарств детально виписаний у розділі II коментованого Закону «Створення фермерського господарства». Зауважимо лише, що фермерське господарство здобуває права юридичної особи та вважається створеним (таким, що виникло як самостійний господарюючий суб'єкт) після проведення його державної реєстрації. Під періодом же становлення фермерського господарства у Законі розуміються перші три роки (а у трудонедостатніх населених пунктах³ — перші п'ять років) після створення фермерського господарства;

— фермерським господарствам з відокремленими садибами. Відразу зазначимо, що стосовно фермерських господарств з відокремленими садибами (про поняття

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 11. — Ст.52.

² Відомості Верховної Ради України. — 1990. — № 45. — Ст.602.

³ Слід зауважити, що на сьогодні перелік трудонедостатніх населених пунктів Кабінетом Міністрів України не визначений.

та ознаки таких господарств див. коментар до ст. 5 Закону). Закон не ставить таких умов отримання допомоги за рахунок бюджетних коштів як «новостворених» та перебування у періоді свого становлення. Тобто, фермерське господарство з відокремленою садибою може претендувати на отримання вищезазначеної допомоги у будь-який період своєї господарської діяльності.¹

Окремо підкреслюється у тексті коментованої статті, що така допомога фермерським господарствам може надаватися у тому числі й через Український державний фонд підтримки фермерських господарств (про статус цього фонду дивись коментар до ст.ст. 10 та 11 Закону).

Щодо припису абзаців 2 та 3 частини 1 ст. 9 Закону, то слід відзначити, що у Законі України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 р.² (до речі, так само, як і у Законі України «Про Державний бюджет України на 2003 рік») передбачено, що на фінансову підтримку фермерських господарств через механізм мікрокредитування використовуються кошти, отримані до спеціального фонду Державного бюджету України³. Обов'язок щодо включення коштів на підтримку фермерських господарств до місцевих бюджетів (місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування) органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування також закріпленій у коментованому Законі.

2. Частини друга та третя коментованої статті Закону містить перелік напрямків використання бюджетних кош-

¹ На жаль, ані коментований Закон, ані підзаконні нормативні акти не визначають, чи носить така допомога разовий характер, чи може надаватися періодично (постійно) протягом усього часу діяльності фермерських господарств з відокремленими садибами.

² Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 17–18. — Ст. 250.

³ Детальніше див. ст. 51 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» // Урядовий кур'єр. — 2003. — 3 грудня (№ 228) та Постанову Кабінету Міністрів України № 325 від 17.03.2004 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування» // Офіційний вісник України. — 2004. — № 11. — Ст. 664.

тів на підтримку фермерських господарств. Ці напрямки різняться в залежності від того, за рахунок коштів якого виду бюджетів проводиться їх фінансування. Так, за рахунок коштів Державного бюджету мають здійснюватися:

— роботи з меліорації земель (у тому числі їх зрошення та осушення);

— роботи з консервації та рекультивації малопродуктивних сільськогосподарських угідь;

— придбання сільськогосподарської техніки (комбайнів, тракторів, автомашин, бульдозерів, сівалок тощо).

На відміну від цього, за рахунок місцевих бюджетів фермерським господарствам може надаватися допомога у:

— будівництві об'єктів виробничого і невиробничого призначення,

— будівництві житла,

— проведенні комплексу заходів щодо землеустрою земель, які використовуються фермерськими господарствами.

Принципи надання таких коштів встановлені, зокрема, Порядком виділення на одне селянське (фермерське) господарство державних капітальних вкладень для будівництва об'єктів виробничого і невиробничого призначення та відшкодування за рахунок державного бюджету їх вартості за умови виконання робіт за власні кошти, який був затверджений спільним наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Державного комітету України по водному господарству та Асоціації фермерів України від 30.04.1993 р. № 37-20-12/2439 (zareєстровано в Мін'юсті України 13.05.1993 р. за № 44).

3. Остання, четверта частина коментованої статті Закону містить приписи щодо визначення порядку використання коштів Державного бюджету України на надання підтримки новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими садибами. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2001 р. № 357¹ встановлено, що кошти державного бюджету на державну підтримку фермерських господарств (крім коштів, наданих на розроблення проектів відведення земельних ділянок, відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою від-

¹ Офіційний вісник України. — 2001. — № 16. — Ст. 699.

сотків за користування позичками банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації) використовуються на конкурсних засадах та зворотній основі. На виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством аграрної політики України, Міністерством фінансів України та Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України наказом від 17.06.2002 р. № 162/426/181¹ (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 05.07.2002 р. за № 560/6848) затверджено Порядок надання та використання коштів фінансової підтримки селянських (фермерських) господарств². Головним розпорядником коштів, які виділяються з Державного бюджету на фінансову підтримку фермерських господарств, визнано Міністерство аграрної політики України. Одержувачами бюджетних коштів виступають Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств та його відділення в Автономній Республіці Крим і областях, які розподіляють та передають відповідні кошти фермерським господарствам. Більш детально про порядок надання бюджетних коштів через Український державний фонд підтримки фермерських господарств дивись у коментарі до ст.ст. 10 та 11 Закону.

Стаття 10. Державна підтримка фермерських господарств через Український державний фонд підтримки фермерських господарств

Український державний фонд підтримки фермерських господарств є державною бюджетною установою, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств, діє на основі Статуту, який затверджується центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики України.

1. Український державний фонд підтримки фермерських господарств (далі — Укрдержфонд) є спеціально

¹ Офіційний вісник України. — 2002. — № 28. — Ст. 1342.

² Таку назву мали фермерські господарства відповідно до норм Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р.

створеною державною установою, головним завданням якої є реалізація державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Статут Українського державного фонду підтримки фермерських господарств затверджено спільним наказом Міністерства аграрної політики України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 08.11.2002 р. № 348/954/322. Відповідно до Статуту Укрдержфонд є правонаступником Українського фонду підтримки селянських (фермерських) господарств і кооперативів по виробництву сільськогосподарської продукції, створеного у свій час відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів Української РСР від 27 червня 1991 року № 83-р і підпорядковується Міністерству аграрної політики України. Укрдержфонд визнаний державною спеціалізованою установою, яка виконує функції з реалізації державної політики з підтримки фермерських господарств і має самостійний баланс, поточні та вкладні рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням. У Статуті також встановлено, що Укрдержфонд має регіональні відділення в Автономній Республіці Крим та областях, які є юридичними особами і здійснюють свою діяльність на основі Положення про регіональне відділення Укрдержфонду.

У Статуті Укрдержфонду окремо визначено мету та основні напрямки його діяльності. Функціонування Укрдержфонду має за мету:

— забезпечення реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств;

— активізацію підприємницької діяльності фермерських господарств через створення ними сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та кредитних спілок, інших сервісних, переробних та збутових підприємств; сприяння кадровому, дорадчому, інформаційному, науково-технічному забезпеченню фермерських господарств в умовах ринкової економіки.

Основними напрямками діяльності Укрдержфонду є:

1) визначення розміру потреби у коштах для фінансової підтримки фермерських господарств та на забезпечення функціонування Укрдержфонду та його регіональних відділень;

- 2) фінансування витрат, пов'язаних з розробкою проєктів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;
- 3) створення стабільних умов у разі одержання кредиту банку фермерськими господарствами:
 - а) надання послуг, пов'язаних з обслуговуванням кредитів;
 - б) відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків;
 - 4) відшкодування в установленому порядку на період трирічного становлення фермерських господарств:
 - а) частини витрат, пов'язаних із сплатою страхових платежів;
 - б) частини вартості будівництва тваринницьких приміщень, включаючи вартість проєктно-кошторисної документації;
 - в) частини витрат на купівлю першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля;
 - 5) надання фінансової допомоги новоствореним фермерським господарствам на конкурсних засадах та зворотній основі терміном до 3-х років;
 - б) надання кредитів фермерським господарствам для виробництва, переробки і збуту власне виробленої сільськогосподарської продукції на здійснення виробничої діяльності;
 - 7) забезпечення ефективного використання та своєчасного повернення коштів, що виділяються на фінансову підтримку фермерських господарств з Державного бюджету України;
 - 8) сприяння у підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації членів фермерських господарств;
 - 9) участь у проведенні досліджень, підготовці рекомендацій щодо організації виробництва у фермерських господарствах, розвитку науково-технічного прогресу, впровадженні компактного устаткування на базі новітніх ресурсозберігаючих технологій;
 - 10) участь в організації фермерськими господарствами виставок, ярмарків, аукціонів, конференцій, семінарів, конкурсів, у тому числі міжнародних;
 - 11) надання дорадчих, інформаційних та посередницьких (комісійних) послуг відповідно до мети його діяльності;
 - 12) співробітництво з іноземними організаціями з метою вивчення досвіду діяльності і розвитку фермерських господарств;

13) проведення іншої діяльності, яка не суперечить законодавству та Статуту.

Крім цього Статут Укрдерфонду містить положення щодо формування та використання його майна, повноважень органів управління, статусу регіональних відділень Укрдержфонду, обліку та звітності в його діяльності, його ліквідація та реорганізація. На виконання положень Статуту наказом Міністерства аграрної політики України від 28.01.2003 р. № 15¹ було затверджено склад наглядової ради Українського державного фонду підтримки фермерських господарств. До складу зазначеної наглядової ради входять (за посадою) Державний секретар Мінагрополітики України (голова наглядової ради), начальник Департаменту реформування сільського господарства Мінагрополітики України (заступник голови наглядової ради), начальники Департаменту фінансово-кредитної та податкової політики, Департаменту стратегії розвитку аграрної економіки, Управління ревізії і контролю Мінагрополітики України, начальник Управління розвитку ринків продовольства та сільськогосподарської продукції Мінекономіки України, начальник Управління фінансів агропромислового комплексу і охорони природи Мінфіну України, голова Асоціації фермерів Донецької області та голова Правління Всеукраїнського громадського об'єднання «Рада жінок-фермерів України» (за згодою).

Стаття 11. Використання коштів Українського державного фонду підтримки фермерських господарств

Кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств надаються фермерським господарствам на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі.

На безповоротній основі кошти надаються на такі цілі: відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких

¹ Збірник поточного законодавства, арбітражної та судової практики. — 2001. — 7 лютого.

приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисних документів, пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах; розширення досліджень з проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах, видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств; забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств; забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

Поворотна допомога надається для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені Статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років.

1. У частині 1 ст. 11 Закону встановлено основні принципи отримання коштів Українського державного фонду підтримки фермерських господарств. Вказані кошти надаються як на безповоротній основі, так і на конкурсних засадах на поворотній основі.

Порядок надання коштів державного бюджету на підтримку фермерських господарств більш детально врегульовано Порядком надання та використання коштів фінансової підтримки селянських (фермерських) господарств, затвердженим наказом Міністерства аграрної політики України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 17.06.2002 р. № 162/426/181¹.

2. У частині другій Закону встановлено перелік цілей, на які кошти державної підтримки фермерських господарств надаються на безповоротній основі. Серед них перелічені:

- відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;
- відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків;
- часткова компенсація витрат на:

¹ Офіційний вісник України. — 2002. — № 28. — Ст. 1342.

а) придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля,

б) будівництво тваринницьких приміщень (включаючи вартість проектно-кошторисних документів),

в) пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств. При цьому п. 3.2 Порядку надання та використання коштів фінансової підтримки селянських (фермерських) господарств зазначено, що кошти надаються на 15-відсоткову компенсацію вартості витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля та 30 відсотків вартості будівництва тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації (у період трирічного становлення фермерських господарств);

— підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах;

— розширення досліджень з проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах, видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств;¹

— забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств;

— забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

Відповідно до Порядку надання та використання коштів фінансової підтримки селянських (фермерських) господарств для отримання коштів фінансової підтримки на безповоротній основі фермерським господарствам слід подати до відділення в Автономній Республіці Крим та обласних відділень Укрдержфонду заяву у двох примірниках, копію Статуту фермерського господарства (засвідчену у встановленому порядку) та документи, передбачені відповідними пунктами Порядку.

¹ Отже, фактично кошти державної підтримки фермерських господарств на підставі цього припису Закону можуть надаватися науковим, науково-дослідним організаціям та установам, що проводять відповідні дослідження, а не лише безпосередньо фермерським господарствам.

Так, для отримання коштів на оплату проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерських господарств подаються такі документи: копії рішення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про надання земельних ділянок для ведення фермерського господарства (в залежності від того, за рахунок яких земель виділялася земельна ділянка); копія договору на розроблення проекту відведення земельних ділянок, укладеного фермерським господарством з виконавцем, що має ліцензію на виготовлення цих проектів (державною чи іншою землевпорядною організацією); копія акта приймання-здавання виконаних робіт.

Для отримання коштів на відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування позичками банків, слід подати такі документи: копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; копію довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; копію кредитного договору з банком на суму виділеного кредиту, із зазначенням банківської відсоткової ставки, суми нарахованих відсотків за користування кредитом та визначенням розміру здешевлення цього кредиту за рахунок інших державних програм; графік сплати кредиту і відсотків за кредит; виписку з банку про підтвердження наданого кредиту.

Для отримання коштів державної підтримки на безповоротній основі для компенсації 15 відсотків вартості витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля фермерським господарством мають бути подані наступні документи: копія Державного акта на право приватної власності на землю або договору на користування земельною ділянкою на умовах оренди; копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; копія довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; копія платіжного доручення про оплату за трактор, комбайн, вантажний автомобіль; копія видаткової накладної на одержання трактора, комбайна, вантажного автомобіля; копія технічного талона про реєстрацію трактора, комбайна, вантажного автомобіля в установленому порядку та довідка, що підтверджує взяття його на балансовий облік.

Для отримання коштів державної підтримки на безповоротній основі для компенсації 30 відсотків вартості будів-

ництва тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації, фермерським господарством після закінчення цього будівництва повинні подаватися такі документи: копія Державного акта на право приватної власності на землю або договору на користування земельною ділянкою на умовах оренди; копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; копія довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; статистична звітність за формою № 2-інвестиції — квартальна «Звіт про капітальні інвестиції»; бухгалтерська звітність (довідка) про підтвердження витрат на будівництво приміщення; акт державної комісії про введення в експлуатацію приміщення; копія проектно-кошторисної документації та висновок державної експертизи проектно-кошторисної документації.

Слід зазначити, що кошти фінансової підтримки на безповоротній основі спрямовуються фермерським господарствам на підставі рішень ради відділення Автономної Республіки Крим та обласних відділень Укрдержфонду.

3. У частині 3 коментованої ст. 11 Закону йдеться про принципи надання фінансової допомоги фермерським господарствам на поворотній основі. Така допомога надається під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років на такі цілі:

— для виробництва, переробки і збуту виробленої сільськогосподарської продукції;

— на здійснення виробничої сільськогосподарської діяльності;¹

— інші передбачені Статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі.

Відповідно до Порядку надання та використання коштів фінансової підтримки селянських (фермерських) господарств кошти на фінансову підтримку фермерських господарств розподіляє Мінагрополітики Українському державному фонду підтримки фермерських господарств, відділенням в Автономній Республіці Крим та обласним

¹ І хоча у тексті коментованої статті Закону безпосередньо не зазначено, що це має бути саме сільськогосподарська виробнича діяльність, однак це можна заключити шляхом тлумачення зазначеної статті.

відділенням у пропорції: 80 відсотків коштів призначаються для надання фінансової підтримки через відділення Укрдержфонду; 20 відсотків коштів призначаються для надання фінансової підтримки через дирекцію Укрдержфонду.

Кошти державного бюджету, передбачені на фінансову підтримку фермерських господарств, спрямовуються переможцям відповідно до результатів конкурсу на підставі рішень конкурсної комісії згідно з поданою заявою у двох примірниках та доданими до неї відповідними установчими документами. До заяви додаються такі документи:

- копія Державного акта на право приватної власності на землю або договора на користування земельною ділянкою на умовах оренди;

- копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;

- копія Статуту фермерського господарства;

- копія довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;

- бізнес-план (техніко-економічне обґрунтування доцільності виділення допомоги фермерському господарству із зазначенням графіка повернення коштів);

- баланс фермерського господарства за останній звітний період;

- лист-клопотання ради відділення Укрдержфонду, управління сільського господарства і продовольства районної державної адміністрації, погоджений з радою обласної, районної Асоціації фермерів та приватних землевласників (Асоціацією фермерів та приватних землевласників Автономної Республіки Крим) про необхідність фінансової підтримки фермерського господарства (за наявності);

- пропозиція заявника щодо способу забезпечення зобов'язання.

Про проведення конкурсу на надання фінансової допомоги фермерським господарствам на поворотній основі публікується відповідне оголошення (із зазначенням умов та термінів його проведення). Документи для участі у конкурсі приймаються дирекцією Укрдержфонду після розгляду їх радою відділення, а в областях та Автономній Республіці Крим — дирекцією відділення. Неповний, не оформлений належним чином комплект документів (або у разі виявлен-

ня недостовірності даних у документах), не реєструється і повертається заявнику. Попередній розгляд поданих документів здійснюється дирекцією Укрдержфонду та дирекцією відділень протягом місяця після їх прийняття. Документи після попереднього розгляду подаються на чергове засідання правління Укрдержфонду та ради відділення.

Зазначеним вище Положенням встановлено наступні критерії визначення переможця конкурсу:

— забезпечення гарантії повернення коштів, одержаних на зворотній основі;

— фермерські господарства, які застрахували майно та врожай сільськогосподарських культур від негативного впливу;

— новостворені фермерські господарства;

— фермерські господарства, які створюються молодими сім'ями;

— фермерські господарства, які здійснюють господарську діяльність у трудонедостатніх населених пунктах;

— ураховується досвід господарювання та спеціалізація господарства з виробництва тваринницької продукції, ведення селекційної роботи в тваринництві та насінництва в рослинництві;

— фермерські господарства, пропозиції яких передбачають збільшення робочих місць у сільській місцевості та спеціалізація яких направлена на забезпечення ліквідації дефіциту окремих видів сільськогосподарської продукції в регіоні або на внутрішньому ринку;

— фермерські господарства, які беруть кредити на більш короткий термін.¹

Переможців конкурсу визначають колегіально на засіданні правління Укрдержфонду, а у відділеннях — ради відділення, які приймають відповідне рішення. Заявник повідомляється про прийняте рішення письмово. Після цього із переможцем конкурсу укладається угода про надання коштів з визначенням графіка повернення коштів та нотаріально засвідчений договір застави (що додається до угоди). Предметом вказаного договору застави можуть виступати земельна ділянка або інше майно, що належить фермерському господарству, врожай сільськогосподар-

¹ Уявляється, що у названому Положенні слід було б розмістити критерії визначення переможця конкурсу згідно відповідної системи, за значенням кожного з названих критеріїв.

ських культур;¹ обов'язковим є страхування предмета застави.² Фінансова підтримка надається переможцям конкурсу — фермерським господарствам в міру надходження коштів Державного бюджету України.

Фермерське господарство має право використовувати кошти фінансової підтримки виключно на виробництво та переробку власно виробленої сільськогосподарської продукції та на здійснення виробничої сільськогосподарської діяльності.³

Як вже зазначалося, кошти підтримки фермерських господарств, що видаються на зворотній основі, підлягають поверненню у строк від трьох до п'яти років. Повернення коштів здійснюється згідно з графіком повернення коштів, зазначеним в угоді про надання коштів. Наслідками невиконання графіка повернення коштів можуть бути застосування до фермерського господарства з боку Укрдержфонду господарських санкцій (покладення обов'язку щодо відшкодування збитків, стягнення штрафних санкцій (неустойки, штрафу, пені) та застосування оперативного-господарських санкцій) або ж звернення стягнення на предмет застави і погашення заборгованості за рахунок отриманих від його реалізації коштів.

Відповідальність за нецільове використання коштів несуть голови фермерських господарств, директори та головні бухгалтери відділень, генеральний директор та головний бухгалтер Укрдержфонду згідно з чинним законодавством. Зокрема, в залежності від розміру завданої державі шкоди

¹ Порядок укладення договору застави передбачений Законом України «Про заставу» від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 47. — Ст. 642, а щодо застави нерухомого майна — Законом України «Про іпотеку» від 05.06.2003 р. // Урядовий кур'єр. — 2003. — № 183 (1 жовтня).

² Страхування предмета застави здійснюється на підставі договору страхування, що його має укласти фермерське господарство із страховиком (страховою компанією, що має відповідну ліцензію). Умови договору страхування, порядок його укладення, дії сторін у випадку настання страхового випадку закріплено приписами Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 р. (в редакції Закону України від 04.10.2001 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 18. — Ст. 78.

³ Таке правило щодо цільового використання державних коштів безпосередньо встановлено у розглядуваному Положенні, і фермерські господарства не вправі від нього відступати.

та характеру неправомірних дій, така відповідальність може наступати відповідно до приписів Кодексу України про адміністративні правопорушення (наприклад, за дрібне розкрадання державного майна, порушення законодавства з фінансових питань тощо) або ж Кримінального кодексу України (наприклад, згідно зі статтями Кодексу про службові злочини, заподіяння майнової шкоди державі, шахрайство з фінансовими ресурсами тощо¹).

Розділ IV ЗЕМЛІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Стаття 12. Склад земель фермерського господарства

1. Землі фермерського господарства можуть складатися із:

а) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;

б) земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності;

в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

2. Права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює фермерське господарство.

1. Основною правовою передумовою виникнення та функціонування для фермерських господарств виступає одержання земельних ділянок із земель сільськогосподарського призначення.

Коментована стаття фактично відтворює зміст ст. 31 Земельного кодексу, яка має назву — «Землі фермерського господарства». Згідно із зазначеною статтею Земельного кодексу суб'єктами приватної власності на землі в фермерських господарствах можуть бути як самі фермерські господарства, що функціонують як юридичні особи, так і громадяни

¹ Санкції зазначених статей Кримінального кодексу України передбачають покарання у вигляді штрафу, арешту, обмеження та позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та ін.

України — члени фермерських господарств (фізичні особи). Визнання фермерського господарства, як юридичної особи, суб'єктом права приватної власності на земельну ділянку для ведення товарного сільськогосподарського виробництва відповідає вимогам ст. 28 Земельного кодексу, згідно з якою сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, крім державних і комунальних, землі сільськогосподарського призначення можуть належати на праві власності. При цьому в даній статті зазначається, що право власності на землю названих підприємств може набуватися як шляхом внесення до статутного фонду земельних ділянок їх засновників, так і придбання земельних ділянок за цивільно-правовими угодами. Реалізація ж права власності на землю зазначеними сільськогосподарськими підприємствами (в тому числі і фермерськими господарствами) здійснюється відповідно до закону. Деталізацію і конкретизацію положень цієї статті Земельного кодексу покликаний здійснювати спеціальний Закон України «Про фермерське господарство». Можливість знаходження земельної ділянки у власності фермерського господарства як юридичної особи та земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності — важлива новела, яка передбачена чинним законодавством щодо суб'єктного складу права власності на землі сільськогосподарського призначення у фермерському господарстві. Варто зазначити, що у відповідності до раніше діючого законодавства, яке регулювало правовий режим земель, які використовувалися селянськими (фермерськими) господарствами, суб'єктом права власності на землі виступав громадянин України — засновник цього господарства. Селянські (фермерські) господарства, як юридичні особи, не визнавалися законом суб'єктами права власності на землі; вони могли лише орендувати відповідні земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Закріплений законом суб'єктний склад земельної власності хоч і є дещо суперечливим, але, з одного боку, створює можливість господарству отримати статус юридичної особи, а з іншого — не позбавити права приватної власності на землю громадян України — членів фермерського господарства.

Хоча коментована стаття і має назву «Склад земель фермерського господарства», в ній ідеться не лише про земельні ділянки, що належать фермерським господарствам, а й про

земельні ділянки, які можуть належати іншим особам, а саме: членам фермерського господарства. Щодо останніх, то правовий режим їх земельної власності закріплений законом недостатньо чітко. Так, якщо ст. 31 п. «б» Земельного кодексу визнає членів фермерського господарства приватними власниками земельних ділянок, то в ст. 89 п. «б» Земельного кодексу йдеться про те, що члени фермерського господарства мають земельні ділянки на праві спільної сумісної власності, якщо інше не передбачено угодою між ними.

Фермерські господарства, як юридичні особи, можуть використовувати відповідні земельні ділянки із земель сільськогосподарського призначення і на умовах оренди. Такі ділянки теж відносяться до складу земель фермерського господарства. Можливість використання їх для ведення товарного сільськогосподарського виробництва закріплено ст. 95 Земельного кодексу. В цьому випадку земельні орендні відносини детально регламентуються Законом України «Про оренду землі» в редакції від 02.10.2003 р.¹

2. Фермерське господарство, як юридична особа, використовує земельну ділянку, набуту ним у встановленому порядку у приватну власність, а також може використовувати земельну ділянку, передану йому в оренду. Що ж стосується земельних ділянок, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, то права володіння та користування ними здійснює теж фермерське господарство. Зміст цього припису коментованій статті дещо суперечливий, оскільки він чітко не визначає підстав такого використання. В літературі іноді вважають, що використання фермерським господарством земельних ділянок, які належать його членам, має здійснюватися лише після безоплатної передачі цих ділянок фермерському господарству. При цьому, на думку авторів, кожний член фермерського господарства набуває право на земельну частку (пай) в розмірі площі, яку він передав фермерському господарству. У разі ж виходу з фермерського господарства його член має право вимагати і одержати у власність земельну ділянку в тому розмірі, в якому він передав її господарству². Але така позиція дещо

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 10. — Ст. 102.

² Див.: наприклад, Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт.: Л. О. Бондар, А. П. Гетьман, В. Г. Гончаренко та ін. За заг. ред. В. В. Ведмедчука. — К.: Юрінком Інтер. — 2004. — С. 100.

спірна. Землі, що використовуються самим фермерським господарством для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, можуть перебувати у його власності або ж орендуватися. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про фермерське господарство» майно фермерського господарства належить йому на праві власності. У власності цього суб'єкта може перебувати будь-яке майно, в тому числі і земельні ділянки. Передача земельної ділянки членом фермерського господарства самому господарству, як юридичній особі, не припиняє право власності громадянина на цю ділянку, але тимчасово, на час перебування у членах господарства, позбавляє його права володіти та користуватися земельною ділянкою. Але ж у ч. 2 коментованої статті йдеться про володіння і користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства. У зв'язку з цим таке використання може здійснюватися на умовах оренди. Відповідно фермерське господарство набуває права володіння та користування зазначеною земельною ділянкою на той же період на підставі закону. Тому укладення договору оренди земельної ділянки між фермерським господарством та його членом, як власником земельної ділянки, Законом не вимагається.

Стаття 13. Приватизація земельних ділянок членами фермерських господарств

1. Члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

2. Членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність із раніше наданих їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Земельні ділянки, на яких розташовані житлові будинки, господарські будівлі та споруди фермерського господарства, передаються безоплатно у приватну власність у рахунок земельної частки (паю).

3. Дія частин першої та другої цієї статті не поширюється на громадян, які раніше набули права на земельну частку (пай).

4. Громадяни України, які до 1 січня 2002 р. отримали в постійне користування або оренду земельні ділянки для ведення фермерського господарства, мають переважне право на придбання (викуп) земельних ділянок розміром

до 100 гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі до 50 гектарів ріллі, у власність з розстрочкою платежу до 20 років.

1. Коментована стаття відтворює та деталізує зміст статей 31 і 32 ЗК України.

Як відомо, Земельним кодексом України 1990 р. (в редакції від 13 березня 1992 р.) було передбачено право на безоплатне отримання земельної ділянки у приватну власність для ведення фермерського господарства. Але воно стосувалося і гарантувалося лише голові фермерського господарства. Іншим членам фермерського господарства таке право не надавалося. Розмір земельної ділянки, на яку міг претендувати голова фермерського господарства, визначався в залежності від розміру середньої земельної частки. На той час законодавству не була відома така категорія, як земельна частка (пай).

Чинне земельне законодавство, в тому числі частина перша коментованої статті, розширюють коло суб'єктів, які мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Таке право гарантоване законом не тільки голові фермерського господарства, а й іншим його членам. Проте слід зазначити, що самостійно реалізувати право на безоплатне одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в розмірі земельної частки (паю) можуть лише ті члени фермерського господарства, які є громадянами України та досягли 18-річного віку. Діти, які досягли 14-річного віку, і згідно зі ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство» стали членами фермерського господарства, до досягнення повноліття реалізують право на безоплатне одержання у власність земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю) через своїх опікунів.

2. Частина друга коментованої статті, розвиваючи зміст приписів, закріплених частиною першою даної статті, чітко визначає ті землі, за рахунок яких здійснюється безоплатна приватизація. Йдеться, зокрема, про землі, які раніше були надані у постійне користування для ведення фермерського господарства його голові. Рішення про приватизацію цих земель приймають органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень за заявою членів фермерського господарства.

Розмір земельної частки (паю), на основі якого визначається розмір земельної ділянки, яка безоплатно передається у власність членові фермерського господарства, повинна дорівнювати розміру земельної частки (паю), право на яку отримали колишні члени розташованого в межах території відповідної місцевої ради сільськогосподарського підприємства. При цьому слід зауважити, що земельні ділянки, які раніше були надані для ведення фермерського господарства і на яких розташовані житлові будинки, господарські будівлі та споруди фермерського господарства, підлягають безоплатній передачі у приватну власність у рахунок земельної частки (паю).

3. Якщо громадянин, будучи членом колективного сільськогосподарського підприємства, отримав право на земельну частку (пай) в результаті розпаювання земель цього підприємства, то набувши статусу члена фермерського господарства, він не має права на безоплатне отримання у приватну власність земельної ділянки за рахунок земель, які раніше були надані для ведення фермерського господарства.

Закріплені коментованою статтею правові приписи фактично урівнюють статус громадян-фермерів з колишніми членами реформованих колективних сільськогосподарських підприємств щодо права на безоплатне одержання земельних ділянок сільськогосподарського призначення у приватну власність.

4. За тими громадянами України, які до 1 січня 2002 р., тобто до набрання чинності Земельним кодексом України, отримали у встановленому порядку в постійне користування або оренду земельні ділянки для ведення фермерського господарства, законом закріплене переважне право на придбання (викуп) земельних ділянок. Таке придбання може здійснюватися за цивільно-правовими угодами. Цільове призначення земельних ділянок у цих випадках не повинно змінюватися, їх подальше використання повинно бути пов'язане з веденням фермерського господарства. З цього випливає висновок про те, що закон, вживаючи термін «громадяни Україн», має на увазі лише членів фермерського господарства.

Максимальний розмір земельних ділянок, які можуть бути придбані (викуплені) громадянами України, становить 100 гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі до 50 гектарів ріллі. Придбання (викуп) таких земельних ділянок у власність здійснюється з розстрочкою платежу до

20 років. Конкретний розмір земельної ділянки, в межах максимального, та термін розстрочки платежу визначаються з врахуванням всіх фактичних обставин.

У відповідності до Перехідних положень Земельного кодексу України (п. 6) громадяни та юридичні особи, які мають у постійному користуванні земельні ділянки, але за чинним Земельним кодексом не можуть мати їх на такому праві (це стосується і фермерських господарств, і громадян, засновників фермерських господарств), повинні до 1 січня 2005 р. переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на них.

Якщо переоформлюється право постійного користування земельними ділянками, наданими для ведення селянських (фермерських) господарств у довгострокову оренду (тобто не більше 50 років), то строк оренди визначається самим фермерським господарством відповідно до закону. При цьому, розмір орендної плати за земельні ділянки не повинен перевищувати розміру земельного податку.

Стаття 14. Права фермерського господарства та його членів

1. Фермерське господарство та його члени відповідно до закону мають право:

а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;

б) самостійно господарювати на землі;

в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) на відшкодування збитків;

г) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди;

д) реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт;

е) інші права.

2. Порушені права власників земельних ділянок підлягають поновленню в порядку, встановленому законом.

1. Фермерське господарство та його члени як і інші власники земельних ділянок та землекористувачі, які використовують земельні ділянки на умовах оренди, мають певні права щодо земельних ділянок, загальний перелік яких закріплений ст.ст. 90 та 95 Земельного кодексу. Стаття,

що коментується, має на увазі перш за все права власників земельних ділянок.

Отже, фермерське господарство та його члени, як власники земельних ділянок, мають право продавати або іншим способом відчужувати ці ділянки, передавати їх в оренду, заставу, спадщину. Відчуження земельних ділянок шляхом укладення цивільно-правових угод має здійснюватися в порядку, встановленому Цивільним та Земельним кодексами. При цьому в ст. 131 Земельного кодексу зазначено, що укладення угод про перехід права власності на земельні ділянки здійснюється відповідно до Цивільного кодексу з урахуванням вимог Земельного кодексу. Угоди щодо відчуження земельних ділянок укладаються в письмовій формі та підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Вони вважаються укладеними з дня їх нотаріального посвідчення та повинні відповідати вимогам щодо змісту угод про перехід права власності на земельні ділянки, закріпленим ст. 132 Земельного кодексу.

Можливість передачі у заставу земельної ділянки, яка належить фермерському господарству як юридичній особі або членові господарства, закріплена ст. 133 Земельного кодексу. При цьому дана норма передбачає, що земельна ділянка, яка перебуває у спільній власності, може бути передана у заставу за згодою всіх співвласників. Якщо виникає необхідність передачі в заставу частини земельної ділянки, то ця частина ділянки обов'язково повинна бути виділена в натурі (на місцевості). Крім того, зазначеною статтею встановлено, що заставодержателем земельної ділянки можуть бути лише банки, які відповідають вимогам, встановленим законами України. Порядок застави земельних ділянок визначається Законом України «Про іпотеку».

Передача земельних ділянок, які належать на праві власності фермерським господарствам та їх членам, в оренду, здійснюється відповідно до ст. 124 Земельного кодексу та Закону України «Про оренду земель» шляхом укладення договору оренди.

Згідно з Перехідними положеннями Земельного кодексу (п. 15) власники земельних ділянок, призначених для ведення фермерського та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, тимчасово, до 1 січня 2005 р., не вправі продавати або іншим способом відчужувати належні їм земельні ділянки. Виняток з цього загального правила складає укладення договору міні земельної ділянки та

передача її у спадщину, а також вилучення земель для суспільних потреб.

У фермерського господарства та його членів — власників земельних ділянок уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування можуть за згодою власників викупити ці ділянки для суспільних потреб.

Невичерпний перелік таких потреб закріплений ст. 146 Земельного кодексу (наприклад, забезпечення оборони та національної безпеки, під об'єктом природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення тощо). При цьому фермерське господарство та його члени, як власники земельних ділянок, мають бути письмово попереджені про викуп їх ділянок (не пізніше, ніж за один рік до викупу) органами, які приймають рішення про їх викуп. Вони мають право на оплату викупленої земельної ділянки, вартість якої встановлюється відповідно до грошової та експертної оцінки земель, яка проводиться за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Фермерське господарство, будучи власником земельної ділянки, здійснює її безпосередню експлуатацію. А відповідно до ст. 12 Закону України «Про фермерське господарство» воно здійснює права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства. У цих випадках фермерські господарства мають право самостійно господарювати на землі. Але ця самостійність може бути реалізована лише в межах цільового призначення відповідних земельних ділянок. Це означає, що фермерські господарства, будучи аграрними товаровиробниками, в першу чергу повинні використовувати землі для вирощування сільськогосподарських культур, ведення тваринництва, організації переробки сільськогосподарської продукції та ін. Що ж стосується вибору сільськогосподарських культур, видів тваринництва та підсобних підприємств, то він здійснюється на розсуд самих господарств та їх членів. Земельний кодекс (ст. 154) закріплює положення про те, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування без рішення суду не мають права втручатися у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою або встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки чи обмеження. Ці органи несуть відповідальність за шкоду, заподіяну їх неправомірним

втручанням у здійснення власником зазначених повноважень щодо земельної ділянки.

Закріплене законом право власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію фермерського господарства та його членів означає, що вони можуть розпоряджатися ними на власний розсуд.

Право фермерського господарства та його членів на відшкодування збитків передбачено не тільки Земельним кодексом і Законом України «Про фермерське господарство», а й цивільним, трудовим та іншим законодавством. Так, власникам землі відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок: а) вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь та деяких інших земель для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським та лісогосподарським виробництвом; б) тимчасового зайняття сільськогосподарських угідь та інших земель для інших видів використання; в) встановлення обмежень щодо використання земельних ділянок; погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь та інших земель; г) приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників у непридатний для використання стан; г) неодержання доходів за час тимчасового використання земельної ділянки (ст. 156 Земельного кодексу).

Відшкодування збитків, заподіяних власникам земельних ділянок, здійснюють органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких обмежує права власників землі або погіршує якість земель. Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Поза безпосередньо сільськогосподарським використанням земель фермерське господарство та його члени можуть використовувати землі і для спорудження жилих будинків, господарських будівель та споруд. Порядок та умови спорудження зазначених об'єктів передбачені Земельним кодексом, а також Законами України «Про основи містобудування», «Про місцеве самоврядування в Україні» та ін.

Право фермерського господарства та його членів реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт фактично не відноситься до земельних прав. Наявність права власності на посівні насадження сільськогосподарських та інших

культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію обумовлює і право обирати на свій розсуд і різні форми реалізації виробленої продукції. Держава повинна допомагати фермерам в організації найбільш вигідного збуту сільськогосподарської продукції (як в самій державі, так і за її межами).

2. Порухені права власників земельних ділянок підлягають відновленню місцевими радами згідно з їх компетенцією, судом, господарським чи третейським судом.

Відновлення порушених прав здійснюється шляхом: а) визнання прав; б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; в) визначення угоди недійсною; г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; ґ) відшкодування заподіяних збитків; д) застосування інших, передбачених законом способів.

Стаття 15. Обов'язки фермерського господарства та його членів

1. Фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, надані їм для ведення фермерського господарства відповідно до закону, зобов'язані:

а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;

б) дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

ґ) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;

д) дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції;

е) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;

є) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

2. Законом можуть бути встановлені інші обов'язки власників земельних ділянок.

1. Стаття, що коментується, має назву «Обов'язки фермерського господарства та його членів», але в ній ідеться лише про обов'язки фермерських господарств, у власності яких є земельні ділянки. Згідно Конституції України (ст. 13) власність зобов'язує власника використовувати свою власність не тільки в своїх інтересах, а й поважати інтереси інших суб'єктів, всього суспільства. Власність, в тому числі і на земельні ділянки, не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Зазначені конституційні положення в повній мірі розповсюджуються і на фермерські господарства як власників земельних ділянок.

Обов'язки всіх власників земельних ділянок знайшли своє закріплення в ст. 90 Земельного кодексу. Вони повністю стосуються і фермерських господарств. Правам фермерських господарств, як власників земельних ділянок, кореспондують покладені на них юридичні обов'язки. Головним обов'язком є забезпечення використання земельних ділянок фермерськими господарствами за їх цільовим призначенням. Згідно із законом основним цільовим призначенням земель сільськогосподарського призначення виступає виробництво продукції сільського господарства. Ці землі використовуються для потреб сільськогосподарського виробництва у зв'язку з тим, що їм притаманні природні властивості. Сутність цих земель полягає в тому, що вони володіють природною здатністю родючості.

Фермерські господарства як самостійні юридичні особи — аграрні товаровиробники зобов'язані використовувати надані їм земельні ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Цільове використання земель (в тому числі і сільськогосподарського призначення), як обов'язок власника відповідної земельної ділянки забезпечує додержання основних принципів земельного законодавства.

Використання земельної ділянки не за цільовим призначенням виступає однією із самостійних підстав для примусового припинення прав на земельну ділянку (ст. 143 Земельного кодексу). Крім того, слід мати на увазі, що невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням є одним із порушень земельного законодавства, вчинення якого тягне за собою настання юридичної відповідальності (ст. 211 Земельного кодексу).

Оскільки землі сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності фермерських господарств,

знаходяться у постійному тісному взаємозв'язку з іншими природними об'єктами (водами, надрами, рослинним світом, атмосферним повітрям), законодавець зобов'язує цих суб'єктів додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля при використанні цих земель. В першу чергу це стосується ґрунтів як об'єктів особливої охорони. Ґрунти, будучи специфічною складовою земель сільськогосподарського призначення, характеризуються певною якістю та вмістом гумусу і являють собою верхній родючий шар сільськогосподарських угідь, який забезпечує виконання ними ролі основного засобу виробництва.

Важливим обов'язком фермерських господарств, у власності яких знаходяться земельні ділянки, є своєчасна сплата податків і зборів. Законом України «Про плату за землю» встановлено, що використання землі в Україні є платним. Згідно з цим Законом плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається в залежності від грошової оцінки земель. Земельним податком вважається обов'язковий платіж, що здійснюється юридичними і фізичними особами за користування земельними ділянками. Земельний податок сплачують власники земельних ділянок і землекористувачі, крім орендарів.

Фермерські господарства, як власники земельних ділянок, повинні сплачувати земельний податок. Новостворені фермерські господарства протягом трьох років, а в трудонедостатніх населених пунктах — п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність звільняються від сплати земельного податку. Якщо обов'язок щодо плати за землю порушується, то фермерські господарства, як платники земельного податку, несуть відповідальність, встановлену Законом України «Про плату за землю», Земельним кодексом України, Законом України «Про державну податкову службу в Україні».

Якщо фермерське господарство виступає платником фіксованого сільськогосподарського податку, то це звільнює його від сплати земельного податку.

У випадку використання фермерським господарством земельної ділянки на умовах оренди, воно своєчасно зобов'язано сплачувати орендну плату.

Обов'язок фермерського господарства не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів спрямований на гарантію забезпечення рівних прав інших суб'єктів (власників земельних ділянок та зе-

млекористувачів). Зазначені суб'єкти мають право в судовому порядку вимагати від суміжного власника земельної ділянки (фермерського господарства) усунення будь-яких порушень їх прав.

Аналогічним чином забезпечується здійснення фермерським господарством обов'язку дотримуватись правил добросусідства та обмежень, пов'язаних зі встановленими щодо нього земельними сервітутами та охоронними зонами.

Обов'язки фермерських господарств, як власників земельних ділянок, своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів, а також зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем, закріплені в коментованій статті, мають на меті не тільки забезпечення названим органам можливостей здійснювати управлінські функції в сфері використання та охорони земель, а й притягнення правопорушників до юридичної відповідальності.

Обов'язок дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції зумовлений тим, що продуктивність земель сільськогосподарського призначення значною мірою залежить від причин екологічної спрямованості. Це означає, що забезпечення суспільства екологічно чистою продукцією сільського господарства (як рослинництва, так і тваринництва) безпосередньо залежить від гармонізації економічних та екологічних властивостей при виробництві цієї продукції.

2. Наведений перелік юридичних обов'язків фермерських господарств, як власників земельних ділянок, не є вичерпним. Це прямо передбачено ч. 2 коментованої статті. Можливість встановлення інших обов'язків власників земельних ділянок пов'язується лише із законом. Дане положення відповідає вимогам ст. 14 Конституції України, згідно з якою право власності на землю набувається і реалізується суб'єктами виключно відповідно до закону.

Стаття 16. Право фермерського господарства на будівництво житлових будинків, господарських та інших будівель і споруд

1. Фермерське господарство має право споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди на на-

лежних йому, його членам на праві власності земельних ділянок відповідно до затверджених документації із землеустрою та містобудівної документації у встановленому законом порядку.

2. Будівництво на орендованій земельній ділянці житлових будинків, господарських будівель та споруд фермерське господарство — орендар погоджує з орендодавцем.

1. У процесі функціонування фермерського господарства не виключається необхідність забудови земельних ділянок. Стаття, що коментується, закріплює право фермерського господарства споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди в межах належних йому та його членам на праві власності земельних ділянок. У більшості випадків громадяни, які створювали фермерське господарство, мають постійне місце проживання в населеному пункті і для забезпечення функціонування фермерського господарства може виникати необхідність спорудження тільки господарських будівель та споруд.

Використання землі фермерським господарством для спорудження житлових будинків, виробничих та інших будівель і споруд здійснюється поза безпосередньо сільськогосподарським землекористуванням.

Склад земель сільськогосподарського призначення зумовлений їх цільовим призначенням як вже зазначалось, відповідно до ст. 22 Земельного кодексу до цих земель належать як сільськогосподарські, так і несільськогосподарські угіддя. До несільськогосподарських угідь належать землі під господарськими шляхами і прогонами, полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями (крім тих, які віднесено до лісового фонду), а також землі під господарськими будівлями і дворами.

Зазначені землі сільськогосподарського призначення виконують роль просторової бази, території, які використовуються для додаткових (поза рослинництвом та тваринництвом) сільськогосподарських та інших потреб.

Спорудження житлових будинків, господарських будівель та споруд фермерським господарством можливе за межами населених пунктів при реалізації громадянами, які створили фермерське господарство, права на створення відокремленої садиби. Якщо забудова буде здійснюватися в межах сільськогосподарських угідь, то в подальшому

вони повинні бути переведені до складу несільськогосподарських угідь.

Згідно з коментованою статтею спорудження зазначених об'єктів нерухомості здійснюється на земельних ділянках, які належать на праві власності самому фермерському господарству або його членам. Як у першому, так і в другому випадках забудовником виступає фермерське господарство як юридична особа.

Спорудження об'єктів має здійснюватися у встановленому законом порядку відповідно до затверджених документації із землеустрою та містобудівної документації.

В основу вирішення питання щодо спорудження об'єктів нерухомості фермерським господарством має бути покладений проект землеустрою, розроблений для фермерського господарства. Цей проект після погодження його із сільською, селищною, міською радою або районною державною адміністрацією (в залежності від місця розташування земельної ділянки) затверджується власником землі.

Згідно із Законом України «Про планування і забудову території» (ст. 1) містобудівну документацію складають генеральний план населеного пункту, а також затверджені текстові і графічні матеріали, якими регулюються планування, забудова та інше використання території. Зміст, форма і порядок розробки різних видів містобудівної документації конкретизуються у низці державних будівельних норм, наприклад, ДБН 360–92 «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень», ДБН Б.2.4.1–94 «Планування і забудова сільських поселень».

Процес використання земельних ділянок для забудови регулюється Земельним кодексом України, містобудівним та іншим законодавством, основу якого складають закони України «Про Генеральну схему планування території України», «Про основи містобудування», «Про планування і забудову території», «Про архітектурну діяльність», «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за порушення у сфері містобудування», інші нормативно-правові акти (наприклад, Типові регіональні правила забудови, регіональні та місцеві правила забудови), а також державні будівельні норми і правила.

Можливість використання земель під забудову містобудівне законодавство пов'язує з наявністю у суб'єкта (фермерського господарства) права на забудову.

Це право виникає у суб'єкта, який вже отримав у власність чи оренду земельну ділянку, визначену для містобудівних потреб. Особа, якій належить право на забудову, набуває статусу забудовника. Цей суб'єкт реалізує належне йому право самостійно або залучає на договірних засадах підрядника.

Реалізація права на забудову можлива лише за наявності у суб'єкта дозволу на будівництво та дозволу на виконання будівельних робіт. Процедура отримання дозволу на будівництво встановлена Законом України «Про планування і забудову території».

Правове значення цього дозволу полягає в тому, що особа, яка його отримала, набуває право отримати вихідні дані на проектування, здійснити проектно-вишукувальні роботи та отримати дозвіл на виконання будівельних робіт у встановленому порядку.

Дозволом на виконання будівельних робіт вважається документ, який засвідчує право забудовника та підрядника на виконання цих робіт, підключення об'єкта будівництва до інженерних мереж та споруд, а також видачу ордерів на проведення земельних робіт.

Процедура надання дозволу на виконання будівельних робіт врегульована Положенням, затвердженим наказом Держбуду України від 5 грудня 2000 р. та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25 грудня 2000 р.¹

Закінчені будівництвом об'єкти підлягають прийняттю в експлуатацію в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Прийняття об'єкта в експлуатацію оформляється підписанням акта державної приймальної комісії, який затверджується виконавчим органом місцевої ради або районної державної адміністрації для отримання документа, який посвідчує приналежність об'єкта конкретній особі.

2. Викладені загальні правила спорудження фермерськими господарствами житлових будинків, господарських та інших будівель і споруд на земельних ділянках, які перебувають у власності фермерських господарств та у власності їх членів, розповсюджуються і на будівництво таких об'єктів на орендованих земельних ділянках. Закон лише додатково вимагає обов'язкового погодження питання про

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 52. — Ст. 2298.

таке будівництво фермерським господарством-орендарем з орендодавцем.

Стаття 17. Використання земель фермерських господарств іншими особами

1. На землях фермерських господарств особи мають право вільного проходу, проїзду всіма видами транспорту по дорогах, пересування на човнах, купання у водоймах на належних фермерським господарствам на праві власності або праві оренди земельних ділянках, розміщення наметів і проживання в них, розведення багаття та інші дії, що дозволяються за згодою їх власників, крім випадків встановлення за рішенням суду земельних сервітутів, за умови збереження природних компонентів в екологічно чистому вигляді.

2. Юридичні особи — власники об'єктів (газо-, нафтопроводів, ліній електропередач, зв'язку тощо), що проходять через земельні ділянки фермерських господарств, мають право доступу до таких об'єктів на підставі угоди, укладеної з відповідним фермерським господарством, відповідно до затвердженої документації із землеустрою або встановленого земельного сервітуту.

1. Коментована стаття присвячена питанню, яке стосується загальносвітової тенденції обмеження права власності на землю як в суспільних, так і в приватних інтересах. Йдеться про те, що право власності на землю на сучасному етапі розвитку суспільства не є абсолютним. Необхідність обмеження права власності на землю в Україні закріплена Конституцією України (ст. 41), якою передбачено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Це повністю розповсюджується і на фермерські господарства, використання земель яких згідно із законом допускається й іншими особами (як фізичними, так і юридичними).

В ч. 1 коментованої статті закріплений невичерпний перелік дій, здійснення яких дозволяється за згодою власників земельних ділянок (фермерських господарств). Серед них право вільного проходу, проїзду всіма видами транспорту по дорогах в межах земельних ділянок фермерських господарств; пересування на човнах, купання у водоймах на належних фермерським господарствам на праві власності

або праві оренди земельних ділянок, розміщення наметів і проживання в них, розведення багаття та інші дії. Виняток з цього загального правила складають випадки встановлення за рішенням суду земельних сервітутів.

Право земельного сервітуту згідно зі ст. 98 земельного кодексу — це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками).

Обов'язковою умовою використання земель фермерських господарств іншими особами є збереження природних компонентів в екологічно чистому вигляді. Маються на увазі природні ресурси, нерозривно пов'язані із землею: води, надра, рослинний світ та ін.

2. Щодо юридичних осіб — власників лінійних споруд (газо-, нафтопроводів, ліній електропередач, зв'язку тощо), що проходять через земельні ділянки фермерських господарств, то використання ними земель фермерських господарств здійснюється з додержанням певних вимог.

Цим юридичним особам закон гарантує право доступу до зазначених об'єктів на підставі угоди, укладеної з відповідним фермерським господарством. Така угода за своїм характером є цивільно-правовою, вона чітко має визначити права і обов'язки сторін та наслідки невиконання обов'язків.

Укладення угоди здійснюється у відповідності до затвердженої документації із землеустрою (проекту землеустрою) або встановленого земельного сервітуту.

Право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій є одним із видів права земельного сервітуту, якщо такі дії здійснюються без викупу (вилучення) земельних ділянок у фермерських господарств.

Стаття 18. Право фермерського господарства на користування природними ресурсами

Фермерське господарство має право використовувати для потреб господарства загальнопоширені корисні копалини (пісок, глина, гравій, торф тощо), лісові угіддя, водні об'єкти та прісні підземні води, що знаходяться на земельній ділянці, відповідно до законодавства України.

Коментована стаття певною мірою конкретизує положення Земельного кодексу щодо прав власників земельних

ділянок та землекористувачів на користування природними ресурсами.

Дана норма закріплює право фермерського господарства використовувати для власних потреб певні природні ресурси, які знаходяться на земельній ділянці, що перебуває у власності чи оренді господарства. Таке використання природних ресурсів можливе лише для внутрігосподарських потреб господарства, а не для продажу. Перелік природних ресурсів, дозволених до використання, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення». Він, зокрема, включає: загальнопоширені, тобто місцевого значення корисні копалини (пісок, глина, гравій, торф тощо), лісові угіддя, водні об'єкти та прісні підземні води. Зазначені природні ресурси мають знаходитися у межах земельної ділянки, яка належить господарству на праві власності або використовується на умовах оренди. Використання природних ресурсів повинно здійснюватися відповідно до законодавства України.

Умови та порядок використання цих природних ресурсів встановлені Земельним кодексом України, Кодексом України про надра від 27 липня 1994 р.¹, Лісовим кодексом України від 21 січня 1994 р.², Водним кодексом України від 6 червня 1995 р.³ з наступними змінами і доповненнями та іншими нормативно-правовими актами.

Право на використання фермерським господарством у встановленому порядку для власних потреб названих природних ресурсів характеризується певними особливостями. По-перше, в коментованій статті йдеться не про всі природні ресурси, а лише про розташовані в межах земельної ділянки корисні копалини та інші природні ресурси місцевого значення. По-друге, фермерські господарства мають право на користування цими природними ресурсами лише для власних потреб. Що ж стосується використання цих природних ресурсів не для власних, а для інших потреб (наприклад, для виробництва певної продукції чи матеріалів з метою

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 36. — Ст. 340.

² Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 24. — Ст. 189.

подальшого продажу і т. п.), то воно може здійснюватися лише після отримання господарством спеціальних дозволів у порядку, встановленому чинним законодавством. Потретьє, у відповідності до ст. 23 Кодексу України про надра право власників земельних ділянок на використання розташованих на земельних ділянках природних ресурсів для власних потреб обмежене певними просторовими межами. Так, фермерські господарства можуть видобувати для своїх господарських та побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф глибиною розробки до двох метрів (без застосування вибухових робіт) і прісні підземні води глибиною до 20 метрів.

Розділ V МАЙНО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття 19. Формування майна фермерського господарства

До складу майна фермерського господарства (складеного капіталу) можуть входити: будівлі, споруди, облаштування, матеріальні цінності, цінні папери, продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу.

Коментована стаття Закону визначає можливий склад майна фермерського господарства та порядок його формування. У даному випадку відправними положеннями з цього приводу слід вважати приписи цивільного законодавства. Так, стаття 190 ЦК України вказує, що майном, як особливим об'єктом, вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

У якості майна фермерського господарства частіше всього виступають різноманітні речі, які мають властивість задовольняти певні потреби його членів, а також самого господарства. Вони можуть створюватися працею членів

фермерського господарства, тобто бути результатом їх діяльності (вироблена продукція, побудовані будівлі та споруди та ін.), або ж виступати в натуральному (природному) вигляді як дари природи (наприклад, добуті корисні копалини місцевого значення, торф, лісові насадження, водні об'єкти тощо).

До складу майна фермерського господарства можуть входити як рухомі, так і нерухомі речі (майно).

Рухомими визнаються такі речі, які можна вільно переміщувати у просторі. Ними можуть бути окремі речі (трактор, комбайн, інша сільськогосподарська техніка тощо), сукупність речей (запасні частини, різноманітні пристосування до сільськогосподарської техніки тощо), інші речі.

Відповідно до ст. 181 ЦК України до нерухомих речей (нерухомого майна, нерухомості) належать земельні ділянки (які хоч і відсутні в переліку, що його містить ст. 19 Закону), а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Отже, при віднесенні речей до категорії нерухомості використовується в першу чергу матеріальний критерій — ступінь зв'язку цих речей із землею. За цим критерієм до нерухомого майна належать земельні ділянки та все, що розташоване на них і міцно з ними пов'язане, тобто об'єкти, переміщення яких без непропорційного збитку для їх призначення є неможливим (житлові будинки, сільськогосподарські споруди, насадження і т. ін.). Наприклад, перенесення з одного місця на інше житлового будинку або якоїсь споруди із цегли, побудованих на монолітному фундаменті без заподіяння цим об'єктам збитків, а то і взагалі без їх знецінення, неможливе.

При визнанні майна нерухомим застосовується і юридичний критерій — віднесення законом тих чи інших речей до нерухомості. Юридичний критерій застосовується для віднесення до категорії нерухомого майна речей, роль яких в господарському обороті значно важливіша від інших.

Нерухоме майно має особливий правовий режим, який полягає у тому, що законодавство встановлює особливий порядок набуття права власності на нього, його відчуження. Особливістю правового режиму є також те, що це майно, правочини з ним, а також права на нього підлягають спеціальній державній реєстрації відповідними органами. Як вказує ст. 182 ЦК України, право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення,

перехід і припинення підлягають обов'язковій державній реєстрації. Що стосується земельних ділянок, то ЗК України (ст. 202) передбачає обов'язкове здійснення їх державної реєстрації у складі Державного реєстру земель.

Державну реєстрацію права власності, зокрема на житлові будинки, будівлі та інші капітальні споруди виробничого призначення, розташовані на окремих земельних ділянках, здійснюють спеціалізовані установи — бюро технічної інвентаризації.

У власності фермерського господарства можуть бути й такі матеріальні цінності як: паливно-мастильні матеріали, добрива, гербіциди, отрутохімікати, будівельні матеріали тощо, цінні папери, а також продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи.

Цінні папери є необхідним атрибутом ринкової економіки. Вони відіграють значну роль в діяльності фермерського господарства. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р. цінними паперами визнаються грошові документи, які засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також передачу грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам. Стаття 3 названого Закону дає вичерпний перелік видів цінних паперів, до яких належать: акції, облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик, облігації підприємств, ощадні сертифікати, приватизаційні папери.¹

Важливу роль в діяльності фермерських господарств в умовах розвитку ринкових відносин відіграють і похідні цінні папери: опціони, варанти та ф'ючерси, правовий режим яких закріплений у Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р.²

Оскільки фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян України по виробництву товарної сільськогосподарської продукції, її переробці та реалізації

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 38. — Ст. 508.

² Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 51. — Ст. 292.

з метою одержання прибутку (доходів), то саме продукція, вироблена в результаті господарської діяльності, плоди та доходи — це є найголовніші джерела формування майна господарства.

У статті 189 ЦК України зафіксовано, що продукцією, плодами і доходами вважається все те, що виробляється, одержується з речі або приноситься річчю. При цьому слід визначити, що плоди — це результат органічного розвитку самої речі (приплід тварин, зібраний врожай). Доходами вважається те, що приносить річ, перебуваючи у суспільному обороті (одержання відповідних коштів в результаті реалізації м'яса, молока, зібраного врожаю і т. ін.).

Коментована стаття Закону дає примірний (не вичерпний) перелік об'єктів формування майна фермерського господарства. Вона регламентує, що такими об'єктами може виступати й інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом.

В умовах сільськогосподарського виробництва важливого значення набуває використання живих організмів — сільськогосподарських тварин. Стаття 180 ЦК України розглядає їх як особливий об'єкт цивільних прав. При цьому слід відмітити, що в окремих випадках ці тварини використовуються фермерським господарством у виробничому процесі (оранка, перевезення вантажів тощо), в інших, — є товарною продукцією господарства.

Термін «майно» застосовується в різних аспектах. По-перше, під майном розуміють річ чи сукупність речей в реальному, натуральному їх стані (про це йшлося раніше). По-друге, цим терміном визначають сукупність прав, які належать конкретній особі. По-третє, сукупність майнових прав та обов'язків також позначається терміном «майно».

Відповідно до статті, що коментується, до складу майна фермерського господарства можуть входити не тільки речі в реальному, матеріалізованому їх стані, а й право на них в ідеальному його понятті.

Так, в результаті оренди, майнового найму та з інших правових підстав фермерське господарство має право користуватися (не набуваючи права власності) землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також іншими майновими правами (у тому числі і об'єктами інтелектуальної власності), а також грошовими коштами, які передані членами фермерського господарства до його складеного капіталу.

У відповідності до ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до прийняття за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України — гривня.

Гроші (грошові кошти), передані до складеного капіталу фермерського господарства його членами, є майном, яким вправі розпоряджатися фермерське господарство.

**Стаття 20. Право власності на майно,
яке використовується для ведення
фермерського господарства**

Майно фермерського господарства належить йому на праві власності.

Майнові права, що входять до складеного капіталу фермерського господарства, передаються йому на визначений у Статуті термін.

У власності фермерського господарства може перебувати будь-яке майно, в тому числі земельні ділянки, житлові будинки, господарські будівлі і споруди, засоби виробництва тощо, яке необхідне для ведення товарного сільськогосподарського виробництва і набуття якого у власність не заборонено законом.

Фермерське господарство має право здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод.

Порядок володіння, користування і розпорядження майном фермерського господарства здійснюється відповідно до його Статуту, якщо інше не передбачено угодою між членами фермерського господарства та законом.

Член фермерського господарства має право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства.

Майнові спори між фермерським господарством та його членами вирішуються судом.

Створене і зареєстроване у встановленому законом порядку, як юридична особа, фермерське господарство є власником майна (складеного капіталу), яке юридично відокремлене від майна його членів та інших осіб, що передали своє майно, а також майнові права новоствореному господарству. Право власності на майно фермерське госпо-

дарство здійснює відповідно до закону (ст. 316 ЦК України) та свого Статуту за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Таким чином, основою створення майна (складеного капіталу) фермерського господарства є об'єднання майна, майнових прав та трудової діяльності членів фермерського господарства, а також інших громадян і організацій (благодійних фондів, осіб, які добровільно передали майно на підставах, не заборонених законом).

Право власності на майно, яке використовується фермерським господарством для здійснення своєї діяльності, виникає з моменту набуття ним такого права. Згідно зі ст. 328 ЦК України право власності (в тому числі і на майно) набувається на підставах, що не заборонені законом. Серед таких цивільно-правових підстав найбільш поширеними є правочини.

Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше не впливає прямо із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Важливу роль для фермерського господарства в набутті ним права власності відіграє такий правовий інститут, як інститут набувальної давності (ст. 344 ЦК України). Названа стаття вказує, що особа (у тому числі і фермерське господарство), яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито володіти нерухомим майном протягом 10 років або рухомим майном протягом 5 років, набуває право власності на це майно.

Якщо фермерське господарство заволоділо майном на підставі договору з його власником, який після закінчення терміну дії договору не пред'явив вимоги про його повернення, воно набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно через 15 років, а на рухоме майно — через 5 років з часу спливу строку позовної давності. Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

За правилами набувальної давності може переходити право власності на безхазяйні речі (ст. 335 ЦК України). Це одна з підстав виникнення права власності на майно у фермерського господарства.

Особливої уваги, стосовно фермерського господарства, заслуговують правила про набуття ним права власності на бездоглядну домашню тварину. Якщо фермерське господарство затримало бездоглядну домашню тварину, виконало вимоги ст. 340 ЦК України (заявило протягом трьох днів про це міліції або органів місцевого самоврядування, які

мають вжити заходів щодо розшуку власника), але протягом шести місяців з моменту заявлення про затримання бездоглядної домашньої тварини або великої рогатої худоби і протягом двох місяців — щодо інших домашніх тварин не буде виявлено їхнього власника або він не заявить про свої права на них, право власності на цих тварин переходить до фермерського господарства, у якого вони були на утриманні та в користуванні (ст. 341 ЦК України).

Як набуття права власності на майно, так і його припинення пов'язане з виникненням, зміною чи припиненням тих чи інших юридичних фактів.

Стаття 346 ЦК України, приписи якої є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів господарської діяльності, в тому числі і для фермерського господарства, регламентує, що право власності припиняється у разі: відчуження власником свого майна; відмови власника від права власності; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; знищення майна; викупу пам'яток історії та культури; викупу земельної ділянки у зв'язку з суспільною необхідністю; викупу нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиції; конфіскації.

Право власності може бути припинено в інших випадках, встановлених законом.

До складеного капіталу фермерського господарства, окрім майна, входять також і майнові права, що передані його членами, на термін, визначений у Статуті господарства.

Чинне законодавство, зокрема ст. 133 Господарського кодексу України, визначає такі майнові права як право оперативного управління, право господарського відання, а також право оперативного використання майна. Господарська діяльність, говориться далі у названій статті кодексу, може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених Цивільним кодексом України.

Майнові права можна охарактеризувати як особливі, надто близькі за своїм змістом до права власності, але не тотожні йому. Вони є однією із правових форм реалізації економічних відносин власності. Майнові права дають можливість фермерському господарству в окремих випадках, передбачених Статутом та іншими локальними актами, здійснювати господарське чи інше використання чужо-

го майна для задоволення власних потреб (зрозуміло, за згодою власника або прямої вказівки чи дозволу закону). Оскільки відповідне майно, яке складає об'єкт майнових прав, є привласнене власником, то усі інші суб'єкти можуть використовувати його лише в обмеженому обсязі, в межах, дозволених власником чи законом (Статутом). Тому майнові права на відміну від права власності, яке надає його володільцям повну господарську свободу в використанні свого майна, називаються обмеженими, оскільки майнові права ніколи не можуть співпадати з правами і можливостями власника і, зокрема, такою його правомочністю як розпорядження майном.

Окремі члени фермерського господарства можуть передавати своє майно (наприклад, земельні ділянки) господарству не у власність, а в майновий найом (чи оренду) на певний строк, який повинен визначатися в Статуті (наприклад, член фермерського господарства може передати земельну ділянку чи автомобіль, які належать йому на праві власності, фермерському господарству на конкретний строк).

Члени фермерського господарства, інші громадяни та благодійні організації можуть передавати до складу майна господарства право на результати інтелектуальної та творчої діяльності, право на використання розроблених новітніх виробничих технологій, право на застосування досягнень в селекційній діяльності по виведенню високоякісних сортів рослин, право на одержання дивідендів по цінних паперах тощо. Отже, у вище вказаних випадках фермерському господарству передається не саме майно в матеріальному його виразі, а лише право на нього на визначений строк.

Відповідно до чинного законодавства у власності фермерського господарства може перебувати будь-яке майно, набуте ним в процесі господарської діяльності, а також майно членів господарства, передане у власність фермерському господарству для спільного сумісного його використання в господарській діяльності.

Джерелами формування майна (складеного капіталу) фермерського господарства можуть бути: земельні ділянки, надані йому у власність; кошти і матеріальні засоби членів фермерського господарства; безоплатні та благодійні внески громадян і організацій; доходи від цінних паперів; майно, яке одержали громадяни в результаті реформування колективних сільськогосподарських підприємств; кредити та інші надходження від кредитних та інших підприємств і т. ін.

За таких умов власність фермерського господарства є приватною, зведеною в один майновий об'єкт (складений капітал) фермерського господарства. Воно, як юридична особа, використовує це майно в процесі господарської діяльності в інтересах всіх його членів, тобто здійснює свою діяльність на основі приватної власності. Відповідно до цього, як вже зазначалося, Господарським кодексом України фермерське господарство віднесено до приватних підприємств.

Майнові правовідносини з участю фермерських господарств перебувають у постійній динаміці. Вони виникають, змінюються і припиняються в залежності від тих чи інших життєвих ситуацій. У процесі здійснення виробничої діяльності в одних фермерських господарствах виникають потреби набуття необхідного їм майна для забезпечення виробничих процесів чи для інших цілей, в інших — з'являється необхідність відчуження з тих чи інших причин належного їм майна. Ці та інші обставини спонукають фермерські господарства укласти різноманітні цивільно-правові угоди (правочини), а саме: купівлі-продажу (ст.ст. 655, 694, 698 ЦК України), поставки (ст.ст. 712, 714 ЦК України), міни (ст. 715 ЦК України), дарування (ст. 717 ЦК України), ренти (ст. 731 ЦК України), лізингу (ст. 806 ЦК України) тощо. Згідно з цими угодами припинення права власності на майно у відчужувача і виникнення цього права у набувача відбувається, як правило, водночас на основі того ж самого юридичного факту (однієї і тієї ж угоди (правочину)).

Наприклад, фермерське господарство відповідно з умовами договору купівлі-продажу продає свою продукцію (зерно, овочі, фрукти) споживачу-покупцеві. В результаті цієї угоди у фермерського господарства право власності на майно припиняється, а покупець це право набуває. В такому ж порядку припиняється і набувається право власності шляхом укладення і інших цивільно-правових угод (правочинів).

Статут фермерського господарства визнається одним із основних регуляторів суспільних відносин, які в ньому складуються. Йдеться про відносини майнового і немайнового характеру між членами фермерського господарства, між ними і головою господарства, а також зовнішні їх відносини з іншими суб'єктами господарської діяльності, органами державного управління, місцевого самоврядування тощо. В ньому знаходять відображення норми щодо закріплення майна, його видів, порядок користування майном фермерським господарством, а також окремими його членами.

Окремою угодою членів фермерського господарства можуть бути передбачені порядок надання майна господарством в користування його членам, а також порядок передачі членами господарства свого майна у власність чи користування фермерському господарству, порядок розподілу доходів і прибутку, одержаних в результаті використання цього майна, і т. ін.

Фермерське господарство на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном, здійснює своєю владою управління ним і має право вчиняти будь-які дії, якщо інше не передбачено угодою між членами господарства та законом.

Фермерське господарство, як юридична особа і суб'єкт права власності, користується всіма правами власника майна, передбаченими Цивільним та Господарським кодексами України. Володіння, користування і розпорядження майном здійснюються в порядку, передбаченому Статутом фермерського господарства. Управління майном від імені господарства здійснює його голова. Як власник майна, фермерське господарство має право продавати і передавати підприємствам, установам, організаціям і громадянам, обмінювати, здавати в оренду, надавати в тимчасове користування майно, належне господарству на праві власності.

При ліквідації фермерського господарства або ж у разі припинення членства в господарстві його член має право на отримання частки майна фермерського господарства. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом чи окремою угодою членів фермерського господарства. Проте закріплений законом порядок формування майна фермерського господарства, користування і розпорядження ним, а саме, за згодою всіх членів фермерського господарства, дають підставу дійти наступного висновку.

Суб'єктом права власності на майно є фермерське господарство, як юридична особа, а його члени — в частині майна, яку вони одержують при виході з господарства. У зв'язку з цим власники майнових часток мають право отримати майнову частку у натурі, грошима або цінними паперами.

Право отримати майнову частку у натурі виникає тільки після припинення членства в господарстві. Для отримання майнової частки її власник повинен подати голові господарства заяву про вихід з господарства і про її отримання в натурі. При реорганізації фермерського господарства в іншу (інші види) юридичну особу член господарства має

право отримати свою майнову частку, якщо не виявить бажання стати учасником (членом) одного з новостворених суб'єктів. Член фермерського господарства має право продати, обміняти, подарувати свою майнову частку, виділену в натурі, або ж передати відповідне майно у користування по договору найму чи оренди, а також передати майно по договору лізингу.

Отже, право розпорядження майною часткою, виділеною в натурі, настає після припинення членства в фермерському господарстві. Це означає, що член фермерського господарства після виходу з господарства має право не тільки одержати майнову та земельну частки, які передав у користування господарства, але й розпорядитися ними на свій розсуд.

При здійсненні правомочності по розпорядженню цим майном член фермерського господарства повинен додержуватися моральних засад суспільства.

Оскільки, як правило, фермерське господарство створюється кількома громадянами, які є родичами або членами сім'ї, то для них не байдуже, хто придбає майнову чи земельну частку (особливо, якщо покупець не має наміру займатися фермерською діяльністю). Отже, було б доцільно закріпити в законі правило, відповідно до якого в разі продажу майнової та земельної часток (виділених в натурі) інші члени фермерського господарства мають право першочергової її купівлі за ціною, оголошеною для продажу та на інших рівних умовах (крім випадку продажу з публічних торгів).

Такий правовий підхід є цілком обґрунтованим і оптимальним. Як уже підкреслювалось раніше, усі члени фермерського господарства на умовах правової рівності приймають участь у формуванні майна господарства (його складеного капіталу), а це, в свою чергу, передбачає єдність правомочностей членів фермерського господарства по володінню, користуванню та розпорядженню майном господарства.

Законодавство не містить обмежень щодо форми договору, ціни, строків розрахунків та інших умов, які стосуються розпорядження майною часткою.

Члени фермерського господарства можуть прийняти рішення і закріпити його в Статуті чи окремій угоді про недоцільність виділу частки майна в натурі членам господарства, які припинили членство в ньому, з деяких майнових об'єктів. У першу чергу ними можуть бути такі об'єкти, які неможливо виділити в натурі в рахунок майнової частки,

а саме: капітальні споруди по поліпшенню земель (меліоративні, осушувальні, іригаційні та інші системи, гідротехнічні споруди, лісосмуги тощо). Під такий режим підпадають і різні інші системи, а також техніка, вартість якої занадто велика (комбайни, трактори і т. ін.), які придбані за державні кошти (кредити) при умові, що вони державі не повернені.

У Статуті фермерського господарства можуть бути передбачені варіанти та процедура виділу майна в натурі при виході членів із його складу, а також інші процедури та правові ситуації.

При вирішенні питання про надання майнової частки члену фермерського господарства, який припинив в ньому членство, слід керуватися принципом рівності майнових прав усіх членів господарства. Проте це питання не слід вирішувати механічно. Розмір майнової частки, на яку має право член фермерського господарства, визначається з урахуванням його участі в утворенні складеного майна (складеного капіталу) господарства працею і коштами, а також того майна, яке було внесене ним при вступі в господарство, крім речей особистого користування, якщо інше не передбачене Статутом чи угодою між членами фермерського господарства.

Майнові спори між фермерським господарством та його членами вирішуються судом. Звернення членів фермерського господарства за захистом своїх прав та законних інтересів, порушених фермерським господарством, а останнього — за захистом своїх прав, порушених його членами, до суду є конституційним правом. А захист судом порушених прав та законних інтересів вказаних суб'єктів є конституційним обов'язком держави.

Викладені положення ґрунтуються на конституційних засадах. Так, стаття 13 Конституції України регламентує: «Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом». Реалізація цих положень щодо власнісного стану майна та захисту прав на нього повною мірою стосується фермерських господарств та їх членів.

Відповідно до чинного процесуального законодавства, спори, в яких однією із сторін (позивачем чи відповідачем) є громадянин, розглядаються судами загальної юрисдикції.

Отже, згідно зі ст.4 Господарського процесуального кодексу України, «усяка заінтересована особа (член фермерського господарства чи саме фермерське господарство) вправі в порядку, встановленому законом, звернутись до суду за захистом порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу». В такому порядку розглядаються і майнові спори між фермерським господарством та його членами.

Проте із цього загального правила є виключення. Це, в першу чергу, стосується спорів, пов'язаних з банкрутством. Не суд загальної юрисдикції, а господарський суд розглядає справи про банкрутство (ст. 2 Господарського процесуального кодексу України). Це здійснюється за письмовою заявою будь-кого з кредиторів, або ж самого боржника. Таким чином, незалежно від того, хто із кредиторів боржника подасть заяву до господарського суду (юридична особа (фермерське господарство) чи фізична особа (член фермерського господарства), господарський суд повинен прийняти подану заяву до провадження і розглянути справу по суті.

Стаття 21. Відповідальність фермерського господарства

1. Фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства.

2. Звернення стягнення на земельні ділянки, надані у власність для ведення фермерського господарства, допускається у випадках, коли у фермерського господарства відсутнє інше майно, на яке може бути звернено стягнення.

3. За порушення кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил, вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності, голова фермерського господарства несе відповідальність, передбачену законом.

1. Фермерське господарство, як юридична особа, здійснює підприємницьку (господарську) діяльність і у зв'язку з цим має нести відповідальність як за окремі допущені ним правопорушення, так і за негативні наслідки такої діяльності в цілому. Фермерське господарство може нести у передбачених чинним законодавством випадках відпо-

відальність, притаманну всім суб'єктам, які займаються господарською діяльністю.

Нести відповідальність — значить відчувати на собі несприятливі наслідки своїх дій (бездіяльності), а також приймати на себе ризик несприятливих наслідків, пов'язаних із здійснюваною діяльністю.

Як свідчить господарська та судова практика, найчастіше застосовується майнова відповідальність. Вона виявляється у вигляді обов'язку суб'єкта відшкодувати чи компенсувати збитки, спричинені власнику майна, а тому нерідко іменується компенсаційною. Майнова відповідальність не завжди рівнозначна реальній чи дійсно завданій шкоді. Шкода частіше всього компенсується в меншому або ж в більшому розмірі по відношенню до фактичної. Це залежить від низки факторів: принципів розрахунку шкоди і збитків, цін, за якими вони визначаються, майнового положення особи, яка його спричинила, та ін.

Майнова відповідальність фермерського господарства може бути як договірною, так і позадоговірною.

Договірна відповідальність фермерського господарства настає тоді, коли зобов'язання, що виникло із договору, порушено. Наприклад, одержавши від покупця обумовлену грошову суму у відповідності з договором купівлі-продажу, фермерське господарство без поважних причин ухиляється від виконання прийнятих на себе зобов'язань — передати продукцію покупцю.

Позадоговірна відповідальність фермерського господарства настає за порушення зобов'язання, що виникло не із договору, а безпосередньо із закону, адміністративного акта чи якихось неправомірних дій самого фермерського господарства.

Так, у відповідності з вимогами ст. 1172 ЦК України, фермерське господарство повинно відшкодувати шкоду, завдану членом цього господарства, чи найманим його працівником, під час виконання ними своїх трудових обов'язків.

Наприклад, тракторист (член фермерського господарства чи найманий його працівник), виконуючи сільськогосподарські роботи для фермерського господарства, заїхав на чужу земельну ділянку і переорав на ній посіви, завдавши шкоди власнику чи володільцю цієї ділянки. Оскільки тракторист спричинив шкоду під час виконання ним трудових обов'язків, то обов'язок по відшкодуванню завданої шкоди покладається на фермерське господарство.

Якщо таку шкоду спричинено трактористом не під час виконання трудових обов'язків, то відшкодовувати завдану шкоду він буде самостійно, як фізична особа.

Також не буде нести відповідальність фермерське господарство за заподіяну шкоду у випадках неправомірних дій (видачі наказів, розпоряджень тощо) голови господарства, які виходять за межі його повноважень, передбачених Статутом фермерського господарства. У цьому випадку відшкодовувати завдану шкоду голова господарства буде особисто.

У випадку заподіяння шкоди землям, правам і інтересам власників земель, землекористувачів, а саме: вчинення таких правопорушень, як забруднення, засмічення земель, псування і знищення родючого шару ґрунту, невиконання обов'язкових заходів щодо поліпшення земель та охорони ґрунтів, проектування, розміщення, будівництво, запровадження в експлуатацію об'єктів, що негативно впливають на стан земель, і вчинення інших земельних та екологічних правопорушень, настає цивільно-правова відповідальність фермерського господарства. Така відповідальність проявляється у вигляді стягнення збитків або штрафних санкцій незалежно від притягнення господарства до інших видів правової відповідальності.

За суспільно небезпечні дії, які зазіхають на встановлений земельний правопорядок, у відповідності з чинним законодавством, застосовується кримінальна відповідальність. Так, ст. 238 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний стан, пов'язаний із забрудненням земель, якщо стан цих земель такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Частиною другою цієї статті Кримінального кодексу за повторне вчинення вищевказаних дій або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної ситуації, або дій, що спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, встановлена більш сувора санкція відповідальності.

Кримінальна відповідальність передбачена і ст. 239 Кримінального кодексу України за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило

небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Більш суворі санкції за такі самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки, встановлені частиною другою названої статті.

Суб'єктом кримінальної відповідальності за такі діяння може бути лише службова (посадова) особа, у даному випадку голова фермерського господарства.

Чинним законодавством чітко визначені не тільки форми та види відповідальності, але й її межі (обсяг), які в повній мірі розповсюджуються і на відносини за участю фермерського господарства.

Під формою відповідальності необхідно розуміти форму виразу тих додаткових негативних наслідків, які покладаються на винну особу (відповідача). Законодавство передбачає різноманітні форми відповідальності фермерського господарства.

Вона може наступати у формі відшкодування збитків, які в ст. 224 Господарського кодексу України¹ розглядаються як витрати, зроблені управленою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управлена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня) учасник господарських відносин, фермерське господарство, зобов'язане сплатити в разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання (глава 26 ГК України).

У випадках, передбачених главою 27 ГК України, за порушення фермерським господарством встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до нього можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення або ліквідацію його наслідків, а саме: вилучення прибутку доходу (ст. 240 ГК України); адміністративно-господарський штраф (визначається як грошова сума, що сплачується фермерським господарством до відповідного бюджету у разі порушення ним

¹ Далі за текстом — ГК України.

встановлених правил здійснення господарської діяльності (ст. 241 ГК України).

У разі здійснення фермерським господарством зовнішньо-економічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які визначаються законом як недобросовісна конкуренція), що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди, до фермерського господарства можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи.

У випадках, передбачених ст.ст. 245–247 ГК України, до фермерського господарства можуть бути застосовані і такі санкції, як припинення експортно-імпортних операцій, застосування індивідуального режиму ліцензування, зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення окремих видів господарської діяльності, скасування державної реєстрації та ліквідація фермерського господарства тощо.

Оскільки відшкодування збитків застосовується в усіх випадках порушення фермерським господарством цивільного та адміністративного законодавства, за деякими виключеннями, передбаченими законом чи договором, то не випадково цю форму відповідальності відносять до загальної форми відповідальності.

Інші ж форми відповідальності відносяться до спеціальних форм, оскільки вони застосовуються лише у випадках, спеціально передбачених законом чи договором для відповідного правопорушення.

Збитками вважаються ті негативні наслідки, які наступили в майновій сфері в результаті правопорушення, яке допустило фермерське господарство. Такі негативні наслідки складаються із двох частин. Перша їх частина проявляється у зменшенні майнової сфери наявного майна потерпілої сторони. Друга простежується в тій частині майнової сфери, в якій не відбулось збільшення майна, і називається втраченою вигодою.

Чинне цивільне законодавство закріплює принцип повного відшкодування збитків. Так, ст. 1166 ЦК України передбачає, що майнова шкода, спричинена неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю юридичних чи фізичних осіб особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, а також шкода, заподіяна фізичній чи юридичній особі, відшкодовується в повному обсязі особою, яка їх

спричинила. Господарський кодекс України передбачає відповідальність за заподіяну шкоду, обмежуючи її майном особи (правопорушника), яка порушила права іншої, тобто визначає межі відповідальності.

Межі господарсько-правової відповідальності передбачені ст. 219 ГК України, згідно з якою за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності, правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено законами.

Ст. 216 ГК України господарсько-правова відповідальність розглядається як відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених Господарським кодексом України, іншими законами та договором.

Статтею, що коментується, яка є складовою спеціального законодавства, відповідальність фермерського господарства конкретизована ще більш чітко. В ній прямо записано, що фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства.

Отже, в разі неплатоспроможності накладення стягнення по зобов'язаннях фермерського господарства обмежується тільки майном, та у виключних випадках землею, що є у власності фермерського господарства. Відповідальність за борги фермерського господарства не поширюється на землю і майно, що знаходяться у приватній власності голови, членів фермерського господарства чи членів їх сімей. Ось чому згідно із чинним законодавством, яке регулює фермерські правовідносини, фермерське господарство користується статусом суб'єкта з обмеженою відповідальністю.

Фермерське господарство не несе відповідальності за шкоду, яка наступила в результаті дій голови чи членів господарства, які не пов'язані з діяльністю фермерського господарства.

2. До складу майна фермерського господарства, на яке розповсюджується стягнення, входять і його землі.

Серед об'єктів права власності фермерського господарства особливе і, без перебільшення, найважливіше місце належить землі, а також земельним правам, зокрема, праву

оренди. Земля є особливим природним об'єктом і займає домінуюче місце в складеному капіталі фермерського господарства, а тому звернення стягнення на земельні ділянки, надані у власність для ведення фермерського господарства у відповідності з вимогами чинного законодавства допускається лише у виключних випадках, коли у фермерського господарства відсутнє інше майно, на яке може бути воно спрямоване.

Що ж стосується земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства, та ділянок, які використовуються фермерським господарством на умовах оренди, то на них не може бути звернено стягнення за зобов'язаннями господарства, оскільки вони не належать на праві власності останньому.

Загальні умови і порядок звернення стягнення на майно суб'єктів господарювання (підприємницької діяльності) — боржників, яке здійснюється на підставі рішень судових органів або ж актів інших уповноважених законодавством органів, регулюються Законом України «Про виконавче провадження».

В цьому Законі йдеться про те, що спочатку стягнення спрямовується на кошти боржника — юридичної особи, які знаходяться в кредитних установах, а в випадку їх відсутності — на інше майно, належне йому на праві власності (окрім майна, виключеного із обігу чи обмеженого в обігу).

Стягнення на земельні ділянки, надані у власність фермерському господарству, може бути звернено також і у випадку, коли ці ділянки або їх частина, перебувають у заставі згідно із Законами України «Про заставу»¹ та «Про іпотеку»².

Відповідно до цих законів, іпотека — це застава землі, нерухомого майна, при якій земля або майно, що складають предмет застави, залишаються у заставника чи третьої особи.

Застава землі, як правило, застосовується як спосіб забезпечення виконання зобов'язань по придбанню фермерськими господарствами дорогоцінної техніки в лізингових відносинах тощо.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 47. — Ст. 642.

² Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 38. — Ст. 313.

При заставі кредитор має право у разі невиконання фермерським господарством забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з коштів, отриманих від реалізації заставленої земельної ділянки.

3. При будь-якому кількісному складі фермерського господарства його очолює голова. Це, як правило, засновник господарства або ж інша, визначена в статуті, особа. Голова фермерського господарства виконує функції керівника господарства, його органу управління. Він має широкі повноваження: представляє інтереси господарства перед державними органами, в банківських і інших установах, які здійснюють кредитно-розрахункову діяльність, в податкових органах і установах, судових органах і інших правозастосовчих органах, в органах влади і управління, органах місцевого самоврядування, у відносинах з іншими суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами. Голова фермерського господарства забезпечує санітарно-гігієнічні та безпечні умови праці членів господарства і громадян, які працюють в ньому по найму. Він несе персональну відповідальність як керівник (орган управління) за факти порушення фермерським господарством кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних правил, вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності тощо¹. Отже, він є посадовою особою фермерського господарства.

Відповідно до тлумачення, яке наводиться в юридичному словнику-довіднику, посадовими особами визнаються службовці державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, які постійно або тимчасово виконують організаційно-розпорядчі та інші аналогічні функції, пов'язані з владним впливом на підлеглих.

У відповідності з цим голова фермерського господарства за порушення кредитно-розрахункової та податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил та вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності, як його керівник, несе цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність, передбачену чинним законодавством.

¹ Більш детально питання правового статусу голови фермерського господарства викладені у коментарі до ст. 4 Закону.

Практика діяльності фермерських господарств свідчить про те, що вони не можуть обійтись без зовнішніх джерел фінансування, зокрема, одержання кредитів. Об'єктивна їх необхідність обумовлена безперервністю виробництва і обороту.

Кредитно-розрахункове та інше фінансове обслуговування фермерських господарств здійснюється банківською системою, яка у відповідності із Законом України «Про банки і банківську діяльність»¹ є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків різних форм власності.

Згідно із зазначеним Законом, окрім кредитування та розрахункових функцій однією із основних функцій Національного банку України є його контрольна функція. Так, відповідно до ст. 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність», він здійснює контроль за дотриманням юридичними особами, в тому числі і фермерськими господарствами, банківського законодавства, а також законодавства, що регулює кредитно-розрахункові відносини. За порушення цього законодавства він має право стягувати за рішенням суду штраф у розмірі неправомірно одержаного доходу, а також застосувати інші економічні санкції у відповідності з чинним законодавством.

Отже, у подібних випадках відповідальність буде покладена на фермерське господарство в особі його голови як керівника.

Згідно із ст. 53 Закону Національний банк має право накладати арешт і звертати стягнення на грошові кошти та інші цінності юридичних осіб, в даному випадку і фермерських господарств, що знаходяться в банках. Арешт може бути накладений тільки за рішенням суду і постановою слідчих органів чи господарських судів, а стягнення може бути звернене тільки за відповідними виконавчими документами, які видані судами, а також іншими виконавчими документами, а у випадках, передбачених законодавством, — за вимогою державних податкових інспекцій (служб) і Державного комітету України по матеріальних резервах і його органів.

Законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років»², Постановою Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 року за

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №11. — Ст. 52.

№ 325 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування»¹, Господарським кодексом України, Роз'ясненням президії Вищого арбітражного суду України від 06.10.1994 року №02-5/706 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів» (із змінами та доповненнями), а також іншими нормативними актами передбачені порядок і умови надання кредитів суб'єктам господарювання, в тому числі і фермерським господарствам, та відповідальність за їх порушення.

Вказаними вище нормативними актами, а також Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 р.², Постановою правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 «Про затвердження Інструкції про відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах»³; Законом України від 21.12.2000 р. № 2181 «Про порядок погашення зобов'язань платників податку перед бюджетами та державними цільовими фондами»⁴; главою 35 ГК України; Законом України від 25.06.1991 р. «Про систему оподаткування» (в редакції Закону про внесення змін до Закону України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997 р.) з наступними змінами і доповненнями⁵; Законом України від 24.12.1993 р. «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про державну податкову службу в Україні», а також наказом ДПА від 13.01.2003 р. №13 «Про внесення змін в наказ ДПА України від 04.10.1999 р.»⁶; Законом України від 19.10.2000 р. «Про державну підтримку малого підприємства»⁷ та іншим чинним законодавством врегульовані підстави, порядок та умови кредитно-розрахункових та

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — №11. — Ст. 664.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.

³ Офіційний вісник України. — 2003. — № 51. — Ч.1. — Ст. 2707.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 10. — Ст. 44.

⁵ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 16. — Ст. 119.

⁶ Бюлетень «Право і практика». — 2003. — № 36 (грудень). — С. 23–46.

⁷ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 51–52. — Ст. 447.

податкових відносин, а також платіжної дисципліни, які повинні виконуватись фермерськими господарствами. Їх порушення викликає цивільно-правову, адміністративну, а у виключних випадках і кримінальну відповідальність фермерського господарства в особі його голови, як передбачено статтею, що коментується.

Такі ж негативні наслідки можуть наступити і у разі порушення чи недотримання санітарних норм, правил, вимог щодо якості продукції, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності.

Так, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (в редакції від 07.02.2002 р.), що регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні у випадках порушення його приписів передбачає дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність настає у випадках, якщо працівники фермерського господарства, у тому числі і його голова, допустять дії (чи бездіяльність), які призвели до порушення санітарного законодавства, невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби (відповідно до змісту ст. 45 Закону).

Адміністративна відповідальність голови фермерського господарства настає за порушення фермерським господарством санітарного законодавства або невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб органів, установ і закладів державної санітарно-епідеміологічної служби. Так, наприклад, Кодексом України про адміністративні правопорушення¹ передбачена адміністративна відповідальність (незалежно від притягнення до цивільно-правової) за такі правопорушення:

— псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними і радіоактивними речовинами,

¹ Далі за текстом — КУпАП.

нафтою і нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами, а також невжиття заходів по боротьбі з бур'янами (ст. 52 КУпАП);

— використання земель не за цільовим призначенням, невиконання природоохоронного режиму використання земель, розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, які негативно впливають на стан земель, неправильна експлуатація, знищення або пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд та захисних лісонасаджень (ст. 53 КУпАП);

— самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53-1 КУпАП);

— приховування або перекручування даних земельного кадастру (ст. 53-2 КУпАП);

— несвоєчасне повернення тимчасово займаних земель або не приведення їх до стану, придатного для використання за призначенням (ст. 54 КУпАП);

— самовільне відхилення від проектів внутрішньогосподарського землеустрою (ст. 55 КУпАП);

— знищення межових знаків (ст. 56 КУпАП).

У випадках порушення ветеринарних норм, закріплених в Законі України «Про ветеринарну медицину»¹, який визначає загальні правові, організаційні та фінансові засади функціонування ветеринарної медицини, вимоги щодо ветеринарно-санітарної якості та безпеки продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження, охорони довкілля, а також повноваження державних органів, права і обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, наступає відповідальність голови фермерського господарства, передбачена розділом IX цього Закону. Зокрема, його статтею 35 передбачено, що «суб'єкти господарювання — будь-які юридичні особи, діяльність яких пов'язана з утриманням, транспортуванням та реалізацією тварин; зберіганням, переробкою, транспортуванням та реалізацією продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження; виробництвом та реалізацією ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок, здійсненням лабораторної діагностики та наданням ветеринарних послуг, несуть адміністративну відповідальність у формі штрафу за:

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 20. — Ст. 209.

порушення ветеринарно-санітарних правил, інструкцій щодо профілактики та ліквідації інфекційних хвороб тварин — у розмірі від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

невиконання заходів щодо карантину тварин або інших карантинних обмежень — у розмірі від шести до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

переміщення через митний кордон без обов'язкового проведення ветеринарно-санітарної експертизи підконтрольних ветеринарному нагляду об'єктів — у розмірі від двадцяти п'яти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

реалізацію ввезених на територію України продукції тваринного і рослинного походження, кормів для тварин, що не пройшли в Україні ветеринарно-санітарної експертизи, — у розмірі від двадцяти п'яти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з вилученням такої продукції та кормів;

реалізацію на території України ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини, не зареєстрованих в Україні, — у розмірі від п'ятидесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з вилученням таких засобів, кормів та кормових добавок відповідно до закону;

ухилення від пред'явлення або непред'явлення тварин для проведення ветеринарного огляду, обов'язкових заходів (дослідження, щеплення, обробки) щодо профілактики хвороб тварин, а також незабезпечення надійної фіксації тварин для проведення огляду (заходів) — у розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

виготовлення харчових продуктів із сировини тваринного походження, забороненої для використання, у тому числі з м'яса трупів тварин, уражених електричним струмом, отруєних хімікатами, утоплених, а також вимушено забитих (дорізаних), що не пройшли ветеринарно-санітарної експертизи, тощо — у розмірі від п'ятидесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з вилученням таких харчових продуктів відповідно до закону;

ухилення від обов'язкової ветеринарно-санітарної експертизи продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження — у розмірі від п'ятидесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

надання власником (уповноваженою особою) торговельних об'єктів дозволу на реалізацію тварин і продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження, що не пройшли ветеринарно-санітарної експертизи, — у розмірі від сорока до п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

ухилення від виконання або неналежне виконання приписів державних інспекторів ветеринарної медицини — у розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Сплата адміністративних штрафів не звільняє суб'єктів господарювання від усунення допущених порушень і відшкодування завданих збитків у порядку, встановленому законодавством (тобто від цивільно-правової відповідальності, відшкодування збитків, якщо вони були завдані вказаними правопорушеннями).

У відповідності з вимогами ст. 48 Конституції України, яка передбачає належне і достатнє харчування громадян України, а також чинним законодавством, фермерські господарства, здійснюючи свою виробничу діяльність, повинні постійно піклуватись про забезпечення належної якості своєї продукції.

Чинним законодавством, зокрема, Законами України «Про захист прав споживачів» від 05.12.1991 р.¹, «Про пестициди і агрохімікати» від 02.03.1995 р.², «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.1997 р.³, «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р. та іншими нормативними актами, встановлені правові засади забезпечення якості і безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини для здоров'я населення. Цими нормативними актами також передбачені конкретні питання правового регулювання відносин між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і виробниками, продавцями (постачальниками) і споживачами під час виробництва, закупівлі, зберігання, транспортування, споживання і утилізації харчових продуктів і сировини.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 30. — Ст. 379 (із змінами та доповненнями).

² Там само. — 1995. — № 14. — Ст. 91 (із змінами та доповненнями).

³ Там само. — 1998. — № 19. — Ст. 98 (із змінами та доповненнями).

На рівні законодавчих актів та нормативно-технічних документів встановлено конкретні і жорсткі правила щодо недопустимості забруднення сільськогосподарської продукції радіонуклідами та іншими хімікатами.

Аграрне законодавство та законодавство інших галузей орієнтує фермерські господарства підвищувати якість і безпеку сільськогосподарської продукції.

Одне з чільних місць у системі правового забезпечення якості сільськогосподарської продукції та сировини фермерських господарств посідає відповідальність (цивільно-правова, адміністративна і, як крайня міра — кримінальна).

Наприклад, у ст. 21 Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» прямо передбачено, що особи (маються на увазі як фізичні особи так і юридичні (і фермерське господарство), винні у порушенні вимог цього Закону, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність. Крім того, Законом передбачена і така міра, як вилучення з обігу сировини і супутніх матеріалів, що не відповідають встановленим вимогам. Вилученню з обігу підлягають, зокрема, неякісні, небезпечні, фальсифіковані, неправильно марковані харчові продукти, ті харчові продукти, які не отримали позитивного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи та сертифіката відповідності або строк придатності до споживання яких закінчився, а також харчові продукти, продовольча сировина і супутні матеріали, на які відсутні документи, що підтверджують їхню якість та безпеку. Таке вилучення провадиться за рішенням органів виконавчої влади, які здійснюють державний контроль і нагляд за якістю та безпекою харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, відповідно до їх компетенції.

Вилучені з обігу харчові продукти, продовольча сировина і супутні матеріали підлягають відповідній державній санітарно-гігієнічній, ветеринарно-санітарній і товарній експертизі для визначення шляхів їх подальшого використання, утилізації або знищення у порядку, визначеному законодавством України.

У разі, коли в результаті зазначених експертиз буде встановлено, що вилучені продукти, продовольча сировина або супутні матеріали відповідають встановленим для них вимогам якості та безпеки, посадова особа, за рішенням якої було проведено вилучення, скасовує своє рішення про вилучення і передає вилучені харчові продукти, продовольчу сировину

і супутні матеріали їхньому власнику (фермерському господарству) для подальшого використання за призначенням. Власник (продавець) (фермерське господарство) вилучених з реалізації харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів має право на відшкодування завданої матеріальної шкоди.

Власник (фермерське господарство) зобов'язаний вилучити з обігу харчові продукти, продовольчу сировину і супутні матеріали, що не відповідають встановленим цією статтею вимогам, та забезпечити їхнє подальше використання, утилізацію або знищення за власний рахунок.

Відповідальність за збереження та використання харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, що не відповідають встановленим цією статтею вимогам, несе їхній власник — фермерське господарство в особі його голови, який представляє фермерське господарство у зовнішніх відносинах. Отже, у даному випадку, виходячи із змісту Закону, голова відповідає за допущені фермерським господарством правопорушення не власним майном, а майном господарства. Проте, якщо він вчинить умисні дії (видасть відповідні розпорядження, накази тощо), які не пов'язані з діяльністю фермерського господарства або ж протирічать законодавству, він відповідає власним майном.

За порушення законодавства по забезпеченню якості і безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини для здоров'я населення, як і за порушення, про які йшлося раніше, наступає відповідальність голови фермерського господарства в межах, передбачених чинним законодавством.

Його відповідальність наступає також і у випадках порушення інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності фермерського господарства.

Відповідальність голови фермерського господарства обумовлюється тим, що не дивлячись на те, що всі члени господарства мають рівні права по володінню, користуванню і розпорядженню майном, в тому числі і виробленою продукцією, проте вони не наділені керівними функціями щодо умов і технологічних процесів вирощування продукції, її переробки та забезпечення якості, виконання нормативно-правових актів, які регулюють податкові, фінансово-розрахункові та інші правовідносини. Ці функції делеговані членами фермерського господарства його голові.

Не викликає сумніву, що юридична особа (її трудовий колектив — в даному випадку всі члени фермерського господарства) не може бути притягнена до кримінальної або адміністративної відповідальності, а тому таку відповідальність несе керівник юридичної особи — голова фермерського господарства.

Розділ VI ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття 22. Фермерське господарство як об'єкт майнових прав

1. Фермерське господарство як цілісний майновий комплекс включає майно, передане до складеного капіталу, не розподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання.

2. За рішенням членів фермерського господарства відповідно до закону фермерське господарство як цілісний майновий комплекс може бути відчужене на підставі цивільно-правових угод громадянам України, які мають право на створення фермерського господарства, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

3. Громадяни, які придбали майно фермерського господарства як цілісного майнового комплексу на підставі цивільно-правової угоди, подають у встановленому порядку Статут фермерського господарства на державну реєстрацію.

1. Відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.1992 р. (в редакції Закону від 14.03.1995 р.¹) — цілісним майновим комплексом є господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання.

Фермерське господарство, як юридична особа — цілісний майновий комплекс, має в складі свого майна (складеного капіталу) такі об'єкти як: будівлі, споруди, облаштування,

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1995. — №15. — Ст. 99.

цінні папери, майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність). Відповідно до Закону до складеного капіталу (цілісного майнового комплексу) може входити інше нерухоме і рухоме майно, необхідне для здійснення господарської і іншої діяльності фермерського господарства. Його елементами є також нерозподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання (більш детально див. коментар до ст. 19 Закону, що коментується). Згідно із законом, все майно господарства (складений капітал) становить цілісний майновий комплекс.

2. Фермерське господарство — цілісний майновий комплекс є об'єктом майнових, зобов'язальних, господарських та інших правовідносин. За рішенням членів фермерського господарства відповідно до закону фермерське господарство як цілісний майновий комплекс може бути відчужене на підставі цивільних правочинів (цивільно-правових угод), юридичним та фізичним особам України, в тому числі й фермерським господарствам, для ведення товарного сільськогосподарського виробництва або громадянам України, які мають право на створення фермерського господарства.

Відповідно до ст. 657 ЦК України, договір купівлі-продажу майнового комплексу (у даному випадку фермерського господарства) укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

3. Громадяни, які придбали майно фермерського господарства як цілісний майновий комплекс на підставі цивільно-правової угоди, зобов'язані розробити та подати у встановленому порядку статут фермерського господарства на державну реєстрацію (більш детально див. коментар до ст. 1 та ст. 8 Закону, що коментується).

Стаття 23. Успадкування фермерського господарства

1. Успадкування фермерського господарства (цілісного майнового комплексу або його частини) здійснюється відповідно до закону.

2. Якщо фермерське господарство успадковується двома або більше спадкоємцями, то земельна ділянка поділу не підлягає, якщо в результаті її поділу утвориться хоча б одна земельна ділянка менше мінімального розміру, встановленого для даного регіону.

Науково обґрунтовані регіональні мінімальні розміри земельних ділянок визначаються центральним органом

виконавчої влади з питань аграрної політики України та Українською академією аграрних наук і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до ст. 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Отже, майно, права та обов'язки членів фермерського господарства (ст. 19 Закону), які померли, переходять на праві власності до спадкоємців. Успадкування фермерського господарства (цілісного майнового комплексу) або його частини здійснюється відповідно до закону. Книга шоста ЦК України «Спадкове право» детально регламентує відносини щодо спадкування за заповітом та за законом, у тому числі і відносини щодо успадкування фермерського господарства.

У відповідності з вищеназваними положеннями ЦК України фермерське господарство (цілісний майновий комплекс) успадковується спадкоємцями у випадку смерті його членів (їх виморочності). У цій ситуації спадкування здійснюється відповідно до заповітів спадкодавців, а у разі відсутності заповітів — за законом. У спадщину передається належне спадкодавцям на момент смерті майно (у тому числі і земельні ділянки).

Якщо є спадкоємці, які бажають вести фермерське господарство, то діяльність його не припиняється. Це впливає із ст. 35 Закону, що коментується, яка містить вичерпний перелік випадків припинення фермерського господарства, в тому числі і пункт «б», — відповідно до якого «фермерське господарство припиняється у разі, якщо не залишиться жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність фермерського господарства...»

Отже, при наявності спадкоємців, які відповідно до правил глави 87 ЦК України прийняли спадщину, фермерське господарство продовжує функціонувати, здійснюючи виробництво, переробку і реалізацію сільськогосподарської продукції.

Відповідно до ст. 131 ЗК України до спадкоємців переходить і право на земельну ділянку фермерського господарства, яка належить члену фермерського господарства на праві власності. Порядок переходу права власності на земельну ділянку регламентує також і ст. 1223 ЦК України, відпо-

відно до якої воно переходить до спадкоємців на загальних підставах, із збереженням цільового призначення землі.

Земельні ділянки фермерського господарства згідно із ст. 31 Земельного кодексу України можуть складатись, зокрема, із земельної ділянки, належної на праві власності фермерському господарству, як юридичній особі, і земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності, які вони можуть передати фермерському господарству у користування (оренду) для вироблення сільськогосподарської продукції.

Спадкування земельної ділянки або частки майна, яка належить спадкодавцю на праві власності, здійснюється за заповітом або законом (ст. 1217 ЦК України).

У відповідності з цим правилом ст. 1222 ЦК України визначає, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути і юридичні особи, Держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади та інші суб'єкти публічного права.

Таке широке коло спадкоємців за заповітом на земельну ділянку та майно, належне спадкодавцю на праві власності, пояснюється тим, що спадкодавець сам, за своїм розсудом, при житті вирішує їх правову долю, визначаючи спадкоємців. Право на прийняття спадщини спадкоємці реалізують після смерті спадкодавця, приймаючи або відмовляючись від неї.

Згідно з правилами ст.ст. 1233, 1234 ЦК України заповітом на земельну ділянку (та інше майно) визнається розпорядження фізичної особи з повною цивільною дієздатністю, здійснене нею особисто.

Заповідач може призначити спадкоємцями земельної ділянки та належної йому частки майна фізичних осіб (особу) незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних чи родинних відносин.

Спадкоємці за законом одержують право на спадкування майна почергово. Кожна наступна черга спадкоємців земельної ділянки та іншого майна за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття (ст. 1258 ЦК Укра-

їни). Черговість спадкування за законом передбачена статтями 1261–1265 ЦК України.

При спадкуванні земельної ділянки та іншого майна, як за заповітом, так і за законом, можуть виникати різноманітні правові ситуації, які в багатьох випадках ускладнюють процес спадкування.

Наприклад, якщо фермерське господарство створене одним громадянином України і він заповітом призначив своїм спадкоємцем майна якусь фізичну особу, або ж у разі відсутності заповіту спадкоємцем виступає лише один спадкоємець, який бажає продовжити фермерське господарювання, то ускладнень із спадкуванням не виникає. Спадкоємець приймає у спадщину земельну ділянку та майно, що належало спадкодавцю.

Значно ускладнюється ситуація при спадкуванні фермерського господарства декількома спадкоємцями за заповітом чи законом. Наприклад, одні спадкоємці виявили бажання продовжувати займатись фермерським господарством, а інші вирішили припинити фермерську діяльність і вийти з його складу. У таких випадках виникає правова проблема виділу майна із складу фермерського господарства. При цьому слід керуватися принципом рівності майнових прав усіх членів господарства. Але в кожному конкретному випадку розмір частки в майні, на яку має право член господарства, повинен визначатися з урахуванням його участі як у формуванні складеного капіталу господарства, в тому числі і при вступі в нього, так і його трудової участі.

Виділ частки в майні (в натурі) члену фермерського господарства повинен здійснюватись так, щоб не позбавити господарство необхідного для його функціонування рухомого та нерухомого майна (споруд, будівель, сільськогосподарської техніки), а в іншому випадку повинно вирішуватись питання щодо виплати йому відповідної грошової компенсації.

Згідно з п. 13 Перехідних положень ЗК України на період до 1 січня 2010 року встановлено максимальну загальну площу земель сільськогосподарського призначення, які можуть набувати на праві власності громадяни та юридичні особи у розмірі 100 гектарів і водночас зазначено, що ця площа може бути збільшена у разі спадкування земельних ділянок за законом (ст. 131 ЗК України).

Пунктом 15 Перехідних положень ЗК України передбачена заборона до 1 січня 2005 року громадянам та юридичним особам, які мають у власності земельні ділянки для

ведення фермерського господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва продавати або іншим способом відчужувати належні їм земельні ділянки та земельні частки (паї), крім міни, передачі їх у спадщину та при вилученні для суспільних потреб.

Отже, у Перехідних положеннях ЗК України спадкування згадується як одна із трьох можливих підстав набуття права власності на земельну ділянку. В Перехідних положеннях, на жаль, не уточнюється, яким чином спадкування має відбуватися — за законом чи заповітом. Тому, виходячи з аналізу відповідних положень ЦК України, треба вважати дозволеними обидва види спадкування.

Стаття 125 ЗК України регулює питання виникнення права власності на земельну ділянку. Як випливає із змісту цієї статті, спадкоємцю необхідно прийняти спадщину за законом чи за заповітом, на підставі свідоцтва про спадщину замовити та отримати документ, що посвідчує право власності на земельну ділянку, та здійснити його державну реєстрацію. Лише після цього у спадкоємця (члена фермерського господарства) виникає право власності на конкретну земельну ділянку.

Якщо фермерське господарство успадковується двома або більше спадкоємцями за законом, то можливе укладення угоди про розподіл землі та іншого майна, що успадковується, або ж, якщо виникне спір, — то поділ майна і землі буде проводитися у судовому порядку. Проте у випадках, коли в результаті поділу утвориться хоча б одна земельна ділянка менше мінімального розміру, встановленого для даного регіону, то земельна ділянка, яка входить в спадкове майно, поділу не підлягає. У цих випадках у судовому порядку, якщо спадкоємці не дійдуть згоди, одному з них, як правило тому, що не бажає бути членом фермерського господарства, буде визначена грошова чи інша майнова компенсація. Цю компенсацію має надавати (виплачувати) спадкоємець, у якого залишиться у власності земельна ділянка.

Коментована стаття вказує, що науково обґрунтовані регіональні мінімальні розміри земельних ділянок визначаються центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики України та Українською академією аграрних наук і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1908 «Про затвердження мінімальних розмірів земель-

них ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується»¹ відповідно до ст. 23 Закону України «Про фермерське господарство», затверджені мінімальні розміри земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується. При визначенні таких розмірів за основу приймається регіональний принцип — в залежності від місця розташування земельної ділянки фермерського господарства.

Отже, зазначені мінімальні розміри земельних ділянок є такими:

Регіон, область	Мінімальний розмір земельної ділянки, гектарів
Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька, м. Севастополь	2
Вінницька, Волинська, Київська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська	3
Житомирська, Полтавська, Сумська, Чернігівська	4
Автономна Республіка Крим, Кіровоградська, Одеська	5
Дніпропетровська, Донецька, Харківська	6
Запорізька, Миколаївська, Херсонська	7
Луганська	9

¹ Офіційний вісник України. — 2003. — № 51. — Ст. 2682.

Розділ VII ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття 24. Господарська діяльність фермерського господарства

1. Фермерське господарство діє на умовах самоокупності. Всі витрати господарство покриває за рахунок власних доходів та інших джерел, не заборонених законодавством.

2. Фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних.

3. Фермерське господарство має право вступати в договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

4. Спори, що виникають під час виконання договорів, укладених фермерським господарством, вирішуються відповідно до закону.

1. ¹Слід зазначити, що на сьогоднішній день усі суб'єкти господарювання діють на умовах самоокупності та самофінансування. Зміст цих термінів означає, що фермерське господарство покриває за рахунок власних доходів та інших джерел усі свої витрати (самоокупність) або ж забезпечує за рахунок доходів розширене відтворення засобів виробництва (самофінансування). Саме через закріплення принципу самоокупності реалізується одна з головних ознак юридичної особи — майнова відокремленість. Це означає, що власник (засновник) не бере на себе відповідальності за зобов'язаннями фермерського господарства, оскільки воно є майново відокремленим суб'єктом — самостійним учасником господарського обігу. Без закріплення в законодавстві такого принципу втратила б сенс сама конструкція юридичної особи. Такі особи не змогли б стати рівноправними учасниками праввідносин в ринкових умовах.

2. Одним із визначальних принципів господарювання, закріплених у ст. 6 ГК України, є принцип свободи підприєм-

ницької діяльності у межах, визначених законом. Прояв цього принципу може виражатися у різних аспектах. У частині 2 коментованої статті наведено вирішальні з них — право самостійно визначати напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організовувати виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирати партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних.

В умовах ринкової економіки домінуючим вектором розвитку відносин є правило «дозволено все, що не заборонено законом». Цей принцип абсолютно справедливий щодо фізичних осіб і потребує додаткового пояснення щодо діяльності підприємств, установ, організацій. Як відомо, юридичні особи (у тому числі й фермерське господарство) є похідними від фізичних осіб суб'єктами. Фермерське господарство створюється засновником-громадянином України для досягнення певної мети — виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку (доходу) для задоволення матеріальних потреб засновника. Отже, виходячи з цього, незважаючи на те, що Цивільний кодекс України закріпив принцип загальної правоздатності юридичних осіб, ГК України все ж таки встановлено правило щодо збереження статутної (спеціальної) правоздатності фермерського господарства. Так, відповідно до ст. 57 ГК України в установчих (засновницьких) документах повинні бути зазначені найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом. Це положення треба розуміти так, що фермерське господарство може самостійно визначити напрями своєї діяльності, і це може бути будь-яка діяльність, не заборонена законом.¹ У той же час очевидно, що усі ці напрями мають бути зазначені у статутних документах господарства. Слід зазначити, що окремі види діяльності фермерське

¹ Звичайно, головною, визначальною має бути діяльність щодо виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції.

господарство може здійснювати лише після одержання ним спеціального дозволу (ліцензії).¹

Під спеціалізацією у теорії аграрного права розуміють форму суспільного поділу праці, що дістає вияв у територіальному розміщенні та розчленуванні галузі на окремі види виробництва сільськогосподарської продукції й сировини. Спеціалізація характерна саме для сільськогосподарських підприємств, у тому числі і фермерських господарств. Прийнято виділяти зональну, галузеву, міжгосподарську, господарську, технологічну, функціональну спеціалізацію.²

↑ Спеціалізацію фермерського господарства визначають за основною провідною галуззю виробництва, відповідно до чого розрізняють зернові, овочеві, овочево-молочні, птахівничі, відгодівельні, рибницькі фермерські господарства. Спеціалізація обирається самим фермерським господарством в залежності від кліматичних умов, географічного розташування, наявності матеріальних та людських ресурсів тощо.

Право на власний розсуд та ризик підбирати партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних, надано фермерським господарствам, знов-таки, виходячи з основних принципів ринкової економіки. Оскільки фермерське господарство є самостійною юридичною особою — суб'єктом господарювання, то воно вільне й у виборі контрагентів господарських відносин. При реалізації

¹ Порядок видачі ліцензій встановлено Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. Так, зокрема, ліцензуванню підлягають виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами; виробництво пестицидів та агрохімікатів, оптова, роздрібна торгівля пестицидами та агрохімікатами; культивування, використання рослин, що містять наркотичні засоби для промислових цілей; ветеринарна практика; виконання авіаційно-хімічних робіт; проведення землевпорядних та землеоціночних робіт; проектування, будівництво нових і реконструкція існуючих меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфраструктури; діяльність, пов'язана з промисловим виловом риби на промислових ділянках рибогосподарських водойм, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств; оптова торгівля насінням; виробництво, зберігання і реалізація племінних (генетичних) ресурсів, проведення генетичної експертизи походження та аномалій тварин тощо.

² Детальніше див.: Аграрне право України. Підручник /За ред. В.З. Янчука. — К.: Юрінком, 1996. — С. 248–249.

такого права господарство має керуватися порівнянням та співставленням пропозицій різних контрагентів, співвідношенням різних із запропонованих ними критеріїв (ціна, якість, умови постачання, виконання робіт, надання гарантійних зобов'язань тощо). Все це є справедливим й щодо іноземних суб'єктів господарювання, з якими у фермерського господарства також можуть існувати договірні господарські зв'язки.¹

3. Правило вільного вибору контрагентів є стрижневим при реалізації принципу свободи підприємницької діяльності. В умовах ринкової економіки, відсутності директивного планування з боку держави, укладення відповідних договорів, що опосередковують економічні зв'язки між фермерським господарством та його контрагентами, базується на ринкових законах попиту та пропозиції.

Фермерські господарства можуть вступати у договірні відносини з будь-якими учасниками суспільного обігу — юридичними особами (різних форм власності та організаційно-правових форм), фізичними особами (як суб'єктами господарювання, так і тими, що не мають такого статусу), органами державної влади (Урядом України, міністерствами, відомствами, місцевими державними адміністраціями) та органами місцевого самоврядування (відповідними місцевими радами).

Однак, слід зазначити, що законодавством України встановлено особливі правила виникнення договірних зв'язків та процедури укладення господарських договорів. Господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб (тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо), а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень. Проект договору може бути запропонований будь-якою із сторін і у разі, якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках. Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь

¹ Приписи щодо правил укладання зовнішньоекономічних угод (договорів) вміщено у розділі VII ГК України та Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р.

на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання проекту договору чи іншого документа.

Зрозуміло, що при укладені господарських договорів можуть виникати розбіжності, особливий порядок врегулювання яких встановлений ст. 181 ГК України. Так, за наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала його проект, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає контрагентові два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором. Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони. У разі, якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся).

4. Загальним правилом щодо вирішення спорів, які можуть виникати при виконанні договорів, є те, що вони вирішуються шляхом переговорів між сторонами такого договору. У разі недосягнення згоди фермерське господарство (або контрагент) може звернутися за судовим захистом з метою поновлення порушених прав. Порядок розгляду спорів, що виникають у зв'язку із виконанням договорів, укладених фермерським господарством із контрагентами, закріплений у Цивільному процесуальному кодексі України¹ (якщо контрагентом виступає фізична особа, яка не є суб'єктом господарювання) та Господарському процесуальному кодексі України² (у разі виникнення спору із суб'єктами господарювання — фізичними або ж юридичними особами).

Відповідно до положень ЦПК України, спір, що виник у зв'язку із виконанням договору за участю фермерського господарства, підвідомчий судам загальної юрисдикції, якщо позивачем або ж відповідачем виступає фізична особа (яка не є суб'єктом господарювання). Порушення провадження у цивільній справі відбувається на підставі позовної заяви, що її подає зацікавлена особа (фермерське господарство). Відповідно до ст. 137 ЦПК України позовна заява, що подається

¹ Далі — ЦПК України.

² Далі — ГПК України.

до суду у письмовій формі, повинна містити в собі: 1) назву суду, до якого подається заява; 2) точну назву позивача і відповідача, їх місце проживання або знаходження, а також назву представника позивача, коли позовна заява подається представником; 3) зміст позовних вимог; 4) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; 5) зазначення доказів, що стверджують позов; 6) зазначення ціни позову; 7) підпис позивача або його представника з зазначенням часу подання заяви.

До позовної заяви позивач має додати її копії відповідно до кількості відповідачів, письмові докази, доказ сплати державного мита.¹ Якщо ж позовна заява подається представником позивача — також довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження. Також доцільно додати документи, що підтверджують статус фермерського господарства як юридичної особи та повноваження особи, яка уклала відповідний договір (якщо фермерське господарство виступає позивачем) — копію свідоцтва про державну реєстрацію, копію довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств, установ та організацій України та витяг зі Статуту фермерського господарства.

Після прийняття позовної заяви із доданими до неї документами та проведення підготовки справи до слухання, суддя призначає її до слухання, про що постановляється ухвала. Загальний строк розгляду цивільних справ, передбачений ст. 148 ЦПК України, — п'ятнадцять днів. У разі незгоди з рішенням місцевого суду загальної юрисдикції кожна зі сторін справи має право оскаржити його в апеляційному та (або) касаційному порядку.

У тому ж разі, якщо спір щодо виконання договору виник між фермерським господарством та суб'єктами господарювання — фізичними або ж юридичними особами, слід користуватися відповідними приписами ГПК України. Особливістю розгляду спорів в порядку господарського судочинства є передбачений законодавством досудовий порядок врегулювання господарських спорів. Так, відповідно до роз-

¹ Державне мито сплачується у розмірі, встановленому Декретом Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21.01.1993 р. «Про державне мито» (// Відомості Верховної Ради України. 1993. — № 13. — Ст. 113), що становить 1% від ціни позову, але не менше 3 і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; а з позовних заяв немайнового характеру — 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

ділу П ГПК України, такий порядок полягає у направленні контрагентові відповідної письмової претензії. Важливо відмітити, що підприємства та організації, що порушили майнові права і законні інтереси інших підприємств та організацій, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії, — саме так і закріплено у ст. 6 ГПК України.

Законодавством встановлено особливі вимоги щодо змісту претензії. Вона, зокрема, має містити: а) повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та підприємства, організації, яким претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії; б) обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти; в) вимоги заявника; г) сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії; г) перелік документів, що додаються до претензії, а також інших доказів.

До претензії додаються документи, що підтверджують вимоги заявника претензії (в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях¹).

Претензія підписується повноважною особою (головою фермерського господарства) та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Чинне законодавство покладає на контрагента, який отримав претензію, обов'язок розглянути її в місячний строк і про результати розгляду повідомити в письмовій формі².

Стаття 8 ГПК України регламентує, що у відповіді на претензію зазначаються: а) повне найменування і поштові реквізити підприємства, організації, що дають відповідь, та підприємства чи організації, яким надсилається відповідь; дата і номер відповіді; дата і номер претензії, на яку дається відповідь; б) коли претензію визнано повністю або

¹ Можна рекомендувати додавати до претензії документи лише в копіях, адже оригінали документів контрагентом може бути «втрачено».

² Відповідно до ст. 9 ГПК України у разі порушення строків розгляду претензії чи залишення її без відповіді господарський суд при вирішенні господарського спору має право стягнути в доход державного бюджету з контрагента-порушника штраф у розмірі 2 процентів від суми претензії, але не менше як 5 та не більше як 100 розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

частково, — визнана сума, номер і дата платіжного доручення на перерахування цієї суми чи строк та засіб задоволення претензії, якщо вона не підлягає грошовій оцінці; в) коли претензію відхилено повністю або частково, — мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обґрунтовують відхилення претензії; г) перелік доданих до відповіді документів та інших доказів.

Слід зазначити, що хоча рішенням Конституційного суду України № 15-рп/2002 від 09.07.2002 р. (справа про досудове врегулювання спорів) встановлено, що зазначений досудовий порядок не є обов'язковим (його недотримання не тягне правових наслідків), контрагенти можуть домовитися про його дотримання на стадії укладення відповідного договору. У багатьох випадках досудовий порядок дозволяє вирішити спір більш економно (з позицій витрати часу та матеріальних ресурсів), порівняно із судовим розглядом.

У тому ж випадку, коли відповіді на претензію не отримано, або вона не задовольняє заявника претензії, або ж претензія взагалі не заявлялася, суб'єкт господарювання (у тому числі і фермерське господарство), який вважає, що його права та охоронювані законом інтереси порушено контрагентом за договором, може звернутися за судовим захистом шляхом пред'явлення позову до господарського суду¹. Загальним правилом інституту підсудності, встановленим ст. 15 ГПК України, є пред'явлення позову за місцезнаходженням відповідача.

Вимоги щодо змісту та форми позовної заяви закріплені у ст. 54 ГПК України, відповідно до якої позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача (головою фермерського господарства) або його представником. Позовна заява повинна містити: найменування господарського суду, до якого подається заява; найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифіка-

¹ Слід зазначити, що систему господарських судів України встановлено Указом Президента України «Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України» від 11.07.2001 р. № 511/2001 (Офіційний вісник України. — 2001. — № 28. — Ст. 1243), відповідно до якого місцеві господарські суди створено у Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі.

ційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або індивідуальні ідентифікаційні номери за їх наявності (для фізичних осіб — платників податків); документи, що підтверджують за громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності; зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів); зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, — зміст позовних вимог щодо кожного з них; виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються; законодавство, на підставі якого подається позов; відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу; відомості про вжиття запобіжних заходів відповідно до розділу V-І ГПК України; перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору. До позовної заяви додаються документи, які підтверджують: вжиття заходів досудового врегулювання господарського спору, у випадках, передбачених ГПК України, з кожним із відповідачів; відправлення відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;¹ сплату державного мита у встановлених порядку і розмірі;² сплату витрат на інформа-

¹ Відповідно до Правил надання послуг поштового зв'язку (затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 р. № 1155 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 34. — Ст. 1586), таким документом є опис вкладення у поштове відправлення.

² Розмір державного мита, передбачений Декретом Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21.01.2003 р. «Про державне мито». При поданні позовної заяви стягується державне мито у розмірі 1% від ціни позову, але не менше 3 і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; а з позовних заяв немайнового характеру — 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Слід звернути увагу, що відповідно до Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита (затвердженої наказом Головної Державної податкової інспекції від 22.04.1993 р. № 15 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1993. — № 5. — С. 138) при перерахуванні мита з рахунку платника на платіжному дорученні має бути напис (помітка) кредитної установи (банку) такого змісту «Зараховано в дохід бюджету _____ грн (дата)». Цей напис скріплюється першим і

ційно-технічне забезпечення судового процесу;¹ обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги. Якщо позовна заява, підписана представником позивача, то до неї обов'язково додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача.

Після прийняття позовної заяви суддя порушує провадження у справі, внаслідок чого виноситься ухвала про порушення провадження у справі, у якій, окрім іншого, зазначаються час і місце проведення засідання господарського суду, необхідні дії щодо підготовки справи до розгляду в судовому засіданні. Як правило, господарський суд може зажадати від сторін подання в судові засідання оригіналів документів, що додані до позовної заяви, документів, що підтверджують їх статус як суб'єктів господарювання — юридичних осіб або фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, актів звіряння взаємних розрахунків тощо.

Відповідно до ст. 69 ГПК України спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців (а спір про стягнення заборгованості за опротестованим векселем — одного місяця) від дня одержання позовної заяви, але передбачена можливість продовження зазначеного строку. Сторони у справі, у разі незгоди з прийнятим рішенням, можуть подати апеляційну та (або) касаційну скаргу з метою перегляду рішення місцевого господарського суду у встановленому порядку.

Стаття 25. Забезпечення якості продукції, вирощеної фермерським господарством

1. Фермерське господарство зобов'язане дотримуватися встановлених відповідно до законодавства екологічних,

другим підписами посадових осіб і відбитком печатки кредитної установи з відміткою дати виконання платіжного доручення. Дуже часто невиконання саме цієї вимоги щодо оформлення платіжного доручення є підставою для повернення суддею господарського суду позовної заяви без розгляду.

¹ Постановою Кабінету Міністрів України «Про визначення розміру витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу» від 29.03.2002 р. № 411 (//Офіційний вісник України. — 2002. — № 14. — Ст. 731) встановлено витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу для позивачів за ставкою 118 гривень.

ветеринарно-санітарних правил і норм щодо якості виробленої продукції та інших вимог.

2. Реалізація сільськогосподарської продукції, що виробляється фермерським господарством, на вітчизняному ринку та її поставки на експорт, а також розрахунки з українськими та іноземними партнерами здійснюються відповідно до законодавства України.

Г Оскільки основним видом діяльності фермерського господарства є виробництво сільськогосподарської продукції (продуктів харчування та продовольчої сировини), то коментована стаття Закону містить приписи щодо забезпечення якості такої продукції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.1997 р. якість харчового продукту визначається як сукупність властивостей харчового продукту, що визначає його здатність забезпечувати потреби організму людини в енергії, поживних та смакоароматичних речовинах, стабільність складу і споживчих властивостей протягом терміну придатності.¹

Законодавством України встановлена відповідальність виробників, продавців (постачальників) харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів за забезпечення їх якості та безпеки для здоров'я людини під час виготовлення, транспортування, зберігання та реалізації, а також за реалізацію цієї продукції у разі її невідповідності стандартам, санітарним, ветеринарним та фітосанітарним нормам.]

Зазначеним вище Законом встановлено, що будь-який харчовий продукт (крім виготовленого для особистого споживання), продовольча сировина не можуть бути виготовлені, передані на реалізацію, реалізовані або використані іншим чином без документального підтвердження їх якості та безпеки.

Документами, що підтверджують якість та безпеку харчових продуктів, продовольчої сировини є:

1) декларація про відповідність, що видається виробником продукції на кожну партію харчових продуктів, продовольчої сировини, супутніх матеріалів, або

2) сертифікат відповідності чи свідоцтво про визнання відповідності, що видаються на:¹

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 19. — Ст. 98.

а) харчові продукти, призначені для реалізації на внутрішньому ринку України;

б) продовольчу продукцію вітчизняного виробництва, призначену для експорту (якщо це передбачено умовами контракту чи міжнародною угодою, в якій бере участь Україна);

3) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, свідоцтво про державну реєстрацію, гігієнічний сертифікат, що видаються:

а) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи — на: нові харчові продукти; харчові продукти та продовольчу сировину промислового виробництва;

б) свідоцтво про державну реєстрацію — на спеціальні харчові продукти;

в) гігієнічний сертифікат — на: кожен партію плодоовочевої, плодово-ягідної та баштанної продукції, вирощеної в Україні та призначеної для реалізації на внутрішньому ринку чи подальшої промислової переробки; кожен партію харчових продуктів, продовольчої сировини, призначену для експорту (якщо це передбачено умовами контракту чи міжнародною угодою, в якій бере участь Україна);

4) ветеринарні документи (ветеринарна довідка, ветеринарне свідоцтво, ветеринарний сертифікат),¹ що видаються:

а) ветеринарна довідка — на кожен партію (тушу) продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження (щодо їх ветеринарно-санітарної якості та безпеки), призначених для реалізації в межах адміністративного району;

б) ветеринарне свідоцтво — на кожен партію (тушу) продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження (щодо їх ветеринарно-санітарної якості та безпеки), призначених для реалізації в межах України;

в) ветеринарний сертифікат (міжнародний ветеринарний сертифікат) — на кожен партію продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження, призначену для експорту;

¹ Правовий статус та порядок діяльності органів, що видають зазначені документи, врегульовано Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р. (Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 36. — Ст. 531).

5) сертифікат якості та карантинний дозвіл, що видаються на:

а) зерно та продукти його переробки;¹

б) картоплю, овочі, плоди, ягоди і баштанні культури (крім харчових продуктів зазначеної групи промислового виробництва).

Харчові продукти, продовольча сировина, технологічне обладнання для їх виробництва підлягають підтвердженню відповідності шляхом декларування відповідності або сертифікації, а системи якості їх виробництва — сертифікації в порядку, встановленому законом.

Підтвердження відповідності (декларування відповідності та сертифікація) харчових продуктів, продовольчої та сертифікація систем якості здійснюються за обов'язковими показниками якості та безпеки, встановленими нормативними документами та нормативно-правовими актами.

Фермерські господарства як суб'єкти, що займаються виробництвом, переробкою, зберіганням, а також реалізацією харчових продуктів і продовольчої сировини, зобов'язані дотримуватися процедур підтвердження відповідності; виробляти, реалізовувати та використовувати харчові продукти, продовольчу сировину, які відповідають вимогам Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини»; реалізовувати та використовувати харчові продукти, продовольчу сировину лише за наявності документального підтвердження їхньої якості та безпеки; відшкодовувати споживачам шкоду, заподіяну внаслідок порушення законодавства України про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини.

Питання стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, що виробляється фермерськими господарствами, врегульовані Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 р.² та Законом України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р.³

¹ Правові відносини, що виникають з приводу виробництва та реалізації названого виду продукції регламентовано Законом України «Про насіння та садівний матеріал» від 26.12.2002 р. (Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 13. — Ст. 92).

² Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 27. — Ст. 289.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 31. — Ст. 145.

Сертифікація являє собою процедуру, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам. Сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову¹ та добровільну.

Щодо підтвердження відповідності продукції фермерського господарства встановленим вимогам, то слід сказати, що це діяльність, наслідком якої є гарантування того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям, персонал відповідають встановленим законодавством вимогам, — саме так визначено це поняття у Законі України «Про підтвердження відповідності» від 17.05.2001 р.²

Загальні принципи встановлення правил і норм щодо забезпечення відповідності сільськогосподарської продукції вимогам санітарно-епідеміологічного законодавства встановлені Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р.³ Крім того, окремо слід зазначити, що стосовно сільськогосподарської продукції у системі органів виконавчої влади України існує спеціальна інспекція щодо дотримання вимог якості такої продукції. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про інспекцію якості та формування ресурсів сільськогосподарської продукції обласної, Севастопольської міської державної адміністрації» від 20.10.2000 р. № 1568⁴ названі інспекції створюються обласними, Севастопольською міською державними адміністраціями. Ці інспекції здійснюють державний контроль за якістю сільськогосподарської продукції в процесі її виробництва, закупівлі та переробки, за-

¹ Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні затверджено наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 30.08.2002 р. № 498 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25.09.2002 р. за № 782/7070) // Офіційний вісник України. — 2002. — № 40. — Ст. 1892.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 32. — Ст. 169.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 27. — Ст. 218.

⁴ Офіційний вісник України. — 2000. — № 43. — Ст. 1829.

безпечують організацію формування ресурсів сільськогосподарської продукції для державних і регіональних потреб.

2. Переходячи до розгляду відносин щодо реалізації фермерськими господарствами виробленої сільськогосподарської продукції, слід зазначити, що їх правове регулювання різниться в залежності від того, проводиться така реалізація на внутрішньому ринку чи за межами України.

Оптова реалізація продукції фермерськими господарствами в Україні відбувається через укладення відповідних договорів із контрагентами. До договорів, що можуть укладатися фермерським господарством з метою реалізації продукції, належать договори купівлі-продажу, міни, поставки, контрактації, порядок укладення та істотні умови яких врегульовано нормами ЦК України та ГК України. Порядок та терміни розрахунків у такому випадку законодавством в імперативному порядку не врегульовано. Вони визначаються за погодженням сторін при укладенні відповідних договорів.

Окремими самостійними способами оптової реалізації сільськогосподарської продукції є її продаж на аграрній біржі, через торговельні будинки, на аукціоні.

Так, якщо вести мову про біржову торгівлю сільськогосподарською продукцією, то у загальному вигляді правила її проведення регламентовано Законом України «Про товарну біржу» від 10.12.1991 р.,¹ а більш детально — Типовими правилами біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, що затверджені наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України від 03.04.1996 р. № 103/44/62².

Відповідно до названих Типових правил торги сільськогосподарською продукцією проводяться аграрними біржами, які є різновидами товарних бірж. Учасниками біржової торгівлі можуть бути тільки члени біржі. Фермерські господарства можуть приймати участь у торгах через брокерів — фізичних осіб, зареєстрованих на біржі відповідно до її статуту. Обов'язки брокерів полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють,

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 10. — Ст. 139.

² Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1997. — № 6. — С. 174.

щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і поданні здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі.

До біржових торгів допускається сільськогосподарська продукція визначеного переліку (затверджується біржею) стандартної якості, що є реальним товаром, а також стандартні контракти на цю продукцію, що допущені біржею у встановленому порядку до торгів. Ціни на біржі формуються вільно, і їх рівень визначається на кожен вид сільськогосподарської продукції співвідношенням попиту та пропозиції на даний момент біржових торгів.

Під час біржових торгів сільськогосподарською продукцією можуть бути укладені угоди, що пов'язані з: негайною (від 1 до 30 днів) взаємною передачею прав та обов'язків щодо реальної сільськогосподарської продукції (спотова угода); відстроченою (від 30 до 360 днів) взаємною передачею прав та обов'язків щодо реальної сільськогосподарської продукції (форвардна угода); взаємною передачею прав та обов'язків щодо стандартного контракту (ф'ючерсна угода); поступкою прав на майбутню передачу чи набуття прав і обов'язків щодо реального товару або стандартного контракта (опціонна угода).

Заявки на купівлю чи продаж реальної сільськогосподарської продукції подаються брокерами на біржу до початку торгів. Одночасно із заявкою на продаж надаються довідка сертифікованого складу про наявність заявленої кількості сільськогосподарської продукції та сертифікат якості незалежної інстанції за контролем якості сільськогосподарської продукції.

Збут сільськогосподарської продукції через торговельні будинки, на аукціонах є відносно новими способами її реалізації, які фактично були започатковані на підставі відповідних приписів Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» від 06.06.2000 р. № 767¹, що перебувають на етапі свого становлення.

Переходячи до характеристики правового регулювання продажу сільськогосподарської продукції кінцевим споживачам (тобто у роздрібному порядку), слід сказати, що відповідні відносини регламентуються ЦК України, а також підзаконними актами, — наприклад, Постановою

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 23. — Ст. 931.

Кабінету Міністрів України «Про Порядок заняття торговельною діяльністю і правила торговельного обслуговування населення» від 08.02.1995 р. № 108¹. Названі Порядок і правила визначають загальні умови заняття торговельною діяльністю, основні вимоги до торговельної (торговельно-виробничої) мережі і торговельного обслуговування громадян, які придбавають товари для власних побутових потреб у фермерських господарствах.

Так встановлено, що фермерські господарства для заняття торговельною діяльністю можуть мати:

1) магазини — стаціонарні пункти роздрібного продажу товарів, які займають окремі приміщення або будівлі та мають торговельний зал для покупців;²

2) палатки, кіоски, які займають окремі приміщення, але не мають торговельного залу для покупців;

3) тривалий час діючі спеціально обладнані різні пристосування для дрібної торгівлі: автомагазини, лотки, розвозки.

При реалізації сільськогосподарської продукції фермерське господарство має застосовувати реєстраторів розрахункових операцій, відповідно до приписів Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р.³ Реєстратори розрахункових операцій застосовуються фермерськими господарствами, які здійснюють операції з розрахунків в готівковій та (або) в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) при продажу товарів (наданні послуг) у сфері торгівлі, громадського харчування.

Особливості провадження фермерськими господарствами торговельної діяльності на ринках визначені Правилами торгівлі на ринках, затвердженими наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Мініс-

¹ Зібрання постанов Уряду України. — 1995. — № 5. — Ст. 118.

² Магазины можуть бути: за товарною спеціалізацією — продовольчі, непродовольчі, змішані; за товарним асортиментом — спеціалізовані, неспеціалізовані, універмаги, універсами, будинки торгівлі, торговельні центри (комплекси); за формами торгівлі — звичайного типу, самообслуговування, торгівлі за зразками, торгівлі за попереднім замовленням, дрібнооптові, фірмової торгівлі.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 28. — Ст. 205.

терства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України та Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 26.02.2002 р. № 57/188/84/105¹.

Слід зазначити, що питання організації системи реалізації виробленої сільськогосподарської продукції, у тому числі і фермерськими господарствами, є одним з вирішальних при проведенні аграрної реформи. Про це свідчить хоча б наявність низки Указів Президента України щодо функціонування аграрного ринку, серед яких можна назвати: «Про заходи щодо стабілізації ситуації на споживчому ринку та розвитку тваринництва у 2001–2002 роках» від 17.02.2001 р. № 100², «Про заходи щодо вдосконалення функціонування ринків з продажу продовольчих та непродовольчих товарів» від 23.05.2001 р. № 334³, «Про заходи щодо розвитку продовольчого ринку та сприяння експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів» від 07.08.2001 р. № 601⁴, «Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку» від 08.08.2002 р. № 694⁵ та ін.

Щодо реалізації продукції фермерських господарств за межами території України, то вона відбувається на підставі укладених зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Такі договори (контракти) укладаються у письмовій формі, в них визначаються права та обов'язки сторін, порядок розрахунків та інші положення. Врегулюванню питань зовнішньоекономічної діяльності фермерських господарств присвячено норми глави УП ГК України та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а форма та зміст зовнішньоекономічних договорів (контрактів) визначені наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)» від 06.09.2001 р. № 201⁶.

Існують певні особливості щодо проведення розрахунків за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), на які слід звернути увагу. Так, відповідно до приписів Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іно-

¹ Офіційний вісник України. — 2002. — № 13. — Ст. 681.

² Офіційний вісник України. — 2001. — № 8. — Ст. 315.

³ Офіційний вісник України. — 2001. — № 21. — Ст. 928.

⁴ Урядовий кур'єр. — 2001. — № 145. — С. 9.

⁵ Офіційний вісник України. — 2002. — № 32. — Ст. 1507.

⁶ Офіційний вісник України. — 2001. — № 39. — Ст. 1789.

земній валюті» від 23.09.1994 р.¹, виручка фермерського господарства у іноземній валюті підлягає зарахуванню на його валютний рахунок в уповноваженому банку у терміні виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується. Перевищення зазначеного терміну можливо лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України. За порушення зазначеного терміну названим Законом встановлено стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3 відсотка суми неодержаної виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом Національного банку України на день виникнення заборгованості. При цьому така пеня підлягає до сплати фермерським господарством, а не його іноземним контрагентом.

Стаття 26. Кооперація фермерських господарств

Фермерські господарства разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками мають право створювати обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, спілки, інші об'єднання, а також бути засновниками (учасниками) господарських товариств.

Створені за участю фермерських господарств обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи не є прибутковими.

Коментована стаття закріпила право фермерських господарств на кооперування своєї діяльності. Метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю. Питання щодо кооперації фермерських господарств з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками виникає тоді, коли фермерське господарство одноособово не може виконувати окремі види виробничої діяльності, або ж їх виконання є економічно недоцільним. Наприклад, фермерське господарство, здій-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 40. — Ст. 364.

снюючи основну діяльність щодо виробництва сільськогосподарської продукції, може не мати достатньо ресурсів (як матеріальних, так і людських), щоб організувати матеріально-технічне забезпечення основної діяльності, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, надання усілякого роду супутніх послуг (торговельних, бухгалтерських, юридичних тощо). У цьому разі фермерські господарства можуть кооперувати свою діяльність з іншими суб'єктами — сільськогосподарськими товаровиробниками¹.

Однією з головних форм кооперування на селі є створення кооперативів, що якраз і названі серед перших у коментованій статті Закону. Порядок створення та статус кооперативів в сільському господарстві закріплено Законом України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р.², а більш детально — нормами спеціального Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р.³

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про кооперацію» кооператив — юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Обслуговуючим же кооперативом визнається кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

Основними завданнями кооперації є: захист майнових інтересів і соціальних прав членів кооперативів; створення системи економічної і соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання; залучення у виробництво това-

¹ Однак слід зазначити, що норми інших актів законодавства України надають фермерським господарствам право на об'єднання своєї діяльності не лише із сільськогосподарськими організаціями, а й з будь-якими іншими суб'єктами правовідносин, на створення не лише сільськогосподарських підприємств, а й інших суб'єктів господарювання.

² Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 5. — Ст. 35.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 39. — Ст. 261.

рів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення; створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах; сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства.

Більш детально статус обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів врегульовано Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію». Спираючись на загальні кооперативні принципи, названий Закон встановлює, що обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, поставальницькі, сервісні та інші. Обслуговуючі кооперативи створюються для надання комплексу послуг, пов'язаних з виробництвом, переробкою, збутом продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва і рибництва. У законодавстві також закріплено положення, відповідно до якого обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку (адже мета їх діяльності — задоволення різноманітних потреб членів кооперативу).

З метою запобігання виникненню ситуації, коли обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи перетворюються на інші за суттю форми господарювання, законодавством закріплено правило, що такі кооперативи можуть надавати послуги відповідно до статуту іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу. Вказані сільськогосподарські кооперативи створюються на установчих зборах засновниками (не менше трьох осіб), проходять у встановленому порядку державну реєстрацію і лише після цього набувають прав юридичної особи. З цього моменту вони стають самостійними учасниками господарського обігу.

Ще однією з форм кооперування діяльності, що дозволяє не лише обслуговувати основне сільськогосподарське виробництво, а й розширити рамки ведення бізнесу, є створення об'єднання фермерських господарств між собою або з іншими підприємствами — сільськогосподарськими товаровиробниками. Статус об'єднань підприємств детально регламентовано главою 12 ГК України. Відповідно до ст. 118

названого кодексу об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Таке утворення засновується фермерськими господарствами та іншими суб'єктами на добровільних засадах. Створені об'єднання проходять державну реєстрацію, діють на основі установчого договору та (або) статуту та мають права юридичної особи. Фермерські господарства можуть створити так звані «господарські об'єднання», що є різновидом об'єднань підприємств¹. Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, що мають різні принципи поєднання діяльності фермерських господарств.

Слід зазначити, що фермерські господарства можуть також кооперувати свою діяльність з використанням інших форм об'єднання. До таких можуть бути віднесені союзи, спілки, асоціації підприємців тощо, але їх правовий статус нормативними актами України фактично поки що не визначений.²

Останньою (за переліком, але не за значенням) серед форм інтеграції фермерських господарств з іншими суб'єктами господарювання у коментованій статті Закону названі господарське товариство. Дана форма господарювання є однією з найпоширеніших у сільському господарстві у даний час.

Статус господарських товариств врегульовано главою 8 ЦК України «Підприємницькі товариства», главою 9 ГК України «Господарські товариства» та Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р.³

¹ Також можуть створюватися державні чи комунальні господарські об'єднання, — створюються державними чи комунальними підприємствами за рішенням відповідних органів, до сфери управління яких входять зазначені підприємства.

² Тобто, при створенні об'єднання фермерських господарств у вигляді, скажімо, спілки фермерських господарств, питання її правового статусу, майнових взаємовідносин, управління такою спілкою слід якомога детальніше регламентувати в установчих документах спілки, спираючись на приписи чинного законодавства України щодо статусу подібних утворень.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.

Так, відповідно до ст. 79 ГК України господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку. У випадках, передбачених законодавством, господарське товариство може діяти у складі одного учасника. Господарські товариства є юридичними особами. Фермерські господарства, які стали засновниками або учасниками господарського товариства, зберігають свій статус юридичної особи. Господарські товариства можуть здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, якщо інше не передбачено законом.

Законодавство України встановлює такі види господарських товариств: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Найбільш поширеними на селі є сільськогосподарські акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Акціонерним товариством визнається господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій.

На відміну від цього товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

Господарські товариства діють на підставі установчих документів, якими для повних товариств і командитних товариств є засновницький договір; а для акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю — статут (ст. 82 ГК України). Установчі документи господарського товариства повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна однастайність або кваліфікована більшість голосів, інші ві-

домості, передбачені статтею 57 ГК України. Окрім цього, залежно від виду господарських товариств, установчі документи мають містити ще додаткові відомості.

У коментованій статті зазначено, що фермерські господарства можуть бути як засновниками нових, так і учасниками вже створених господарських товариств.

Засновники господарського товариства вчиняють комплекс юридичних дій, пов'язаних зі створенням (заснуванням) такого товариства (проведення установчих зборів, розроблення та прийняття статутних документів, формування первісної майнової бази, вчинення дій щодо проведення державної реєстрації товариства). Статус засновника господарського товариства фактично втрачається особою (фермерським господарством) в момент державної реєстрації господарського товариства, тобто з моменту набуття ним прав юридичної особи. Надалі відмінностей у правовому статусі засновників та учасників сільськогосподарських господарських товариств чинне законодавство України не містить, а, отже, можна заключити, що з названого вище моменту засновник автоматично перетворюється на учасника господарського товариства. Повноваження учасників товариства доволі детально регламентовано у ЦК України, ГК України, Законі України «Про господарські товариства» та мають бути закріплені в установчих документах кожного сільськогосподарського господарського товариства.

Стаття 27. Трудові відносини у фермерському господарстві

1. Трудові відносини у фермерському господарстві базуються на основі праці його членів. У разі виробничої потреби фермерське господарство має право залучати до роботи в ньому інших громадян за трудовим договором (контрактом).

2. Трудові відносини членів фермерського господарства регулюються Статутом, а осіб, залучених до роботи за трудовим договором (контрактом), — законодавством України про працю.

Трудові спори у фермерському господарстві вирішуються у встановленому законом порядку.

3. З особами, залученими до роботи у фермерському господарстві, укладається трудовий договір (контракт) у письмовій формі, в якому визначаються строк договору, умови праці і відпочинку (тривалість робочого дня, вихідні

дні, щорічна оплачувана відпустка, форми оплати праці та її розміри, харчування тощо).

4. Видача трудових книжок членам фермерського господарства і громадянам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), та їх ведення здійснюються відповідно до законодавства України про працю.

Розмір оплати праці і тривалість щорічної відпустки осіб, які працюють у фермерському господарстві за трудовим договором (контрактом), не повинні бути меншими за встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати і передбачену законом тривалість щорічної відпустки.

5. Голова фермерського господарства створює безпечні умови праці для членів господарства і громадян, які уклали трудовий договір (контракт), забезпечує дотримання вимог техніки безпеки, виробничої гігієни та санітарії, пожежної безпеки.

1. Метою створення фермерського господарства у багатьох випадках є об'єднання, кооперування зусиль фізичних осіб — членів сім'ї або інших родичів, з метою спільного виконання сільськогосподарських робіт та виробництва сільськогосподарської продукції. Саме цим пояснюється вимога законодавства щодо обов'язкової трудової участі членів у його діяльності. Цей принцип є характерним і для інших видів сільськогосподарських товаровиробників (наприклад, сільськогосподарських кооперативів).

Однак, через специфіку сільськогосподарського виробництва, його сезонність у фермерського господарства може виникнути потреба у залученні додаткових працівників, що не належать до членів господарства. У цьому випадку трудові відносини між фермерським господарством і такими найманими працівниками оформлюються шляхом укладення трудового договору (контракту).

2. Оскільки відносини членства мають визначальний характер у фермерських господарствах, саме на їх підставі викликає комплекс інших відносин, — майнових, управлінських, соціальних і, безумовно, трудових. У зв'язку з цим коментована стаття Закону якраз і містить приписи щодо особливостей врегулювання трудових відносин членів фермерського господарства.

Правовою підставою вміщення у коментований Закон припису про те, що «трудові відносини членів фермерського господарства регулюються Статутом», є стаття 3 Кодексу

законів про працю України,¹ відповідно до якої «особливості праці членів кооперативів та їх об'єднань, колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, працівників підприємств з іноземними інвестиціями визначаються законодавством та їх статутами». У даному випадку вбачається реалізація принципу делегованої (санкціонованої) правотворчості, — коли окремі норми щодо врегулювання певних відносин вміщуються у локальних нормативних актах сільськогосподарських підприємств, у тому числі і фермерських господарств. Однак, звичайно, приписи Статуту фермерського господарства, що спрямовані на врегулювання трудових відносин його членів, не можуть містити норми та положення, що суперечать загальним принципам та правилам трудового законодавства України.

Відносно найманих працівників фермерських господарств слід зауважити, що організація їх праці регулюється нормами КЗпП України та іншими актами трудового законодавства України, з певними особливостями, які стосуються, переважно, робочого часу та часу відпочинку, форми оплати праці тощо.

Частина друга коментованої статті містить відсильну норму щодо порядку розв'язання трудових спорів у фермерських господарствах. Детально порядок вирішення трудових спорів регламентований КЗпП України, нормами ЦПК України та підзаконними нормативними актами.

Так, ст. 221 КЗпП України передбачено, що трудові спори розглядаються: 1) комісіями по трудових спорах; 2) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами.

Комісії по трудових спорах обираються загальними зборами (конференцією) трудового колективу фермерського господарства з числом працюючих не менш як 15 чоловік. Порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень комісії визначаються загальними зборами (конференцією) трудового колективу. Комісія по трудових спорах є обов'язковим первинним органом по розгляду трудових спорів,² що виникають у фермерських господарствах, за винятком окремих категорій спорів, про які буде зазначено нижче.

¹ Далі за текстом — КЗпП України.

² Слід зазначити, що працівник може безпосередньо звернутися для вирішення трудового спору і до суду. Але, як свідчить практика, суд все одно запитує рішення комісії по трудових спорах (адже спір може бути вирішено безпосередньо на рівні фермерського господарства без застосування судового примусу).

Трудовий спір можна охарактеризувати як розбіжності, що виникли між фермерським господарством та його найманими працівниками або членами щодо невиконання вимог законодавства про працю. Він підлягає розглядові в комісії по трудових спорах, якщо працівник або член фермерського господарства самостійно або за участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з головою (власником) фермерського господарства.

Якщо працівник не згоден з рішенням комісії по трудових спорах, він може звернутися за захистом своїх прав до суду.

Однак, як було сказано вище, розгляд окремих трудових спорів не належить до компетенції комісії по трудових спорах і вони розглядаються безпосередньо судами (це, наприклад, трудові спори за заявами працівників (членів) фермерських господарств, де комісії по трудових спорах не обираються; про поновлення на роботі незалежно від підстав припинення трудового договору, зміну дати і формулювання причини звільнення, оплату за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи; голови фермерського господарства; голови фермерського господарства про відшкодування працівниками матеріальної шкоди, заподіяної господарству тощо).

Працівник (член) фермерського господарства має звернутися з позовною заявою до суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення — в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки. У разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.

Слід звернути увагу, що особливості розгляду трудових спорів членів фермерських господарств можуть бути встановлені Статутами таких господарств, про що прямо зазначається у п. 35 постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 р. № 9¹.

¹ Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963–2000): Офіц. видання: У 2 т. /За заг. ред. В.Ф. Бойка. — К.: А.С.К., 2000. — Т. 1. — С. 208–209.

3. Із найманими працівниками фермерського господарства укладається трудовий договір (контракт).

Відповідно до ст. 21 КЗпП України трудовим договором визнається угода між працівником і головою (власником) фермерського господарства, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а голова (власник) фермерського господарства зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Трудовий договір, що укладається із найманими працівниками фермерських господарств, може бути як строковий (на час виконання певних робіт, на сезон), так і безстроковим (тобто без визначення конкретного терміну).

Особливою формою трудового договору є контракт, сфера застосування якого визначається виключно законами України. Контракт завжди укладається у письмовій формі і на визначений строк. Як зазначено у Постанові Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19.03.1994 р. № 170¹, контракт як особлива форма трудового договору, повинен спрямовуватися на забезпечення умов для проявлення ініціативності та самостійності працівника, враховуючи його індивідуальні здібності й професійні навички, підвищення взаємної відповідальності сторін, правову і соціальну захищеність працівника. Умови контракту, що погіршують становище працівника порівняно з чинним законодавством, угодами і колективним договором, вважаються недійсними. Типова форма контракту, що має бути використана при його укладенні із працівником фермерського господарства, затверджена наказом Міністерства праці України «Про затвердження Типової форми контракту з працівником» від 15.04.1994 р. № 23².

Як зазначено у тексті коментованої статті Закону, у трудовому договорі (контракті) визначаються строк договору, умови праці і відпочинку (тривалість робочого дня, вихідні дні, щорічна оплачувана відпустка, форми оплати праці та

¹ Зібрання постанов Уряду України. — 1994. — № 7. — Ст. 172.

² Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2004. — № 1. — С. 262.

її розміри, харчування тощо). Особливостями трудового договору (контракту), що укладається із найманим працівником фермерського господарства, можуть бути умови щодо подовженої тривалості робочого дня, роботи змінами, підсумованого обліку робочого часу, перенесення часу відпочинку на більш вільні пори року (особливо це характерно при збиранні врожаю), подрібнення щорічної відпустки на частини та надання її переважно у осінньо-зимовий період, натуральна форма оплати праці (у певному відсотку, встановленому законодавством), забезпечення харчування безпосередньо на робочому місці тощо.

4. Умови та правила видачі трудових книжок членам фермерського господарства та особам, що працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), встановлені КЗпП України та Постановою Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» від 27.04.1993 р. № 301¹.

Так, при влаштуванні на роботу працівники зобов'язані подавати трудову книжку, оформлену в установленому порядку. Ті особи, які працевлаштовуються вперше, приймаються на роботу без трудової книжки.

Трудові книжки зберігаються у фермерському господарстві як документи суворої звітності, а при звільненні працівника трудова книжка видається йому під розписку в журналі обліку. Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють у фермерському господарстві понад п'ять днів. На осіб, які працюють у господарстві за сумісництвом, трудові книжки не ведуться (вони ведуться тільки за місцем їх основної роботи).

Безпосередня відповідальність за організацію ведення обліку, зберігання і видачу трудових книжок покладена на голову фермерського господарства.

Записи до трудових книжок членів та найманих працівників фермерського господарства вносяться головою фермерського господарства або ж уповноваженою ним особою відповідно до вимог Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, що була затверджена наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993 р. № 58².

¹ Зібрання постанов Уряду України. — 1993. — № 10. — Ст. 197.

² Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2004. — № 1. — С. 313.

Названою Інструкцією встановлено, що особи, які вперше поступають на роботу і не мають трудової книжки, повинні пред'явити паспорт, диплом або інший документ про освіту чи професійну підготовку. Військовослужбовці, звільнені із Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України, Цивільної оборони України, Управління охорони вищих посадових осіб України та інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, та військовослужбовці, звільнені із Збройних сил колишнього Союзу РСР і Збройних сил держав-учасниць СНД, пред'являють військовий квиток; звільнені з місця відбування кримінального покарання зобов'язані пред'явити довідку про звільнення.

До трудової книжки вносяться: відомості про працівника — прізвище, ім'я та по батькові, дата народження; відомості про роботу, переведення на іншу постійну роботу, звільнення; відомості про нагородження і заохочення: про нагородження державними нагородами України та відзнаками України, заохочення за успіхи у роботі та інші заохочення відповідно до чинного законодавства України; відомості про відкриття, на які видані дипломи, про використані винаходи і раціоналізаторські пропозиції та про виплачені у зв'язку з цим винагороди. Стягнення до трудової книжки не заносяться.

Записи в трудовій книжці при звільненні або переведенні на іншу роботу повинні провадитись головою фермерського господарства у точній відповідності з формулюванням чинного законодавства і з посиланням на відповідну статтю, пункт закону (КЗпП України). Усі записи в трудовій книжці про прийняття на роботу, переведення на іншу постійну роботу або звільнення, а також про нагороди та заохочення вносяться після видання наказу (розпорядження), але не пізніше тижневого строку, а в разі звільнення — у день звільнення і повинні точно відповідати тексту наказу (розпорядження).

З кожним записом, що заноситься до трудової книжки на підставі наказу (розпорядження) про призначення на роботу, переведення і звільнення, голова фермерського господарства зобов'язаний ознайомити працівника під розписку в особистій картці, в якій має повторюватися відповідний запис з трудової книжки (вкладиша). У разі необхідності працівникам на їх прохання видаються завірені виписки з трудових книжок відомостей про роботу.

Існують певні особливості внесення записів до трудових книжок у разі звільнення працівників фермерського господарства. Так, загальним положенням є те, що у разі звільнення працівника всі записи про роботу і нагороди, що внесені у трудову книжку за час роботи у господарстві, засвідчуються підписом голови фермерського господарства або спеціально уповноваженою ним особою та печаткою господарства. Після цього трудовий стаж у фермерському господарстві підтверджується підписом керівника, заступника, іншої уповноваженої на це особи та завіряється печаткою місцевого органу державної виконавчої влади (державної адміністрації).

Коментованою статтею також встановлено правило, відповідно до якого розмір оплати праці і тривалість щорічної відпустки осіб, які працюють у фермерському господарстві за трудовим договором (контрактом), не повинні бути меншими за встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати і передбачену законом тривалість щорічної відпустки.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 р.¹ розмір мінімальної оплати праці з 01.12.2003 р. встановлено на рівні 205 грн на місяць. Мінімальна ж тривалість щорічної відпустки, що має надаватися працівникам в Україні — 24 календарних дні (ст. 75 КЗпП України та Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 р.²).

Безумовно, усі зазначені вище норми мають додержуватися і фермерським господарством.

5. Статтею 153 КЗпП України передбачено, що на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається законом на власника або уповноважений ним орган (у нашому випадку — голову фермерського господарства). Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 17–18. — Ст. 250.

² Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 2. — Ст. 4.

Голова фермерського господарства повинен впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові, і забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників.

Законодавством України встановлено правило, відповідно до якого голова фермерського господарства не вправі вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці. Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація небезпечна для його життя чи здоров'я або людей, які його оточують, і навколишнього середовища.

Все викладене вище відноситься до обов'язків голови фермерського господарства, як посадової особи, що несе відповідальність за забезпечення охорони праці у фермерському господарстві. На голову фермерського господарства також покладено обов'язок щодо систематичного проведення інструктажу (навчання) працівників з питань охорони праці, протипожежної охорони та ін.

Більш детально питання охорони праці членів та найманих працівників фермерського господарства регламентовано Законом України «Про охорону праці» від 21.11.2002 р.¹ Відповідно до ст. 1 цього Закону охорона праці визначається як система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

З метою вирішення питань щодо охорони праці у кожному фермерському господарстві має створюватися служба охорони праці,² що має доволі розгалужені повноваження, навіть щодо припинення проведення окремих видів робіт або ж діяльності господарства в цілому.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 2. — Ст. 10.

² При цьому у фермерських господарствах з кількістю працюючих 50 і більше осіб створюється служба охорони праці; менше 50 осіб — функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку; менше 20 осіб — можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку.

Питання забезпечення охорони праці мають одне з вирішальних значень в діяльності фермерського господарства, оскільки з метою виробництва сільськогосподарської продукції тут застосовуються складні сільськогосподарські машини та механізми, біологічні організми — тварини, спеціальні добрива та хімікати тощо, недбале поводження із якими може призвести до трагічних наслідків.

Стаття 28. Бухгалтерський облік і звітність фермерського господарства

Фермерське господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи і подає відповідним органам фінансову звітність, статистичну інформацію та інші дані, встановлені законодавством України.

Відповідно до ст. 19 ГК України усі суб'єкти господарювання зобов'язані здійснювати первинний (оперативний) та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, складати статистичну інформацію, а також надавати відповідно до закону фінансову звітність та статистичну інформацію щодо своєї господарської діяльності.

Обов'язок фермерського господарства як юридичної особи вести бухгалтерський облік своєї діяльності, складати звітність про фінансово-господарську діяльність і забезпечувати її зберігання у терміни, встановлені законами; подавати до державних податкових органів та інших державних органів, відповідно до законів, декларації, бухгалтерську звітність та інші документи і відомості, пов'язані з обчисленням і сплатою податків і зборів (обов'язкових платежів), встановлених ст. 9 Закону України «Про систему оподаткування», а також нормами спеціального Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р.¹

У спеціальному Законі зазначено, що бухгалтерський облік — це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень; а фінансова звітність — бухгалтерська звітність, що містить інформацію

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 40. — Ст. 365.

про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Обов'язок щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, у тому числі й тих, які ведуть спрощений облік доходів і витрат.

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Слід зазначити, що відповідно до приписів названого Закону, бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. На базі його даних ґрунтуються фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник.

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких основних принципах: обачності, автономності, послідовності, безперервності, нарахування та відповідності доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історичної (фактичної) собівартості, пріоритету оцінки, застосування єдиного грошового вимірника, періодичності.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України, яке затверджує Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку¹, інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Викладені положення щодо здійснення бухгалтерського обліку та звітності повністю стосуються і фермерських господарств як юридичних осіб.

Бухгалтерський облік у фермерських господарствах ведеться безперервно з дня державної реєстрації господарства до його ліквідації. Питання організації бухгалтерського обліку у фермерському господарстві належать до компетенції голови (власника) господарства, який і несе відпові-

¹ Слід зазначити, що на сьогодні Міністерством фінансів України затверджено більше 20-ти Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

дальність за його організацію та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років.

Формами організації бухгалтерського обліку можуть бути: а) введення до штату фермерського господарства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером; б) користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; в) ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою; г) самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо головою (власником) або іншим членом фермерського господарства.

Фермерське господарство самостійно визначає облікову політику; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених законодавством, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних; розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку; може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності господарства.

Головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку фермерського господарства, має забезпечувати дотримання встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання у встановлені строки фінансової звітності; організує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій; бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів господарства; забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях,

представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах господарства.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлені вимоги щодо первинних облікових документів та реєстрів бухгалтерського обліку, підстави та правила проведення інвентаризації активів і зобов'язань фермерського господарства як юридичної особи.

Серед нормативних актів, що спрямовані на врегулювання окремих питань організації бухгалтерського обліку у фермерських господарствах, чільне місце займає наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження реєстрів та Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку за журнально-ордерною формою на підприємствах агропромислового комплексу» від 07.03.2001 р. № 49¹ та наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах» від 02.07.2001 р. № 189².

Окремий розділ Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» присвячений питанням складання та подання фінансової звітності. У ньому зазначено, що така звітність складається на основі даних бухгалтерського обліку фермерського господарства; вона підписується керівником (головою) та бухгалтером фермерського господарства.

Фінансова звітність включає: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів.

Для суб'єктів малого підприємництва³ Національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати. Фінансова звітність не становить

¹ Цим наказом встановлено, що реєстри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку запроваджуються сільськогосподарськими підприємствами, які входять до сфери управління міністерства, починаючи з 1 січня 2001 року.

² Окрім Методичних рекомендацій зазначеним наказом також затверджені Регістри простої та спрощеної форми бухгалтерського обліку, які застосовуються в фермерських господарствах.

³ За наявності певних умов фермерське господарство може бути віднесено до числа таких суб'єктів. Детальніше див. коментар до ст. 31 Закону.

комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати. Баланс фермерського господарства складається за станом на кінець останнього дня кварталу (року).

Більш детально порядок подання фінансової звітності врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419¹. Зазначеним Порядком, зокрема, встановлено, що квартальна фінансова звітність (крім зведеної та консолідованої) подається відповідним органам (наприклад, органам державної статистики), не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом, а річна — не пізніше 20 лютого наступного за звітним року; перед складанням річної фінансової звітності обов'язкове проведення інвентаризації активів та зобов'язань фермерського господарства.

Обов'язок подання фермерським господарством статистичної інформації закріплений Законом України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р.² Так, відповідно до ст. 18 цього Закону фермерські господарства зобов'язані безкоштовно, в повному обсязі, за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені терміни подавати органам державної статистики достовірну статистичну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, і дані бухгалтерського обліку.

Склад, обсяги та методологія розрахунків показників, адреси і строки подання статистичної інформації, зазначені у звітно-статистичній документації, є обов'язковими для всіх респондентів і не можуть бути змінені без відповідного дозволу органів державної статистики. Форма відповідної звітно-статистичної документації затверджується Державним комітетом статистики України.

Стаття 29. Розрахунки і кредит

1. Фермерське господарство має право відкривати на свій вибір у будь-якій установі банку поточні та вкладні (депозитні) рахунки, розпоряджатися власними коштами.

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 9. — Ст. 344.

² Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 43. — Ст. 608.

Фермерське господарство самостійно визначає розмір ліміту залишку готівки, що постійно знаходиться в його касі, на поточні витрати.

2. Списання коштів із поточних та вкладних (депозитних) рахунків фермерського господарства, крім платежів до бюджету, може провадитися лише за його згодою або за рішенням суду та в інших визначених законом випадках.

Платежі до бюджету вносяться в порядку і терміни, що встановлюються законодавством України.

3. Фермерське господарство має право одержувати у фінансово-кредитних установах довгострокові та короткострокові кредити на підставі укладеного договору.

Фермерське господарство одержує кредит під заставу майна, поручительство (гарантію) та інші види забезпечення зобов'язань.

Під заставу майна може прийматися фермерське господарство як цілісний майновий комплекс, окремі товарно-матеріальні цінності або інші речі, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Відсотки за використання кредитів, що надані для підтримки фермерським господарствам, можуть сплачуватися за рахунок коштів Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, на поповнення яких у Державному бюджеті України передбачаються відповідні фінансові ресурси.

4. Фермерське господарство несе повну відповідальність за дотримання умов кредитних договорів і розрахункової дисципліни.

1. Відповідно до ст. 333 ГК України фінанси суб'єктів господарювання є самостійною ланкою національної фінансово-кредитної системи з індивідуальним кругообігом коштів, що забезпечує покриття витрат виробництва продукції (робіт, послуг) і одержання прибутку.

Обслуговувати рух фінансових коштів суб'єктів господарювання, у тому числі і фермерських господарств, покликана банківська система України, яка складається з Національного банку України та інших банків (державних і недержавних), що створені і діють на території України відповідно до закону.¹

¹ Банки — це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та роз-

Відповідно до положень ГК України, Законів України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.¹, «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 р.² однією з функцій банків є відкриття та обслуговування банківських рахунків.

Банківські рахунки фермерського господарства, як юридичної особи, відкриваються в установах банків за місцем його реєстрації чи в будь-якому банку на території України за згодою сторін. Ці рахунки використовуються фермерським господарством для розрахунків за продукцію, виконані роботи, надані послуги, для виплати заробітної плати, сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також інших розрахунків, пов'язаних з фінансовим забезпеченням їх діяльності.

Порядок відкриття рахунків в установах банків фермерським господарствам визначено Постановою правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 р. № 492³.

Відповідно до названої Інструкції фермерському господарству в установі банку може бути відкрито поточні, вкладні (депозитні) рахунки у національній та іноземних валютах⁴.

Поточні рахунки відкриваються фермерським господарствам за договором банківського рахунку для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до

міщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.

³ Офіційний вісник України. — 2003. — № 51 (частина 1). — Ст. 2707.

⁴ Слід зазначити, що Указом Президента України «Про окремі поточні рахунки для справляння податку на додану вартість та обороту коштів податку» від 01.03.2004 р. № 259 (на сьогодні вже втратив чинність) було передбачено введення ще одного виду рахунків, — окремих поточних рахунків для справляння податку на додану вартість. Такі рахунки мали відкривати фермерські господарства — платники податку на додану вартість. Однак, через різні обставини, названий Указ Президента України було скасовано.

умов договору та вимог законодавства України. До поточних рахунків також належать рахунки зі спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України, та карткові рахунки.

Щодо вкладних (депозитних) рахунків, то вони відкриваються фермерським господарствам на договірній основі (на підставі договору банківського вкладу) для зберігання грошей, що передаються фермерським господарством в управління банку на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент і підлягають поверненню фермерському господарству відповідно до законодавства України та умов договору. Кошти на вкладні (депозитні) рахунки фермерського господарства перераховуються з поточного рахунку і після закінчення строку зберігання повертаються на поточний рахунок. Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з вкладного (депозитного) рахунку забороняються. Нараховані проценти за депозитами господарств відповідно до умов договору можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення депозиту.

Найбільш розповсюдженим видом рахунків є поточні рахунки в національній валюті. Так, для відкриття поточних рахунків в національній валюті фермерські господарства подають установам банків такі документи:

а) заяву про відкриття поточного рахунку встановленого зразка, яку підписують голова та головний бухгалтер фермерського господарства. Якщо в штатному розписі немає посади головного бухгалтера чи іншої службової особи, на яку покладено функцію ведення бухгалтерського обліку та звітності, то заяву підписує лише голова господарства;

б) копію свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію;

в) копію належним чином зареєстрованого статуту фермерського господарства, засвідчену нотаріально або органом, який здійснює державну реєстрацію;

г) копію довідки про внесення фермерського господарства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчену нотаріально або органом, що видав довідку, або уповноваженим працівником банку;

г) копію документа, що підтверджує взяття фермерського господарства на податковий облік, засвідчену податковим органом, нотаріально або уповноваженим працівником банку;

д) картку із зразками підписів осіб, яким відповідно до чинного законодавства чи установчих документів господарства надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів, завірену нотаріально. У картку включається також зразок відбитка печатки фермерського господарства.

Якщо фермерське господарство використовує найману працю і є платником страхових внесків, додатково до вищезазначеного переліку документів для відкриття поточного рахунку подаються:

а) копія документа, що підтверджує реєстрацію фермерського господарства у відповідному органі Пенсійного фонду України, засвідчена нотаріально або органом, що видав довідку, або уповноваженим працівником банку;

б) копія страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію господарства у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України як платника соціальних страхових внесків, засвідчена нотаріально або органом, що його видав, чи уповноваженим працівником банку.

Банки здійснюють розрахунково-касове обслуговування своїх фермерських господарств клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків, інших нормативно-правових актів.

Підставами для закриття поточних рахунків фермерських господарств можуть бути: а) заява господарства — власника рахунку; б) рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації фермерського господарства; в) рішення суду або господарського суду про ліквідацію фермерського господарства; г) інші підстави, передбачені чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунку.

Крім того установа банку може в порядку, установленому чинним законодавством, закрити поточні рахунки фермерських господарств, якщо операції за цими рахунками не здійснюються протягом трьох років підряд, за ними не обліковуються залишки коштів, та умовами договору про здійснення розрахунково-касового обслуговування, що укладений між банком і господарством, не передбачений

інший порядок закриття рахунку. За наявності коштів на рахунку банк здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів на підставі платіжного доручення на інший рахунок, зазначений у заяві, тощо). У день закриття рахунку банк зобов'язаний видати фермерському господарству довідку про закриття рахунку.

Право розпорядження грошовими коштами фермерського господарства є однією з правомочностей фермерського господарства як власника майна. Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», Постанови правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 21.01.2004 р. № 22¹, за загальним правилом кошти з рахунків клієнтів банки списують тільки за дорученнями власників цих рахунків. У випадках, передбачених чинним законодавством, фермерське господарство може здійснювати платежі в інтересах третіх осіб.

Ще однією з форм розрахунків, що може застосовуватися фермерським господарством (поряд із безготівковою), є розрахунок із застосуванням готівки. Постановою правління Національного банку України від 19.02.2001 р. № 72 було затверджене Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні², відповідно до якого розрахунки готівкою фермерських господарств між собою та з іншими підприємствами, підприємцями і фізичними особами проводяться як за рахунок коштів, одержаних з кас банків, так і за рахунок готівкової виручки і здійснюються через касу господарства (підприємств) з веденням касової книги встановленої форми.

Зазначеним Положенням встановлено, що сума готівкового розрахунку одного господарства (підприємства) з іншим підприємством через їх каси, каси банків, інших фінансових установ, які надають послуги з переказу грошей, та підприємств-поштового зв'язку не має перевищувати десяти тисяч гривень протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами. Платежі понад установлену граничну суму проводяться виключно в безготівковому

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 13. — Ст. 908.

² Офіційний вісник України. — 2001. — № 12. — Ст. 496.

порядку. Кількість підприємств (підприємців), з якими проводяться розрахунки, протягом дня не обмежується. Однак, ці обмеження на готівкові розрахунки також не поширюються на розрахунки фермерських господарств (підприємств) між собою при закупівлі сільськогосподарської продукції (перелік якої передбачено Державним класифікатором продукції та послуг ДК 016-97, затвердженим наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 30.12.97 № 822, коди 01.11-01.42 та 05.00.1-05.00.42).

Розрахунки готівкою фермерських господарств між собою та суб'єктами господарювання, фізичними особами проводяться із застосуванням прибуткових та видаткових касових ордерів, касових і товарних чеків, розрахункових квитанцій, проїзних документів тощо, які підтверджували б факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) коштів, а також рахунків-фактур, договорів, угод, контрактів, актів закупівлі товарів тощо.

Ще однією особливістю щодо фермерських господарств у сфері регулювання готівкового обігу є правило щодо самостійного встановлення такими господарствами ліміту залишку готівки у касі. Це пов'язано із тим, що на виробничі потреби фермерське господарство може витратити неоднакові суми коштів, що необхідні, скажімо, для закупівлі сільськогосподарської продукції у населення.

2. Відповідно до Закону України «Про платіжні системи і переказ грошей в Україні», Постанови правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 21.01.2004 р. № 22 коштами, що перебувають на поточних рахунках клієнтів розпоряджаються їх власники — фермерські господарства.

Ініціювання переказу у безготівковій формі здійснюється шляхом подання фермерським господарством до банку, в якому відкрито його рахунок, розрахункових документів, до числа яких належать: 1) платіжне доручення; 2) платіжна вимога-доручення; 3) розрахунковий чек; 4) платіжна вимога; 5) акредитив.

Фермерське господарство має право самостійно обирати види розрахункових документів (крім платіжної вимоги) для ініціювання переказу. Платіжна вимога застосовується у випадках, коли ініціатором переказу виступає стягувач або, при договірному списанні, отримувач. Розрахункові до-

кументи, за винятком платіжної вимоги-доручення, мають подаватися ініціатором до банку, що його обслуговує. Платіжна вимога-доручення подається отримувачем грошей безпосередньо до платника. Доставка платіжної вимоги-доручення до платника може здійснюватися банком, що обслуговує отримувача грошей, через банк, що обслуговує платника, а також за допомогою засобів зв'язку.

Банки забезпечують фіксування дати прийняття розрахункового документа на виконання. У разі відсутності (або недостатності) коштів на рахунку фермерського господарства банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде реєстр розрахункових і виконавчих документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку платника, за винятком здійснення банком таких операцій в межах укладених ним цивільно-правових договорів і в порядку, визначеному цими договорами.

Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків (але не менше ніж два), з використанням електронно-обчислювальних та друкарських машин, за один раз із використанням копіювального або самокопіювального паперу.

Дозволяється заповнення розрахункового документа від руки (кульковою ручкою, чорнилом темного кольору). Перший примірник розрахункового документа має містити відбиток печатки фермерського господарства та підписи (підпис) відповідальних осіб (особи). Під час підписування розрахункового документа не дозволяється використання факсиміле, а також виправлення та заповнення розрахункового документа в кілька прийомів.

При наявності технічних можливостей розрахункові документи можуть подаватися фермерським господарством до банку як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання документів до банку передбачається в договорі про розрахунково-касове обслуговування.

Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.

Найбільш поширеною формою, за допомогою якої здійснюються безготівкові розрахунки, є платіжні доручення. Платіжне доручення приймається банком до виконання протягом десяти календарних днів з дати його виписки. Банк приймає до виконання платіжне доручення від фермерського господарства за умови, якщо сума цього платіжного доручення не перевищує суму, що є на його рахунку.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами: за фактично відвантаженою (продану) продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо); у порядку попередньої оплати — якщо такий порядок розрахунків встановлено законодавством та (або) обумовлено в договорі; для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, які складені не пізніше строку, встановленого чинним законодавством; для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їх рахунки, що відкриті в банках; для сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та (або) державних цільових фондів; в інших випадках відповідно до укладених договорів та чинного законодавства.

Платіжне доручення на перерахування заробітної плати на рахунки працівників фермерського господарства, відкриті в установах банків, грошові чеки на отримання заробітної плати господарство подає в банк разом з платіжними дорученнями на одночасне перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників та нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету і зборів до державних цільових фондів або документальним підтвердженням їх сплати раніше.

Однак, в окремих випадках списання коштів з поточних рахунків фермерських господарств може відбуватися на підставі рішень відповідних державних органів (суду).

Відповідно до приписів глави 5 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, примусове списання коштів з рахунків фермерських господарств можливе на підставі виконавчих документів, що видані судами. Таке примусове списання здійснюється відповідно до ст. 1071 ЦК України та ініціюється стягувачами на підставі виконавчих документів, виданих судами шляхом надання до банку платіжної вимоги. Банк, у якому відкрито рахунок фермерського господарства, приймає до виконання

платіжні вимоги стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку господарства. У разі недостатності коштів на рахунку фермерського господарства банк виконує платіжну вимогу в межах залишку сум на рахунку.

Окрім цього, відповідно до ст. 1074 ГК України та глави 10 розглядуваної Інструкції, у випадках, передбачених законом, банк може обмежити право фермерського господарства розпоряджатися грошовими коштами, що перебувають на його рахунку. Таке право господарства обмежується у разі прийняття судом рішення про арешт його коштів або в ході примусового виконання рішення суду про стягнення грошових коштів. Арешт накладається на підставі постанови державного виконавця. Арешт може бути накладений як на всі кошти, що є на всіх рахунках фермерського господарства, без зазначення конкретної суми, або ж на суму, що конкретно вказана у постанові. Якщо до банку разом надійшло декілька постанов щодо арешту коштів, то банк виконує їх у порядку їх послідовного надходження.

Щодо порядку і термінів внесення фермерським господарством платежів до бюджету, то слід зазначити, що вони детально врегульовані Законом України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 р.¹ Так, фермерське господарство, як платник податків, зобов'язане самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій ним податковій декларації, протягом десяти календарних днів, наступних за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого для подання податкової декларації. Податкові декларації подаються за базовий податковий (звітний) період, що дорівнює: а) календарному місяцю (у тому числі при сплаті місячних авансових внесків), — протягом 20 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця; б) календарному кварталу або календарному півріччю (у тому числі при сплаті квартальних або піврічних авансових внесків), — протягом 40 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу (півріччя); в) календарному року, — протягом 60 календарних днів за останнім календарним днем звітного

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 10. — Ст. 44.

(податкового) року. У разі несплати платежів до бюджету у встановлені строки активи фермерського господарства можуть бути примусово стягнені в рахунок погашення його податкового боргу виключно за рішенням суду.

3. Одним із засобів поповнення фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є механізм кредитування, правові аспекти якого в цілому врегульовано ГК України та Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Кредит визначається як позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту.

Банківський кредит надається суб'єктам кредитування усіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором; принципами кредитування виступають: забезпеченість, повернення, строковість, платність та цільова направленість

Статтею 346 ГК України встановлено, що для одержання банківського кредиту позичальник надає банкові такі документи: клопотання (заяву), в якому зазначаються характер кредитної угоди, мета використання кредиту, сума позички і строк користування нею; техніко-економічне обґрунтування кредитного заходу та розрахунок економічного ефекту від його реалізації; інші необхідні документи.

Для зниження ступеня ризику банк надає кредит позичальникові за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальникові майна, під інші гарантії, прийняті у банківській практиці. З цією метою банк має право попередньо вивчити стан господарської діяльності позичальника, його платоспроможність та спрогнозувати ризик непогашення кредиту.

Кредити надаються банком під відсоток, ставка якого, як правило, не може бути нижчою від відсоткової ставки за

кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним по депозитах. Надання безвідсоткових кредитів забороняється, крім випадків, передбачених законом.

У сфері господарювання окрім банківських можуть використовуватися також комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту.

Кредити, які надаються банками, розрізняються за: строками користування (короткострокові — до одного року, середньострокові — до трьох років, довгострокові — понад три роки); способом забезпечення (забезпечені заставою, гарантовані, з іншим забезпеченням, незабезпечені (бланкові)); ступенем ризику (стандартні, кредити з підвищеним ризиком); методами надання (у разовому порядку, відповідно до відкритої кредитної лінії, гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання); строками погашення (водночас, у розстрочку, достроково (за вимогою кредитора або за заявою позичальника), з регресією платежів, після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу); іншими умовами надання, користування або погашення.

Усе зазначене вище є справедливим і щодо кредитування фермерських господарств. Однак звернемо увагу на те, що для таких суб'єктів (як і для інших сільськогосподарських товаровиробників) законодавством встановлені пільгові умови отримання банківських кредитів. Так, розділом IV «Особливості кредитного забезпечення сільського господарства» Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» передбачено, що кредитування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється в поєднанні загальноприйнятого порядку надання кредитів зі спеціальним режимом кредитування, який враховує особливості ведення сільськогосподарського виробництва та умови проведення економічних і земельної реформ на селі.

Держава здійснює підтримку кредитування села на підставі механізму кредитного забезпечення, складовими елементами якого виступають: визначення обсягів кредитів за рахунок державних ресурсів, які спрямовуються на розвиток сільського господарства; створення інфраструктури фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства; режим спеціального кредитування, який передбачає за рахунок Державного бюджету України компенсацію ставки за

кредитами в розмірі не менше 50 відсотків облікової ставки, встановленої Національним банком України.¹

Для надання та обліку коротко-, середньо- та довгострокових банківських кредитів, наданих фермерським господарствам у режимі спеціального кредитування, банки відкривають окремі кредитні рахунки. Для здійснення середньо- та довгострокового кредитування можуть відкриватися спеціальні кредитні лінії.

Крім кредитування у «традиційному» аспекті кредитування фермерських господарств може здійснюватися в напрямках, визначених Кабінетом Міністрів України, через безпосереднє спрямування банками коштів на оплату розрахунково-платіжних документів, поданих позичальниками (фермерськими господарствами) до сплати.²

Способами забезпечення зобов'язання фермерського господарства щодо повернення кредитів за кредитними договорами можуть бути неустойка, порука, гарантія та застава. Одним з найбільш розповсюджених на сьогодні є застава майна. Під заставу майна може прийматися фермерське господарство як цілісний майновий комплекс (тобто у такому разі фермерське господарство виступає об'єктом правовідносин, а не їх суб'єктом), окремі товарно-матеріальні цінності або інші речі, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, у тому числі і земельні ділянки, що перебувають у власності господарства.

Детально питання правового регулювання відносин щодо застави майна регламентовано Законом України «Про

¹ Питання пільгового кредитування фермерських господарств у 2004 році врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України № 325 від 17.03.2004 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування» // Офіційний вісник України. — 2004. — № 11. — Ст. 664.

² З метою більш детальної регламентації особливостей кредитування сільського господарства у прикінцевих положеннях Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 р.р.» було доручено Кабінету Міністрів України до 1 березня 2001 року разом з Національним банком України розробити проект Закону України про особливості кредитування сільського господарства. Однак, названий Закон до сьогодні не прийнято.

заставу» від 02.10.1992 р.,¹ а щодо застави нерухомого майна — Законом України «Про іпотеку» від 05.06.2003 р.²

4. Відповідно до ст. 348 ГК України, Положення про кредитування банк здійснює контроль за виконанням умов кредитного договору, цільовим використанням, своєчасним і повним погашенням позички в порядку, встановленому законодавством. У разі, якщо фермерське господарство не виконує своїх зобов'язань, передбачених кредитним договором, банк має право зупинити подальшу видачу кредиту відповідно до договору та стягнути передбачені кредитним договором штрафні санкції.

Щодо дотримання розрахункової дисципліни, то слід зазначити, що платники і одержувачі коштів здійснюють контроль за своєчасним проведенням розрахунків та розглядають претензії, що виникли, без участі установ банку.

Платник грошових коштів сплачує на користь одержувача цих коштів за прострочку платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін, але не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

У разі затримки зарахування грошових надходжень на рахунок клієнта банки сплачують на користь одержувачів грошових коштів пеню у розмірі, що передбачається угодою про проведення касово-розрахункових операцій, а за відсутності угоди про розмір пені — в розмірі, встановленому законом. Так, наприклад, Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» визначено таку пеню, що її має сплатити банк, у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, але не більше 10 відсотків суми переказу.

У разі помилкового переказу суми переказу на рахунок неналежного отримувача, що стався з вини банку, цей банк зобов'язаний негайно після виявлення помилки переказати за рахунок власних коштів суму переказу отримувачу. У протилежному разі отримувач має право у встановленому законом порядку вимагати від банку ініціювання переказу йому суми переказу за рахунок власних коштів, сплати пені в розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кож-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 47. — Ст. 642.

² Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 38. — Ст. 313.

ний день прострочення, починаючи від дати завершення помилкового переказу, яка не може перевищувати 10 відсотків суми переказу.

Неналежний отримувач грошових коштів зобов'язаний протягом трьох робочих днів від дати надходження повідомлення банку про здійснення помилкового переказу ініціювати переказ еквівалентної суми грошей банку. У разі своєчасного повідомлення банком неналежного отримувача про здійснення помилкового переказу та порушення неналежним отримувачем зазначеного строку неналежний отримувач має повернути суму переказу, а також сплатити банку пеню в розмірі 0,1 відсотка цієї суми за кожний день, починаючи від дати завершення помилкового переказу до дня повернення грошей включно, яка не може перевищувати 10 відсотків суми переказу.

Платник, що допустив порушення, зобов'язаний самостійно нараховувати пеню на прострочену суму платежу і надати банку доручення про її перерахування з наявних на рахунку платника коштів.

Стаття 30. Страхування майна фермерського господарства

Страхування майна фермерського господарства здійснюється відповідно до закону.

Оскільки діяльність сільськогосподарських підприємств пов'язана із підвищеним ризиком, викликаним природними (кліматичними) умовами, що впливають на виробничі процеси, використанням землі сільськогосподарського призначення у якості основного засобу виробництва та біологічних організмів — сільськогосподарських тварин, законодавством України передбачено механізм мінімізації зазначених ризиків шляхом їх страхування.

Загальні принципи страхування в Україні закріплено у Законі України «Про страхування» від 07.03.1996 р. (в редакції Закону від 04.10.2001 р.).¹ Відповідно до ст. 1 названого Закону страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 7. — Ст. 50.

законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Учасниками страхових правовідносин є страховики та страхувальники. Страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страхувальниками ж визнаються юридичні особи (у нашому випадку — фермерські господарства), які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Відповідно до законодавства України об'єктами страхування у страхових правовідносинах за участю фермерських господарств можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані: з володінням, користуванням і розпорядженням майном¹ (майнове страхування); з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, яка заподіяна юридичній особі (страхування відповідальності).

Розрізняють дві форми страхування: добровільне та обов'язкове. Добровільне страхування (на відміну від обов'язкового) завжди здійснюється на підставі волі сторін шляхом укладення відповідного договору між фермерським господарством та страховиком. В процесі діяльності фермерських господарств можливі наступні види добровільного страхування: страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування майна, страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту, страхування відповідальності перед третіми особами, страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту), страхування інвестицій, страхування фінансових ризиків; страхування судових витрат, страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій тощо.

¹ Поняттям «майно» охоплюється як рухоме, так і нерухоме майно, у тому числі і земельні ділянки.

На відміну від цього, обов'язкове страхування здійснюється в Україні в силу приписів законодавства. Відносно діяльності фермерських господарств слід виділити такі види обов'язкового страхування: врожаю зернових культур і цукрових буряків¹; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру; страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам;² страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків згідно з переліком тварин, встановленим Кабінетом Міністрів України; страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам.

Для здійснення обов'язкового страхування Кабінет Міністрів України встановлює порядок та правила його проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів тощо.

¹ Обов'язковим видом страхування щодо державних сільськогосподарських підприємств є страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Слід сказати, що вперше норми щодо обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур було вміщено у Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18.01.2001 р. (Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 11. — Ст. 52). Окрім цього, зазначеним Законом передбачена часткова компенсація за рахунок Державного бюджету України у розмірі не менше 50 відсотків витрат, понесених державними сільськогосподарськими підприємствами страхових платежів по обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень.

² Такий перелік визначено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам» від 09.07.2002 р. № 944 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 28. — Ст. 1321.

Визначальними для страхових правовідносин є поняття страхового ризику (певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання), страхового випадку (подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі)), страхової суми, страхової виплати, страхового відшкодування, франшизи, страхового платежу та страхового тарифу.

Аналізуючи обов'язкові види страхування за участю фермерських господарств, слід звернути увагу на правові приписи, закріплені Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності» від 11.07.2002 р. № 1000¹ та «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків» від 23.04.2003 р. № 590².

Так, Порядком і правилами проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності встановлено, що таке обов'язкове страхування проводиться з метою гарантування економічної та продовольчої безпеки держави, створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектору економіки, захисту інтересів сільськогосподарських підприємств.

Страхувальниками у нашому випадку виступають фермерські господарства, а об'єктом обов'язкового страхування є майнові інтереси, пов'язані з неотриманням або недоотриманням врожаю зернових культур і цукрових буряків.³ До

¹ Офіційний вісник України. — 2002. — № 29. — Ст. 1379.

² Офіційний вісник України. — 2003. — № 17. — Ст. 780.

³ Врожай інших сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень фермерські господарства можуть застрахувати на добровільних основах шляхом укладення договору страхування із страховиком.

страхових ризиків, на випадок яких проводиться таке обов'язкове страхування, належать град, пожежа, вимерзання, ураган, буря, злива, зсув, повінь, сель, посуха, повне раптове знищення посівів карантинними шкідниками. Страховим випадком згідно з чинним законодавством вважається заподіяння фермерському господарству прямих збитків у результаті часткової або повної загибелі врожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, врожаю зернових культур і цукрових буряків унаслідок прямої дії страхових ризиків. Окремо у зазначеному Порядку і правилах встановлено, що не підлягає обов'язковому страхуванню врожай природних сінокосів і пасовищ; сільськогосподарських культур, що посіяні на зелене добриво; сільськогосподарських культур, що висівалися понад три роки і жодного разу сільськогосподарські підприємства не одержали врожаю; підпокривних та безпокривних багаторічних трав; посівів та багаторічних насаджень плодоносного віку, які не розміщені в зоні офіційного землевпорядкування.

Страхова сума обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур визначається в розмірі вартості врожаю, яка обчислюється шляхом множення середньої врожайності з гектара за останні п'ять років, за даними обліку фермерського господарства, на ціну 1 центнера продукції, що склалася за минулий рік (або за згодою сторін на заставну ціну цього виду продукції, визначену в установленому порядку), та на фактичну площу, з якої збиратиметься врожай. У разі, коли господарство протягом п'яти років вирощує культуру менше ніж три роки, у розрахунок вартості врожаю береться планова врожайність на поточний рік, але не вище ніж середня врожайність у районі за останній рік.

Слід зазначити, що названим нормативним актом встановлено максимальні розміри страхових тарифів, які залежать від регіонів та видів сільськогосподарських культур. Розмір страхового платежу, який підлягає внесенню за договором обов'язкового страхування, визначається шляхом множення страхової суми на страховий тариф та відсоток страхового покриття.

Важливе практичне значення має правило щодо встановлення загального збитку, під яким розуміють втрату застрахованого врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, що виникла внаслідок настання страхового випадку. Розмір загального збитку обчислюється шляхом множення різниці між врожайністю з гектара,

визначеною в договорі страхування з урахуванням розміру страхового покриття, та фактичною врожайністю з гектара в поточному році на площу посіву (насаджень) та ціну, визначену в договорі страхування, але не вищу ніж на момент виплати страхового відшкодування. Такий розмір у разі загибелі або пошкодження врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень внаслідок настання страхового випадку визначається після оприбуткування врожаю, виходячи з вартості неотриманого чи недоориманого врожаю. Прямий же збиток, що безпосередньо відшкодується страховиком, визначається у відсотках розміру загального збитку, який зафіксований у відповідних актах обстеження після настання кожного страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник.

Окремо законодавством передбачено, що у разі сплати фермерським господарством чергового страхового платежу за договором обов'язкового страхування не в повному обсязі прямий збиток відшкодується пропорційно сумі сплачених страхових платежів, а у п. 16 Порядку та правил визначено випадки, коли страховик має право відмовити у виплаті страхового відшкодування.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності» від 11.07.2002 р. № 1000 також затверджено форму Типового договору обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності.

Обов'язкове страхування сільськогосподарських тварин, відповідно до Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 590, проводиться з метою забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави, створення сприятливих умов для розвитку племінної справи в аграр-

ному секторі економіки, захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

Обов'язковому страхуванню фермерськими господарствами підлягають племінні тварини: велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні (чистопорідні або одержані за затвердженою програмою породного вдосконалення тварин, що мають племінну (генетичну) цінність і можуть використовуватися в селекційному процесі) віком від 1 року.

Об'єктом обов'язкового страхування є майнові інтереси, що не суперечать законодавству, пов'язані із загибеллю, знищенням, вимушеним забоєм тварин, які належать на праві власності страхувальнику, внаслідок хвороб, стихійного лиха та нещасних випадків. Між страховиком та страхувальником укладається договір на підставі Типового договору обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків, що затверджений названою постановою Кабінету Міністрів України.

До страхових ризиків належать загибель, знищення, вимушений забій тварин внаслідок інфекційних хвороб, пожежі, вибуху, урагану, блискавки, дії електричного струму, сонячного або теплового удару, землетрусу, повені; обвалу, бурі, бурану, граду, замерзання, задушення, отруєння травами або речовинами, укусу змії або отруйних комах, утоплення, падіння в ущелину, потрапляння під транспортні засоби та інших травматичних ушкоджень, а страховим випадком, відповідно, подія, передбачена договором обов'язкового страхування, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику.

На відміну від страхування врожаю сільськогосподарських культур, у даному випадку страхова сума визначається за балансовою вартістю, але не повинна перевищувати ринкової вартості тварини. Розмір страхових платежів і термін їх внесення визначаються у договорі обов'язкового страхування, але їх максимальний розмір може становити 5 відсотків страхової суми.

Окремо Порядком і правилами названо види тварин, що не підлягають обов'язковому страхуванню. До відповідного переліку віднесені тварини: що перебувають у місцевості, в якій введено карантинні обмеження, за винятком видів тварин, не схильних до хвороби, щодо якої введено зазначені обмеження; хворі, виснажені та ті, що перебувають у

стані дородового чи післяродового залежування; у яких за результатами останніх досліджень встановлено позитивну реакцію на бруцельоз, лейкоз або туберкульоз.

Розмір прямих збитків у разі вимушеного забою тварин визначається у страховому акті, який складається страховиком або уповноваженою ним особою у формі, що встановлюється страховиком, як різниця між страховою сумою, встановленою договором обов'язкового страхування на кожну тварину, і вартістю придатних до вживання (переробки) м'яса, шкіри тощо. Якщо кількість придатного до вживання (переробки) м'яса менша, ніж норматив виходу, розмір збитків обчислюється як різниця між страховою сумою, встановленою договором обов'язкового страхування на кожну тварину, і вартістю придатного до вживання (переробки) м'яса, вихід якого визначається за нормативом виходу м'яса живої ваги тварини, зданої на вимушений забій. Вартість придатних до вживання (переробки) м'яса, шкіри тощо встановлюється на підставі документа спеціалізованого підприємства, до якого тварину здано на вимушений забій або якому продано м'ясо, шкуру тощо. У разі, коли внаслідок страхової події м'ясо, шкура тощо вимушено забитої тварини спеціалістом ветеринарної медицини визнані непридатними до вживання (переробки) і страхувальник здав їх до спеціалізованого підприємства, страхове відшкодування виплачується у розмірі, що становить різницю між страховою сумою, встановленою договором обов'язкового страхування на кожну тварину, і сумою, отриманою страхувальником за здане м'ясо, шкуру тощо.

Самостійне значення має правило про те, що у разі сплати страхувальником чергового платежу за договором обов'язкового страхування не в повному обсязі, страхове відшкодування виплачується пропорційно сумі внесених страхових платежів, а п. 15 Порядку і правил передбачено право страховика відмовити у виплаті страхового відшкодування та підстави для такої відмови.

Стаття 31. Оподаткування фермерського господарства

Оподаткування фермерського господарства провадиться у порядку, встановленому законом.

Обов'язок щодо сплати податків і зборів у порядку і розмірах, встановлених законом, передбачений ст. 67 Конституції України.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. (в редакції Закону про внесення змін до Закону України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997 р.¹) під податком і збором (обов'язковим платежем) до бюджетів та до державних цільових фондів слід розуміти обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, здійснюваний платниками у порядку і на умовах, що визначаються законами України про оподаткування. Сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами України порядку, становить систему оподаткування.

Названим Законом встановлено, що платниками податків і зборів (обов'язкових платежів) є юридичні і фізичні особи, на яких згідно з законами України покладено обов'язок сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), а їх облік здійснюється державними податковими органами та іншими державними органами відповідно до законодавства.

Одним із визначальних понять у податкових правовідносинах є поняття об'єкта оподаткування. Під ним розуміють доходи (прибуток), додану вартість продукції (робіт, послуг), вартість продукції (робіт, послуг), у тому числі митна, або її натуральні показники, спеціальне використання природних ресурсів, майно юридичних і фізичних осіб та інші об'єкти, визначені законами України про оподаткування.

Ставки податків і зборів (обов'язкових платежів) встановлюються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами відповідно до законів України про оподаткування і не змінюються протягом бюджетного року.

Фермерське господарство, як платник податків і зборів (обов'язкових платежів), має сплачувати належні суми податків і зборів (обов'язкових платежів) у встановлені законами терміни. Такий обов'язок цього суб'єкта припиняється із сплатою податку, збору (обов'язкового платежу) або його скасуванням.

Законом України «Про стимулювання розвитку сільськогосподарства на період 2001–2004 років» встановлено, що на період дії цього Закону не вносяться зміни в законодав-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 16. — Ст. 119.

ство, що можуть спричинити збільшення податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників.

Слід зауважити, що фермерське господарство, як платник податків і зборів (обов'язкових платежів), може сплачувати податки за трьома «системами».

Першу з них умовно можна назвати загальною системою оподаткування.

Так, відповідно до положень статей 13–15 Закону України «Про систему оподаткування» в Україні справляються загальнодержавні та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі).

До загальнодержавних належать такі податки і збори (обов'язкові платежі): 1) податок на додану вартість; 2) акцизний збір; 3) податок на прибуток підприємств, у тому числі дивіденди, що сплачуються до бюджету державними некорпоративізованими, казенними або комунальними підприємствами; 4) податок на доходи фізичних осіб; 5) мито; 6) державне мито; 7) податок на нерухоме майно (нерухомість); 8) плата (податок) за землю; 9) рентні платежі; 10) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів; 11) податок на промисел; 12) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету; 13) збір за спеціальне використання природних ресурсів; 14) збір за забруднення навколишнього природного середовища; 15) збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення; 16) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування; 17) збір до Державного інноваційного фонду; 18) плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності; 19) фіксований сільськогосподарський податок;¹ 20) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства; 21) гербовий збір (застосовувався до 1 січня 2000 року); 22) єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України; 23) збір за використання радіочастотного ресурсу України; 24) збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний); 25) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію.

¹ Питання сплати фіксованого сільськогосподарського податку розглядаються більш детально нижче за текстом.

Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) встановлюються Верховною Радою України і справляються на всій території України. Порядок зарахування загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів і державних цільових фондів визначається згідно з законами України.

На сьогодні розмір ставки податків та порядок їх сплати визначено, наприклад, такими Законами України: «Про податок на додану вартість», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на доходи фізичних осіб», «Про плату за землю», «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», Декретом Кабінету Міністрів України «Про державне мито» тощо.

Що стосується місцевих податків, то до них належать: 1) податок з реклами; 2) комунальний податок. До місцевих зборів (обов'язкових платежів) належать: 1) готельний збір; 2) збір за припаркування автотранспорту; 3) ринковий збір; 4) збір за видачу ордера на квартиру; 5) курортний збір; 6) збір за участь у бігах на іподромі; 7) збір за виграш на бігах на іподромі; 8) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі; 9) збір за право використання місцевої символіки; 10) збір за право проведення кіно- і телезйомок; 11) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей; 12) збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон; 13) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг; 14) збір з власників собак.

Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі), механізм справляння та порядок їх сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до названого переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законами України, крім збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, який встановлюється обласними радами. При цьому окремі податки і збори (обов'язкові платежі), наприклад, комунальний податок, збір за припаркування автотранспорту; ринковий збір, збір за видачу ордера на квартиру, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг та збір із власників собак є обов'язковими для встановлення сільськими, селищними та міськими радами за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане запровадження цих податків і зборів.

Суми місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів) зараховуються до місцевих бюджетів у порядку, визначеному сільськими, селищними, міськими радами, якщо інше не встановлено законами України.

Більш детально питання щодо сплати місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів) регламентовано Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 р.¹

Отже, якщо фермерським господарством не обрано інші системи оподаткування, воно зобов'язане сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі) на підставі норм усіх зазначених нормативних актів та з урахуванням положень Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік.²

Другою можливою системою оподаткування для фермерського господарства може бути сплата ним єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва. Така можливість з'явилася із прийняттям Указу Президента України «Про спро-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 30. — Ст. 336.

² Також слід зауважити, що законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» встановлено деякі виключення із загальних правил для сільськогосподарських підприємств. Так, відповідно до ст. 7 названого Закону до 1 січня 2004 року податок на додану вартість при реалізації сільськогосподарської продукції залишався в розпорядженні сільськогосподарських підприємств і використовувався для поповнення основних та оборотних засобів; податку на додану вартість, що повинна була сплачуватися до бюджету переробними підприємствами усіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовувалася виключно для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам м'ясо в живій вазі та молоко. Крім цього Законом встановлено особливі строки виникнення податкових зобов'язань для сільськогосподарських товаровиробників, що здійснюють реалізацію власної сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки. Отже, для названих товаровиробників датою виникнення податкових зобов'язань з продажу товарів (робіт, послуг) є дата зарахування коштів від покупця продукції (робіт, послуг) на банківський рахунок платника податків; у разі розрахунків у натуральній формі — дата оприбуткування платником податків продукції (робіт, послуг), отриманої в рахунок оплати за поставлені (реалізовані) товари (роботи, послуги).

цену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 03.07.1998 р. № 727/98¹ (діє на сьогодні в редакції Указу Президента України від 28.06.1999 р. № 746/99²) та Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р.³

Названим Указом встановлено, що для суб'єктів малого підприємництва запроваджується спрощена система оподаткування, обліку та звітності. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» суб'єктами малого підприємництва є (крім фізичних осіб, зареєстрованих у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності) юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих⁴ за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 000 євро.

Якщо фермерське господарство підпадає під названі вище ознаки і перейшло на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, то воно має право самостійно обрати одну з наступних ставок єдиного податку: 6 відсотків суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без урахування акцизного збору у разі сплати податку на додану вартість згідно із Законом України «Про податок на додану вартість» або 10 відсотків суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), за винятком акцизного збору, у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Фермерські господарства сплачують єдиний податок щомісяця не пізніше 20 числа наступного місяця на окремий рахунок відділень Державного казначейства України, а відділення Державного казначейства України наступного дня після надходження коштів перераховують суми єдиного податку у таких розмірах: до Державного бюджету України — 20 відсотків; до місцевого бюджету — 23 відсотки; до Пенсійного

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 27. — Ст. 975.

² Офіційний вісник України. — 1999. — № 26. — Ст. 1230.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 51–52. — Ст. 447.

⁴ Середньооблікова чисельність працюючих визначається з урахуванням усіх працівників, у тому числі тих, що працюють за договорами та за сумісництвом, а також працівників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів.

фонду України — 42 відсотки; на обов'язкове соціальне страхування — 15 відсотків (у тому числі до Державного фонду сприяння зайнятості населення — 4 відсотки) для відшкодування витрат, які здійснюються відповідно до законодавства у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, а також витрат, зумовлених народженням та похованням.

Для переходу на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності фермерське господарство подає письмову заяву до органу державної податкової служби за місцем державної реєстрації, в якій зазначається, яку ставку єдиного податку обрано. Така заява має бути подана не пізніше ніж за 15 днів до початку наступного звітного (податкового) періоду (кварталу) за умови сплати всіх установлених податків та обов'язкових платежів за попередній звітний (податковий) період. Рішення про перехід на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності може бути прийняте не більше одного разу за календарний рік.

Орган державної податкової служби зобов'язаний протягом десяти робочих днів видати безоплатно свідоцтво про право сплати єдиного податку або надати письмову мотивовану відмову.

Форма та порядок видачі свідоцтва про право сплати єдиного податку встановлені наказом Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Свідоцтва про сплату єдиного податку та Порядку його видачі» від 29.10.1999 р. № 599¹ і є єдиними на всій території України. Фермерські господарства, що перейшли на сплату єдиного податку, ведуть книгу обліку доходів та витрат, що підлягають оподаткуванню.

За результатами господарської діяльності за звітний (податковий) період (квартал) фермерські господарства подають до органу державної податкової служби до 20 числа місяця, що настає за звітним (податковим) періодом, розрахунки про сплату єдиного податку, акцизного збору і, в разі обрання ними єдиного податку за ставкою 6 відсотків, розрахунок про сплату податку на додану вартість, а також платіжні доручення на сплату єдиного податку за звітний період з позначкою банку про зарахування коштів.

Фермерські господарства несуть відповідальність за правильність обчислення, своєчасність подання розрахунків

¹ Офіційний вісник України. — 1999. — № 44. — Ст. 2197.

та сплати сум єдиного податку згідно із законодавством України.

Указом Президента України встановлено, що фермерські господарства, які сплачують єдиний податок, не є платниками таких видів податків і зборів (обов'язкових платежів): податку на додану вартість, крім випадку, коли господарство обрало спосіб оподаткування доходів за єдиним податком за ставкою 6 відсотків; податку на прибуток підприємств; плати (податку) за землю; збору за спеціальне використання природних ресурсів; збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення; збору до Державного інноваційного фонду; збору на обов'язкове соціальне страхування; відрахувань та зборів на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України; комунального податку; податку на промисел; збору на обов'язкове державне пенсійне страхування; збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг; внесків до Фонду України соціального захисту інвалідів; внесків до Державного фонду сприяння зайнятості населення; плати за патенти згідно із Законом України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності».

І, нарешті, третім можливим варіантом щодо оподаткування фермерських господарств є сплата ними фіксованого сільськогосподарського податку. На сьогодні справляння такого податку здійснюється відповідно до норм Законів України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2000–2004 років» та «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17.12.1998 р.¹ Відповідно до положень цього Закону фіксований сільськогосподарський податок — це податок, який не змінюється протягом визначеного терміну і справляється з одиниці земельної площі. Фіксований сільськогосподарський податок сплачується в рахунок таких податків і зборів (обов'язкових платежів): податку на прибуток підприємств; плати (податку) за землю; податку з власників транспортних засобів та інших

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 5–6. — Ст. 39. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності в аграрному секторі економіки» від 19.06.2003 р. (// Офіційний вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1439) дію Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» продовжено до 31.12.2009 р.

самохідних машин і механізмів; комунального податку; збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету; збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення; збору на обов'язкове соціальне страхування; збору на обов'язкове державне пенсійне страхування; збору до Державного інноваційного фонду; плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності; збору за спеціальне використання природних ресурсів (щодо користування водою для потреб сільського господарства). Інші податки та збори (обов'язкові платежі), крім перелічених, визначені Законом України «Про систему оподаткування» сплачуються платниками в порядку і розмірах, визначених законодавчими актами України.

Платниками фіксованого сільськогосподарського податку являються, крім інших сільськогосподарських підприємств, фермерські господарства, які займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, в яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 відсотків загальної суми валового доходу.

У разі, коли у звітному періоді валовий дохід від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки становить менш як 50 відсотків загального обсягу реалізації, фермерське господарство сплачує податки у наступному звітному періоді на загальних підставах. Якщо ж у фермерського господарства сума податків і зборів (обов'язкових платежів), нарахована у загальному порядку, перевищує суму фіксованого податку більш як у три рази, то до суми фіксованого податку застосовуються такі коефіцієнти: у разі перевищення у три-чотири рази — 1,5; у разі перевищення більш як у чотири рази — 2.

Об'єктом оподаткування для платників фіксованого сільськогосподарського податку є площа сільськогосподарських угідь, переданих фермерському господарству у власність або наданих йому на умовах оренди, а також земель водного фонду, які використовуються рибницькими, рибальськими та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах). У випадку, коли у звітному пері-

оді відбувається зміна площ сільськогосподарських угідь, у зв'язку з набуттям права землевласника або землекористувача, відповідно, фермерське господарство зобов'язане здійснити уточнення сум податкових платежів на період до закінчення податкового року і протягом місяця надати розрахунки до органів державної податкової служби за місцем розташування земельної ділянки та до органу державної податкової служби за місцем знаходження платника податку.

Слід сказати, що ставки фіксованого сільськогосподарського податку встановлено у твердому розмірі. Отже, ставка податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної за станом на 1 липня 1995 року, відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, в таких розмірах:

для ріллі, сіножатей та пасовищ — 0,5;

для багаторічних насаджень — 0,3;

для земель водного фонду, які використовуються рибницькими, рибальськими та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах, — 1,5 відсотка грошової оцінки одиниці площі ріллі по областях та Автономній Республіці Крим.

Окремі ставки фіксованого сільськогосподарського податку передбачено для фермерських господарств, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях.

Платники податку — фермерські господарства визначають суму фіксованого сільськогосподарського податку на поточний рік у порядку і розмірах, передбачених Законом, і подають розрахунок органу державної податкової служби за місцем знаходження платника податку до 1 лютого поточного року. Сплата податку проводиться нерівномірно, а саме, щомісячно до 20 числа наступного місяця у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах: у I кварталі — 10 відсотків; у II кварталі — 10 відсотків; у III кварталі — 50 відсотків; у IV кварталі — 30 відсотків.

Податок перераховують на окремий рахунок відділень Державного казначейства України у районах за місцем розташування земельної ділянки. Відділення Державного казначейства України у районах наступного дня після надходження коштів перераховують суми фіксованого сіль-

ського господарського податку у таких розмірах: до місцевого бюджету — 30 відсотків, на обов'язкове державне пенсійне страхування — 68 відсотків, на обов'язкове соціальне страхування — 2 відсотки. Зазначені відділення повідомляють відповідний орган державної податкової служби про загальну суму податку та її розмежування.

Облік нарахування і контроль за сплатою сум фіксованого сільськогосподарського податку здійснюють органи державної податкової служби.

У разі виникнення форс-мажорних обставин (стихійне лихо, дія обставин непереборної сили) по кожному конкретному платнику податку — фермерському господарству за його клопотанням Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за погодженням з Міністерством фінансів України та Міністерством аграрної політики України приймається рішення про реструктуризацію (відстрочку) сплати фіксованого сільськогосподарського податку.

Більш детально окремі питання справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку» від 23.04.1999 р. № 658¹ та Порядком розрахунку фіксованого сільськогосподарського податку та заповнення форми розрахунку, розроблені згідно з наказом ДПА України від 20.01.1999 р. № 40, затвердженим наказом Державної податкової адміністрації України «Про заходи щодо забезпечення виконання Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 27.04.1999 р. № 230².

Стаття 32. Держава і фермерське господарство

1. Держава гарантує дотримання і захист майнових та інших прав і законних інтересів фермерського господарства.

2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють контроль за діяльністю фермерського господарства у випадках, передбачених законом.

¹ Офіційний вісник України. — 1999. — № 16. — Ст. 659.

² Офіційний вісник України. — 1999. — № 19. — Ст. 858. Однак, затверджений наказом Порядок діє на сьогодні в редакції від 26.01.2004 р. // Бізнес. — 2004. — № 17. — С. 12.

3. Незаконне втручання в господарську діяльність фермерського господарства органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб забороняється. Збитки, заподіяні фермерському господарству неправомірним втручанням в його діяльність, підлягають відшкодуванню відповідно до закону.

Спори про відшкодування збитків вирішуються судом.

1. В умовах розвитку ринкової економіки України, формування вільного ринкового середовища вплив з боку держави на господарські відносини має чітко визначений характер. Якщо раніше, за умов адміністративно-командної системи йшлося про державне управління сільським господарством, то на сьогодні вживається термін «державне регулювання». Отже, під державним регулюванням господарських відносин у сільському господарстві розуміють цілеспрямований вплив держави на ці відносини шляхом видання нормативно-правових актів, організації діяльності державних органів, які здійснюють це регулювання переважно економічними методами.¹ Органи державного управління в своїх відносинах з фермерськими господарствами впливають на їх інтереси завдяки переважно податковим і фінансово-кредитним важелям.

У частині першій коментованої статті Закону встановлено принцип щодо дотримання і захисту прав фермерських господарств. Цей принцип також закріплено ст. 20 ГК України, де зазначено, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; кожний суб'єкт господарювання має право на захист своїх прав і законних інтересів.

Йдеться передусім про захист майнових прав фермерських господарств, а також інших прав, передбачених законодавством України. Однак слід зазначити, що таке положення щодо гарантування дотримання прав фермерських господарств потребує розробки дієвих механізмів його забезпечення.

Захист майнових та інших прав фермерських господарств може відбуватися в адміністративному та (або) судовому порядку.

¹ Аграрне право України: Підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих закладів освіти /В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, В.М. Корнієнко та ін.; За ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. — Х.: Право, 2003. — С. 25.

Адміністративний порядок захисту прав фермерських господарств полягає у відновленні їх порушених прав відповідними органами державної влади або місцевого самоврядування.

Судовий захист гарантовано ст. 124 Конституції України, відповідно до якої юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Гарантіями реалізації цього захисту є встановлена законодавством України система судів України, розмежування їх підвідомчості та підсудності, існування спеціальних правил і процедур розгляду спорів та примусового виконання судових рішень.

Способами захисту порушених прав фермерських господарств можуть бути:

- визнання наявності або відсутності прав;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання;
- визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- присудження до виконання обов'язку в натурі;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських чи адміністративно-господарських санкцій;
- установлення, зміни і припинення правовідносин;
- інші способи, передбачені законом.

2. Відповідно до ст. 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

В Україні існує система органів державної влади та місцевого самоврядування, що мають певні повноваження

щодо здійснення контролю за діяльністю фермерського господарства.

Так, повноваження Кабінету Міністрів України, який є центральним органом державної виконавчої влади, що забезпечує розвиток економіки та народного господарства в цілому, визначено у ст.ст. 113–117 Конституції України.

Галузевим органом управління в сфері сільського господарства визнано Міністерство аграрної політики України. Відповідно до положень Указу Президента України «Питання Міністерства аграрної політики України» від 07.06.2000 р. № 772¹. Мінагрополітики України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики, продовольчої безпеки держави, державного управління у сфері сільського господарства, садівництва, виноградарства, харчової промисловості, рибного господарства, переробки сільськогосподарської продукції.

Діяльність Мінагрополітики спирається на місцеві органи — управління сільського господарства і продовольства, що діють відповідно до Типового положення про Головне управління сільського господарства і продовольства обласної, управління сільського господарства і продовольства Севастопольської міської, управління (відділ) сільського господарства і продовольства районної державної адміністрації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2000 р. № 1546².

Щодо контролю за діяльністю фермерських господарств з боку інших органів державної виконавчої влади, то відповідно до приписів ст. 19 ГК України держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у таких сферах:

— збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин — за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності;

— фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин — за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додер-

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 23. — Ст. 933.

² Офіційний вісник України. — 2000. — № 42. — Ст. 1786.

жанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни;

— цін і ціноутворення — з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію і послуги;

— монополізму та конкуренції — з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства;

— земельних відносин — за використанням і охороною земель;

— водних відносин і лісового господарства — за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів;

— виробництва і праці — за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю;

— за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою;

— за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності;

— споживання — за якістю і безпечністю продукції та послуг;

— зовнішньоекономічної діяльності — з питань технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки.

Відповідно до названих напрямів здійснення контролю органи державної влади мають чітко визначені контрольні повноваження, що закріплені:

— в сфері бухгалтерського обліку та звітності, додержанням фермерськими господарствами кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни — Законами України «Про систему оподаткування» (в редакції від 18.02.1997 р.¹), «Про державну податкову службу в Україні» (в редакції від 24.12.1993 р.²), «Про державну статистику» (в редакції від 13.07.2000 р.³), «Про державну

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — №16. — Ст. 119.

² Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 15. — Ст. 84.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 43. — Ст. 362.

контрольно-ревізійну службу» від 26.01.1993 р.,¹ «Про міліцію» від 20.12.1990 р.²;

— в сфері додержання фермерськими господарствами державних цін на продукцію і послуги — Законом України «Про ціни і ціноутворення» від 03.12.1990 р.;³

— в сфері додержання антимонопольно-конкурентного законодавства — Законами України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р.⁴ та «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р.;⁵

— в сфері використання і охорони земель — Земельним кодексом України від 25.10.2001 р. та Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 р.⁶;

— в сфері використання та охорони вод і лісів, відтворення водних ресурсів і лісів — Лісовим кодексом України від 21.01.1994 р.⁷ та Водним кодексом України від 06.06.1995 р.;⁸

— в сфері безпеки виробництва і праці, додержанням законодавства про працю — КЗпП України, Законом України «Про охорону праці» (в редакції від 21.11.2002 р.⁹);

— в сфері додержання вимог пожежної, екологічної, санітарно-гігієнічної безпеки — Законами України «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993 р.¹⁰, «Про охорону навколишнього природного середовища»

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 13. — Ст. 110.

² Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 4. — Ст. 20.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1990. — № 52. — Ст. 650.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.

⁵ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — Ст. 164.

⁶ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 350.

⁷ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.

⁸ Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 24. — Ст. 189.

⁹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 2. — Ст. 10.

¹⁰ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 5. — Ст. 21.

від 25.06.1991 р.,¹ «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р.²;

— в сфері дотримання стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності — Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 р.³ та Законом України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р.⁴;

— в сфері забезпечення якості і безпечності продукції та послуг — Законами України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.1997 р.,⁵ «Про захист прав споживачів» (в редакції від 15.12.1993 р.⁶), «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р.⁷;

— в сфері зовнішньоекономічної діяльності — Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р.⁸

З метою врегулювання питань здійснення з боку органів державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, впорядкування проведення їх перевірок було прийнято Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 р. № 817/98⁹. Нормами цього Указу, зокрема, закріплено види перевірок, що їх можуть проводити контролюючі органи (планові та позапланові), підстави для проведення перевірок, правило щодо письмового повідомлення суб'єктів господарювання не пізніше ніж за десять календарних днів

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.

² Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 27. — Ст. 218.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 27. — Ст. 289.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 31. — Ст. 145.

⁵ Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 19. — Ст. 98.

⁶ Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 1. — Ст. 1.

⁷ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 36. — Ст. 531.

⁸ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.

⁹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 30. — Ст. 1119.

до дня проведення перевірки про її проведення, визначено органи, що можуть проводити такі перевірки,¹ а також рекомендовано підприємствам, установам і організаціям усіх форм власності ведення журналів відвідання їх та їх структурних підрозділів представниками контролюючих органів з обов'язковим зазначенням у цих журналах строків та мети відвідання, посади і прізвища представника (який обов'язково ставить свій підпис у цьому журналі).²

Повноваження органів місцевого самоврядування щодо здійснення контролю за діяльністю фермерських господарств визначені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.³ Відповідно до ст. 18 названого Закону відносини органів місцевого самоврядування з фермерськими господарствами будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого само-

¹ Відповідно до п. 5 зазначеного Указу Президента України контролюючими органами, які мають право проводити планові та позапланові виїзні перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, є: а) органи державної податкової служби — стосовно сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів, неподаткових платежів; б) митні органи — стосовно сплати ввізного мита, акцизного збору та податку на додану вартість, які справляються у разі ввезення (пересилання) товарів на митну територію України в момент перетинання митного кордону; в) органи державного казначейства, державної контрольно-ревізійної служби та органи державної податкової служби в межах їх компетенції — стосовно бюджетних позик, позик та кредитів, гарантованих коштами бюджетів, цільового використання дотацій та субсидій, інших бюджетних асигнувань, коштів позабюджетних фондів, а також належного виконання державних контрактів, проавансованих за рахунок бюджетних коштів. Зазначені контролюючі органи мають право проводити перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності лише в межах їх компетенції. Здійснення планових та позапланових виїзних перевірок з питань, визначених вище, іншими державними органами забороняється.

² Відмова представника контролюючого органу від підпису в журналі є підставою для недопущення його до проведення перевірки. Про факт цієї відмови суб'єкт підприємницької діяльності повідомляє письмово у триденний строк контролюючому органу, в якому працює такий представник.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

врядування законом. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, а також організувати проведення перевірок з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади.

3. Гарантією реалізації принципу розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування є правило, що незаконне втручання у діяльність фермерського господарства забороняється.

Така гарантія вміщена також у п. 5 ст. 19 ГК України, відповідно до якої незаконне втручання та перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняються.

Оскільки функціонування фермерських господарств нерозривно пов'язане з використанням ними відповідних земельних ділянок, Земельний кодекс України закріплює положення, які стосуються гарантій прав на землю. Так, згідно зі ст. 154 ЗК України органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування без рішення суду не мають права втручатися у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою або встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки чи обмеження. У разі видання органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування акта, яким порушуються права особи (у тому числі і фермерського господарства) щодо володіння, користування чи розпорядження належною їй земельною ділянкою, такий акт відповідно до ст. 155 ЗК України визнається недійсним.

Забезпечити дотримання цього правила має норма щодо обов'язкового відшкодування збитків, які заподіяні фермерському господарству неправомірним втручанням в його діяльність. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 155 ЗК України збитки, завдані власникам земельних ділянок внаслідок видання актів, якими порушуються їх права, підлягають відшкодуванню в повному обсязі органом, який видав акт.

Під збитками розуміються витрати, зроблені управленою стороною (у даному випадку — фермерським господарством), втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які господарство одержало б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил

здійснення господарської діяльності другою стороною (ст. 224 ГК України).

До складу збитків включаються:

— вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

— додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені фермерським господарством, яке зазнало збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

— неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який фермерське господарство, яке зазнало збитків, мало право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

— матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Умовами виникнення правовідносин щодо відшкодування збитків, заподіяних фермерському господарству неправомірним втручанням в його діяльність, є наявність неправомірної дії (незаконне втручання в діяльність), негативних наслідків такої дії (збитки, що завдані фермерському господарству), вини та причинного зв'язку між неправомірною дією та настанням негативних наслідків.

Спори про відшкодування збитків вирішуються у судовому порядку.

Розділ VIII ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Стаття 33. Представницький орган фермерських господарств

1. Представницьким органом фермерських господарств України є Асоціація фермерів та приватних землевласників України.

2. З метою забезпечення прав і законних інтересів громадян України, які ведуть фермерське господарство, а також створення сприятливих умов для розвитку фермерських господарств Асоціація фермерів та приватних землевласників України:

а) представляє інтереси громадян, які ведуть фермерське господарство, перед Президентом України, Верховною Радою України, центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

б) вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що регулює діяльність фермерських господарств, на розгляд центральному органу виконавчої влади з питань аграрної політики України.

3. Президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України може входити до складу колегії центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики України, брати участь у її засіданнях з правом дорадчого голосу.

Керівник обласної Асоціації фермерів та приватних землевласників може входити до складу колегії відповідного органу виконавчої влади з питань аграрної політики з правом дорадчого голосу.

1. Коментована стаття Закону присвячена врегулюванню питань самоврядування фермерських господарств через їх представницький орган. Представницький орган фермерських господарств це орган управління, що не входить до системи органів управління кожного фермерського господарства, а створюється ними спільно, на «межфермерському» рівні для досягнення певних цілей. В Україні таким органом стала Асоціація фермерів та приватних землевласників України, яку очолює Президент Асоціації. Зазначена Асоціація була започаткована фермерами на початку 90-х років ХХ століття і за час свого існування посіла значне місце у системі відносин між державною владою та фермерськими господарствами. Слід хоча б зазначити, що за вказаний період своєї діяльності Асоціація фермерів та приватних землевласників України провела більше десяти з'їздів, на кожному з яких обговорювалися найболючіші проблеми реформування земельних та аграрних відносин. За результатами роботи цих з'їздів було підготовлено та надіслано відповідні пропозиції до органів державної влади. Асоціація фермерів та приватних землевласників України здобула свого визнання і з боку органів влади, про що свідчить, наприклад, прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.1999 р. № 1360-р про фінансування проведення ювілейного десятого з'їзду Асоціації. Асоціація приймає постійну участь у розробці найважливіших проектів нормативно-правових актів

з питань становлення та розвитку фермерських господарств. Значення діяльності Асоціації фермерів та приватних землевласників України підкреслюється також і тим, що вперше у коментованому Законі (на відміну від попереднього Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», де взагалі про представницький орган фермерів не згадувалося¹) вона прямо названа як представницький орган фермерських господарств.

2. У частині 2 коментованої статті наведено основні функції Асоціації фермерів та приватних землевласників України щодо представництва інтересів фермерів перед Президентом України, Верховною Радою України, центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; державними органами. Окрім представницьких функцій, Асоціація фермерів та приватних землевласників України має право внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність фермерських господарств, на розгляд центральному органу виконавчої влади з питань аграрної політики України, яким, відповідно до Указу Президента України «Питання Міністерства аграрної політики України» від 07.06.2000 р. № 772/2000², виступає Міністерство аграрної політики України.

Окрім переліченого вище, Асоціація фермерів та приватних землевласників України має своїм завданням захист законних прав і інтересів осіб, що ведуть фермерське господарство, надання їм організаційної, консультативної та юридичної допомоги.

Асоціація фермерів та приватних землевласників України діє на підставі Статуту, має статус юридичної особи та відповідні до цього права та обов'язки.

3. Частина третя статті 33 Закону встановлює певні гарантії дотримання прав Асоціації фермерів та приватних землевласників України. Ці права Асоціації дотримуються шляхом надання права президенту Асоціації фермерів та приватних землевласників України входити до складу

¹ Норми щодо створення представницького органу, наприклад, колективних сільськогосподарських підприємств, містяться у ст. 25 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 20. — Ст. 272.

² Офіційний вісник України. — 2000. — № 23. — Ст. 933.

колегії центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики України з правом дорадчого голосу; а керівнику обласної Асоціації фермерів та приватних землевласників — до складу колегії відповідного органу виконавчої влади з питань аграрної політики. Таким чином відбувається представництво інтересів фермерів як на регіональному рівні (на рівні Головного управління сільського господарства і продовольства відповідної обласної державної адміністрації), так і на рівні Міністерства аграрної політики України.

Розділ IX

ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ І ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЛЕНІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ОСІБ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ЗА ТРУДОВИМ ДОГОВОРОМ (КОНТРАКТОМ)

Стаття 34. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування і пенсійне забезпечення

1. Члени фермерського господарства і особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і пенсійному забезпеченню в порядку, встановленому законом.

2. Фермерське господарство у встановленому законом порядку реєструється як платник внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в органах Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

3. Час роботи у фермерському господарстві членів господарства та осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), зараховується до загального і безперервного стажу роботи на підставі записів у трудовій книжці і документів, що підтверджують сплату внесків на соціальне страхування.

4. Членам фермерського господарства та особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), призначені пенсії виплачуються у повному розмірі без урахування одержуваного заробітку (доходу).

5. Фермерське господарство відповідно до чинного законодавства несе матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну його членам і особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними своїх трудових обов'язків.

1. Порядок загальнообов'язкового соціального страхування та пенсійного забезпечення членів фермерського господарства і осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), встановлено відповідно Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»¹, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»², «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»³ та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»⁴. Вказані нормативні акти встановлюють принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, допомоги по безробіттю та у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності. Загальнообов'язковому державному пенсійному та соціальному страхуванню підлягають як члени фермерського господарства (які одночасно зобов'язані виконувати певні трудові функції у господарстві), так і наймані працівники, якими укладено із фермерським господарством трудовий договір (контракт).

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49–50. — Ст. 376; 2003. — № 51. — Ст. 376.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 14. — Ст. 71.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 22. — Ст. 171.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 46–47. — Ст. 403.

Розміри страхових внесків встановлено Законами України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»¹ та «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»².

Слід окремо зазначити, що норми названих нормативних актів розповсюджуються у повній мірі й щодо фермерських господарств, які перейшли на сплату фіксованого сільськогосподарського податку.

2. Порядок реєстрації фермерського господарства у якості платника страхових внесків на загальнообов'язкове пенсійне та соціальне страхування (страхувальника) встановлено вищезгаданими Законами України та підзаконними актами, прийнятими на розвиток їх положень. Так, наприклад, обов'язок фермерського господарства зареєструватися у якості страхувальника встановлено ст. 17 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Інструкцією про порядок обчислення і сплати підприємствами, установами, організаціями та громадянами збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, інших платежів, а також обліку їх надходження до Пенсійного фонду України, що була затверджена постановою правління Пенсійного фонду України від 19.10.2001 р. № 16-6 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29.11.2001 р. за № 998/6189)³. Фермерські господарства мають зареєструватися в територіальних органах Пенсійного фонду (за своїм місцезнаходженням) як платник страхових внесків у десятиденний термін із дня отримання свідоцтва про державну реєстрацію як суб'єкта підприємницької діяльності або укладення трудового договору з найманим працівником. Для реєстрації в органах Пенсійного фонду фермерські господарства подають:

— заяву за формою згідно з додатком 1 до зазначеної Інструкції;

— завірені копії свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, довідки про вне-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 37. — Ст. 237.

² Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 17. — Ст. 80.

³ Офіційний вісник України. — 2001. — № 49. — Ст. 2211.

сення до Державного реєстру підприємств та організацій України, присвоєння ідентифікаційного коду органом статистики для юридичних осіб. Після реєстрації платникові збору (фермерському господарству) видаються повідомлення за встановленою формою та довідка для пред'явлення в банк (подається в установу банку при відкритті рахунків).

Аналогічні правила щодо умов та порядку реєстрації фермерських господарств у якості платників внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування містяться у ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», Інструкції про порядок надходження, обліку та витрачання коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (затверджено Постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26 червня 2001 р. № 16¹), у ст. 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», у ст. 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та Інструкції про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (затверджено Постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 20.04.2001 року № 12²).

3. Частина 3 ст. 34 Закону встановлює правило щодо зарахування часу роботи у фермерському господарстві до загального³ та безперервного⁴ стажу роботи. Таке зарахування проводиться на підставі записів у трудовій книжці і

¹ Баланс. — 2001. — № 12. — С. 50.

² Праця і зарплата. — 2001. — 24 червня.

³ До недавнього часу загальний стаж роботи використовувався при визначенні розміру допомоги працівнику у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю.

⁴ Відповідно до законодавства України поняття «безперервний стаж роботи» використовується при визначенні розміру доплат і надбавок окремим категоріям працівників (наприклад, військово-вослужбовцям).

документів, що підтверджують сплату внесків на соціальне страхування.

Загальні правила щодо ведення трудових книжок містяться у ст. 48 Кодексу законів про працю України¹, у якій зазначено, що трудова книжка є основним документом про трудову діяльність працівника. Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють у фермерському господарстві понад п'ять днів. Працівникам, що стають на роботу вперше, трудова книжка оформляється не пізніше п'яти днів після прийняття на роботу. До трудової книжки заносяться відомості про роботу, заохочення та нагороди за успіхи в роботі у фермерському господарстві;² відомості про стягнення до неї не заносяться. Більш детально порядок ведення трудових книжок членів фермерського господарства та осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом) регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» від 27.04.1993 р. № 301³ та наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціального захисту населення України «Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників» від 29.07.1993 р. № 58 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17.08.1993 р. за № 110)⁴.

Слід також зазначити, що усім особам, які підлягають загальнообов'язковому соціальному страхуванню, видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (воно єдине для всіх видів страхування та є документом суворої звітності), яке якраз і підтверджує внесення внесків на соціальне страхування.

У нормативних актах з питань загальнообов'язкового пенсійного та соціального страхування зазначено, що розміри страхових виплат визначаються залежно від страхового стажу — періоду (строку), протягом якого особа підлягала

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. — № 50. — Ст. 375.

² Відомості до трудової книжки заносяться безпосередньо головою фермерського господарства або ж уповноваженим ним працівником фермерського господарства (наприклад, головним бухгалтером).

³ Зібрання постанов Уряду України. — 1993. — № 10. — Ст. 197.

⁴ Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2004. — № 1. — С. 313.

загальнообов'язковому державному пенсійному (соціальному) страхуванню і за який сплачено страхові внески (або сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне (соціальне) страхування згідно із законодавством, що діяло раніше). Поняття страхового стажу є одним з визначальних у правовідносинах щодо загальнообов'язкового пенсійного (соціального) страхування.

4. У статті 46 Конституції України проголошено право громадян на соціальний захист. Воно включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. На рівні Основного Закону нашої держави це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Щодо пенсійного забезпечення більш детально ці положення регламентовано у нормах Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якими гарантовано дотримання прав громадян на пенсійне забезпечення незалежно від отримання інших видів доходів (заробітку). Відповідно до положень вказаного Закону, членам фермерського господарства та особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом) при наявності умов, передбачених законодавством, за рахунок коштів Пенсійного фонду України в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати: пенсія за віком; пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсія у зв'язку з втратою годувальника. Порядок визначення їх розміру, призначення та виплати встановлено Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

5. Частина 5 коментованої статті закріплює відсильну норму щодо матеріальної відповідальності фермерського господарства за шкоду, заподіяну його членам і особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаних з виконанням ними своїх трудових обов'язків. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням

здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, передбачено ст. 173 Кодексу законів про працю України¹ (а у разі, якщо шкода заподіяна не через виконання трудових обов'язків — ст. 1195 Цивільного кодексу України) та нормами Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Вказані нормативні акти встановлюють, що страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг.

Факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння), що складаються за встановленими формами.² Відповідно до ст. 14 названого Закону, нещасним випадком визнається не обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть. До професійного захворювання належить захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

Статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. — № 50. — Ст. 375.

² Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, а також форми відповідних актів затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» від 21.08.2001 р. № 1094 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 35. — Ст. 1625.

виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» визначено, що у разі настання страхового випадку застраховані особи мають право на отримання страхових виплат, які складаються з:

1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (щомісячна страхова виплата);

2) страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);

3) страхової виплати пенсії по інвалідності потерпілому;

4) страхової виплати пенсії у зв'язку з втратою годувальника;

5) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

6) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.

Ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється Медико-соціальною експертною комісією (МСЕК) за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК установлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання та групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також визначає необхідні види медичної та соціальної допомоги. Огляд потерпілого проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування професійного захворювання, висновку спеціалізованого медичного закладу (науково-дослідного інституту профпатології чи його відділення) про професійний характер захворювання, направлення лікувально-профілактичного закладу або роботодавця чи профспілкового органу підприємства, на якому потерпілий одержав травму чи професійне захворювання, або робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків, суду чи прокуратури.

Що стосується розміру щомісячної страхової виплати потерпілому, то її сума встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я (однак вона не повинна перевищувати цього середньомісячного заробітку).

У разі стійкої втрати професійної працездатності, встановленої МСЕК, Фонд соціального страхування від нещасних випадків проводить одноразову страхову виплату потерпілому, сума якої визначається із розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток втрати потерпілим професійної працездатності, але не вище чотирикратного розміру граничної суми заробітної плати (доходу), з якої справляються внески до Фонду.¹ У разі, коли при подальших обстеженнях МСЕК потерпілому встановлено інший, вищий ступінь втрати стійкої професійної працездатності, з урахуванням іншої професійної хвороби або іншого каліцтва, пов'язаного з виконанням трудових обов'язків, йому провадиться одноразова виплата, сума якої визначається із розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток збільшення ступеня втрати професійної працездатності відносно попереднього обстеження МСЕК.

Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не тільки з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги зменшується на підставі висновку цієї комісії, але не більш як на 50 відсотків.

За наявності факту заподіяння моральної шкоди потерпілому провадиться страхова виплата за моральну шкоду. Моральна (немайнова) шкода, заподіяна умовами виробництва, яка не спричинила втрати потерпілим професійної працездатності, відшкодовується Фондом соціального страхування від нещасних випадків за заявою потерпілого з викладом характеру заподіяної моральної (немайнової) шкоди та за поданням відповідного висновку медичних органів. Відшкодування здійснюється у вигляді одноразової страхової виплати незалежно від інших видів страхових виплат. Сума страхової виплати за моральну (немайнову) шкоду визначається в судовому порядку. При цьому сума

¹ Така гранична сума заробітної плати (доходу) у розмірі 2200 грн на місяць на кожну фізичну особу встановлена Постановою Кабінету Міністрів України «Про максимальну величину фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, оподаткованого доходу (прибутку), сукупного оподаткованого доходу (граничну суму заробітної плати (доходу), з яких справляються страхові внески (збори) до соціальних фондів» від 07.03.2001 р. № 225 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 11. — Ст. 436.

страхової виплати не може перевищувати двохсот розмірів мінімальної заробітної плати,¹ встановленої на день виплати, незалежно від будь-яких інших страхових виплат.

У випадках, коли це визначено висновками МСЕК, Фонд соціального страхування від нещасних випадків фінансує витрати на медичну та соціальну допомогу, в тому числі на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо. Якщо внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання потерпілий тимчасово втратив працездатність, Фонд соціального страхування від нещасних випадків фінансує всі витрати на його лікування. Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю виплачується в розмірі 100 відсотків середнього заробітку (оподатковуваного доходу), при цьому перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачуються за рахунок коштів фермерського господарства².

Фінансування усіх зазначених вище страхових та інших виплат (крім перших п'яти днів тимчасової непрацездатності) проводиться за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків, які формуються у тому числі й за рахунок страхових внесків роботодавців — фермерських господарств.

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат (пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання) мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті.

¹ Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 р. (// Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 17–18. — Ст. 250) з 01.12.2003 р. мінімальну заробітну плату встановлено у розмірі 205 гривень на місяць.

² Порядок оплати встановлено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів підприємства, установи, організації» від 06.05.2001 р. № 439 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 20 (1 червня).

Відповідно до законодавства України такими непрацездатними особами є:

1) діти, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі не спроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажистами) денної форми навчання — до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років;

2) жінки, які досягли 55 років, і чоловіки, які досягли 60 років, якщо вони не працюють;

3) інваліди — члени сім'ї потерпілого на час інвалідності;

4) неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти;

5) непрацездатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право.

Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли 8-річного віку.

При настанні смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання розмір одноразової допомоги його сім'ї повинен бути не меншим за п'ятирічну заробітну плату потерпілого і, крім того, не меншим за однорічний заробіток потерпілого на кожну особу, яка перебувала на його утриманні, а також на його дитину, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після смерті потерпілого. Також за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків проводиться поховання потерпілого.

Розділ X **ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ** **ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

Стаття 35. Підстави для припинення діяльності фермерського господарства

Діяльність фермерського господарства припиняється у разі:

- 1) реорганізації фермерського господарства;
- 2) ліквідації фермерського господарства;

3) визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом);

4) якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства.

Діяльність суб'єктів господарювання — юридичних осіб (до числа яких належить і фермерське господарство) може бути припинена двома шляхами: реорганізації чи ліквідації. Реорганізація та ліквідація — це два способи припинення юридичних осіб, що принципово різняться між собою. При реорганізації завжди присутній правонаступник, до якого переходять права та обов'язки фермерського господарства, що реорганізується; і навпаки, у разі ліквідації такого правонаступництва не відбувається.)

Сутність реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, в тому числі і фермерських господарств, полягає у наступному.

Питанням припинення діяльності суб'єктів господарювання — юридичних осіб присвячена ст. 59 ГК України. Названа стаття називає такі види реорганізації суб'єктів господарювання: злиття, приєднання, поділ та перетворення.

Реорганізація (за виключенням окремих випадків, встановлених законодавством України) відбувається за рішенням суб'єкта господарювання.¹ В окремих випадках, коли мова йде про такі форми реорганізації як приєднання та виділення, необхідним є рішення щодо такої реорганізації не лише того суб'єкта, що приєднується або виділяється, а й іншого — до якого приєднуються або зі складу якого виділяються.

У разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до нового суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. Тобто, суб'єкти господарювання (юридичні особи) припиняють своє існування із одночасним виникненням нової юридичної особи, яка і є правонаступником усіх їх прав та обов'язків.

У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання, до останнього

¹ Відносно реорганізації фермерського господарства таке рішення може прийняти голова або засновник (засновники) фермерського господарства.

переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання. У даному випадку правонаступником виступає та юридична особа, до якої приєднався інший суб'єкт господарювання, що припиняє своє існування.

У разі поділу суб'єкта господарювання усі його майнові права і обов'язки переходять за розподільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу. У разі виділення одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за розподільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта. Отже, у разі поділу виникає певна кількість нових суб'єктів господарювання, які у визначених частках є правонаступниками суб'єкта господарювання, що припиняє своє існування. І навпаки, у разі виділення суб'єкт господарювання продовжує своє існування, а права та обов'язки переходять до новостворених суб'єктів. Документом, який дозволяє встановити, в якому обсязі відбулося правонаступництво, є розподільний акт (баланс), у якому необхідно якомога повніше відображати перелік активів та зобов'язань (прав та обов'язків), що переходять від одного до іншого суб'єкта.

У разі перетворення одного суб'єкта господарювання в інший до новоутвореного суб'єкта господарювання переходять усі майнові права і обов'язки попереднього суб'єкта господарювання. У даному випадку суб'єкт господарювання припиняє своє існування, а правонаступником є новий суб'єкт, що виник внаслідок такого перетворення.

Слід зауважити, що усе зазначене вище (щодо реорганізації) стосується лише суб'єктів господарювання — юридичних осіб, до числа яких належить і фермерське господарство. Необхідно звернути увагу на те, що у коментованій статті Закону (оскільки мова йде про припинення діяльності фермерського господарства) йдеться про можливість реорганізації фермерського господарства шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення. Щодо перетворення фермерського господарства, — то воно може бути перетвореним у підприємства інших організаційно-правових форм, встановлених законодавством України (за виключенням державного та комунального підприємств). У разі злиття, приєднання та перетворення фермерського господарства відбувається універсальне правонаступництво, тобто пере-

хід усіх прав та обов'язків реорганізованого фермерського господарства до іншої юридичної особи.

На відміну від цього ліквідація суб'єкта господарювання означає припинення усіх його прав та обов'язків без настання правонаступництва.

Незважаючи на те, що стаття 35 Закону має назву «Підстави для припинення діяльності фермерського господарства», насправді у ній наведено не лише підстави припинення діяльності фермерського господарства (реорганізація та ліквідація), а й підстави для ліквідації фермерського господарства. Йдеться, зокрема, про визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом) та про випадки, коли не залишилося жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства.

Стаття 36. Порядок припинення діяльності фермерського господарства

1. Рішення про припинення діяльності фермерського господарства приймається:

а) власником у разі реорганізації або ліквідації фермерського господарства — відповідно до закону та Статуту фермерського господарства;

б) у разі, якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства у порядку, встановленому законом;

в) у разі банкрутства фермерського господарства — відповідно до закону.

Спори про припинення діяльності фермерського господарства вирішуються судом.

2. Кошти, одержані від продажу майна фермерського господарства, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у порядку, встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, розподіляється між членами фермерського господарства відповідно до його Статуту.

Спори щодо розподілу майна фермерського господарства, яке припинило свою діяльність, вирішуються судом.

3. У разі припинення діяльності фермерського господарства до закінчення терміну надання господарству податко-

вих пільг господарство сплачує до бюджету за весь період його діяльності суму податку, обчислену в розмірі, встановленому для фермерського господарства, крім випадків, передбачених частиною четвертою статті 34 цього Закону, та викупу земельної ділянки для суспільних потреб чи примусового відчуження її з мотивів суспільної необхідності.

Б. У підпункті «а» пункту 1 коментованої статті Закону говориться, що «рішення про припинення діяльності фермерського господарства приймається власником у разі реорганізації або ліквідації фермерського господарства — відповідно до закону та Статуту фермерського господарства». Але, як вже зазначалося у коментарі до ст. 35 Закону, реорганізація та ліквідація фермерського господарства може здійснюватися і за рішенням відповідних державних органів (суду), а не лише власника. Як бачимо, у коментованій частині ст. 36 Закону мова йде лише про добровільне припинення діяльності фермерського господарства шляхом його реорганізації або ліквідації.

Заслуговує на окрему увагу вирішення питання про те, хто все-таки у даному випадку має прийняти рішення про реорганізацію чи ліквідацію фермерського господарства. Адже Закон не містить поняття «власник фермерського господарства»; крім того власником майна, що перебуває на балансі, є само фермерське господарство як юридична особа. Отже таке рішення (про добровільне припинення діяльності фермерського господарства) має прийняти засновник (засновники) відповідного фермерського господарства, а у разі їх відсутності (наприклад, внаслідок смерті), — члени фермерського господарства.

Пункт «б» частини 1 ст. 36 Закону встановлює, що у разі якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства, рішення про припинення його діяльності приймається у порядку, встановленому законом. На жаль, у даний час порядок прийняття рішення про припинення діяльності фермерського господарства у вказаному випадку законодавством України не встановлений. Лише у випадку, коли спадкоємці померлого (померлих) членів (засновників) фермерського господарства відсутні або їх усунуто від спадщини або у разі неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття, відповідно до ст. 1277 ЦК України, суд

визнає спадщину відумерлою за завою відповідного органу місцевого самоврядування, і вона переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини. Отже, напевно, у цьому випадку власник (територіальна громада в особі відповідних органів місцевого самоврядування) й має прийняти рішення про припинення діяльності фермерського господарства.

У тому разі, коли не залишилося жодного члена фермерського господарства, його діяльність може припинитися на підставі рішення суду про скасування державної реєстрації фермерського господарства внаслідок, наприклад, неподання протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів бухгалтерської звітності згідно із законодавством. Адже, у ст. 59 ГК України серед підстав ліквідації суб'єктів господарювання міститься також і така підстава, як скасування його державної реєстрації.

У пункті «в» частини 1 коментованій статті Закону зазначається, що рішення про припинення діяльності фермерського господарства у разі банкрутства фермерського господарства приймається відповідно до закону. Норми, присвячені визнанню суб'єкта господарювання банкрутом, містяться у главі 23 «Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом» ГК України та спеціальному Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Відповідно до ст. 209 ГК України банкрутством вважається нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури. У статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» міститься визначення банкрутства, відповідно до якого це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури. Отже, визнання фермерського господарства банкрутом відбувається лише у тому разі, якщо інші судові процедури (розпорядження майном боржника, мирова угода або санація боржника) не призвели до відновлення його платоспроможності. У такому разі господарським судом виноситься постанова про визнання боржника (фермерського господарства) банкрутом і відкриття ліквідаційної проце-

дури. По завершенні ліквідаційної процедури господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію фермерського господарства¹.

Крім названих у Законі підстав ліквідації фермерського господарства, ст. 59 ГК України містить, як вже зазначалося, таку підставу, як скасування державної реєстрації фермерського господарства. І хоча в тексті Закону така підстава припинення діяльності фермерського господарства не названа, вона може застосовуватися відповідно до інших норм та приписів чинного законодавства України.

2. Статтею 31 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено наступну черговість задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, одержаних від продажу майна:

1) у першу чергу задовольняються:

а) вимоги, забезпечені заставою;

б) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

в) витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що пов'язані з набуттям ним прав кредитора щодо банку, — у розмірі всієї суми відшкодування за вкладами фізичних осіб;

г) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:

витрати на оплату державного мита;

витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство;

витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;

витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;

витрати арбітражного керуючого (розпорядника майном, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;

витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їх коштів;

¹ Детальніше див. ст.ст. 22, 32 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 42-43. — Ст. 378.

витрати на оплату праці арбітражних керуючих (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) в порядку, передбаченому статтею 27 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Перелічені витрати відшкодовуються ліквідаційною комісією після реалізації нею частини ліквідаційної маси, якщо інше не передбачено Законом;

2) у другу чергу задовольняються вимоги, що виникли із зобов'язань банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також вимоги громадян — довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників);

3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

4) у четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

5) у п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;

6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Слід зазначити, що у вказаній статті Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» також встановлено, що вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна після повного задоволення вимог попередньої черги. У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторі однієї черги. У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідаційна комісія не враховує суму грошових вимог цього кредитора. Вимоги, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, не розглядаються і вважаються погашеними. Ви-

моги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

У коментованій статті Закону також міститься правило, відповідно до якого майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, розподіляється між членами фермерського господарства відповідно до Статуту. Напевно, у Статуті фермерського господарства мають бути встановлені принципи такого розподілу майна, а розмір частки майна, що виділяється члену фермерського господарства, що ліквідується, має визначатися залежно від розміру внеску члена фермерського господарства до складеного капіталу фермерського господарства. Однак, цей припис Закону стосується лише випадку ліквідації фермерського господарства за ініціативою засновника (засновників) фермерського господарства. У разі проведення ліквідації фермерського господарства у випадку визнання його банкрутом та якщо його майна вистачило, щоб задовольнити всі вимоги кредиторів, воно вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою господарську діяльність, — саме таке правило встановлено у ст. 32 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Заради справедливості слід відмітити, що ст. 36 Закону закріплює лише окремі положення щодо ліквідації фермерського господарства. Загальний же порядок ліквідації суб'єктів господарювання передбачено ст. 60 ГК України¹, який зводиться до наступного:

а) ліквідація суб'єкта господарювання здійснюється ліквідаційною комісією, яка утворюється власником (власниками) майна суб'єкта господарювання чи його (їх) представниками (органами), або іншим органом, визначеним законом, якщо інший порядок її утворення не передбачений цим Кодексом. Ліквідацію суб'єкта господарювання може бути також покладено на орган управління суб'єкта, що ліквідується;

б) орган (особа), який прийняв рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання, встановлює порядок та визначає строки проведення ліквідації, а також строк для заяви

¹ Поняття та форми припинення юридичних осіб, питання державної реєстрації їх припинення врегульовано також нормами Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» (// Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 31–32. — Ст. 263).

претензій кредиторами, що не може бути меншим, ніж два місяці з дня оголошення про ліквідацію;

в) ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію суб'єкта господарювання, вміщує в друкованих органах, зазначених у частині десятій статті 58 ГК України¹, повідомлення про його ліквідацію та про порядок і строки заяви кредиторами претензій, а явних (відомих) кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі у встановлені ГК України або спеціальним законом строки;

г) одночасно ліквідаційна комісія вживає необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання, який ліквідується, та виявлення вимог кредиторів, з письмовим повідомленням кожного з них про ліквідацію суб'єкта господарювання;

д) ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію. Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинні бути перевірені у встановленому законодавством порядку;

е) суб'єкт господарювання вважається ліквідованим з дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності. Такий запис вноситься після затвердження ліквідаційного балансу відповідно до вимог ГК України.

3. Частина 3 ст. 36 Закону містить норми щодо сплати фермерським господарством суми податку у встановленому розмірі, у разі припинення діяльності фермерського господарства до закінчення перших трьох років з моменту його створення (п'яти років — у трудонедостатніх населених пунктах). Такі пільги щодо сплати земельного податку та податку на прибуток встановлено відповідно Законом України «Про плату за землю»² та Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств»³. Зрозуміло, що мова має

¹ Таким друкованим органом відповідно до названої статті ГК України є спеціальний додаток до газети «Урядовий кур'єр» (на сьогодні ще не видається) та/або офіційне друковане видання органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням суб'єкта господарювання.

² Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 45. — Ст. 238.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.

йти лише про випадки припинення діяльності фермерського господарства за ініціативою його засновника (засновників). Підтвердженням цієї тези якраз і є зміст частини 3 коментованої статті Закону, якою встановлено виключення щодо неповернення наданих податкових пільг. До них належать випадки припинення діяльності господарства у разі:

а) випадку, передбаченого частиною 4 статті 34 Закону (як це записано у тексті статті);

б) викупу земельної ділянки для суспільних потреб;

в) примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності.

Частина 4 ст. 34 Закону містить такий припис: «Членам фермерського господарства та особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), призначені пенсії виплачуються у повному розмірі без урахування одержуваного заробітку (доходу)». Вочевидь, що мова взагалі не йде про підстави припинення діяльності фермерського господарства. Уявляється, що тут допущено прикру помилку і відсилання у ст. 36 Закону має бути до п. 4 частини 1 ст. 35 Закону — припинення діяльності фермерського господарства у разі, якщо не залишилося жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства. Це якраз є такою підставою для припинення його діяльності, що не залежить від волі членів фермерського господарства.

Процедура та підстави викупу земельних ділянок фермерського господарства для суспільних потреб врегульовані ст. 146 Земельного кодексу України.¹ Право викупу земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб, мають органи державної влади та органи місцевого самоврядування для таких суспільних потреб:

а) під будівлі і споруди органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) під будівлі, споруди та інші виробничі об'єкти державної та комунальної власності;

в) під об'єкти природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

г) оборони та національної безпеки;

г) під будівництво та обслуговування лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3-4. — Ст. 27.

(доріг, газопроводів, водопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, нафто- та газових терміналів, електростанцій тощо);

д) під розміщення дипломатичних та прирівняних до них представництв іноземних держав та міжнародних організацій;

е) під міські парки, майданчики відпочинку та інші об'єкти загального користування, необхідні для обслуговування населення.

Про викуп земельної ділянки фермерське господарство має бути попереджено письмово не пізніше ніж за один рік до майбутнього викупу. Викуп земельної ділянки здійснюється за згодою фермерського господарства, а її вартість встановлюється відповідно до грошової та експертної оцінки земель, яка проводиться за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України. У разі, якщо фермерське господарство не погоджується з викупною вартістю, це питання вирішується в судовому порядку.

Що стосується примусового відчуження земельної ділянки, яка перебуває у власності фермерського господарства, то відповідно до положень ст. 147 Земельного кодексу України воно може бути проведено у разі введення воєнного або надзвичайного стану з мотивів суспільної необхідності у порядку, встановленому законом. Припинення права власності на земельну ділянку у таких випадках здійснюється за умови повного відшкодування її вартості. Фермерське господарство, у якого була примусово відчужена земельна ділянка, після припинення дії обставин, у зв'язку з якими було проведено примусове відчуження, має право вимагати повернення цієї земельної ділянки. У разі неможливості повернення примусово відчуженої земельної ділянки фермерському господарству за його бажанням йому надається інша земельна ділянка.

Слід також зауважити, що частиною 3 статті 36 фактично встановлено ще дві додаткові підстави припинення діяльності фермерського господарства, — викуп земельної ділянки, що перебуває у власності фермерського господарства для суспільних потреб та примусове відчуження такої земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності, які слід було б зазначити у тексті ст. 35 Закону узагальнено у вигляді такої підстави, як «припинення прав фермерського господарства на землю».

Уявляється, що частину 3 ст. 36 Закону слід було б доповнити також і положенням про те, що податкові пільги не сплачуються до бюджету у разі припинення фермерського господарства через визнання його неплатоспроможним (банкрутом). Адже у цьому випадку ліквідація фермерського господарства проводиться примусово на підставі рішення суду.

Розділ XI ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

Стаття 37. Відповідальність за порушення положень цього Закону

За порушення положень цього Закону посадові особи та громадяни несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Як правовий інститут, відповідальність є неодмінним елементом правового регулювання суспільних відносин. Вона направляє, корегує поведінку правозобов'язаних осіб до належного, передбаченого законом, варіанту. Способи і міри спонукання до такої поведінки різноманітні і, за загальним правилом, конкретні. З тих або інших ознак, рис і підстав відповідальність, її види розглядаються як самостійні правові категорії. В законодавстві широко використовуються такі категорії, які застосовуються у випадках порушення Закону України «Про фермерське господарство», як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова, господарсько-правова та інші види відповідальності.

Суб'єктами відповідальності за порушення положень Закону України «Про фермерське господарство» є посадові особи відповідних рад, органів державної влади і управління, громадяни, що займаються фермерством, юридичні особи, інші суб'єкти.

Отже, у випадках порушення норм закону, які регулюють господарську діяльність фермерського господарства, в залежності від виду правопорушення, його наслідків і т. ін., настає той чи інший вид відповідальності. Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання, в тому числі і фермерського, передбачена главою 24 ГК України.

Відповідно до ст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарську відповідальність за порушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених ГК України, іншим законодавством, у тому числі і кримінальним.

Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України) (як таку слід розцінювати і господарську діяльність фермерського господарства, що здійснюється у відповідності із Законом, що коментується), тобто протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмеження її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю (в тому числі і фермерською), поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання, — караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років.

Ті ж самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, — караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Від п'яти до десяти років позбавлення волі, — така відповідальність передбачена за діяння, встановлені ч. 3 ст. 206 КК України.

Стаття 386 ЦК України передбачає захист прав власності, згідно якої держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Власник, права якого порушені (в тому числі і фермерське господарство), має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди.

Главою 51 ЦК України передбачені правові наслідки порушення зобов'язань і відповідальність за їх порушення, без яких здійснення господарських і інших функцій фермерськими господарствами просто неможливе.

Розділом IV Закону України «Про фермерське господарство» регулюються земельні правовідносини за участю фермерських господарств. Тому у випадках порушення

правових приписів будь-якими суб'єктами суспільних відносин (громадянами і юридичними особами) у відповідності з главою 37 ЗК України передбачена відповідальність.

Невичерпний перелік земельних правопорушень, за які наступає цивільна, адміністративна і кримінальна відповідальність, закріплений і ст. 211 ЗК України. Зокрема, передбачена вище вказаною статтею відповідальність за самовільне відхилення від проектів землепорядкування; за ухилення від державної реєстрації земельних ділянок і надання недостовірної інформації відносно них тощо.

За порушення положень Закону України «Про фермерське господарство» встановлені й інші види відповідальності, передбачені цивільним, господарським, адміністративним, кримінальним та іншими галузями законодавства.

Розділ XII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 38. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Визнати такими, що втратили чинність:

1) Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 14, ст. 186, № 48, ст. 653; 1993 р., № 32, ст. 341; 2000 р., № 1, ст. 1, № 51–52, ст. 448; 2002 р., № 16, ст. 114, № 29, ст. 194; 2003 р., № 10–11, ст. 87; із змінами, внесеними Законом України від 15 травня 2003 року № 762-IV;

2) Постанова Верховної Ради України «Про селянське (фермерське) господарство» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 14, ст. 187).

3. Внести зміни до таких законів України:

1) частину першу статті 12 Закону України «Про плату за землю» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 45, ст. 238; 1997 р., № 347, ст. 294; 1999 р., № 15, ст. 83, № 18, ст. 140, № 32, ст. 264, № 38, ст. 352, № 39, ст. 356; 2000 р., № 2, ст. 16, № 3, ст. 20, № 22, ст. 172, № 32, ст. 260, № 43, ст. 363, № 45, ст. 375, № 48, ст. 406; 2001 р., № 7, ст. 36, № 11, ст. 46, № 15, ст. 74, № 20, ст. 96, № 50, ст. 261;

2002 р., № 9, ст. 68, № 30, ст. 205, № 36, ст. 266; 2003 р., № 10–11, ст. 86) доповнити пунктом 25 такого змісту:

«25) новостворені фермерські господарства протягом трьох років, а в трудонедостатніх населених пунктах — п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність»;

2) пункт 7.13 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 27, ст. 181; № 47, ст. 294; 1998 р., № 2, ст. 7, № 10, ст. 35, № 18, ст. 94, № 26, ст. 151) доповнити підпунктом 7.13.8 такого змісту:

«7.13.8. Звільняється від оподаткування прибуток новостворених фермерських господарств, отриманий від їх господарської діяльності, строком на три роки, а у трудонедостатніх населених пунктах — п'ять років».

4. До приведення законів України, інших нормативно-правових актів з питань діяльності фермерських господарств у відповідність із цим Законом вони застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.

5. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

затвердити мінімальні регіональні розміри земельних ділянок фермерських господарств, що не підлягають поділу при спадкуванні;

щорічно при підготовці проекту закону про Державний бюджет України передбачати окремим рядком кошти на підтримку фермерських господарств;

встановити порядок використання коштів Державного бюджету України для надання допомоги новоствореним фермерським господарствам;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити в межах своїх повноважень прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;

забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

1. Доволі важливим є питання щодо порядку та моменту набрання чинності (юридичної сили) коментованим Законом. Набрання чинності Законом означає розповсюдження його дії на певний круг суспільних відносин. За загальним

правилом, норми будь-якого закону та іншого нормативно-правового акту застосовуються для врегулювання відносин, що виникли після набрання ним чинності або ж до тих відносин, які хоча й виникли до набрання ним чинності, але продовжують існувати після моменту набрання чинності відповідним актом.

Порядок набрання чинності законами України передбачено ст. 94 Конституції України¹, відповідно до положень якої Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Дещо детальніше регламентовано цей порядок нормами Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10.06.1997 р. № 503/97². Так, у пункті 4 зазначеного Указу Президента України встановлено, що нормативно-правові акти Верховної Ради України і Президента України набирають чинності через десять днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня їх опублікування в офіційному друкованому виданні. Офіційними друкованими виданнями є: «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України» та газета «Урядовий кур'єр». Отже, для того, щоб встановити конкретну дату набрання чинності Законом України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р., необхідно визначитися із датою його опублікування в офіційному друкованому виданні. Першим серед названих офіційних друкованих видань коментований Закон було опубліковано у газеті «Урядовий кур'єр» № 159 від 28 серпня 2003 р. Таким чином, оскільки у самому тексті Закону встановлено, що він набуває чинності з дня його опублікування, то він вважається чинним з 29 серпня 2003 р.³ Визначена дата набрання чинності Законом має вирішальне значення для цілої низки питань, про які буде зазначено нижче.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

² Офіційний вісник України. — 1997. — № 24. — С. 11.

³ Якщо строки визначені днями, то їх обчислюють з дня, наступного після того дня, з якого починається строк. Якщо кінець строку припадає на день неробочий, то останнім днем вважається перший після нього робочий день. (Детальніше див. ст. 87 Цивільного процесуального кодексу України).

2. У частині 2 коментованої статті Закону йдеться про визнання такими, що втратили чинність, двох нормативно-правових актів України: Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» та Постанови Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України «Про селянське фермерське господарство» від 20.12.1991 р. № 2010-XII (хоча в тексті Закону постанова чомусь названа по-іншому). Втрата чинності цими актами означає припинення їх дії з 29 серпня 2003 р. щодо певного кола суспільних відносин.

Слід зазначити, що Законом України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р.¹ (в редакції від 22.06.1993 р.) відносини щодо створення та діяльності селянських (фермерських) господарств було врегульовано протягом більше ніж десяти років. Взагалі, це був один із перших законодавчих актів України, який регламентував статус нового на той час виду суб'єктів господарювання на землі — фермерського господарства; у ньому було вперше визначено поняття фермерського господарства, врегульовано відносини щодо його створення та державної реєстрації, надання земельних ділянок для створення фермерського господарства. Поряд з цим деякі норми закону було сконструйовано не зовсім вдало (наприклад, щодо назви цього виду господарювання, врегулювання майнових відносин у селянських (фермерських) господарствах тощо), що й викликало необхідність прийняття нового Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р.

3. Непересічне значення для правозастосовчої практики мають положення частини 3 коментованої статті. У ній йдеться про внесення змін до ст. 12 Закону України «Про плату за землю» та до ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Стаття 12 Закону України «Про плату за землю» встановлює пільги щодо сплати земельного податку та перелік категорій платників, які звільняються від сплати земельного податку. Із прийняттям коментованого Закону до платників, що звільняються від сплати земельного податку (такий податок сплачують власники земельних ділянок), віднесено

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 14. — Ст. 186.

новостворені фермерські господарства протягом трьох років, а в трудонедостатніх населених пунктах — п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність (п. 25 ст. 12 Закону України «Про плату за землю»¹).

Аналогічна норма щодо надання податкової пільги міститься на сьогодні і в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств». Коментованою статтею Закону пункт 7.13 (містить особливості оподаткування окремих платників податку) статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»² було доповнено підпунктом 7.13.8 такого змісту: «7.13.8. Звільняється від оподаткування прибуток новостворених фермерських господарств, отриманий від їх господарської діяльності, строком на три роки, а у трудонедостатніх населених пунктах — п'ять років».

Обидві норми, що встановлюють пільгове оподаткування фермерських господарств, набрали чинності одночасно із набранням чинності самим Законом, і, нарешті, мають покласти край суперечкам, що мали місце у минулому через те, що такі пільги надавалися фермерським господарствам Законами України «Про селянське (фермерське) господарство» та «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» і не містилися у нормах спеціальних законодавчих актів України з питань оподаткування.

Однак слід зауважити, що у 2004 році фермерські господарства все ж таки не звільнено від сплати земельного податку, оскільки у ст. 75 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 р., серед переліку платників, що мають пільги по його сплаті у 2004 році, фермерські господарства не зазначені.³

4. Частиною 4 коментованої статті Закону встановлено правило щодо застосування положень законів України, інших нормативно-правових актів до їх приведення у відпо-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 45. — Ст. 238.

² Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.

³ Див.: Про Державний бюджет України на 2004 рік: Закон України від 27.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 17-18. — Ст. 250.

відність із Законом. У тому разі, якщо закони України або нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, відомств, місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування містять у собі норми, що протирічать коментованому Закону, то вказані норми не застосовуються, а підлягають застосуванню саме норми Закону. Звичайно, це правило не стосується нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу порівняно із Законом, — Конституції України та кодексів України, — і у разі колізії підлягають до застосування норми саме останніх.

5. З метою усунення можливих невідповідностей положень коментованого Закону та норм інших чинних нормативно-правових актів, реалізації окремих положень Закону, у частині п'ятій статті 38 коментованого Закону йдеться про відповідні доручення Кабінету Міністрів України, що він їх мав виконати протягом трьох місяців з дня набрання чинності Законом (тобто до 29.11.2003 р.).

На виконання вказаного доручення, Кабінетом Міністрів України, у свою чергу, було направлено відповідне доручення від 18.07.2003 р. № 42771 Міністерству аграрної політики України та Українській академії аграрних наук, якими на його виконання було прийнято спільний наказ «Про організаційні заходи на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 18 липня 2003 року № 42771 до Закону України «Про фермерське господарство» від 29.08.2003 р. № 302/84. Зазначеним наказом створено робочу групу з підготовки пропозицій щодо внесення змін до законодавчих та нормативно-правових актів, що впливають із Закону України «Про фермерське господарство»; затверджено заходи на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 18 липня 2003 року № 42771 до Закону України «Про фермерське господарство» та доручено Міністерству агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, головним управлінням сільського господарства і продовольства обласних державних адміністрацій, управлінню сільського господарства і продовольства Севастопольської міської державної адміністрації за участю сільськогосподарських дорадчих служб організувати проведення роз'яснювальної роботи серед сільського населення через засоби масової інформації, проведення семінарів, «круглих столів» щодо реалізації норм цього Закону, всебічно підтримувати

ініціативу щодо створення та розширення фермерських господарств.

Слід констатувати, що не дивлячись на встановлені у зазначеному вище спільному наказі терміни підготовки відповідних проектів постанов Кабінету Міністрів України (19.09.2003 р.), на сьогодні прийнято лише деякі нормативно-правові акти Уряду України, спрямовані на виконання положень коментованого Закону.¹

¹ Див., наприклад, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних розмірів земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується» від 10.12.2003 р. № 1908 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 51. — Ст. 2682.

ДОДАТКИ

СТАТУТ фермерського господарства

« _____ »

I. Загальні положення

1.1 Фермерське господарство « _____ »
(надалі — «Господарство») створене і діє у відповідності до Закону України «Про фермерське господарство», Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України.

1.2. Засновником Господарства є _____,
який є також Головою Господарства.

1.3. Члени Господарства:

1.3.1. _____

1.3.2. _____

1.4. Члени Господарства не можуть працювати у ньому за трудовим договором (контрактом).

1.5. Члени сім'ї та родичі засновника Господарства самостійно приймають рішення про участь в діяльності Господарства шляхом подання заяви до органу, який здійснює державну реєстрацію фермерських господарств.

1.6. Місцезнаходження: Україна, _____
_____ область, _____
район, с. _____.

II. Мета і предмет діяльності

2.1. Головною метою діяльності Господарства є отримання прибутку шляхом виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, реалізації та здійснення інших видів діяльності.

2.2. Предметом діяльності Господарства є:

2.2.1. Сільськогосподарське виробництво та реалізація товарної продукції і сировини.

2.2.2. Переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної.

2.2.3. Оптова і роздрібна торгівля товарами власного виробництва і придбаними, комерційна (фірмова) та комісійна торгівля через власні і орендовані бази (склади), магазини, кафе, бари, ресторани.

2.2.4. Сільський та зелений туризм.

2.2.5. Придбання і будівництво споруд, будинків та будівель, в тому числі сільськогосподарського призначення.

2.2.6. Створення підсобних промислів.

2.2.7. Виробництво і реалізація товарів широкого вжитку.

2.2.8. Експлуатація готелів, автостоянок, автозаправних станцій в сільській місцевості.

2.2.9. Надання послуг і консультацій фізичним і юридичним особам в обробітку землі, вирощуванні сільськогосподарських культур, ремонті і технічному обслуговуванні автомобілів, сільськогосподарської техніки.

2.2.10. Виготовлення малогабаритної сільськогосподарської техніки, інструменту, дрібного інвентарю, предметів побуту.

2.2.11. Надання комунально-побутових послуг населенню, перевезення вантажів, пасажирів в Україні і за її межами.

2.2.12. Вирощування, переробка та реалізація лікарських рослин, виготовлення та реалізація лікарських препаратів.

2.2.13. Виведення та селекція нових видів рослин, в тому числі лікарських.

2.2.14. Виведення та селекція нових і цінних порід тварин та комах сільськогосподарського призначення.

2.2.15. Технічна та наукова розробка нових технологій сільськогосподарських робіт.

2.2.16. Надання консультацій і організація навчання з агротехніки, зооветеринарних і економічних питань, в тому числі платних курсів менеджменту.

2.2.17. Придбання та реалізація автомобільного та мототранспорту, в тому числі сільськогосподарського призначення.

2.2.18. Проведення робіт по впорядкуванню земель.

2.2.19. Надання ветеринарних послуг.

2.2.20. Виготовлення пива, а також виготовлення та реалізація алкогольних напоїв, спирту етилового, коньячного і плодового.

2.2.21. Інші види діяльності, які не заборонені чинним законодавством України.

III. Юридичний статус Господарства

3.1. Господарство є юридичною особою, має поточний рахунок в національній та іноземних валютах та інші ра-

хунки в установах банку, круглу печатку та штамп зі своїм найменуванням.

3.2. Господарство набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

3.3. Для забезпечення мети своєї діяльності Господарство має право від свого імені укладати правочини, набувати майнові та особисті немайнові права і нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем в суді.

3.4. Відносини Господарства з юридичними особами всіх форм власності та фізичними особами ґрунтуються на основі договорів, крім випадків, передбачених чинним законодавством України. Розрахункові операції проводяться як у безготівковій формі, так і готівкою.

3.5. Господарство у встановленому порядку бере участь у зовнішньоекономічній діяльності та здійснює експортно-імпортні операції.

3.6. Втручання в господарську або іншу діяльність Господарства державних чи інших органів, а також посадових осіб не допускається, крім випадків, передбачених чинним законодавством України.

3.7. Господарство не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів, а члени Господарства не відповідають за зобов'язаннями Господарства. Звернення стягнення на земельні ділянки, надані у власність для ведення фермерського господарства, допускається у випадках, коли у фермерського господарства відсутнє інше майно, на яке може бути звернено стягнення.

3.8. Майно, активи Господарства, частки в майні створених ним сільськогосподарських кооперативів та господарських товариств, а також майно, що передане йому у користування і знаходиться на території України, не підлягає націоналізації, конфіскації чи іншому вилученню, за винятком випадків, передбачених Конституцією України та прийнятим на її основі законодавством України.

3.9. Господарство разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками має право створювати обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, спілки, інші об'єднання, а також бути засновниками (учасниками) господарських товариств. Створені за участю фермерських господарств обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи не є прибутковими.

IV. Майно Господарства

4.1. У власності Господарства можуть бути жилі будинки, квартири, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, птиця, бджолосім'ї, посіви та посадки сільськогосподарських культур і насадження, засоби виробництва, вироблена продукція та доходи від її реалізації, об'єкти інтелектуальної власності, транспортні засоби, переробні цехи та лінії, кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно, набуття якого у власність не заборонене законом.

4.2. Майно Господарства, включаючи будівлі, споруди, облаштування, матеріальні цінності, цінні папери, продукція, вироблена Господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, земельні ділянки та інше майно, набуте Господарством у власність на підставах, що не заборонені законом, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, є складеним капіталом Господарства.

4.3. Частка членів Господарства у його складеному капіталі складає:

- 1) Голови Господарства — складеного капіталу;
- 2) _____ % складеного капіталу;
- 3) _____ % складеного капіталу.

Член Господарства має право на отримання належної йому частки складеного капіталу господарства при ліквідації Господарства або у разі припинення членства у Господарстві.

4.4. Джерелами формування коштів і майна Господарства є:

- а) гроші, матеріальні внески і майнові паї членів Господарства, отримані при виході із сільськогосподарських підприємств у встановленому законодавством порядку;
- б) прибуток, отриманий від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності Господарства;
- в) прибуток від цінних паперів;
- г) кредити банків та інших кредиторів;
- г) добродійні внески і пожертвування українських та іноземних юридичних і фізичних осіб;
- д) придбане майно в інших юридичних та фізичних осіб;

е) інші джерела, не заборонені чинним законодавством.

4.5. Володіння, користування і розпорядження майном Господарства здійснюються Головою Господарства відповідно до цього Статуту.

4.6. Складений капітал, не розподілений прибуток, а також майнові та інші зобов'язання Господарства входять до його цілісного майнового комплексу. За рішенням членів Господарства Господарство, як цілісний майновий комплекс, може бути відчужене на підставі цивільно-правових угод громадянам України, які мають право на створення фермерського господарства, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

4.7. Господарство має право продавати і передавати підприємствам, установам, організаціям і громадянам, обмінювати, передавати в оренду належне йому майно. Господарство має право придбавати, брати в оренду майно у юридичних та фізичних осіб.

4.8. Господарство може створювати резервний (у розмірі не менше 5% від суми чистого прибутку), страховий та інші фонди.

4.9. Страхування майна Господарства здійснюється відповідно до чинного законодавства України.

4.10. Майнові відносини Господарства з іншими суб'єктами господарювання регулюються цивільним законодавством, а також договорами та іншими правочинами.

4.11. Майнові спори між членами Господарства вирішуються шляхом переговорів, а в разі недосягнення між ними згоди — у судовому порядку.

V. Земля Господарства

5.1. Землі Господарства складаються із:

а) земельної ділянки площею _____ га, що належить на праві власності Господарству як юридичній особі;

б) земельної ділянки площею _____ га, що належить на праві власності члену Господарства _____;

в) земельної ділянки площею _____ га, що належить на праві власності члену Господарства _____;

г) земельної ділянки площею _____ га, що належить на праві власності члену Господарства _____.

5.2. Права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів Господарства, здійснює Господарство.

5.3. Господарство має право:

а) продавати або іншим способом відчужувати належну йому на праві власності земельну ділянку, передавати її в оренду чи заставу;

б) самостійно господарювати на землі;

в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) на відшкодування збитків;

г) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди;

д) реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт;

е) використовувати для своїх потреб загальнопоширені корисні копалини, лісові угіддя, водні об'єкти та прісні підземні води, які є на земельній ділянці, а також інші корисні властивості землі відповідно до законодавства України.

5.4. Член Господарства має право продавати або іншим способом відчужувати належну йому на праві власності земельну ділянку, право володіння та користування якою здійснює Господарство, передавати її в оренду, заставу лише за письмовою згодою Голови Господарства, передавати земельну ділянку у спадщину.

5.5. При використанні земельних ділянок, які належать Господарству та його членам на праві власності чи оренди, Господарство зобов'язане:

а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;

б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) сплачувати податки та збори;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;

е) дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції;

е) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;

ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

VI. Господарська і фінансова діяльність Господарства

6.1. Господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організовує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, за власним розсудом підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, в тому числі зовнішньоекономічній.

6.2. Господарство може придбавати необхідні йому матеріально-технічні ресурси.

6.3. Господарство може укласти договори оренди, лізингу та інші договори, які не заборонені чинним законодавством України.

6.4. Ремонт і технічне обслуговування належної Господарству техніки та устаткування, агрохімічне, зоотехнічне і ветеринарне обслуговування може здійснюватись спеціалістами Господарства, а також на основі угод з іншими юридичними і фізичними особами.

6.5. Господарство самостійно розпоряджається виробленою ним продукцією, товарами.

6.6. Господарство є платником податків та інших обов'язкових платежів згідно з чинним законодавством України.

6.7. Для створення стабільних умов діяльності Господарство має право використовувати кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, а також інших державних та недержавних організацій.

6.8. Господарство має право здійснювати всі види зовнішньоекономічної діяльності з дотриманням законодавства України, міжнародних та міждержавних угод, інших документів, які регулюють цю сферу діяльності.

VII. Праця та соціальні гарантії

7.1. Трудова діяльність членів Господарства регулюється цим Статутом і визначається членами Господарства.

7.2. Господарство має право залучати до роботи інших громадян за трудовим договором (контрактом, угодою). Трудові відносини між цими громадянами та Господарством здійснюються відповідно до трудового законодавства України.

7.3. Оплата праці та інші умови праці членів Господарства здійснюються відповідно до чинного законодавства та визначених ними умов.

7.4. Оплата праці та інші умови праці найманих працівників здійснюється відповідно до чинного законодавства та умов трудового договору (контракту).

7.5. Голова і інші члени Господарства не можуть постійно працювати в інших підприємствах, установах, організаціях.

7.6. Господарство несе відповідальність за безпеку праці згідно з чинним законодавством України.

7.7. Господарство згідно з чинним законодавством України несе матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну його членам і особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом, угодою), каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними своїх трудових обов'язків.

7.8. Члени Господарства і особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і пенсійному забезпеченню в порядку, встановленому законом.

7.9. Господарство у встановленому законом порядку реєструється як платник внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в органах Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

7.10. Час роботи у Господарстві членів Господарства та осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), зараховується до загального і безперервного стажу роботи на підставі записів у трудовій книжці і документів, що підтверджують сплату внесків на соціальне страхування.

7.11. Членам фермерського господарства та особам, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), призначені пенсії виплачуються у повному розмірі без урахування одержуваного заробітку (доходу).

7.12. Фермерське господарство відповідно до чинного законодавства несе матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну його членам і особам, які працюють у ньому за

трудохим договорох (контрактох), каліцтвох або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними своїх трудових обов'язків.

7.13. Трудові спори вирішуються в порядку, встановленому чинним законодавством України.

VIII. Управління Господарством

8.1. Управління Господарством здійснює його Голова одноособово.

8.2. Голова організує роботу Господарства, розпоряджається майном і коштами, підписує відповідні фінансові документи, приймає і звільняє з роботи працівників, встановлює правила трудової і виробничої дисципліни, накладає стягнення.

8.3 Голова Господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону.

8.4. Голова Господарства укладає від імені господарства угоди та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України.

8.5. Голова Господарства може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів Господарства або особі, яка працює в Господарстві за трудовим договором (контрактом).

IX. Облік і звітність

9.1. Господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи відповідно з чинним законодавством.

9.2. Для розрахунків з бюджетом Господарство як господарюючий суб'єкт подає у відповідні державні органи документи за формою, порядком та у терміни, що визначені законодавчими актами та іншими нормативними документами з питань оподаткування.

X. Порядок внесення змін до Статуту Господарства

10.1. Зміни і доповнення до Статуту Господарства приймаються членами Господарства.

10.2. Зміни і доповнення до Статуту підлягають державній реєстрації відповідно до чинного законодавства України.

ХІ. Підстави та Порядок припинення діяльності Господарства

11.1. Діяльність Господарства припиняється у разі:

- 1) реорганізації Господарства;**
- 2) ліквідації Господарства;**
- 3) визнання Господарства неплатоспроможним (банкрутом);**

4) якщо не залишається жодного члена Господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність Господарства.

11.2. Рішення про припинення діяльності Господарства приймається:

а) членами Господарства у разі реорганізації або ліквідації Господарства — відповідно до закону та Статуту Господарства;

б) у разі якщо не залишається жодного члена Господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність Господарства у порядку, встановленому законом;

в) у разі банкрутства Господарства — відповідно до закону.

11.3. Спори про припинення діяльності фермерського господарства вирішуються судом.

11.4. Кошти, одержані від продажу майна Господарства, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у порядку, встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

11.5. Майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, розподіляється між членами Господарства відповідно до Статуту.

11.6. Спори щодо розподілу майна Господарства, яке припинило свою діяльність, вирішуються судом.

11.7. У разі припинення діяльності Господарства до закінчення терміну надання Господарству податкових пільг (крім випадків викупу земельної ділянки для суспільних потреб чи примусового відчуження її з мотивів суспільної необхідності), Господарство сплачує до бюджету за весь період його діяльності суму податку, обчислену в розмірі, встановленому для Господарства.

УСТАНОВЧИЙ ДОГОВІР
про створення фермерського господарства

« _____ »

с. _____,
_____ району,
_____ обл. « ____ » _____ 200_ р.

Громадяни України, що нижче підписалися, а саме:

1. _____,
паспорт серії _____ № _____ виданий _____,
_____, проживає _____

2. _____,
паспорт серії _____ № _____ виданий _____,
_____, проживає _____

3. _____,
паспорт серії _____ № _____ виданий _____,
_____, проживає _____

і т.д.

(далі — Члени Господарства), керуючись Законом України
«Про фермерське господарство», домовились про наступне:

1. Створити на засадах цієї угоди шляхом об'єднання
майна, в тому числі землі, фермерське господарство « _____
_____ » (далі — Господарство).

2. Головою Господарства є _____

3. Юридичною адресою та місцезнаходженням Господар-
ства є: _____

4. Діяльність Господарства здійснюватиметься на зе-
мельній ділянці (земельних ділянках) площею _____
гектарів, яка (які) належить (належать) на праві власності
(праві оренди) громадянину (громадянам) _____

(зазначити П.І.Б. громадянина, розмір належної йому земельної
ділянки, документ, що підтверджує його право на землю)

5. Для забезпечення діяльності Господарства Члени Господарства передають до складеного капіталу Господарства таке майно:

1) громадянин _____

(зазначити вид майна та його вартість, погоджену з іншими членами Господарства, та частку вартості цього майна у складеному капіталі у %)

2) громадянин _____;

(зазначити вид майна та його вартість, погоджену з іншими членами Господарства, та частку вартості цього майна у складеному капіталі у %)

3) громадянин _____;

(зазначити вид майна та його вартість, погоджену з іншими членами Господарства, та частку вартості цього майна у складеному капіталі у %)

6. Права та обов'язки членів Господарства:

6.1. Члени Господарства мають право на:

— брати трудову участь в діяльності Господарства в порядку, передбаченому Статутом Господарства та відповідно до розпоряджень його Голови;

— частину прибутку Господарства відповідно до трудової участі у діяльності Господарства;

— вихід з членів Господарства у порядку, визначеному Статутом;

— інформацію про фінансово-економічний стан Господарства, ознайомлення з річними балансами та звітами Господарства;

— на отримання при виході з Господарства частини його майна пропорційно до розміру внеску члена Господарства до складеного капіталу Господарства та трудового внеску у діяльність Господарства.

6.2. Члени Господарства зобов'язані:

— дотримуватися цього Договору та Статуту Господарства;

— приймати трудову участь у діяльності Господарства та виконувати покладені на нього функції відповідно до

Статуту та розпоряджень Голови Господарства;

— не розголошувати комерційну таємницю, а також інші відомості про діяльність Господарства, які носять конфіденційний характер.

7. Договір набуває чинності з моменту його підписання та нотаріального посвідчення. Зміни та доповнення до даного Установчого договору вносяться шляхом підписання додаткових угод у відповідності до чинного законодавства і становлять його невід'ємну частину.

Підписи громадян:

1. _____
2. _____
3. _____

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (Витяг)

Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України,

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,

приймає цю Конституцію — Основний Закон України.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарюван-

ня, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Розділ II ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільст-

вом, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного

вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

(положенню частини першої статті 39 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001)

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених

законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності.

(положенню частини третьої статті 49 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 29.05.2002 р. № 10-рп/2002)

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечно для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

(положенню частини першої статті 58 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 09.02.99 р. № 1-рп/99)

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

(положенню статті 58 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13.05.97 р. № 1-зп)

(положенню статті 58, з урахуванням вимог пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 19.04.2000 р. № 6-рп/2000)

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близь-

ких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

б) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;

5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;

7) правовий режим власності;

8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

(положенню пункту 22 частини першої статті 92 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001)

Виключно законами України встановлюються:

1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи.

Розділ VIII ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

(положенню частини другої статті 124 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 07.05.2002 р. № 8-рп/2002)

(положенню частини другої статті 124 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 09.07.2002 р. № 15-рп/2002)

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

(положенню частини третьої статті 124 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 07.05.2002 р. № 8-рп/2002)

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 129. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Розділ XI МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

(положенням частини першої статті 140 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 18.06.2002 р. № 12-рп/2002)

(положенню частини першої статті 140 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 25.12.2003 р. № 21-рп/2003)

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

(положенню частини другої статті 140 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 25.12.2003 р. № 21-рп/2003)

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

(положенню частини третьої статті 140 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 25.12.2003 р. № 21-рп/2003)

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

(положенню частини п'ятої статті 140, в системному зв'язку з статтями 142, 143, дано офіційне тлумачення згідно з рішенням Конституційного Суду України від 13.07.2001 р. N 11-рп/2001)

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

(положенню частини другої статті 141 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 25.12.2003 р. № 21-рп/2003)

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

(положенню частини першої статті 142 дано офіційне тлумачення згідно з рішенням Конституційного Суду України від 13.07.2001 р. № 11-пр/2001)

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з

місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

Стаття 147. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів Верховної Ради України;

актів Президента України;

(положенням абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України у системному зв'язку зі статтями 147, 152 Конституції України дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 27.03.2002 р. № 7-рп/2002)

актів Кабінету Міністрів України;

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Стаття 152. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

*Конституція України прийнята
на п'ятій сесії Верховної Ради України
28 червня 1996 року*

ЗЕМЕЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (Витяг)

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 20 грудня 2001 року № 2905-III, ОВУ, 2002 р., № 2, ст. 50, від 3 квітня 2003 року № 675-IV, ОВУ, 2003 р., № 17, ст. 751, від 15 травня 2003 року № 762-IV, ОВУ, 2003 р., № 23, ст. 1021, від 5 червня 2003 року № 898-IV, ОВУ, 2003 р., № 28, ст. 1362, від 10 липня 2003 року № 1103-IV, ОВУ, 2003 р., № 31, ст. 1600, від 11 липня 2003 року № 1119-IV, ОВУ, 2003 р., № 32, ст. 1687, від 11 вересня 2003 року № 1158-IV, ОВУ, 2003 р., № 41, ст. 2156, від 18 березня 2004 року № 1626-IV, ОВУ, 2004 р., № 15, ст. 1027, від 12 травня 2004 року № 1709-IV

Розділ I ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Глава 1. Основні положення

Стаття 1. Земля — основне національне багатство

1. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

2. Право власності на землю гарантується.

3. Використання власності на землю не може завдавати шкоди правам і свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 2. Земельні відносини

1. Земельні відносини — це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею.

2. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади.

3. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї).

Стаття 3. Регулювання земельних відносин

1. Земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

2. Земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються цим Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать цьому Кодексу.

Стаття 4. Земельне законодавство та його завдання

1. Земельне законодавство включає цей Кодекс, інші нормативно-правові акти у галузі земельних відносин.

2. Завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

Стаття 5. Принципи земельного законодавства

Земельне законодавство базується на таких принципах:

а) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;

б) забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави;

в) невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом;

г) забезпечення раціонального використання та охорони земель;

г) забезпечення гарантій прав на землю;

д) пріоритету вимог екологічної безпеки.

Розділ II ЗЕМЛІ УКРАЇНИ

Глава 4. Склад та цільове призначення земель України

Стаття 18. Склад земель

1. До земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними

об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

2. Категорії земель України мають особливий правовий режим.

3. Україна за межами її території може мати на праві державної власності земельні ділянки, правовий режим яких визначається законодавством відповідної країни.

Стаття 19. Категорії земель

1. Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- ґ) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісового фонду;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

2. Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

Стаття 20. Встановлення та зміна цільового призначення земель

1. Віднесення земель до тієї чи іншої категорії здійснюється на підставі рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

2. Зміна цільового призначення земель провадиться органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земель у власність або надання у користування, вилучення (викуп) земель і затверджують проекти землеустрою або приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного та історико-культурного призначення.

3. Зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 21. Наслідки порушення порядку встановлення та зміни цільового призначення земель

Порушення порядку встановлення та зміни цільового призначення земель є підставою для:

- а) визнання недійсними рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування про надання (передачу) земельних ділянок громадянам та юридичним особам;
- б) визнання недійсними угод щодо земельних ділянок;
- в) відмови в державній реєстрації земельних ділянок або визнання реєстрації недійсною;
- г) притягнення до відповідальності відповідно до закону громадян та юридичних осіб, винних у порушенні порядку встановлення та зміни цільового призначення земель.

Глава 5. Землі сільськогосподарського призначення

Стаття 22. Визначення земель сільськогосподарського призначення та порядок їх використання

1. Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

2. До земель сільськогосподарського призначення належать:

а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);

б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо).

3. Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування:

а) громадянам — для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

б) сільськогосподарським підприємствам — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

в) сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам та загальноосвітнім школам — для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

г) несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян — для ведення підсобного сільського господарства.

4. Землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Стаття 23. Пріоритетність земель сільськогосподарського призначення

1. Землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватись насамперед для сільськогосподарського використання.

2. Визначення земель, придатних для потреб сільського господарства, провадиться на підставі даних державного земельного кадастру.

3. Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізниць і автомобільних шляхів, ліній електропередачі та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості.

4. Лінії електропередачі і зв'язку та інші комунікації проводяться головним чином вздовж шляхів, трас тощо.

Стаття 24. Земельні ділянки державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій

1. Державним і комунальним сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям надаються земельні ділянки із земель державної і комунальної власності у постійне користування для науково-дослідних, навчальних цілей та ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

2. Державні і комунальні сільськогосподарські підприємства, установи і організації можуть орендувати земельні

ділянки, що перебувають у власності громадян та юридичних осіб.

3. У разі ліквідації державного чи комунального підприємства, установи, організації землі, які перебувають у їх постійному користуванні, за рішенням відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування переводяться до земель запасу або надаються іншим громадянам та юридичним особам для використання за їх цільовим призначенням, а договори оренди земельних ділянок припиняються.

Стаття 25. Приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій

1. При приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій земельні ділянки передаються працівникам цих підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерам з їх числа з визначенням кожному з них земельної частки (паю).

2. Рішення про приватизацію земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій приймають органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень за клопотанням працівників цих підприємств, установ та організацій.

3. Землі у приватну власність працівникам державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерам з їх числа передаються безоплатно.

4. Площа земель, що передаються у приватну власність, становить різницю між загальною площею земель, що перебували у постійному користуванні сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, і площею земель, які залишаються у державній чи комунальній власності (лісовий фонд, водний фонд, резервний фонд).

5. Кожен працівник цього підприємства, установи та організації, а також пенсіонери з їх числа мають гарантоване право одержати свою земельну частку (пай), виділену в натурі (на місцевості).

6. При обчисленні розміру земельної частки (паю) враховуються сільськогосподарські угіддя, які перебували у постійному користуванні державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, за

винятком земель, що залишаються у державній та комунальній власності. Загальний розмір обчисленої для приватизації площі сільськогосподарських угідь поділяється на кількість працівників цих підприємств та пенсіонерів з їх числа.

7. Вартість і розміри в умовних кадастрових гектарах земельних часток (паїв) працівників відповідних підприємств, установ і організацій та пенсіонерів з їх числа є рівними.

8. Внутрігосподарські шляхи, господарські двори, полезахисні лісосмуги та інші захисні насадження, гідротехнічні споруди, водойми тощо можуть бути відповідно до цього Кодексу передані у власність громадян, сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, що створені колишніми працівниками державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій.

9. Органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування у процесі приватизації створюють резервний фонд земель за погодженням його місця розташування з працівниками цих підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерами з їх числа у розмірі до 15 відсотків площі усіх сільськогосподарських угідь, які були у постійному користуванні відповідних підприємств, установ та організацій.

10. Резервний фонд земель перебуває у державній або комунальній власності і призначається для подальшого перерозподілу та використання за цільовим призначенням.

Стаття 26. Використання земельних ділянок з меліоративними системами

Земельні ділянки, одержані громадянами внаслідок приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, на яких розташовані та функціонують меліоративні системи, використовуються спільно на підставі угоди. У разі відсутності згоди щодо спільного використання зазначених земельних ділянок питання вирішується в судовому порядку.

Стаття 27. Збереження права на землю сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, особистих селянських і фермерських господарств

Сільськогосподарські підприємства, установи та організації, особисті селянські і фермерські господарства, які

об'єднуються в асоціації та інші організаційно-правові форми, зберігають право на свої земельні ділянки, якщо інше не передбачено договором.

**Стаття 28. Земельні ділянки
сільськогосподарських підприємств**

1. Сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, крім державних і комунальних, землі сільськогосподарського призначення можуть належати на праві власності.

2. Право власності на землю цих підприємств може набуватися шляхом внесення до статутного фонду земельних ділянок їх засновників та придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами.

3. Реалізація права власності на землю зазначеними сільськогосподарськими підприємствами здійснюється відповідно до закону.

**Стаття 29. Визначення місця розташування
земельних ділянок громадян при
ліквідації сільськогосподарських
підприємств, установ та організацій**

1. При ліквідації сільськогосподарських підприємств, установ та організацій переважне право на отримання земельних ділянок поруч з населеними пунктами мають власники земельних часток (паїв), які проживають у цих населених пунктах.

2. Місце розташування земельних ділянок визначається з урахуванням вимог раціональної організації території і компактності землекористування відповідно до землевпорядних проектів, які затверджуються зборами власників земельних часток (паїв).

**Стаття 30. Розподіл несільськогосподарських
угідь при ліквідації
сільськогосподарських підприємств**

1. При ліквідації сільськогосподарських підприємств несільськогосподарські угіддя, що перебували у їх власності, розподіляються відповідно до установчих документів цих підприємств або за згодою власників земельних часток (паїв). У разі недосягнення згоди це питання вирішується в судовому порядку.

2. Земельні ділянки державної і комунальної власності, які перебували у користуванні сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, що ліквідуються, включаються до земель запасу або передаються у власність чи користування відповідно до цього Кодексу.

Стаття 31. Землі фермерського господарства

1. Землі фермерського господарства можуть складатися із:

а) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;

б) земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності;

в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

2. Громадяни — члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

Стаття 32. Приватизація земельних ділянок членами фермерських господарств

1. Громадянам України — членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

2. Дія частини першої цієї статті не поширюється на громадян, які раніше набули права на земельну частку (пай).

Стаття 33. Земельні ділянки особистих селянських господарств

1. Громадяни України можуть мати на праві власності та орендувати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства.

2. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть мати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства на умовах оренди.

3. Використання земель особистого селянського господарства здійснюється відповідно до закону.

Стаття 34. Землі для сінокосіння і випасання худоби

1. Громадяни можуть орендувати земельні ділянки для сінокосіння і випасання худоби.

2. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть створювати на землях, що перебувають у власності держави чи територіальної громади, громадські сіножаті і пасовища.

Стаття 35. Земельні ділянки для садівництва

1. Громадяни України із земель державної і комунальної власності мають право набувати безоплатно у власність або на умовах оренди земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва.

2. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть мати земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва на умовах оренди.

3. Земельні ділянки, призначені для садівництва, можуть використовуватись для закладання багаторічних плодових насаджень, вирощування сільськогосподарських культур, а також для зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо.

4. Землі загального користування садівницького товариства є його власністю. До земель загального користування садівницького товариства належать земельні ділянки, зайняті захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями і спорудами та іншими об'єктами загального користування.

5. Приватизація земельної ділянки громадянином — членом садівницького товариства здійснюється без згоди на те інших членів цього товариства.

6. Використання земельних ділянок садівницьких товариств здійснюється відповідно до закону та статутів цих товариств.

Стаття 36. Земельні ділянки для городництва

1. Громадянам або їх об'єднанням із земель державної або комунальної власності можуть надаватися в оренду земельні ділянки для городництва.

2. На земельних ділянках, наданих для городництва, закладання багаторічних плодових насаджень, а також спорудження капітальних будівель і споруд не допускається.

3. На земельних ділянках, наданих для городництва, можуть бути зведені тимчасові споруди для зберігання інвентарю та захисту від непогоди. Після закінчення строку оренди зазначеної земельної ділянки побудовані тимчасові споруди підлягають знесенню власниками цих споруд за їх рахунок.

Стаття 37. Право несільськогосподарських підприємств, установ та організацій на землю

1. Приватні несільськогосподарські підприємства, установи та організації можуть набувати у власність або оренду землі сільськогосподарського та іншого призначення для ведення підсобного господарства.

2. Державні та комунальні несільськогосподарські підприємства, установи та організації можуть набувати в оренду землі сільськогосподарського та іншого призначення для ведення підсобного господарства.

Глава 6. Землі житлової та громадської забудови

Стаття 38. Визначення земель житлової та громадської забудови

До земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування.

Стаття 39. Використання земель житлової та громадської забудови

Використання земель житлової та громадської забудови здійснюється відповідно до генерального плану населеного пункту, іншої містобудівної документації, плану земельно-господарського устрою з дотриманням державних стандартів і норм, регіональних та місцевих правил забудови.

Стаття 40. Земельні ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і гаражного будівництва

Громадянам України за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть пере-

даватися безоплатно у власність або надаватися в оренду земельні ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і гаражного будівництва в межах норм, визначених цим Кодексом. Понад норму безоплатної передачі громадяни можуть набувати у власність земельні ділянки для зазначених потреб за цивільно-правовими угодами.

Глава 7. Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення

Стаття 43. Землі природно-заповідного фонду

Землі природно-заповідного фонду — це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Стаття 44. Склад земель природно-заповідного фонду

До земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Стаття 45. Використання земель природно-заповідного фонду

1. Землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.
2. Порядок використання земель природно-заповідного фонду визначається законом.

Стаття 46. Землі іншого природоохоронного призначення та їх використання

1. До земель іншого природоохоронного призначення належать:
 - а) земельні ділянки водно-болотних угідь, що не віднесені до земель лісового і водного фонду;

б) земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

2. Межі земель іншого природоохоронного призначення закріплюються на місцевості межовими або інформаційними знаками.

3. Порядок використання земель іншого природоохоронного призначення визначається законом.

Глава 8. Землі оздоровчого призначення

Стаття 47. Визначення земель оздоровчого призначення

До земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей.

Стаття 48. Обмеження діяльності на землях оздоровчого призначення

1. На землях оздоровчого призначення забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню або може негативно вплинути на природні лікувальні властивості цих земель.

2. На територіях лікувально-оздоровчих місцевостей і курортів встановлюються округи і зони санітарної (гірничо-санітарної) охорони.

3. У межах округу санітарної (гірничо-санітарної) охорони забороняються передача земельних ділянок у власність і надання у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам для діяльності, несумісної з охороною природних лікувальних властивостей і відпочинком населення.

Стаття 49. Використання земель оздоровчого призначення

1. Землі оздоровчого призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

2. Порядок використання земель оздоровчого призначення визначається законом.

Глава 9. Землі рекреаційного призначення

Стаття 50. Визначення земель рекреаційного призначення

До земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Стаття 51. Склад земель рекреаційного призначення

До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Стаття 52. Використання земель рекреаційного призначення

1. Землі рекреаційного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

2. На землях рекреаційного призначення забороняється діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель.

3. Порядок використання земель рекреаційного призначення визначається законом.

Глава 10. Землі історико-культурного призначення

Стаття 53. Склад земель історико-культурного призначення

1. До земель історико-культурного призначення належать землі, на яких розташовані:

а) історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, меморіальні парки, меморіальні (цивільні та військові) кладовища, могили, історичні або меморіальні садиби, бу-

динки, споруди і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями;

б) городища, кургани, давні поховання, пам'ятні скульптури та мегаліти, наскальні зображення, поля давніх битв, залишки фортець, військових таборів, поселень і стоянок, ділянки історичного культурного шару укріплень, виробництв, каналів, шляхів;

в) архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри, квартали, площі, залишки стародавнього планування і забудови міст та інших населених пунктів, споруди цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества, садово-паркові комплекси, фонові забудова.

Стаття 54. Використання земель історико-культурного призначення

1. Землі історико-культурного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

2. Навколо історико-культурних заповідників, меморіальних парків, давніх поховань, архітектурних ансамблів і комплексів встановлюються охоронні зони з заборонаю діяльності, яка шкідливо впливає або може вплинути на додержання режиму використання цих земель.

3. Порядок використання земель історико-культурного призначення визначається законом.

Глава 11. Землі лісового фонду

Стаття 55. Визначення земель лісового фонду

1. До земель лісового фонду належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства.

2. До земель лісового фонду не належать землі, зайняті:

а) зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів;

б) полезахисними лісовими смугами, захисними насадженнями на смугах відводу залізниць, захисними насадженнями на смугах відводу автомобільних доріг, захисними насадженнями на смугах відводу каналів, гідротехнічних споруд та водних об'єктів;

в) окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Стаття 56. Власність на землі лісового фонду

1. Землі лісового фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

2. Громадянам та юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади можуть безоплатно або за плату передаватись у власність замкнені земельні ділянки лісового фонду загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств.

3. Громадяни і юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для залісення.

Стаття 57. Використання земель лісового фонду

1. Земельні ділянки лісового фонду за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються у постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісгосподарським підприємствам, а на умовах оренди — іншим підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісгосподарські підрозділи, для ведення лісового господарства, спеціального використання лісових ресурсів і для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт тощо.

2. Порядок використання земель лісового фонду визначається законом.

Глава 12. Землі водного фонду

Стаття 58. Склад земель водного фонду

1. До земель водного фонду належать землі, зайняті:

а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами;

б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм;

в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;

г) береговими смугами водних шляхів.

2. Для створення сприятливого режиму водних об'єктів уздовж морів, навколо озер, водосховищ та інших водойм

встановлюються водоохоронні зони, розміри яких визначаються за проектами землеустрою.

Стаття 59. Право на землі водного фонду

1. Землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

2. Громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватись у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів). Власники на своїх земельних ділянках можуть у встановленому порядку створювати рибогосподарські, протиерозійні та інші штучні водойми.

3. Державним водогосподарським організаціям за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються у постійне користування землі водного фонду для догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами тощо.

4. Громадянам та юридичним особам органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування із земель водного фонду можуть передаватись на умовах оренди земельні ділянки прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів, а також озера, водосховища, інші водойми, болота та острови для сінокошіння, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт тощо.

5. Використання земельних ділянок водного фонду для рибальства здійснюється за згодою їх власників або за погодженням із землекористувачами.

Стаття 60. Прибережні захисні смуги

1. Вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності у межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

2. Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води (у межений період) шириною:

а) для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менш як 3 гектари — 25 метрів;

б) для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 гектари — 50 метрів;

в) для великих річок, водосховищ на них та озер — 100 метрів.

При крутизні схилів більше трьох градусів мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється.

3. Розмір та межі прибережної захисної смуги уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюються за проектами землеустрою, а в межах населених пунктів — з урахуванням містобудівної документації.

Стаття 61. Обмеження у використанні земельних ділянок прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм та на островах

1. Прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності.

2. У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

а) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво;

б) зберігання та застосування пестицидів і добрив;

в) влаштування літніх таборів для худоби;

г) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів;

г) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо;

д) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки.

3. Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватися, якщо при цьому не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

4. Режим господарської діяльності на земельних ділянках прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм та на островах встановлюється законом.

Стаття 62. Обмеження у використанні земельних ділянок прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах

1. У прибережних захисних смугах уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах забороняється:

а) влаштування полігонів побутових та промислових відходів і накопичувачів стічних вод;

б) влаштування вигребів для накопичення господарсько-побутових стічних вод об'ємом понад 1 кубічний метр на добу;

в) влаштування полів фільтрації та створення інших споруд для приймання і знезаражування рідких відходів;

г) застосування сильнодіючих пестицидів.

2. Режим господарської діяльності на земельних ділянках прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах встановлюється законом.

Стаття 63. Смуги відведення

1. Для забезпечення експлуатації та захисту від забруднення, пошкодження і руйнування каналів зрошувальних і осушувальних систем, гідротехнічних та гідрометричних споруд, водойм і гребель на берегах річок виділяються земельні ділянки смуг відведення з особливим режимом використання.

2. Розміри та режим використання земельних ділянок смуг відведення визначаються за проектами землеустрою, які розробляються і затверджуються в установленому порядку.

3. Земельні ділянки в межах смуг відведення надаються для створення водоохоронних насаджень, берегоукріплювальних та протиерозійних гідротехнічних споруд, будівництва переправ тощо.

Стаття 64. Берегові смуги водних шляхів

1. На судноплавних водних шляхах за межами населених пунктів для проведення робіт, пов'язаних з судноплаванням, встановлюються берегові смуги.

2. Розміри берегових смуг водних шляхів визначаються за проектами землеустрою, які розробляються і затверджуються в установленому порядку.

3. Порядок встановлення та використання берегових смуг водних шляхів визначається Кабінетом Міністрів України.

Розділ III ПРАВА НА ЗЕМЛЮ

Глава 14. Право власності на землю

Стаття 78. Зміст права власності на землю

1. Право власності на землю — це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками.

2. Право власності на землю набувається та реалізується на підставі Конституції України, цього Кодексу, а також інших законів, що видаються відповідно до них.

3. Земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності.

4. Особам (їх спадкоємцям), які мали у власності земельні ділянки до 15 травня 1992 року (з дня набрання чинності Земельним кодексом України), земельні ділянки не повертаються.

Стаття 79. Земельна ділянка як об'єкт права власності

1. Земельна ділянка — це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

2. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться.

3. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Стаття 80. Суб'єкти права власності на землю

Суб'єктами права власності на землю є:

а) громадяни та юридичні особи — на землі приватної власності;

б) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, — на землі комунальної власності;

в) держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, — на землі державної власності.

Стаття 81. Право власності на землю громадян

1. Громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі:

а) придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

б) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності;

в) приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування;

г) прийняття спадщини;

г) виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

2. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

3. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки відповідно до частини другої цієї статті у разі:

а) придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

б) викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності;

в) прийняття спадщини.

4. Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню.

Стаття 82. Право власності на землю юридичних осіб

1. Юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі:

а) придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

б) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного фонду;

в) прийняття спадщини;

г) виникнення інших підстав, передбачених законом.

2. Іноземні юридичні особи можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення:

а) у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні;

б) за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна.

3. Спільні підприємства, засновані за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення у випадках, визначених частинами першою та другою цієї статті, та в порядку, встановленому цим Кодексом для іноземних юридичних осіб.

4. Землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 10.07.2003 р. № 1103-IV)

Стаття 83. Право власності на землю територіальних громад

1. Землі, які належать на праві власності територіальним громадам сіл, селищ, міст, є комунальною власністю.

2. У комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності.

3. До земель комунальної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать:

а) землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів тощо);

б) землі під залізницями, автомобільними дорогами, об'єктами повітряного і трубопровідного транспорту;

в) землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом;

г) землі лісового фонду, крім випадків, визначених цим Кодексом;

г) землі водного фонду, крім випадків, визначених цим Кодексом;

д) земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

4. Територіальні громади набувають землю у комунальну власність у разі:

а) передачі їм земель державної власності;

б) примусового відчуження земельних ділянок у власників з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб;

в) прийняття спадщини;

г) придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

г) виникнення інших підстав, передбачених законом.

5. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть об'єднувати на договірних засадах належні їм земельні ділянки комунальної власності. Управління зазначеними земельними ділянками здійснюють районні або обласні ради.

Стаття 84. Право власності на землю держави

1. У державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності.

2. Право державної власності на землю набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій відповідно до закону.

3. До земель державної власності, які не можуть передаватись у комунальну власність, належать:

а) землі атомної енергетики та космічної системи;

б) землі оборони, крім земельних ділянок під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення;

в) землі під об'єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об'єктами, що мають національне та загальнодержавне значення;

г) землі під водними об'єктами загальнодержавного значення;

г) земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук;

д) земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

е) земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами.

4. До земель державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать:

а) землі атомної енергетики та космічної системи;

б) землі під державними залізницями, об'єктами державної власності повітряного і трубопровідного транспорту;

в) землі оборони;

г) землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом;

г) землі лісового фонду, крім випадків, визначених цим Кодексом;

д) землі водного фонду, крім випадків, визначених цим Кодексом;

е) земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук;

е) земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

ж) земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами.

5. Держава набуває права власності на землю у разі:

а) відчуження земельних ділянок у власників з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб;

б) придбання за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

в) прийняття спадщини;

г) передачі у власність державі земельних ділянок комунальної власності територіальними громадами;

г) конфіскації земельної ділянки.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 11.09.2003 р. № 1158-IV)

Стаття 86. Спільна власність на землю

1. Земельна ділянка може знаходитись у спільній власності з визначенням частки кожного з учасників спільної власності (спільна часткова власність) або без визначення часток учасників спільної власності (спільна сумісна власність).

2. Суб'єктами права спільної власності на землю можуть бути громадяни та юридичні особи.

3. Суб'єктами права спільної власності на земельні ділянки територіальних громад можуть бути районні та обласні ради.

4. Право спільної власності на землю посвідчується державним актом на право власності на землю.

Стаття 87. Виникнення права спільної часткової власності на земельну ділянку

1. Право спільної часткової власності на земельну ділянку виникає:

а) при добровільному об'єднанні власниками належних їм земельних ділянок;

б) при придбанні у власність земельної ділянки двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами;

в) при прийнятті спадщини на земельну ділянку двома або більше особами;

г) за рішенням суду.

Стаття 88. Володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності

1. Володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, здійснюються за згодою всіх співвласників згідно з договором, а у разі недостигнення згоди — у судовому порядку.

2. Договір про спільну часткову власність на земельну ділянку укладається в письмовій формі і посвідчується нотаріально.

3. Учасник спільної часткової власності має право вимагати виділення належної йому частки із складу земельної ділянки як окремо, так і разом з іншими учасниками, які вимагають виділення, а у разі неможливості виділення частки — вимагати відповідної компенсації.

4. Учасник спільної часткової власності на земельну ділянку має право на отримання в його володіння, користування частини спільної земельної ділянки, що відповідає розміру належної йому частки.

5. Учасник спільної часткової власності відповідно до розміру своєї частки має право на доходи від використання спільної земельної ділянки, відповідає перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними із спільною земельною ділянкою, і повинен брати участь у сплаті податків, зборів і платежів, а також у витратах по утриманню і зберіганню спільної земельної ділянки.

6. При продажу учасником належної йому частки у спільній частковій власності на земельну ділянку інші учасники мають переважне право купівлі частки відповідно до закону.

Стаття 89. Спільна сумісна власність на земельну ділянку

1. Земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності лише громадянам.

2. У спільній сумісній власності перебувають земельні ділянки:

а) подружжя;

б) членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними;

в) співвласників жилого будинку.

3. Володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою спільної сумісної власності здійснюються за договором або законом.

4. Співвласники земельної ділянки, що перебуває у спільній сумісній власності, мають право на її поділ або на виділення з неї окремої частки.

5. Поділ земельної ділянки, яка є у спільній сумісній власності, з виділенням частки співвласника, може бути здійснено за умови попереднього визначення розміру земельних часток, які є рівними, якщо інше не передбачено законом або не встановлено судом.

Стаття 90. Права власників земельних ділянок

1. Власники земельних ділянок мають право:

а) продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;

б) самостійно господарювати на землі;

в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

г) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом;

д) споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі і споруди.

2. Порухнені права власників земельних ділянок підлягають відновленню в порядку, встановленому законом.

Стаття 91. Обов'язки власників земельних ділянок

1. Власники земельних ділянок зобов'язані:

а) забезпечувати використання їх за цільовим призначенням;

б) дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) своєчасно сплачувати земельний податок;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом;

е) дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон;

е) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

2. Законом можуть бути встановлені інші обов'язки власників земельних ділянок.

Глава 15. Право користування землею

Стаття 92. Право постійного користування земельною ділянкою

1. Право постійного користування земельною ділянкою — це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку.

2. Права постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають:

а) підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності;

б) громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 12.05.2004 р. № 1709-IV)

Стаття 93. Право оренди земельної ділянки

1. Право оренди земельної ділянки — це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності.

2. Земельні ділянки можуть передаватися в оренду громадянам та юридичним особам України, іноземним громадянам і особам без громадянства, іноземним юридичним особам, міжнародним об'єднанням і організаціям, а також іноземним державам.

3. Оренда земельної ділянки може бути короткостроковою — не більше 5 років та довгостроковою — не більше 50 років.

4. Орендована земельна ділянка або її частина може за згодою орендодавця передаватися орендарем у володіння та користування іншій особі (суборенда).

5. Орендодавцями земельних ділянок є їх власники або уповноважені ними особи.

6. Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються законом.

Стаття 95. Права землекористувачів

1. Землекористувачі, якщо інше не передбачено законом або договором, мають право:

а) самостійно господарювати на землі;

б) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

в) використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові угіддя, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

г) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом;

г) споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі і споруди.

2. Порухнені права землекористувачів підлягають відновленню в порядку, встановленому законом.

Стаття 96. Обов'язки землекористувачів

1. Землекористувачі зобов'язані:

а) забезпечувати використання землі за цільовим призначенням;

б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом;

е) дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон;

е) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

2. Законом можуть бути встановлені інші обов'язки землекористувачів.

Стаття 97. Обов'язки підприємств, установ та організацій, що проводять розвідувальні роботи

1. Підприємства, установи та організації, які здійснюють геологознімальні, пошукові, геодезичні та інші розві-

дувальні роботи, можуть проводити такі роботи на підставі угоди з власником землі або за погодженням із землекористувачем.

2. Строки і місце проведення розвідувальних робіт визначаються угодою сторін.

3. Проведення розвідувальних робіт на землях заповідників, національних дендрологічних, ботанічних, меморіальних парків, поховань і археологічних пам'яток дозволяється у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України.

4. Підприємства, установи та організації, які проводять розвідувальні роботи, зобов'язані відшкодувати власникам землі та землекористувачам усі збитки, в тому числі втрачені доходи, а також за свій рахунок приводити займані земельні ділянки у попередній стан.

5. Спори, що виникають при проведенні розвідувальних робіт, вирішуються у судовому порядку.

Глава 16. Право земельного сервітуту

Стаття 98. Зміст права земельного сервітуту

1. Право земельного сервітуту — це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками).

2. Земельні сервітуту можуть бути постійними і строковими.

3. Встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею.

4. Земельний сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої він встановлений.

Стаття 99. Види права земельного сервітуту

Власники або землекористувачі земельних ділянок можуть вимагати встановлення таких земельних сервітутів:

- а) право проходу та проїзду на велосипеді;
- б) право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху;

в) право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій;

г) право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку;

г) право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку;

д) право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми;

е) право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми;

є) право прогону худоби по наявному шляху;

ж) право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд;

з) інші земельні сервітути.

Стаття 100. Порядок встановлення земельних сервітутів

1. Власник або землекористувач земельної ділянки має право вимагати встановлення земельного сервітуту для обслуговування своєї земельної ділянки.

2. Земельний сервітут встановлюється за домовленістю між власниками сусідніх земельних ділянок на підставі договору або за рішенням суду.

3. Право земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку.

Стаття 101. Дія земельного сервітуту

1. Дія земельного сервітуту зберігається у разі переходу прав на земельну ділянку, щодо якої встановлений земельний сервітут, до іншої особи.

2. Земельний сервітут не може бути предметом купівлі-продажу, застави та не може передаватися будь-яким способом особою, в інтересах якої цей сервітут встановлено, іншим фізичним та юридичним особам.

3. Власник, землекористувач земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, має право вимагати від осіб, в інтересах яких встановлено земельний сервітут,

плату за його встановлення, якщо інше не передбачено законом.

4. Власник земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, має право на відшкодування збитків, завданих встановленням земельного сервітуту.

Стаття 102. Припинення дії земельного сервітуту

1. Дія земельного сервітуту підлягає припиненню у випадках:

а) поєднання в одній особі суб'єкта права земельного сервітуту, в інтересах якого він встановлений, та власника земельної ділянки;

б) відмови особи, в інтересах якої встановлено земельний сервітут;

в) рішення суду про скасування земельного сервітуту;

г) закінчення терміну, на який було встановлено земельний сервітут;

г) невикористання земельного сервітуту протягом трьох років;

д) порушення власником сервітуту умов користування сервітутом.

2. На вимогу власника земельної ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, дія цього сервітуту може бути припинена в судовому порядку у випадках:

а) припинення підстав його встановлення;

б) коли встановлення земельного сервітуту унеможливає використання земельної ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, за її цільовим призначенням.

Глава 17. Добросусідство

Стаття 103. Зміст добросусідства

1. Власники та землекористувачі земельних ділянок повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо).

2. Власники та землекористувачі земельних ділянок зобов'язані не використовувати земельні ділянки способами, які не дозволяють власникам, землекористувачам сусідніх

земельних ділянок використовувати їх за цільовим призначенням (неприпустимий вплив).

3. Власники та землекористувачі земельних ділянок зобов'язані співпрацювати при вчиненні дій, спрямованих на забезпечення прав на землю кожного з них та використання цих ділянок із запровадженням і додержанням прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та охорони земель (обмін земельних ділянок, раціональна організація територій, дотримання сівозмін, встановлення, зберігання межових знаків тощо).

Стаття 104. Попередження шкідливого впливу на сусідню земельну ділянку

Власники та землекористувачі земельних ділянок можуть вимагати припинення діяльності на сусідній земельній ділянці, здійснення якої може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людей, тварин, на повітря, земельні ділянки та інше.

Стаття 105. Наслідки проникнення на земельну ділянку гілок і коренів дерев

У випадку проникнення коренів і гілок дерев з однієї земельної ділянки на іншу власники та землекористувачі земельних ділянок мають право відрізати корені дерев і кущів, які проникають із сусідньої земельної ділянки, якщо таке проникнення є перепоною у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням.

Стаття 106. Обов'язки щодо визначення спільних меж

1. Власник земельної ділянки має право вимагати від власника сусідньої земельної ділянки сприяння встановленню твердих меж, а також відновленню межових знаків у випадках, коли вони зникли, перемістились або стали невиразними.

2. Види межових знаків і порядок відновлення меж визначаються центральним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

3. Витрати на встановлення суміжних меж несуть власники земельних ділянок у рівних частинах, якщо інше не встановлено угодою між ними.

Стаття 107. Відновлення меж

1. Основою для відновлення меж є дані земельно-кадастрової документації.

2. У разі неможливості виявлення дійсних меж їх встановлення здійснюється за фактичним використанням земельної ділянки. Якщо фактичне використання ділянки неможливо встановити, то кожному виділяється однакова за розміром частина спірної ділянки.

3. У випадках, коли в такий спосіб визначення меж не узгоджується з виявленими обставинами, зокрема з встановленими розмірами земельних ділянок, то межі визначаються з урахуванням цих обставин.

Стаття 108. Спільне використання межових споруд

1. У випадках, коли сусідні земельні ділянки відокремлені рослинною смугою, стежкою, рівчаком, каналом, стіною, парканом або іншою спорудою, то власники цих ділянок мають право на їх спільне використання, якщо зовнішні ознаки не вказують на те, що споруда належить лише одному з сусідів.

2. Власники сусідніх земельних ділянок можуть користуватися межовими спорудами спільно за домовленістю між ними. Витрати на утримання споруди в належному стані сусіди несуть у рівних частинах. До того часу, поки один із сусідів зацікавлений у подальшому існуванні спільної межової споруди, вона не може бути ліквідована або змінена без його згоди.

Стаття 109. Використання дерев, які стоять на межі земельних ділянок

1. Дерева, які стоять на межі суміжних земельних ділянок, а також плоди цих дерев належать власникам цих ділянок у рівних частинах.

2. Кожен із сусідів має право вимагати ліквідувати дерева, які стоять на спільній межі. Витрати на ліквідацію цих дерев покладаються на сусідів у рівних частинах.

3. Сусід, який вимагає ліквідації дерев, які стоять на спільній межі, повинен один нести витрати на ліквідацію дерев, якщо інший сусід відмовляється від своїх прав на дерева.

4. Вимога на ліквідацію дерев (кущів) виключається, якщо вони служать межовими знаками і залежно від обставин не можуть бути замінені іншими межовими знаками.

Стаття 112. Охоронні зони

1. Охоронні зони створюються:

а) навколо особливо цінних природних об'єктів, об'єктів культурної спадщини, гідрометеорологічних станцій тощо з метою охорони і захисту їх від несприятливих антропогенних впливів;

б) уздовж ліній зв'язку, електропередачі, земель транспорту, навколо промислових об'єктів для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодження, а також зменшення їх негативного впливу на людей та довкілля, суміжні землі та інші природні об'єкти.

2. Правовий режим земель охоронних зон визначається законодавством України.

Стаття 113. Зони санітарної охорони

1. Зони санітарної охорони створюються навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення та інші, для їх санітарно-епідеміологічної захищеності.

2. У межах зон санітарної охорони забороняється діяльність, яка може призвести до завдання шкоди підземним та відкритим джерелам водопостачання, водозабірним і водоочисним спорудам, водоводам, об'єктам оздоровчого призначення, навколо яких вони створені.

3. Правовий режим земель зон санітарної охорони визначається законодавством України.

Стаття 114. Санітарно-захисні зони

1. Санітарно-захисні зони створюються навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань тощо, з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови.

2. У межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових об'єктів, об'єктів соціальної інфраструктури та інших об'єктів, пов'язаних з постійним перебуванням людей.

3. Правовий режим земель санітарно-захисних зон визначається законодавством України.

Стаття 115. Зони особливого режиму використання земель

1. Зони особливого режиму використання земель створюються навколо військових об'єктів Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, для забезпечення функціонування цих об'єктів, збереження озброєння, військової техніки та іншого військового майна, охорони державного кордону України, а також захисту населення, господарських об'єктів і довкілля від впливу аварійних ситуацій, стихійних лих і пожеж, що можуть виникнути на цих об'єктах.

2. Уздовж державного кордону України встановлюється прикордонна смуга, у межах якої діє особливий режим використання земель.

3. Розмір та правовий режим прикордонної смуги встановлюються відповідно до закону.

Розділ IV НАБУТТЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ

Глава 19. Набуття права на землю громадянами та юридичними особами

Стаття 116. Підстави набуття права на землю

1. Громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом.

2. Набуття права на землю громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом передачі земельних ділянок у власність або надання їх у користування.

3. Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі:

а) приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;

б) одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;

в) одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених цим Кодексом.

4. Передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених цим Кодексом, провадиться один раз по кожному виду використання.

5. Надання у користування земельної ділянки, що перебуває у власності або у користуванні, провадиться лише після вилучення (викупу) її в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Стаття 118. Порядок безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами

1. Громадянин, зацікавлений у приватизації земельної ділянки, яка перебуває у його користуванні, подає заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки.

2. Рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо приватизації земельних ділянок приймається у місячний строк на підставі технічних матеріалів та документів, що підтверджують розмір земельної ділянки.

3. Громадяни — працівники державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонери з їх числа, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельних ділянок, які перебувають у постійному користуванні цих підприємств, установ та організацій, звертаються з клопотанням про приватизацію цих земель відповідно до сільської, селищної, міської ради або районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації.

4. Відповідний орган місцевого самоврядування або орган виконавчої влади в місячний термін розглядає клопотання і надає дозвіл підприємствам, установам та організаціям на розробку проекту приватизації земель.

5. Передача земельних ділянок у власність громадянам — працівникам державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерам з їх числа провадиться після затвердження проекту приватизації земель у порядку, встановленому цим Кодексом.

6. Громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або кому-

нальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У заяві зазначаються бажані розміри та мета її використання.

7. Відповідна місцева державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада розглядає заяву, а при передачі земельної ділянки фермерському господарству — також висновки конкурсної комісії, і в разі згоди на передачу земельної ділянки у власність надає дозвіл на розробку проекту її відведення.

8. Проект відведення земельної ділянки розробляється за замовленням громадян організаціями, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цих видів робіт, у строки, що обумовлюються угодою сторін.

9. Проект відведення земельної ділянки погоджується з органом по земельних ресурсах, природоохоронним і санітарно-епідеміологічним органами, органами архітектури і охорони культурної спадщини та подається на розгляд відповідних місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування.

10. Районна, Київська чи Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у місячний строк розглядає проект відведення та приймає рішення про передачу земельної ділянки у власність.

11. У разі відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви без розгляду питання вирішується в судовому порядку.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 18.03.2004 р. № 1626-IV)

Стаття 119. Набуття права на земельну ділянку за давністю користування (набувальна давність)

1. Громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але

не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування. Розмір цієї земельної ділянки встановлюється у межах норм, визначених цим Кодексом.

2. Передача земельної ділянки у власність або у користування громадян на підставі набувальної давності здійснюється в порядку, встановленому цим Кодексом.

Стаття 120. Перехід права на земельну ділянку при переході права на будівлю і споруду

1. При переході права власності на будівлю і споруду право власності на земельну ділянку або її частину може переходити на підставі цивільно-правових угод, а право користування — на підставі договору оренди.

2. При відчуженні будівель та споруд, які розташовані на орендованій земельній ділянці, право на земельну ділянку визначається згідно з договором оренди земельної ділянки.

3. У разі переходу права власності на будинок або його частину від однієї особи до іншої за договором довічного утримання право на земельну ділянку переходить на умовах, на яких вона належала попередньому власнику.

4. При переході права власності на будівлю та споруду до кількох осіб право на земельну ділянку визначається пропорційно часткам осіб у вартості будівлі та споруди, якщо інше не передбачено у договорі відчуження будівлі і споруди.

5. При переході права власності на будівлю або споруду до громадян або юридичних осіб, які не можуть мати у власності земельні ділянки, до них переходить право користування земельною ділянкою, на якій розташована будівля чи споруда.

Стаття 121. Норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам

1. Громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності в таких розмірах:

а) для ведення фермерського господарства — в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогоспо-

дарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;

б) для ведення особистого селянського господарства — не більше 2,0 гектара;

в) для ведення садівництва — не більше 0,12 гектара;

г) для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах — не більше 0,25 гектара, в селищах — не більше 0,15 гектара, в містах — не більше 0,10 гектара;

г) для індивідуального дачного будівництва — не більше 0,10 гектара;

д) для будівництва індивідуальних гаражів — не більше 0,01 гектара.

2. Розмір земельних ділянок, що передаються безоплатно громадянину для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю).

**Стаття 122. Повноваження органів виконавчої
влади та органів місцевого
самоврядування по наданню
земельних ділянок юридичним
особам у постійне користування**

1. Сільські, селищні, міські ради надають земельні ділянки у постійне користування юридичним особам із земель комунальної власності відповідних територіальних громад для всіх потреб.

2. Районні, обласні ради надають земельні ділянки у постійне користування юридичним особам із відповідних земель спільної власності територіальних громад для всіх потреб.

3. Районні державні адміністрації на їх території надають земельні ділянки із земель державної власності у постійне користування юридичним особам у межах сіл, селищ, міст районного значення для всіх потреб та за межами населених пунктів для:

а) сільськогосподарського використання;

б) ведення лісового і водного господарства, крім випадків, передбачених частиною сьомою цієї статті;

в) будівництва об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням жителів територіальної громади району (шкіл, закладів культури, лікарень, підприємств торгівлі тощо).

4. Обласні державні адміністрації надають земельні ділянки на їх території із земель державної власності у постійне користування юридичним особам у межах міст обласного значення та за межами населених пунктів для всіх потреб, крім випадків, визначених частинами третьою, сьомою цієї статті.

5. Київська та Севастопольська міські державні адміністрації надають земельні ділянки із земель державної власності у постійне користування юридичним особам у межах їх територій для всіх потреб, крім випадків, визначених частиною сьомою цієї статті.

6. Рада міністрів Автономної Республіки Крим надає земельні ділянки із земель державної власності у постійне користування юридичним особам у межах міст республіканського (Автономної Республіки Крим) значення та за їх межами для всіх потреб, крім випадків, визначених частинами третьою, сьомою цієї статті.

7. Кабінет Міністрів України надає земельні ділянки із земель державної власності у постійне користування юридичним особам у випадках, визначених статтями 149, 150 цього Кодексу.

Стаття 124. Порядок передачі земельних ділянок в оренду

1. Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладення договору оренди земельної ділянки.

2. Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, здійснюється за договором оренди між власником земельної ділянки і орендарем.

3. Передача в оренду земельних ділянок громадянам і юридичним особам із зміною їх цільового призначення та із земель запасу під забудову здійснюється за проектами відведення в порядку, встановленому статтями 118, 123 цього Кодексу.

Стаття 125. Виникнення права власності та права користування земельною ділянкою

1. Право власності та право постійного користування на земельну ділянку виникає після одержання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації.

2. Право на оренду земельної ділянки виникає після укладення договору оренди і його державної реєстрації.

3. Приступати до використання земельної ділянки до встановлення її меж у натурі (на місцевості), одержання документа, що посвідчує право на неї, та державної реєстрації забороняється.

Стаття 126. Документи, що посвідчують право на земельну ділянку

1. Право власності на земельну ділянку і право постійного користування земельною ділянкою посвідчується державними актами. Форми державних актів затверджуються Кабінетом Міністрів України.

2. Право оренди землі оформляється договором, який реєструється відповідно до закону.

Глава 20. Придбання земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод

Стаття 127. Продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності

1. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень здійснюють продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності громадянам та юридичним особам, які мають право на набуття земельних ділянок у власність, а також іноземним державам відповідно до цього Кодексу.

2. Продаж земельних ділянок державної та комунальної власності громадянам та юридичним особам здійснюється на конкурентних засадах (аукціон, конкурс), крім викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що є власністю покупців цих ділянок.

Стаття 128. Порядок продажу земельних ділянок державної та комунальної власності громадянам та юридичним особам

1. Продаж громадянам і юридичним особам земельних ділянок державної та комунальної власності для потреб, визначених цим Кодексом, провадиться місцевими державними адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень.

2. Громадяни та юридичні особи, зацікавлені у придбанні земельних ділянок у власність, подають заяву (клопотання) до відповідного органу виконавчої влади або сільської, селищної, міської ради. У заяві зазначаються бажане місце розташування земельної ділянки, цільове призначення та її розмір.

До заяви додається:

- а) державний акт на право постійного користування землею або договір оренди землі;
- б) план земельної ділянки та документ про її надання у разі відсутності державного акта;
- в) свідоцтво про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності.

3. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у місячний термін розглядає заяву і приймає рішення про продаж земельної ділянки або про відмову в продажу із зазначенням причин відмови.

4. Особам, які подали заяви (клопотання) про придбання (купівлю) земельної ділянки, що не перебуває у їх користуванні, продаж цієї ділянки здійснюється не пізніше 30 днів після розроблення землевпорядною організацією проекту відведення земельної ділянки.

5. Підставою для відмови в продажу земельної ділянки є:

- а) неподання документів, необхідних для прийняття рішення щодо продажу такої земельної ділянки;
- б) виявлення недостовірних відомостей у поданих документах;
- в) якщо щодо суб'єкта підприємницької діяльності порушена справа про банкрутство або припинення його діяльності.

6. Рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, сільської, селищної, мі-

ської ради про продаж земельної ділянки є підставою для укладання договору купівлі-продажу земельної ділянки.

7. Договір купівлі-продажу земельної ділянки підлягає нотаріальному посвідченню. Документ про оплату є підставою для видачі державного акта на право власності на земельну ділянку та її державної реєстрації.

8. Вартість земельної ділянки визначається на підставі її грошової та експертної оцінки, яка проводиться за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

9. Розрахунки за придбання земельної ділянки можуть здійснюватися з розстроченням.

10. Рішення про відмову продажу земельної ділянки може бути оскаржено в суді.

Стаття 130. Покупці земель сільськогосподарського призначення

1. Покупцями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути:

а) громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва;

б) юридичні особи України, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

2. Переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають громадяни України, які постійно проживають на території відповідної місцевої ради, де здійснюється продаж земельної ділянки, а також відповідні органи місцевого самоврядування.

Стаття 131. Набуття права власності на земельні ділянки на підставі інших цивільно- правових угод

1. Громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади та держава мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

2. Укладення таких угод здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог цього Кодексу.

Стаття 132. Зміст угод про перехід права власності на земельні ділянки

1. Угоди про перехід права власності на земельні ділянки укладаються в письмовій формі та нотаріально посвідчуються.

2. Угоди повинні містити:

а) назву сторін (прізвище, ім'я та по батькові громадянина, назва юридичної особи);

б) вид угоди;

в) предмет угоди (земельна ділянка з визначенням місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму тощо);

г) документ, що підтверджує право власності на земельну ділянку;

г) відомості про відсутність заборон на відчуження земельної ділянки;

д) відомості про відсутність або наявність обмежень щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням (застава, оренда, сервітути тощо);

е) договірну ціну;

є) зобов'язання сторінь.

3. Угоди про перехід права власності на земельні ділянки вважаються укладеними з дня їх нотаріального посвідчення.

Стаття 133. Застава земельних ділянок

1. У заставу можуть передаватися земельні ділянки, які належать громадянам та юридичним особам на праві власності.

2. Земельна ділянка, яка перебуває у спільній власності, може бути передана у заставу за згодою всіх співвласників.

3. Передача в заставу частини земельної ділянки здійснюється після виділення її в натурі (на місцевості).

4. Заставодержателем земельної ділянки сільськогосподарського призначення можуть бути лише банки.

5. Порядок застави земельних ділянок визначається законом.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 05.06.2003 р. № 898-IV)

Глава 22. Припинення прав на землю

Стаття 140. Підстави припинення права власності на земельну ділянку

Підставами припинення права власності на земельну ділянку є:

- а) добровільна відмова власника від права на земельну ділянку;
- б) смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця;
- в) відчуження земельної ділянки за рішенням власника;
- г) звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора;
- ґ) відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб;
- д) конфіскація за рішенням суду;
- е) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим Кодексом.

Стаття 141. Підстави припинення права користування земельною ділянкою

Підставами припинення права користування земельною ділянкою є:

- а) добровільна відмова від права користування земельною ділянкою;
- б) вилучення земельної ділянки у випадках, передбачених цим Кодексом;
- в) припинення діяльності державних чи комунальних підприємств, установ та організацій;
- г) використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам;
- ґ) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням;
- д) систематична несплата земельного податку або орендної плати.

Стаття 142. Добровільна відмова від права власності або права постійного користування земельною ділянкою

1. Припинення права власності на земельну ділянку у разі добровільної відмови власника землі на користь держа-

ви або територіальної громади здійснюється за його заявою до відповідного органу.

2. Органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування у разі згоди на одержання права власності на земельну ділянку укладають угоду про передачу права власності на земельну ділянку. Угода про передачу права власності на земельну ділянку підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

3. Припинення права постійного користування земельною ділянкою у разі добровільної відмови землекористувача здійснюється за його заявою до власника земельної ділянки.

4. Власник земельної ділянки на підставі заяви землекористувача приймає рішення про припинення права користування земельною ділянкою, про що повідомляє органи державної реєстрації.

Стаття 144. Порядок припинення права користування земельними ділянками, які використовуються з порушенням земельного законодавства

1. У разі виявлення порушення земельного законодавства державний інспектор по використанню та охороні земель складає протокол про порушення та видає особі, яка допустила порушення, вказівку про його усунення у 30-денний строк. Якщо особа, яка допустила порушення земельного законодавства, не виконала протягом зазначеного строку вказівки державного інспектора щодо припинення порушення земельного законодавства, державний інспектор по використанню та охороні земель відповідно до закону накладає на таку особу адміністративне стягнення та повторно видає вказівку про припинення правопорушення чи усунення його наслідків у 30-денний строк.

2. У разі неусунення порушення земельного законодавства у 30-денний строк державний інспектор по використанню та охороні земель звертається до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про припинення права користування земельною ділянкою.

3. Рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про припинення права користування земельною ділянкою може бути оскаржене землекористувачем у судовому порядку.

Стаття 145. Припинення права власності на земельну ділянку особи, якій земельна ділянка не може належати на праві власності

1. Якщо до особи переходить право власності на земельну ділянку, яка за цим Кодексом не може перебувати в її власності, ця ділянка підлягає відчуженню її власником протягом року з моменту переходу такого права.

2. У випадках, коли земельна ділянка цією особою протягом встановленого строку не відчужена, така ділянка підлягає примусовому відчуженню за рішенням суду.

3. Особа, до якої переходить право власності на земельну ділянку і яка не може набути право власності на землю, має право отримати її в оренду.

Стаття 146. Викуп земельних ділянок для суспільних потреб

1. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень, визначених цим Кодексом, мають право викупу земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб, для таких суспільних потреб:

а) під будівлі і споруди органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) під будівлі, споруди та інші виробничі об'єкти державної та комунальної власності;

в) під об'єкти природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

г) оборони та національної безпеки;

г) під будівництво та обслуговування лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, газопроводів, водопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, нафто- та газових терміналів, електростанцій тощо);

д) під розміщення дипломатичних та прирівняних до них представництв іноземних держав та міжнародних організацій;

е) під міські парки, майданчики відпочинку та інші об'єкти загального користування, необхідні для обслуговування населення.

2. Власник земельної ділянки не пізніше, ніж за один рік до майбутнього викупу має бути письмово попереджений органом, який приймає рішення про її викуп.

3. Викуп земельної ділянки здійснюється за згодою її власника. Вартість земельної ділянки встановлюється відповідно до грошової та експертної оцінки земель, яка проводиться за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

4. Якщо власник земельної ділянки не згоден з викупною вартістю, питання вирішується в судовому порядку.

Стаття 147. Примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності

1. У разі введення воєнного або надзвичайного стану земельні ділянки, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, можуть бути відчужені (вилучені) з мотивів суспільної необхідності у порядку, встановленому законом.

2. Припинення права власності на земельну ділянку у таких випадках здійснюється за умови повного відшкодування її вартості.

3. Особа, у якої була примусово відчужена земельна ділянка, після припинення дії обставин, у зв'язку з якими було проведено примусове відчуження, має право вимагати повернення цієї земельної ділянки.

4. У разі неможливості повернення примусово відчуженої земельної ділянки власнику за його бажанням надається інша земельна ділянка.

Стаття 148. Конфіскація земельної ділянки

Земельна ділянка може бути конфіскована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Стаття 150. Особливо цінні землі та порядок їх вилучення

1. До особливо цінних земель відносяться: чорноземи нееродовані несолонцюваті на лесових породах; лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені на лесах і глеюваті; бурі гірсько-лісові та дерновобуроземні глибокі і середньоглибокі; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра і осушені незалежно від глибини; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму; дернові глибокі ґрунти За-

карпаття; землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів; землі природно-заповідного фонду; землі історико-культурного призначення. Вилучення особливо цінних земель для несільськогосподарських потреб не допускається, за винятком випадків, визначених частиною другою цієї статті.

2. Земельні ділянки особливо цінних земель, що перебувають у державній або комунальній власності, можуть вилучатися (викуплятися) для будівництва об'єктів загальнодержавного значення, доріг, ліній електропередачі та зв'язку, трубопроводів, осушувальних і зрошувальних каналів, геодезичних пунктів, житла, об'єктів соціально-культурного призначення, нафтових і газових свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією, за постановою Кабінету Міністрів України або за рішенням відповідної місцевої ради, якщо питання про вилучення (викуп) земельної ділянки погоджується Верховною Радою України.

3. Погодження матеріалів вилучення (викупу) земельних ділянок особливо цінних земель, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, провадиться Верховною Радою України за поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, Київської і Севастопольської міських рад.

Розділ V ГАРАНТІЇ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ

Глава 23. Захист прав на землю

Стаття 152. Способи захисту прав на земельні ділянки

1. Держава забезпечує громадянам та юридичним особам рівні умови захисту прав власності на землю.

2. Власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків.

3. Захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом:

а) визнання прав;

- б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав;
- в) визнання угоди недійсною;
- г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування;
- ґ) відшкодування заподіяних збитків;
- д) застосування інших, передбачених законом, способів.

Стаття 153. Гарантії права власності на земельну ділянку

1. Власник не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами України.

2. У випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами України, допускається викуп земельної ділянки. При цьому власникові земельної ділянки відшкодовується її вартість.

3. Колишній власник земельної ділянки, яка викуплена для суспільних потреб, має право звернутися до суду з позовом про визнання недійсним чи розірвання договору викупу земельної ділянки та відшкодування збитків, пов'язаних з викупом, якщо після викупу земельної ділянки буде встановлено, що земельна ділянка використовується не для суспільних потреб.

Стаття 154. Відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення права власності на землю

1. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування без рішення суду не мають права втручатись у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою або встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки чи обмеження.

2. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за шкоду, заподіяну їх неправомірним втручанням у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою.

Стаття 155. Відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за видання актів, які порушують права власників земельних ділянок

1. У разі видання органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування акта, яким порушуються права особи щодо володіння, користування чи розпорядження належною їй земельною ділянкою, такий акт визнається недійсним.

2. Збитки, завдані власникам земельних ділянок внаслідок видання зазначених актів, підлягають відшкодуванню в повному обсязі органом, який видав акт.

Глава 24. Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам

Стаття 156. Підстави відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам

Власникам землі та землекористувачам відшкодовують збитки, заподіяні внаслідок:

а) вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісogосподарським виробництвом;

б) тимчасового зайняття сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для інших видів використання;

в) встановлення обмежень щодо використання земельних ділянок;

г) погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників;

ґ) приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників у непридатний для використання стан;

д) неoderжання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки.

Стаття 157. Порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам

1. Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам здійснюють органи виконавчої влади, органи

місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, які використовують земельні ділянки, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких обмежує права власників і землекористувачів або погіршує якість земель, розташованих у зоні їх впливу, в тому числі внаслідок хімічного і радіоактивного забруднення території, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами і стічними водами.

2. Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Глава 25. Вирішення земельних спорів

Стаття 158. Органи, що вирішують земельні спори

1. Земельні спори вирішуються судами, органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

2. Виключно судом вирішуються земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей.

3. Органи місцевого самоврядування вирішують земельні спори у межах населених пунктів щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності і користуванні громадян, та додержання громадянами правил добросусідства, а також спори щодо розмежування меж районів у містах.

4. Органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів вирішують земельні спори щодо меж земельних ділянок за межами населених пунктів, розташування обмежень у використанні земель та земельних сервітутів.

5. У разі незгоди власників землі або землекористувачів з рішенням органів місцевого самоврядування, органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів спір вирішується судом.

Стаття 159. Порядок розгляду земельних спорів органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів

1. Земельні спори розглядаються органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів та органами місцевого

самоврядування на підставі заяви однієї із сторін у місячний термін з дня подання заяви.

2. Земельні спори розглядаються за участю зацікавлених сторін, які повинні бути завчасно повідомлені про час і місце розгляду спору. У разі відсутності однієї із сторін при першому вирішенні питання і відсутності офіційної згоди на розгляд питання розгляд спору переноситься. Повторне відкладання розгляду спору може мати місце лише з поважних причин.

3. Відсутність однієї із сторін без поважних причин при повторному розгляді земельного спору не зупиняє його розгляд і прийняття рішення.

4. У рішенні органу місцевого самоврядування або органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів визначається порядок його виконання.

5. Рішення передається сторонам у 5-денний термін з часу його прийняття.

Стаття 160. Права і обов'язки сторін при розгляді земельних спорів

Сторони, які беруть участь у земельному спорі, мають право знайомитися з матеріалами щодо цього спору, робити з них виписки, брати участь у розгляді земельного спору, подавати документи та інші докази, порушувати клопотання, давати усні і письмові пояснення, заперечувати проти клопотань та доказів іншої сторони, одержувати копію рішення щодо земельного спору, і, у разі незгоди з цим рішенням, оскаржувати його.

Стаття 161. Виконання рішення органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів та органів місцевого самоврядування щодо земельних спорів

1. Рішення відповідних органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів, органів місцевого самоврядування вступає в силу з моменту його прийняття. Оскарження зазначених рішень у суді призупиняє їх виконання.

2. Виконання рішення щодо земельних спорів здійснюється органом, який прийняв це рішення.

3. Виконання рішення не звільняє порушника від відшкодування збитків або втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва внаслідок порушення земельного законодавства.

4. Виконання рішення щодо земельних спорів може бути призупинено або його термін може бути продовжений вищестоящим органом або судом.

Розділ VI ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ

Стаття 166. Рекультивация порушених земель

1. Рекультивация порушених земель — це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель.

2. Землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та у гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, підлягають рекультивациі.

3. Для рекультивациі порушених земель, відновлення деградованих земельних угідь використовується ґрунт, знятий при проведенні гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, шляхом його нанесення на малопродуктивні ділянки або на ділянки без ґрунтового покриву.

Стаття 167. Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами

1. Господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад встановлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється.

2. Нормативи гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також перелік цих речовин затверджуються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у галузі охорони здоров'я та санітарного нагляду, екології та природних ресурсів.

3. Забруднені небезпечними речовинами земельні ділянки використовуються з дотриманням встановлених обмежень, вимог щодо запобігання їх небезпечному впливу на здоров'я людини та довкілля.

4. Рівень забруднення ґрунтів враховується при наданні земельних ділянок у користування, вилученні з господарського обігу та зміні характеру і режиму використання.

Стаття 168. Охорона ґрунтів

1. Ґрунти земельних ділянок є об'єктом особливої охорони.

2. Власники земельних ділянок та землекористувачі не мають права здійснювати зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель.

3. При здійсненні діяльності, пов'язаної з порушенням поверхневого шару ґрунту, власники земельних ділянок та землекористувачі повинні здійснювати зняття, складування, зберігання поверхневого шару ґрунту та нанесення його на ділянку, з якої він був знятий (рекультивація), або на іншу земельну ділянку для підвищення її продуктивності та інших якостей.

Глава 27. Використання техногенно забруднених земель

Стаття 170. Особливості використання техногенно забруднених земель сільськогосподарського призначення

1. Техногенно забруднені землі сільськогосподарського призначення, на яких не забезпечується одержання продукції, що відповідає встановленим вимогам (нормам, правилам, нормативам), підлягають вилученню із сільськогосподарського обігу та консервації.

2. Порядок використання техногенно забруднених земельних ділянок встановлюється законодавством України.

Глава 28. Консервація земель

Стаття 171. Деградовані і малопродуктивні землі

1. До деградованих земель відносяться:

а) земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо;

б) земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші.

2. До малопродуктивних земель відносяться сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним.

Стаття 172. Консервація деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель

1. Консервації підлягають деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним. Консервації підлягають також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо одержати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я.

2. Консервація земель здійснюється шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або заліснення.

3. Консервація земель здійснюється за рішеннями органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на підставі договорів з власниками земельних ділянок.

4. Порядок консервації земель встановлюється законодавством України.

**Розділ VII
УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ВИКОРИСТАННЯ
І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ**

Стаття 179. Природно-сільськогосподарське районування земель

1. Природно-сільськогосподарське районування земель — це поділ території з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур.

2. Природно-сільськогосподарське районування земель є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель.

3. Використання та охорона сільськогосподарських угідь здійснюються відповідно до природно-сільськогосподарського районування.

4. Порядок здійснення природно-сільськогосподарського районування визначається Кабінетом Міністрів України.

Глава 31. Землеустрій

Стаття 181. Поняття землеустрою

Землеустрій — це сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Стаття 182. Мета землеустрою

Мета землеустрою полягає в забезпеченні раціонального використання та охорони земель, створенні сприятливого екологічного середовища та поліпшенні природних ландшафтів.

Стаття 183. Завдання землеустрою

Основними завданнями землеустрою є:

а) реалізація політики держави щодо науково обґрунтованого перерозподілу земель, формування раціональної системи землеволодінь і землекористувань з усуненням недоліків у розташуванні земель, створення екологічно сталих ландшафтів і агросистем;

б) інформаційне забезпечення правового, економічного, екологічного і містобудівного механізму регулювання земельних відносин на національному, регіональному, локальному, господарському рівнях шляхом розробки пропозицій по встановленню особливого режиму і умов використання земель;

в) встановлення на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, територій з особливим природоохоронним, рекреаційним і заповідним режимами, меж земельних ділянок власників і землекористувачів;

г) здійснення заходів щодо прогнозування, планування, організації раціонального використання та охорони земель на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях;

г) організація територій сільськогосподарських підприємств із створенням просторових умов, що забезпечують еколого-економічну оптимізацію використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, впровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням, удосконалення співвідношення і розміщення земельних угідь, системи сівозмін, сінокосо- і пасовищезмін;

д) розробка системи заходів по збереженню і поліпшенню природних ландшафтів, відновленню і підвищенню родючості ґрунтів, рекультивації порушених земель і землюванню малопродуктивних угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, висушення, зсувів, вторинного засолення і заболочення, ущільнення, забруднення промисловими відходами і хімічними речовинами та інших видів деградації, по консервації деградованих і малопродуктивних земель, попередженню інших негативних явищ;

е) організація територій несільськогосподарських підприємств, організацій і установ з метою створення умов ефективного землекористування та обмежень і обтяжень у використанні земель.

Стаття 184. Зміст землеустрою

Землеустрій передбачає:

а) встановлення (відновлення) на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, землеволодінь і землекористувань;

б) розробку загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель;

в) складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель відповідних адміністративно-територіальних утворень;

г) обґрунтування встановлення меж територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами;

ґ) складання проектів впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових;

д) складання проектів відведення земельних ділянок;

е) встановлення в натурі (на місцевості) меж земельних ділянок;

є) підготовку документів, що посвідчують право власності або право користування землею;

ж) складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, упорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель;

з) розроблення іншої землевпорядної документації, пов'язаної з використанням та охороною земель;

и) здійснення авторського нагляду за виконанням проектів з використання та охорони земель;

і) проведення топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і розвідувань земель.

Стаття 185. Організація та порядок здійснення землеустрою

1. Землеустрій здійснюється державними та іншими землевпорядними організаціями за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, а також коштів громадян та юридичних осіб.

2. Землеустрій здійснюється відповідно до закону.

Стаття 186. Розгляд і затвердження землевпорядної документації

1. Розгляд і затвердження землевпорядної документації проводиться в такому порядку:

а) прогнози матеріали, техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель і схеми землеустрою після погодження їх у встановленому порядку розглядаються і затверджуються відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування;

б) проекти створення нових землеволодінь і землекористувань після погодження їх у встановленому порядку розглядаються і затверджуються відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування;

в) проекти відведення земельних ділянок із земель державної чи комунальної власності затверджуються органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які надають і вилучають земельні ділянки;

г) проекти землеустрою сільськогосподарських підприємств, установ і організацій, особистих селянських, фермерських господарств після погодження їх із сільськими, селищними, міськими радами або районними державними адміністраціями розглядаються і затверджуються власниками землі або землекористувачами;

ґ) робочі землевпорядні проекти, пов'язані з упорядкуванням, докорінним поліпшенням та охороною земель, раціональним їх використанням, розглядаються і затверджуються замовниками цих проектів.

2. Зміни до землевпорядних проектів та інших матеріалів з питань землеустрою вносяться за рішенням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування або

власників землі та землекористувачів, які затвердили ці проекти.

3. Прогнозні матеріали використання і охорони земель, проекти землеустрою, матеріали державного земельного кадастру, проекти з питань використання і охорони земель, реформування земельних відносин, а також техніко-економічні матеріали обґрунтувань використання і охорони земель підлягають державній експертизі, яка здійснюється органом по земельних ресурсах відповідно до закону.

Глава 32. Контроль за використанням та охороною земель

Стаття 187. Завдання контролю за використанням та охороною земель

Контроль за використанням та охороною земель полягає в забезпеченні додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями і громадянами земельного законодавства України.

Стаття 188. Державний контроль за використанням та охороною земель

1. Державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється уповноваженими органами виконавчої влади по земельних ресурсах, а за додержанням вимог законодавства про охорону земель — спеціально уповноваженими органами з питань екології та природних ресурсів.

2. Порядок здійснення державного контролю за використанням та охороною земель встановлюється законом.

Стаття 189. Самоврядний контроль за використанням та охороною земель

Самоврядний контроль за використанням та охороною земель здійснюється сільськими, селищними, міськими, районними та обласними радами.

Стаття 190. Громадський контроль за використанням та охороною земель

Громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюється громадськими інспекторами, які призначаються відповідними органами місцевого самоврядування

і діють на підставі положення, затвердженого центральним органом виконавчої влади по земельних ресурсах.

Глава 35. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель

Стаття 205. Зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель

1. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель включає:

а) надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель;

б) виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;

в) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами;

г) компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Стаття 206. Плата за землю

1. Використання землі в Україні є платним. Об'єктом плати за землю є земельна ділянка.

2. Плата за землю справляється відповідно до закону.

Глава 36. Відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва

Стаття 207. Умови відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва

1. Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва включають втрати сільськогосподарських

угідь, лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель.

2. Відшкодуванню підлягають втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ), лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісogосподарським виробництвом.

3. Відшкодуванню підлягають також втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави, а також у зв'язку з виключенням сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон.

4. Втрати сільськогосподарського і лісogосподарського виробництва компенсуються незалежно від відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.

5. Втрати сільськогосподарського та лісogосподарського виробництва визначаються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Стаття 208. Звільнення від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісogосподарського виробництва

1. Від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісogосподарського виробництва звільняються громадяни та юридичні особи у разі використання земельних ділянок для будівництва шкіл, дошкільних закладів, державних об'єктів охорони здоров'я, культури, фізкультури та спорту, соціального забезпечення, державних об'єктів дорожнього будівництва, культових споруд релігійних організацій, кладовищ, меліоративних систем, протиерозійних, протизсувних і протиселевих споруд, під будівництво і обслуговування жилих будинків і господарських будівель, для розміщення внутрігосподарських об'єктів сільськогосподарських, рибogосподарських і лісogосподарських підприємств, організацій та установ, видобування торфу за умови повернення земельних ділянок у стані, придатному для

попереднього використання, під об'єкти і території природно-заповідного фонду.

2. Здійснення внутрігосподарського будівництва сільськогосподарськими або лісогосподарськими підприємствами, організаціями, установами, а також громадянами проводиться без відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.

Розділ VIII ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Глава 37. Відповідальність за порушення земельного законодавства

Стаття 210. Недійсність угод щодо земельних ділянок

Угоди, укладені із порушенням встановленого законом порядку купівлі-продажу, дарування, застави, обміну земельних ділянок, визнаються недійсними за рішенням суду.

Стаття 211. Відповідальність за порушення земельного законодавства

1. Громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за такі порушення:

а) укладення угод з порушенням земельного законодавства;

б) самовільне зайняття земельних ділянок;

в) псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;

г) розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;

г) невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням;

д) порушення строків повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;

е) знищення межових знаків;

є) приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок;

ж) непроведення рекультивациі порушених земель;

з) знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень;

и) невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту;

і) самовільне відхилення від проектів землеустрою;

ї) ухилення від державної реєстрації земельних ділянок та подання недостовірної інформації щодо них;

й) порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок.

2. Законом може бути встановлено відповідальність і за інші порушення земельного законодавства.

Стаття 212. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок

1. Самовільно зайняті земельні ділянки підлягають поверненню власникам землі або землекористувачам без відшкодування затрат, понесених за час незаконного користування ними.

2. Приведення земельних ділянок у придатний для використання стан, включаючи знесення будинків, будівель і споруд, здійснюється за рахунок громадян або юридичних осіб, які самовільно зайняли земельні ділянки.

3. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок провадиться за рішенням суду.

Розділ ІХ ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Кодекс набирає чинності з 1 січня 2002 року.

Розділ Х ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Рішення про надання в користування земельних ділянок, а також про вилучення (викуп) земель, прийняті відповідними органами, але не виконані на момент введення

у дію цього Кодексу, підлягають виконанню відповідно до вимог цього Кодексу.

2. Клопотання і заяви щодо відведення земельних ділянок, не вирішені на момент введення в дію цього Кодексу, реалізуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції у порядку та з додержанням вимог цього Кодексу.

3. У випадках, коли земельні ділянки надані в оренду до введення в дію цього Кодексу органами, повноваження яких з надання земельних ділянок з прийняттям цього Кодексу змінені, продовження строку оренди зазначених земельних ділянок здійснюється органами, що мають право надання вказаних земель за цим Кодексом.

4. Матеріали погодження питань, пов'язаних з вилученням (викупом) земель, щодо яких на момент введення в дію цього Кодексу не прийнято відповідних рішень, підлягають розгляду відповідно до цього Кодексу.

5. Право на проведення розвідувальних робіт на земельних ділянках за дозволами, одержаними до введення в дію цього Кодексу, зберігається до закінчення строку, обумовленого дозволами.

6. Громадяни та юридичні особи, які мають у постійному користуванні земельні ділянки, але за цим Кодексом не можуть мати їх на такому праві, повинні до 1 січня 2005 року переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на них.

При переоформленні права постійного користування земельними ділянками, наданими для ведення селянських (фермерських) господарств, у довгострокову оренду строк оренди визначається селянським (фермерським) господарством відповідно до закону. При цьому розмір орендної плати за земельні ділянки не повинен перевищувати розміру земельного податку.

7. Громадяни та юридичні особи, що одержали у власність, у тимчасове користування, в тому числі на умовах оренди, земельні ділянки у розмірах, що були передбачені раніше діючим законодавством, зберігають права на ці ділянки.

8. Сільськогосподарські підприємства, які до введення в дію цього Кодексу уклали з власниками земельних часток (паїв) договори оренди, можуть, за бажанням власників цих часток (паїв), замовити землевпорядній організації виконання землевпорядних робіт, необхідних для виділення

земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості), видачі їх власникам державних актів на право власності на землю та оплатити виконання таких робіт. Сільськогосподарське підприємство має переважне право на оренду земельних ділянок у таких громадян на строк, що був обумовлений у договорі оренди земельної частки (паю), або, за погодженням сторін, на інший строк.

Члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, а також пенсіонери з їх числа, які на час набрання чинності цим Кодексом не приватизували земельні ділянки шляхом оформлення права на земельну частку (пай), мають право на їх приватизацію в порядку, встановленому статтями 25 та 118 цього Кодексу. В сільськогосподарських акціонерних товариствах право на земельну частку (пай) мають лише їх члени, які працюють у товаристві, а також пенсіонери з їх числа.

При обчисленні розміру земельної частки (паю) враховуються сільськогосподарські угіддя, які були передані в оренду із земель державної чи комунальної власності або які на час набрання чинності Земельним кодексом України належали цим підприємствам на праві колективної власності чи перебували у постійному користуванні, за винятком земель, що не підлягають приватизації або залишаються у державній чи комунальній власності відповідно до цього Кодексу.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 675-IV)

9. Громадяни — власники земельних часток (паїв) можуть виділяти земельні ділянки в натурі (на місцевості) єдиним масивом.

12. До розмежування земель державної і комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів, крім земель, переданих у приватну власність, здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади.

13. На період до 1 січня 2010 року громадяни і юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 гектарів. Ця площа може бути збільшена у разі успадкування земельних ділянок за законом.

14. До 1 січня 2005 року забороняється внесення права на земельну частку (пай) до статутних фондів господарських товариств.

15. Встановити, що громадяни та юридичні особи, які мають у власності земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, а також громадяни України — власники земельних часток (паїв) не вправі до 1 січня 2005 року продавати або іншим способом відчужувати належні їм земельні ділянки та земельні частки (паї), крім міни, передачі їх у спадщину та при вилученні земель для суспільних потреб.

16. Громадянам — власникам земельних часток (паїв) за їх бажанням виділяються в натурі (на місцевості) земельні ділянки з видачею державних актів на право власності на землю.

17. Сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються правовстановлюючими документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства.

Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право власності на землю.

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ 25 жовтня 2001 року № 2768-III

**Закон України
ПРО ФІКСОВАНИЙ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ПОДАТОК**

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 3 лютого 1999 року № 414-XIV, від 3 березня 1999 року № 466-XIV, від 1 червня 2000 року № 1777-III, від 3 квітня 2003 року № 659-IV, від 19 червня 2003 року № 974-IV

Цей Закон визначає механізм справляння фіксованого сільськогосподарського податку, що сплачується сільськогосподарськими товаровиробниками у грошовій формі.

(преамбула із змінами, внесеними згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

товарна сільськогосподарська продукція — це продукція сільськогосподарського виробництва, призначена для реалізації;

фіксований сільськогосподарський податок — це податок, який не змінюється протягом визначеного цим Законом терміну і справляється з одиниці земельної площі.

Фіксований сільськогосподарський податок сплачується в рахунок таких податків і зборів (обов'язкових платежів):

- податку на прибуток підприємств;
- плати (податку) за землю;
- податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
- комунального податку;
- збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- абзац сьомий частини другої статті 1 виключено;
(згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)
- збору на обов'язкове соціальне страхування;
- збору на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України;
- збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- абзац одинадцятий частини другої статті 1 виключено
(згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності;

збору за спеціальне використання природних ресурсів (щодо користування водою для потреб сільського господарства).

Інші податки та збори (обов'язкові платежі), визначені Законом України «Про систему оподаткування», сплачуються сільськогосподарськими товаровиробниками в порядку і розмірах, визначених законодавчими актами України.

Стаття 2. Платники фіксованого сільськогосподарського податку

Платниками фіксованого сільськогосподарського податку є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, передбачених законами України, селянські та інші господарства, які займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, в яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу підприємства. Платниками цього податку також є суб'єкти господарювання, утворені в результаті реорганізації сільськогосподарського підприємства — платника фіксованого сільськогосподарського податку (незалежно від терміну реорганізації), які також займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції. Новостворені суб'єкти господарювання, основним видом діяльності яких є виробництво (вирощування), переробка та збут сільськогосподарської продукції, у рік створення є платниками фіксованого сільськогосподарського податку. Підприємства, які займаються іншими видами діяльності, крім сільськогосподарської, зазначеної у цій статті, з метою оподаткування ведуть окремий облік фінансових результатів від інших видів господарської діяльності відповідно до пункту 7.20 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», які підлягають оподаткуванню на загальних підставах.

(Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

У разі, коли у звітному періоді валовий дохід від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки становить менш як

75 відсотків загального обсягу реалізації, підприємство сплачує податки у наступному звітному періоді на загальних підставах.

(Частина друга статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

До платників фіксованого сільськогосподарського податку належать також власники земельних ділянок та землекористувачі, в тому числі орендарі, які виробляють товарну сільськогосподарську продукцію, крім власників та землекористувачів земельних ділянок, переданих для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного будівництва, а також наданих для городництва, сінокосіння та випасання худоби.

Частину четверту статті 2 виключено

(згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

Частину п'яту статті 2 виключено

(згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Частину шосту статті 2 виключено

(частина шоста статті 2 у редакції Закону України від 01.06.2000 р. N 1777-III, виключена згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Частину сьому статті 2 виключено

(згідно із Законом України від 01.06.2000 р. № 1777-III)

Частину восьму статті 2 виключено

(згідно із Законом України від 01.06.2000 р. № 1777-III)

Зміна порядку сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) протягом звітного (податкового) року не допускається.

Стаття 3. Об'єкт оподаткування та ставки фіксованого сільськогосподарського податку

Об'єктом оподаткування для платників фіксованого сільськогосподарського податку (далі — платники податку) є площа сільськогосподарських угідь, переданих сільськогосподарському товаровиробнику у власність або наданих йому у користування, в тому числі на умовах оренди, а також земель водного фонду, які використовуються рибницькими, рибальськими та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах).

(Частина перша статті 3 у редакції Закону України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

У випадку, коли у звітному періоді відбувається зміна площ сільськогосподарських угідь, у зв'язку з набуттям права землевласника або землекористувача відповідно землевласник чи землекористувач зобов'язаний здійснити уточнення сум податкових платежів на період до закінчення податкового року і протягом місяця надати розрахунки до органів державної податкової служби за місцем розташування земельної ділянки та до органу державної податкової служби за місцем знаходження платника податку.

(Частина друга статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.06.2000 р. № 1777-III)

Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної за станом на 1 липня 1995 року, відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, в таких розмірах:

для ріллі, сіножатей та пасовищ — 0,5;

для багаторічних насаджень — 0,3;

(частина третя статті 3 у редакції Закону України від 03.03.99 р. № 466-XIV)

для земель водного фонду, які використовуються рибницькими, рибальськими та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах, — 1,5 відсотка грошової оцінки одиниці площі ріллі по областях та Автономній Республіці Крим.

(Частину третю статті 3 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Грошова оцінка сільськогосподарських угідь у разі необхідності може уточнюватися згідно із законодавством.

Стаття 4. Ставки фіксованого

сільськогосподарського податку

для платників податку, які здійснюють

діяльність у гірських зонах та на

поліських територіях

Для платників податку, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях, ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної за станом на 1 липня 1995 року, відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, в таких розмірах:

для ріллі, сіножатей та пасовищ — 0,3;

для багаторічних насаджень — 0,1.

(Частина перша статті 4 у редакції Закону України від 03.03.99 р. N 466-XIV)

Перелік платників податку, на яких поширюється дія цієї статті, затверджується до 15 січня 1999 року на пленарних засіданнях обласних рад за поданням районних державних адміністрацій, виходячи з критеріїв, установлених статтею 1 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» та визначених Кабінетом Міністрів України поліських територій.

Стаття 5. Порядок нарахування та строки сплати фіксованого сільськогосподарського податку

Платники податку визначають суму фіксованого сільськогосподарського податку на поточний рік у порядку і розмірах, передбачених цим Законом, і подають розрахунок органу державної податкової служби за місцем знаходження платника податку до 1 лютого поточного року.

Сплата податку проводиться щомісячно протягом 30 календарних днів, наступних за останнім календарним днем базового звітного (податкового) місяця, у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах:

(абзац перший частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

у I кварталі — 10 відсотків;

у II кварталі — 10 відсотків;

у III кварталі — 50 відсотків;

у IV кварталі — 30 відсотків.

Частина третю статті 5 виключено

(згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Частина четверту статті 5 виключено

(згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Частина п'яту статті 5 виключено

(згідно із Законом України від 03.04.2003 р. № 659-IV)

Стаття 6. Порядок зарахування фіксованого сільськогосподарського податку до бюджетів і державних цільових фондів

Платники податку перераховують у визначений строк кошти на окремий рахунок відділень Державного казначей-

ства України у районах за місцем розташування земельної ділянки.

(Частина перша статті 6 у редакції Закону України від 01.06.2000 р. № 1777-III)

Відділення Державного казначейства України у районах наступного дня після надходження коштів перераховують суми фіксованого сільськогосподарського податку у таких розмірах: до місцевого бюджету — 30 відсотків, на обов'язкове державне пенсійне страхування — 68 відсотків, на обов'язкове соціальне страхування — 2 відсотки.

Зазначені відділення повідомляють відповідний орган державної податкової служби про загальну суму податку та її розмежування.

Стаття 7. Порядок обліку та контролю нарахування і сплати фіксованого сільськогосподарського податку

Органи державної податкової служби у районах ведуть облік нарахування і сплати сум фіксованого сільськогосподарського податку за формою і в порядку, затвердженими Державною податковою адміністрацією України.

Контроль за своєчасним і повним надходженням сум фіксованого сільськогосподарського податку здійснюють органи державної податкової служби.

Стаття 8. Відповідальність за сплату фіксованого сільськогосподарського податку

Платники податку несуть відповідальність за правильність обчислення, своєчасність подання розрахунків та сплати сум фіксованого сільськогосподарського податку згідно із законодавчими актами України.

Стаття 9. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 1999 року і діє до 31 грудня 2009 року.

(Абзац перший частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

Для стабілізації сільськогосподарського виробництва звільняються з 1 січня 1999 року до 1 січня 2001 року від сплати фіксованого сільськогосподарського податку сільськогосподарські товаровиробники, які відповідно до норм цього Закону є платниками цього податку. При цьому

платники фіксованого сільськогосподарського податку, визначені статтею 2 цього Закону, не звільняються від сплати коштів на обов'язкове державне пенсійне страхування та на обов'язкове соціальне страхування і здійснюють відрахування в розмірах і порядку, передбачених статтями 5 і 6 цього Закону.

(Абзац другий частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 03.02.99 р. № 414-XIV)

Абзац третій частини першої статті 9 втратив чинність (згідно із Законом України від 03.02.99 р. № 414-XIV)

Абзац четвертий частини першої статті 9 виключено (частину першу статті 9 доповнено абзацом згідно із Законом України від 01.06.2000 р. № 1777-III, абзац четвертий частини першої статті 9 виключено згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

У разі виникнення форс-мажорних обставин (стихійне лихо, дія обставин непереборної сили) по кожному конкретному платнику податку за його клопотанням Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за погодженням з Міністерством фінансів України та Міністерством аграрної політики України приймається рішення про реструктуризацію (відстрочку) сплати фіксованого сільськогосподарського податку (за винятком безнадійного податкового боргу, який підлягає списанню відповідно до Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами»). Порядок реструктуризації (відстрочки) сплати цього податку визначається центральним податковим органом. При цьому для такого платника податку в наступному податковому році вимоги частин першої та другої статті 2 цього Закону не застосовуються.

(Частину першу статті 9 доповнено абзацом згідно із Законом України від 01.06.2000 р. № 1777-III, абзац п'ятий частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.06.2003 р. № 974-IV)

2. Доповнити частину першу статті 14 Закону України «Про систему оподаткування» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 16, ст. 119) пунктом 20 такого змісту:

«20) фіксований сільськогосподарський податок».

3. Кабінету Міністрів України:

підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законодавчих актів та до бюджетної класифікації відповідно до цього Закону;

розробити і затвердити Положення про порядок справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку;

в місячний термін розробити та внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо запровадження механізму, який би не допускав ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) сільськогосподарськими товаровиробниками за продукцію невласного виробництва, що реалізується іншим споживачам;

підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про податок на додану вартість» з питання використання сільськогосподарськими товаровиробниками сум податку на додану вартість від реалізації сільськогосподарської продукції на придбання техніки вітчизняного виробництва.

4. Зупинити для сільськогосподарських товаровиробників — платників фіксованого сільськогосподарського податку дію таких законодавчих актів України та їх окремих норм з питань оподаткування:

Закону України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 47, ст. 648; 1998 р., N 14, ст. 60);

Закону України «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 11, ст. 150; 1997 р., № 15, ст. 117);

Закону України «Про плату за землю» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 38, ст. 560; 1996 р., № 45, ст. 238; 1997 р., № 47, ст. 294);

статті 15 Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 56–93 «Про місцеві податки і збори» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 30, ст. 336; 1995 р., № 30, ст. 229);

Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 4, ст. 28; 1997 р., № 27, ст. 181, № 47, ст. 294; 1998 р., № 2, ст. 7, № 10, ст. 35, № 18, ст. 94, № 26, ст. 151), за винятком пунктів 7.7, 7.8 і 13.1, 13.2, 13.6, 13.7 та 13.8;

Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 20, ст. 82; 1998 р., № 30–31, ст. 193) в частині придбання торгового патенту для здійснення торговельної діяльності;

Закону України «Про систему оподаткування» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 16, ст. 119, № 29, ст. 190) у частині сплати сум податків і зборів (обов'язкових платежів), включених до складу фіксованого сільськогосподарського податку, передбаченого цим Законом;

пункту 4 розділу II Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему оподаткування» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 16, ст. 119) щодо запровадження загальнодержавного єдиного (фіксованого) податку на території Глобинського району Полтавської області, Старобешівського району Донецької області та Ужгородського району Закарпатської області;

Закону України «Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 36, ст. 229);

Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 37, ст. 237; 1998 р., № 11–12, ст. 49, № 42, ст. 257), за винятком пункту 4 статті 1, пункту 3 статті 2, частини першої статті 3, пункту 4 статті 4, статті 5 у частині, що стосується платників збору, визначених у пункті 4 статті 1 Закону;

Закону України «Про збір на обов'язкове соціальне страхування» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 37, ст. 238; 1998 р., № 14, ст. 53, № 20, ст. 101);

Закону України «Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 25, ст. 147).

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ 17 грудня 1998 року
№ 320-XIV

Закон України
ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ
(витяг)

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 2 листопада 2000 року № 2090-III, від 10 січня 2002 року № 2921-III, від 7 лютого 2002 року № 3047-III, від 15 травня 2003 року № 762-IV, від 11 грудня 2003 року № 1377-IV

Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів у сільському господарстві та їх об'єднань.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні поняття

У цьому Законі вживаються такі основні поняття:

сільськогосподарська кооперація — система сільськогосподарських кооперативів, об'єднань, створених з метою задоволення економічних потреб членів кооперативу;

сільськогосподарський кооператив (далі — кооператив) — юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу;

сільськогосподарський виробничий кооператив — юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва;

сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — кооператив, створений для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності;

сільськогосподарський товаровиробник — фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий доход, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного вироб-

ництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 відсотків загальної суми валового доходу. Це обмеження не поширюється на осіб, які мають особисті підсобні господарства;

(абзаци третій – п'ятий статті 1 замінено абзацами третім – шостим згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III, у зв'язку з цим абзаци шостий — тринадцятий вважатимуться відповідно абзацами сьомим — чотирнадцятим)

об'єднання (асоціація, спілка) сільськогосподарських кооперативів (далі — об'єднання) — формування, засноване кооперативами на засадах членства і добровільності для спільного здійснення будь-якої не забороненої законодавством діяльності, пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом і захистом економічних інтересів кооперативів, поданням їм інформаційної, консультативно-методичної та іншої допомоги;

член кооперативу — фізична або юридична особа, яка зробила вступний і пайовий внески в розмірах, визначених статутом кооперативу, визнає принципи і цілі кооперативу, дотримується вимог його статуту і користується правом ухвалюючого голосу в кооперативі;

асоційований член кооперативу — фізична чи юридична особа, що зробила пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі;

вступний внесок — внесок фізичної або юридичної особи в грошовій формі понад пай при вступі в кооператив для організаційного забезпечення його діяльності в розмірах, встановлених статутом. Вступний внесок зараховується в неподільний фонд і у разі виходу з кооперативу не повертається;

пай — майновий внесок члена кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки;

додатковий пай — внесок члена кооперативу понад обов'язковий пай, який передається ним за власним бажанням до пайового фонду;

кооперативні виплати — частина доходу кооперативу, яка розподіляється між його членами пропорційно їх участі у накопиченні цього доходу;

участь у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу — поставка (збут) через кооператив продукції, сировини, придбання товарів у кооперативі, користування послугами кооперативу.

Стаття 2. Види кооперативів

1. За цілями, завданнями і характером діяльності кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі.

2. Виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу.

3. Обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші.

Обслуговуючі кооперативи створюються для надання комплексу послуг, пов'язаних з виробництвом, переробкою, збутом продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва і рибництва.

Обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку.

Обслуговуючі кооперативи надають послуги відповідно до статуту іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

(Частина третю статті 2 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

4. До переробних кооперативів належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо).

5. Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо.

6. Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

7. Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з ведення бухгалтерського обліку, аудиту та інше.

У разі поєднання кількох видів діяльності утворюються багатофункціональні кооперативи.

8. Кооперативи можуть на добровільних засадах утворювати об'єднання, які в свою чергу можуть утворювати об'єднання вищого рівня за галузевими чи територіальними ознаками.

9. Кооперативи та їх об'єднання мають право виступати засновниками різних видів підприємств, мати представництва в інших регіонах України та за її межами.

Стаття 3. Принципи діяльності кооперативів

Кооперативи створюються і здійснюють свою діяльність за такими принципами:

добровільність членства фізичних і юридичних осіб в кооперативі та безперешкодний вихід з нього;

обов'язкова трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу;

обов'язкова участь членів у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу;

відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає користуватися послугами цього кооперативу та у разі потреби погоджується брати участь у фінансуванні його на умовах, встановлених статутом кооперативу;

демократичний характер управління, рівні права у прийнятті рішень за правилом «один член кооперативу — один голос»;

обмеження виплат часток доходу на паї;

розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі в діяльності кооперативу;

контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, передбаченому статутом цього кооперативу.

Стаття 4. Законодавство, що регулює діяльність кооперативів

Діяльність кооперативів регулюється цим Законом та іншими законами України.

Дія цього Закону не поширюється на споживчі кооперативи.

Розділ II СТВОРЕННЯ КООПЕРАТИВУ І ПОРЯДОК ЙОГО РЕЄСТРАЦІЇ

Стаття 5. Загальні умови створення кооперативу

1. Кооператив створюється його засновниками на добровільних засадах.

2. Засновниками кооперативу можуть бути громадяни України та юридичні особи, зареєстровані в Україні.

3. Рішення про створення кооперативу приймається його установчими зборами.

4. Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж три особи.

Стаття 6. Державна реєстрація кооперативу

1. Державна реєстрація кооперативу здійснюється у порядку, передбаченому для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності.

2. Кооператив вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації. Кооператив має самостійний баланс, поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням.

(Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 10.01.2002 р. № 2921-III)

3. Відмова у державній реєстрації кооперативу може бути оскаржена в судовому порядку.

Стаття 7. Статут кооперативу

1. Статут кооперативу є основним правовим документом, що регулює його діяльність. У статуті визначаються: найменування кооперативу та його місцезнаходження; предмет і мета діяльності; порядок вступу до кооперативу і виходу з нього; порядок визначення розміру та порядок внесення вступного внеску і паю; склад засновників кооперативу; права і обов'язки членів кооперативу; органи управління, порядок їх формування і компетенція; фор-

мування неподільного та інших фондів; форми трудової участі та оплати праці членів виробничого кооперативу та форми господарської участі членів обслуговуючого кооперативу; розподіл доходів кооперативу; співвідношення між кооперативними виплатами і виплатами на паї; умови реорганізації та ліквідації кооперативу. До статуту можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності кооперативу, що не суперечать законодавству України. До статуту можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності кооперативу, що не суперечать законодавству України.

(Частина перша статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

2. Статут кооперативу приймається засновниками на установчих зборах, зміни та доповнення до нього вносяться загальними зборами його членів. Повідомлення про зміни та доповнення до статуту надсилаються до органу, що зареєстрував кооператив, у тижневий термін з часу їх внесення.

Розділ III ЧЛЕНСТВО В КООПЕРАТИВІ

Стаття 8. Члени кооперативу

1. Членами виробничого кооперативу можуть бути тільки фізичні особи, а членами обслуговуючого кооперативу — як фізичні, так і юридичні особи, які визнають статут і дотримуються його вимог, користуються послугами, формують фонди та беруть участь у діяльності кооперативу відповідно до статті 3 цього Закону.

(Частина перша статті 8 у редакції Закону України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

2. Членами кооперативу можуть бути фізичні особи, які досягли 16-річного віку і виявили бажання брати участь у діяльності кооперативу.

3. Фізичні або юридичні особи можуть бути членами кількох обслуговуючих кооперативів, різних за напрямками діяльності.

(Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

Стаття 9. Вступ до кооперативу

1. Вступ до кооперативу здійснюється на підставі поданої заяви. Член кооперативу робить вступний і пайовий внески в порядку, визначеному статутом кооперативу.

2. Рішення правління (голови) кооперативу про прийняття до кооперативу підлягає схваленню загальними зборами. Порядок прийняття такого рішення та його схвалення визначається статутом кооперативу.

Стаття 10. Припинення членства в кооперативі

1. Членство в кооперативі припиняється у разі:
добровільного виходу з кооперативу;

припинення трудової участі в діяльності виробничого кооперативу;

виключення у випадках і в порядку, визначених статутом кооперативу;

несхвалення загальними зборами рішення правління (голови) про прийняття до кооперативу;

втрати членом кооперативу — юридичною особою свого статусу;

смерті члена кооперативу;

реорганізації та ліквідації кооперативу.

2. Порядок та майнові наслідки припинення членства в кооперативі визначаються його статутом.

3. Виключення з членів кооперативу може бути оскаржено в судовому порядку.

Стаття 11. Права і обов'язки членів кооперативу

1. Основними правами членів кооперативу є:

участь в управлінні справами кооперативу, право голосу на загальних зборах кооперативу, право обирати і бути обраним в органи управління кооперативом. Для членів кооперативу — юридичних осіб ці права реалізуються їх повноважними представниками;

користування послугами кооперативу;

одержання кооперативних виплат — частини доходу кооперативу, що підлягає розподілу між його членами;

одержання частки доходу на пай (додатковий пай);

одержання паю в разі виходу з кооперативу в порядку і термін, визначені статутом кооперативу.

2. Основними обов'язками членів кооперативу є дотримання статуту та виконання рішень загальних зборів і правління кооперативу. Члени кооперативу беруть участь

у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу в обсязі, що становить більшу частину річного обороту діяльності, яка кооперується.

(Частина друга статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

3. Статутом кооперативу може бути передбачено додаткові права та обов'язки членів кооперативу.

Стаття 12. Асоційовані члени кооперативу

1. У кооперативах усіх видів допускається асоційоване членство. Асоційованими членами можуть бути фізичні чи юридичні особи, які визнають його статут та зробили пайовий внесок у створення та розвиток кооперативу.

2. Асоційовані члени кооперативу мають право дорадчого голосу, а також на отримання частки доходу на свій пай.

3. Члени кооперативу можуть переоформити членство в кооперативі на асоційоване членство в порядку, визначеному статутом кооперативу.

4. Розміри пайових внесків асоційованих членів визначаються статутом кооперативу.

5. У разі ліквідації кооперативу його асоційовані члени мають першочергове право на отримання свого майнового внеску та відповідних часток доходу і повернення їх земельних ділянок у натурі (на місцевості).

Розділ IV

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАТИВУ

Стаття 13. Структура органів управління

1. Управління кооперативом здійснюється на основі самоврядування, гласності, участі його членів у вирішенні питань діяльності кооперативу.

2. Вищим органом управління кооперативу є загальні збори. До органів управління належить правління кооперативу. У разі потреби кооператив наймає виконавчого директора, утворює спостережну раду.

3. Для підготовки окремих питань загальні збори, а в період між ними — правління кооперативу або спостережна рада можуть утворювати спеціальні комісії з членів кооперативу із залученням як консультантів найманих працівників.

Стаття 14. Загальні збори

1. Загальні збори:

вносять зміни і доповнення до статуту, приймають нормативні документи кооперативу;

обирають шляхом прямого таємного голосування голову кооперативу та членів правління кооперативу, членів ревізійної комісії (ревізора), можуть обирати членів спостережної ради тощо;

заслуховують звіти органів управління кооперативу про їх діяльність;

визначають види і розміри фондів кооперативу, порядок їх формування та використання;

затверджують:

правила внутрішнього розпорядку;

річний звіт і баланс кооперативу;

порядок формування і розподілу доходу кооперативу;

рішення правління кооперативу про прийняття нових членів;

вирішують:

питання про входження кооперативу до об'єднання кооперативів, створення підприємств різних видів;

питання про реорганізацію або ліквідацію кооперативу.

Загальні збори мають право приймати будь-які інші рішення, пов'язані із статутною діяльністю кооперативу.

2. Загальні збори проводяться щорічно після закінчення фінансового року. Вони можуть скликатися позачергово за рішенням правління кооперативу або з ініціативи не менше третини членів кооперативу. Правління кооперативу зобов'язане прийняти рішення про скликання загальних зборів і повідомити членів кооперативу про час і місце їх проведення та порядок денний не пізніше ніж за 10 днів.

3. Загальні збори правомочні приймати рішення, якщо на них присутні більше половини членів кооперативу.

Стаття 15. Правління кооперативу

1. Правління кооперативу обирається у кооперативі, до складу якого входить не менш як 10 членів, на термін, що не перевищує трьох років.

(Частина перша статті 15 у редакції Закону України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

2. Правління кооперативу:

розробляє і вносить на затвердження загальних зборів напрями розвитку кооперативу;

скликає загальні збори членів кооперативу і контролює виконання прийнятих ними рішень;

вирішує найсуттєвіші питання господарської діяльності згідно із статутом;

вносить на затвердження загальних зборів рішення про прийняття до кооперативу нових членів та припинення членства;

укладає трудові договори (контракти) у разі найму на роботу виконавчої дирекції та оцінює її діяльність;

делегує виконавчій дирекції кооперативу право на прийняття поточних рішень;

забезпечує збереження майна кооперативу;

організовує у разі потреби проведення незалежних аудиторських перевірок;

вирішує питання навчання членів кооперативу, співробітництва з вітчизняними та іноземними організаціями.

3. Члени правління кооперативу можуть обирати із свого складу голову кооперативу, заступника голови та секретаря правління відповідно до статуту кооперативу.

(Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

4. Члени правління кооперативу працюють переважно на громадських засадах. У статуті кооперативу можуть бути передбачені винагороди за роботу членів правління.

5. Періодичність проведення засідань правління кооперативу визначається статутом кооперативу. Рішення приймається більшістю голосів за наявності не менш як 2/3 складу членів правління кооперативу.

Стаття 16. Голова кооперативу

1. Голова кооперативу очолює правління і обирається загальними зборами кооперативу або його правлінням на термін, що не перевищує трьох років. Функції голови кооперативу та порядок його обрання (відкликання) визначаються статутом кооперативу.

(Частина перша статті 16 у редакції Закону України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

2. У разі відсутності виконавчого директора його функції виконує голова кооперативу.

Стаття 17. Виконавчий директор

1. Правління кооперативу може наймати виконавчого директора для оперативного управління діяльністю коопе-

ративу. Виконавчий директор не може бути членом кооперативу.

2. Виконавчий директор здійснює свою діяльність на умовах контракту, який укладає з ним правління кооперативу, формує виконавчу дирекцію та виконує функції, делеговані йому правлінням.

Виконавчий директор несе відповідальність за свою діяльність перед кооперативом.

Стаття 18. Спостережна рада кооперативу

1. Для контролю за діяльністю виконавчого органу кооперативу може обиратися спостережна рада. Спостережна рада утворюється за умови, якщо кількість членів кооперативу становить не менш як 50 осіб.

2. Спостережна рада обирається з членів кооперативу на загальних зборах у кількості 3–5 чоловік, якщо інше не передбачено статутом кооперативу. Порядок обрання спостережної ради та її голови і прийняття рішень спостережною радою встановлюється статутом кооперативу.

3. Член спостережної ради не може бути членом правління чи ревізійної комісії.

Стаття 19. Ревізійна комісія (ревізор)

1. Для контролю за фінансово-господарською діяльністю кооперативу обирається ревізійна комісія (ревізор).

У кооперативі, до складу якого входить менш як 10 членів, функції ревізійної комісії виконує ревізор.

Ревізійна комісія (ревізор) підзвітна загальним зборам кооперативу.

2. Ревізійна комісія (ревізор) обирається загальними зборами з числа членів кооперативу відповідно до порядку голосування, встановленого статутом кооперативу. Членами ревізійної комісії (ревізором) не можуть бути члени правління кооперативу чи спостережної ради.

Розділ V

МАЙНО, ЗЕМЛЯ ТА ФІНАНСИ КООПЕРАТИВУ

Стаття 20. Право власності кооперативу

1. Кооператив є власником будівель, споруд, грошей, майнових внесків його членів, виготовленої ним продукції, доходів, одержаних від її реалізації та іншої діяльності, пе-

редбаченої статуту кооперативу, а також іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

2. Право власності на землю може набуватися кооперативом шляхом внесення до пайового фонду земельних ділянок його засновниками та членами, а також придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами відповідно до Земельного кодексу України.

(Частина друга статті 20 у редакції Закону України від 11.12.2003 р. № 1377-IV)

Стаття 21. Майно та джерела його формування

1. Для здійснення господарської та іншої діяльності кооператив за рахунок власного майна формує відповідні майнові фонди.

2. Майно кооперативу відповідно до його статуту поділяється на пайовий і неподільний фонди.

3. Неподільний фонд утворюється за рахунок вступних внесків та майна кооперативу (за винятком землі). Пайові внески членів кооперативу до нього не включаються. Порядок формування і розміри неподільного фонду встановлюються статутом.

4. Розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах і/або пропорційно очікуваній участі члена кооперативу в його господарській діяльності.

5. Фінансові ресурси кооперативу формуються за рахунок: доходу від реалізації продукції (робіт, послуг), пайових та інших внесків членів кооперативу, кредитів та інших надходжень, не заборонених законодавством.

6. Правління або виконавчий директор кооперативу використовує фінансові ресурси відповідно до кошторисів або інших документів, затверджених органами управління кооперативу згідно з їх компетенцією.

Стаття 22. Земля кооперативу

Земля кооперативу складається із земельних ділянок, наданих кооперативу в користування або придбаних ним у власність.

Право кооперативу на землю зберігається і в разі входження його до складу кооперативного об'єднання.

За претензіями кредиторів звернення стягнення на земельні ділянки, надані кооперативу в користування, не допускається.

Земельні відносини в кооперативі регулюються Земельним кодексом України та законами України.

Стаття 23. Майнова відповідальність

1. Кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу тільки в межах пайового майнового внеску.

2. Кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями членів кооперативу.

3. Кооператив може застрахувати своє майно і майнові права. Страхування здійснюється добровільно за рішенням загальних зборів кооперативу, якщо інше не передбачено законами України.

Стаття 24. Кооперативні виплати та виплата часток доходу на паї

1. Кооперативні виплати — це частина доходу кооперативу, яка розподіляється між членами кооперативу (об'єднання) відповідно до обсягів робіт, послуг, коштів, одержаних кооперативом у вигляді надбавок до цін під час реалізації продукції та внаслідок зниження цін у разі придбання товарів у постачальницьких кооперативах та з урахуванням трудової та іншої участі членів кооперативу у його діяльності.

2. Нарахування і виплата часток доходу на паї здійснюється за підсумками фінансового року з доходу, що залишається у розпорядженні кооперативу з урахуванням необхідності формування фондів для його розвитку. Статутом кооперативу може бути передбачено різний відсоток часток доходу на паї для членів і асоційованих членів кооперативу.

3. Відповідно до рішення загальних зборів кооперативу виплата часток доходу на паї може здійснюватися грішми, товарами, цінними паперами, збільшенням паю тощо.

Стаття 25. Право власності на пай

1. У разі виходу з кооперативу фізична чи юридична особа має право на отримання майнового паю натурою, грішми або, за бажанням, цінними паперами відповідно до його вартості на момент виходу, а земельної ділянки — в натурі (на місцевості). Термін та інші умови отримання паю встановлюються статутом кооперативу, при цьому термін

отримання паю не може перевищувати двох років, а відлік цього терміну починається з 1 січня року, що настає після моменту виходу (виключення) із кооперативу.

(Частина перша статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

2. Право власності членів кооперативу — фізичних осіб на пай є спадковим.

3. Спірні питання щодо права власності на пай вирішуються згідно із законами України.

Розділ VI КООПЕРАТИВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА ПІДПРИЄМСТВА

Стаття 26. Кооперативні об'єднання

1. Кооперативи за рішенням загальних зборів можуть на добровільних засадах об'єднуватися в об'єднання для спільного здійснення будь-якої не забороненої законодавством діяльності за галузевою або територіальною ознакою. Об'єднання мають статус юридичної особи, створюються на умовах, визначених у статті 5 цього Закону. Об'єднання не мають права втручатися у господарську діяльність засновників.

2. Об'єднання створюються за рішенням установчих зборів уповноважених представників кооперативів. Об'єднання, які створюються за рішенням установчих зборів уповноважених представників обслуговуючих кооперативів, можуть мати асоційованих членів на тих же умовах, що і обслуговуючі кооперативи. Створені об'єднання є неприбутковими.

(Частина друга статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

3. Функції та компетенція об'єднань будь-якого рівня встановлюються в межах повноважень, делегованих кооперативами на установчих конференціях, з'їздах, і містяться в їх статутах.

4. Кооперативи, які увійшли до об'єднання, зберігають статус юридичної особи та повну господарську самостійність і можуть добровільно вийти з об'єднання за рішенням загальних зборів членів кооперативу.

5. Об'єднання формують органи управління, утворюють і поповнюють майнові фонди та фінансуються в порядку, визначеному установчими документами.

6. Об'єднання є власником майна, добровільно переданого йому членами об'єднання, а також набутого внаслідок

своєї діяльності та на інших підставах, не заборонених законом. До складу об'єктів права власності об'єднання не належить майно членів об'єднання. Власністю об'єднання є також майно створених ним підприємств, які не мають права вийти із складу об'єднання без його згоди.

7. Об'єднання не відповідає за зобов'язаннями членів об'єднання, а члени об'єднання не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено статутом.

8. Реєстрація об'єднань здійснюється в такому ж порядку, як і реєстрація кооперативів.

Стаття 27. Кооперативні підприємства

1. Для виконання статутних завдань кооперативи та їх об'єднання можуть створювати підприємства різних видів. Такі підприємства функціонують відповідно до їх статутів, затверджених кооперативами (об'єднаннями) — засновниками.

2. Для оперативного управління кооперативним підприємством наймається виконавчий директор на умовах, визначених статтею 17 цього Закону і статутом кооперативу (об'єднання).

3. Кооператив (об'єднання) несе відповідальність за зобов'язаннями свого підприємства в межах статутного фонду підприємства.

Розділ VII ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КООПЕРАТИВІВ (ОБ'ЄДНАНЬ)

Стаття 28. Основи господарської діяльності кооперативів (об'єднань)

1. Кооператив (об'єднання) відповідно до свого статуту самостійно визначає основні напрями господарської діяльності, здійснює її планування і реалізацію.

2. Виробничі кооперативи (об'єднання) реалізують свою продукцію за цінами, що встановлюються самостійно або на договірних засадах, якщо інше не передбачено законом.

Обслуговуючі кооперативи (об'єднання) надають послуги за цінами і тарифами, що встановлюються на договірних засадах окремо для членів кооперативу та інших осіб.

(Частина друга статті 28 у редакції Закону України від 02.11.2000 р. № 2090-III)

3. Відносини кооперативу (об'єднання) з іншими підприємствами, установами та організаціями, а також з громадянами в усіх сферах господарської діяльності встановлюються на основі договорів (угод).

Стаття 29. Доход кооперативу (об'єднання)

1. Доход кооперативу (об'єднання) формується з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат та витрат на оплату праці найманого персоналу.

2. Доход розподіляється на:

податки і збори (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів;

погашення кредитів;

покриття збитків;

проведення відрахувань у фонди кооперативу;

кооперативні виплати;

виплату часток доходу на паї (до 20 відсотків, визначених до розподілу).

3. Порядок використання доходу кооперативу (об'єднання) встановлюється статутом.

Розділ VIII МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 30. Міжнародні зв'язки кооперативів (об'єднань)

Кооперативи (об'єднання) мають право вступати до міжнародних кооперативних організацій з метою розвитку співробітництва кооперативів різних країн.

Стаття 31. Зовнішньоекономічна діяльність кооперативів (об'єднань)

1. Кооператив (об'єднання) самостійно здійснює зовнішньоекономічну діяльність відповідно до законодавства України.

2. Порядок використання доходу кооперативу (об'єднання) в іноземній валюті встановлюється валютним законодавством України.

Розділ ІХ ДЕРЖАВА І КООПЕРАТИВИ

Стаття 32. Гарантії прав кооперативів (об'єднань)

1. Держава гарантує дотримання прав і законних інтересів кооперативів (об'єднань) та їх членів, максимально сприяє розвитку і зміцненню господарської самостійності кооперативів відповідно до цього Закону та інших законів України.

2. Контроль за окремою діяльністю кооперативу (об'єднання) здійснюють відповідні органи державної влади в межах своєї компетенції, встановленої законодавством України.

3. Збитки, завдані кооперативу (об'єднанню) внаслідок виконання вказівок органів державної влади або їх посадових осіб, що порушують права кооперативу (об'єднання), а також внаслідок невиконання чи неналежного виконання органами державної влади передбачених законодавством обов'язків щодо кооперативу (об'єднання), підлягають відшкодуванню цими органами. Спори з питань відшкодування збитків вирішуються судом.

(Частина третя статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.05.2003 р. № 762-IV)

Стаття 33. Оподаткування

Оподаткування кооперативу (об'єднання) здійснюється відповідно до податкового законодавства.

Стаття 34. Облік і звітність

Кооператив (об'єднання) веде бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, складає статистичну інформацію та адміністративні дані у порядку, встановленому законодавством.

(Стаття 34 у редакції Закону України від 07.02.2002 р. № 3047-III)

Розділ ХІ РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ КООПЕРАТИВІВ (ОБ'ЄДНАНЬ)

Стаття 37. Реорганізація кооперативу (об'єднання)

Кооператив (об'єднання) може реорганізовуватися в підприємства інших форм господарювання за рішенням

загальних зборів (засновників) у порядку, визначеному статутом. З моменту реорганізації кооператив (об'єднання) припиняє свою діяльність.

У разі реорганізації кооперативу (об'єднання) всі його права та обов'язки переходять до правонаступників.

Стаття 38. Ліквідація кооперативу (об'єднання)

1. Кооператив (об'єднання) ліквідується:

кооператив — за рішенням загальних зборів членів кооперативу; об'єднання — зборів уповноважених представників кооперативів;

за рішенням суду.

(Абзац третій частини першої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.05.2003 р. № 762-IV)

2. Ліквідація кооперативу здійснюється ліквідаційною комісією, призначеною загальними зборами членів кооперативу, а об'єднання — зборами уповноважених представників кооперативів, а у разі їх ліквідації за рішенням суду — ліквідаційною комісією, призначеною судом.

(Абзац перший частини другої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.05.2003 р. № 762-IV)

З дня призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління кооперативом (об'єднанням). Ліквідаційна комісія у триденний термін з часу її призначення публікує інформацію про ліквідацію кооперативу (об'єднання) в одному з офіційних (загальнодержавному, регіональному) друкованих засобів масової інформації із зазначенням строку подачі заяв кредиторами своїх претензій. Ліквідаційна комісія проводить належну підготовчу та організаційну роботу, складає ліквідаційний баланс та подає його органу, що прийняв рішення про ліквідацію кооперативу (об'єднання). Повнота і достовірність ліквідаційного балансу повинні бути підтверджені аудиторами.

3. Розпорядження землею кооперативу, що ліквідується, здійснюється в порядку і на умовах, передбачених земельним законодавством.

4. Майно кооперативу, що залишилося після розрахунків з бюджетом, банками та іншими кредиторами, розподіляється між членами кооперативу пропорційно вартості їх паю.

5. У разі ліквідації об'єднання його майно, що залишається після виплати заробітної плати працівникам, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами, розподіляється між членами об'єднання в розмірах і в порядку, передбачених статутом об'єднання.

6. Ліквідація вважається завершеною, а кооператив (об'єднання) таким, що припинив свою діяльність, з моменту внесення органом державної реєстрації запису про його ліквідацію до державного реєстру.

Президент України Л. КУЧМА
м. Київ 17 липня 1997 року № 469/97-ВР

Закон України ПРО ОРЕНДУ ЗЕМЛІ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 8 вересня 1999 року № 1019-XIV, від 17 лютого 2000 року № 1458-III, від 7 грудня 2000 року № 2120-III, від 20 грудня 2001 року № 2905-III, від 7 березня 2002 року № 3116-III, від 26 грудня 2002 року № 380-IV, від 2 жовтня 2003 року № 1211-IV

(Законом України від 2 жовтня 2003 року № 1211-IV цей Закон викладено в новій редакції), від 27 листопада 2003 року № 1344-IV

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Оренда землі

Оренда землі — це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

Стаття 2. Правові засади оренди землі

Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, цим Законом, законами України, іншими нормативно-пра-

вовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі.

Відносини, пов'язані з орендою земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності, а також заснованих на майні, що належить Автономній Республіці Крим, та їх структурних підрозділів, регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

Стаття 3. Об'єкти оренди землі

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності.

Земельна ділянка може передаватися в оренду разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них.

Стаття 4. Орендодавці землі

Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи.

Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом.

Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у спільній власності територіальних громад, є районні, обласні ради та Верховна Рада Автономної Республіки Крим в межах повноважень, визначених законом.

Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у державній власності, є районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та Кабінет Міністрів України в межах повноважень, визначених законом.

Стаття 5. Орендарі землі

Орендарями земельних ділянок є юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

Орендарями земельних ділянок можуть бути:

а) районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Респуб-

ліки Крим та Кабінет Міністрів України в межах повноважень, визначених законом;

б) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради, Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах повноважень, визначених законом;

в) громадяни і юридичні особи України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави.

Стаття 6. Право оренди землі

Орендарі набувають права оренди земельної ділянки на підставах і в порядку, передбачених Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, цим та іншими законами України і договором оренди землі.

У разі набуття права оренди земельної ділянки на конкурентних засадах підставою для укладення договору оренди є результати аукціону чи конкурсу.

У разі дострокового припинення договору оренди землі за ініціативою орендодавця земельної ділянки, право оренди якої набуто за результатами аукціону чи конкурсу, орендодавець відшкодовує орендарю витрати на його набуття у строки, визначені умовами договору та законом, і збитки, які понесе орендар внаслідок дострокового припинення договору оренди, якщо інше не передбачено договором оренди.

Земельна ділянка, обтяжена заставою, може бути передана в оренду в разі згоди заставодержателя.

Стаття 7. Перехід права на оренду земельної ділянки

Право на оренду земельної ділянки переходить після смерті фізичної особи — орендаря, якщо інше не передбачено договором оренди, до спадкоємців, а в разі їх відмови чи відсутності таких спадкоємців — до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем і виявили бажання стати орендарями в разі, якщо це не суперечить вимогам Земельного кодексу України та цього Закону.

У разі засудження фізичної особи — орендаря до позбавлення волі або обмеження його дієздатності за рішенням суду право на оренду земельної ділянки переходить до одного з членів його сім'ї, який виявив бажання і може відповідно до закону стати орендарем, а в разі його відмови

або відсутності таких — до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем, за їх згодою, якщо це не суперечить вимогам Земельного кодексу України та цього Закону.

Стаття 8. Суборенда земельних ділянок

Орендована земельна ділянка або її частина може передаватися орендарем у суборенду без зміни цільового призначення, якщо це передбачено договором оренди або за письмовою згодою орендодавця. Якщо протягом одного місяця орендодавець не надішле письмового повідомлення щодо своєї згоди чи заперечення, орендована земельна ділянка або її частина може бути передана в суборенду.

Умови договору суборенди земельної ділянки повинні обмежуватися умовами договору оренди земельної ділянки і не суперечити йому.

Строк суборенди не може перевищувати строку, визначеного договором оренди землі.

У разі припинення договору оренди чинність договору суборенди земельної ділянки припиняється.

Договір суборенди земельної ділянки підлягає державній реєстрації.

За згодою сторін договір суборенди земельної ділянки посвідчується нотаріально.

Передача в суборенду земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності, а також заснованих на майні, що належить Автономній Республіці Крим, та їх структурних підрозділів, забороняється.

Орендарі земельних ділянок сільськогосподарського призначення на період дії договору оренди можуть обмінюватися належними їм правами користування земельними ділянками шляхом укладання між ними договорів суборенди відповідних ділянок, якщо це передбачено договором оренди або за письмовою згодою орендодавця.

Стаття 9. Переважне право орендаря на отримання орендованої земельної ділянки у власність

Орендар, який відповідно до закону може мати у власності орендовану земельну ділянку, має переважне право на придбання її у власність у разі продажу цієї земельної ділянки, за умови, що він сплачує ціну, за якою вона про-

дається, а у разі продажу на конкурсі (аукціоні) — якщо його пропозиція є рівною з пропозицією, яка є найбільшою із запропонованих учасниками конкурсу (аукціону).

Орендодавець зобов'язаний повідомити в письмовій формі орендаря про намір продати земельну ділянку третій особі із зазначенням її ціни та інших умов, на яких вона продається.

Стаття 10. Права третіх осіб на орендовану земельну ділянку

Передача в оренду земельної ділянки не є підставою для припинення або зміни обмежень (обтяжень) та інших прав третіх осіб на цю земельну ділянку.

Стаття 11. Ризик випадкового знищення або пошкодження об'єкта оренди

Ризик випадкового знищення або пошкодження об'єкта оренди несе орендодавець, якщо інше не передбачено договором оренди землі.

У разі прострочення орендодавцем або орендарем установлених договором оренди землі строків передачі об'єкта оренди ризик його випадкового знищення або пошкодження у цей період несе сторона, яка допустила прострочення його передачі.

Стаття 12. Страхування об'єкта оренди

Об'єкт, який передається в оренду, може бути застрахованим на період дії договору оренди землі за згодою сторін у порядку, встановленому законодавством України.

У разі невиконання свого обов'язку стороною, яка повинна згідно з договором оренди землі застрахувати об'єкт оренди, друга сторона може застрахувати його і зажадати від іншої сторони відшкодування витрат на страхування.

Розділ II ДОГОВІР ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Стаття 13. Поняття договору оренди землі

Договір оренди землі — це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар

зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

Стаття 14. Форма договору оренди землі

Договір оренди землі укладається у письмовій формі і за бажанням однієї із сторін може бути посвідчений нотаріально.

Типова форма договору оренди землі затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Умови договору оренди землі

Істотними умовами договору оренди землі є:

об'єкт оренди (місце розташування та розмір земельної ділянки);

строк дії договору оренди;

орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату;

умови використання та цільове призначення земельної ділянки, яка передається в оренду;

умови збереження стану об'єкта оренди;

умови і строки передачі земельної ділянки орендарю;

умови повернення земельної ділянки орендодавцеві;

існуючі обмеження (обтяження) щодо використання земельної ділянки;

визначення сторони, яка несе ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта оренди чи його частини;

відповідальність сторін.

Відсутність у договорі оренди землі однієї з істотних умов, передбачених цією статтею, а також порушення вимог статей 4–6, 11, 17, 19 цього Закону є підставою для відмови в державній реєстрації договору оренди, а також для визнання договору недійсним відповідно до закону.

За згодою сторін у договорі оренди землі можуть зазначитися інші умови, зокрема якісний стан земельних угідь, порядок виконання зобов'язань сторін, порядок страхування об'єкта оренди, порядок відшкодування витрат на здійснення заходів щодо охорони і поліпшення об'єкта оренди, проведення меліоративних робіт, а також обставини, що можуть вплинути на зміну або припинення дії договору оренди, тощо.

Невід'ємною частиною договору оренди землі є:

план або схема земельної ділянки, яка передається в оренду;

кадастровий план земельної ділянки з відображенням обмежень (обтяжень) у її використанні та встановлених земельних сервітутів;

акт визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості);

акт приймання-передачі об'єкта оренди;

проект відведення земельної ділянки у випадках, передбачених цим Законом.

У разі якщо договором оренди землі передбачається здійснити заходи, спрямовані на охорону та поліпшення об'єкта оренди, до договору додається угода щодо відшкодування орендарю витрат на такі заходи.

Стаття 16. Порядок укладення договору оренди землі

Особа, яка бажає отримати земельну ділянку в оренду із земель державної або комунальної власності, подає до відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування за місцем розташування земельної ділянки заяву (клопотання).

Розгляд заяви (клопотання) і надання земельної ділянки в оренду проводяться у порядку, встановленому Земельним кодексом України.

У разі згоди орендодавця передати земельну ділянку в оренду сторони укладають договір оренди землі відповідно до вимог цього Закону.

Передача земельної ділянки, межі якої визначено в натурі (на місцевості), в оренду без зміни її цільового призначення здійснюється без розроблення проекту її відведення.

У разі зміни цільового призначення земельної ділянки надання її в оренду здійснюється за проектом відведення в порядку, встановленому законом.

У разі надходження двох або більше заяв (клопотань) на оренду однієї і тієї самої земельної ділянки, що перебуває в державній або комунальній власності, відповідні органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування проводять аукціон або конкурс щодо набуття права оренди земельної ділянки, якщо законом не встановлено інший порядок.

Порядок проведення конкурсу чи аукціону та набуття права оренди земельної ділянки на конкурентних засадах визначається законодавством.

Стаття 17. Передача об'єкта оренди

Передача об'єкта оренди орендарю здійснюється орендодавцем у строки та на умовах, що визначені у договорі оренди землі, за актом приймання-передачі.

Стаття 18. Чинність договору оренди землі

Договір оренди землі набирає чинності після його державної реєстрації.

Стаття 19. Строк дії договору оренди землі

Строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років.

При передачі в оренду сільськогосподарських угідь для ведення товарного сільськогосподарського виробництва строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням періоду ротації основної сівозміни згідно з проектами землеустрою.

При передачі в оренду сільськогосподарських угідь, які розташовані в межах гірничого відводу, наданого для розробки родовища нафти або газу, строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням строків початку будівництва свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією, на орендованій ділянці або на її частині.

Стаття 20. Державна реєстрація договору оренди землі

Укладений договір оренди землі підлягає державній реєстрації.

Державна реєстрація договорів оренди землі проводиться у порядку, встановленому законом.

Розділ III ОРЕНДНА ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ

Стаття 21. Орендна плата за землю

Орендна плата за землю — це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою.

Розмір, форма і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою сторін у договорі оренди.

Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється з урахуванням індексів інфляції, якщо інше не передбачено договором оренди.

Річна орендна плата за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності, надходить до відповідних бюджетів, розподіляється і використовується відповідно до закону і не може перевищувати 10 відсотків їх нормативної грошової оцінки. У разі визначення орендаря на конкурентних засадах може бути встановлений більший розмір орендної плати.

(Дію частини четвертої статті 21 зупинено на 2004 рік в частині централізації орендної плати за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності, на спеціальних бюджетних рахунках, а також щодо її розподілення та використання згідно із Законом України від 27.11.2003 р. № 1344-IV)

У разі визнання у судовому порядку договору оренди землі недійсним отримана орендодавцем орендна плата за фактичний строк оренди землі не повертається.

Плата за суборенду земельних ділянок державної і комунальної власності не може перевищувати орендної плати.

Стаття 22. Форма орендної плати

Орендна плата може справлятися у грошовій, натуральній та відробітковій (надання послуг орендодавцю) формах.

Сторони можуть передбачити в договорі оренди поєднання різних форм орендної плати.

Орендна плата за земельні ділянки, що перебувають у державній і комунальній власності, справляється виключно у грошовій формі.

Внесення орендної плати оформлюється письмово, за винятком перерахування коштів через фінансові установи.

Стаття 23. Зміна орендної плати

Орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності, які передані в оренду для сільськогосподарського використання, переглядається один раз на три роки в порядку, встановленому законом або договором оренди.

Орендна плата за земельні ділянки, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, переглядається за згодою сторін.

Орендар має право вимагати відповідного зменшення орендної плати в разі, якщо стан орендованої земельної ділянки погіршився не з його вини.

Розділ IV
ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ОРЕНДОДАВЦІВ
І ОРЕНДАРІВ, ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ

Стаття 24. Права та обов'язки орендодавця

Орендодавець має право вимагати від орендаря:
використання земельної ділянки за цільовим призначенням згідно з договором оренди;

дотримання екологічної безпеки землекористування та збереження родючості ґрунтів, додержання державних стандартів, норм і правил, у тому числі місцевих правил забудови населених пунктів;

дотримання режиму водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон, зон особливого режиму використання земель та територій, які особливо охороняються;

своєчасного внесення орендної плати.

Орендодавець зобов'язаний:

передати в користування земельну ділянку у стані, що відповідає умовам договору оренди;

при передачі земельної ділянки в оренду забезпечувати відповідно до закону реалізацію прав третіх осіб щодо орендованої земельної ділянки;

не вчиняти дій, які б перешкождали орендареві користуватися орендованою земельною ділянкою;

відшкодувати орендарю капітальні витрати, пов'язані з поліпшенням стану об'єкта оренди, яке проводилося орендарем за згодою орендодавця;

попередити орендаря про особливі властивості та недоліки земельної ділянки, які в процесі її використання можуть спричинити екологічно небезпечні наслідки для довкілля або призвести до погіршення стану самого об'єкта оренди.

Стаття 25. Права та обов'язки орендаря

Орендар земельної ділянки має право:

самостійно господарювати на землі з дотриманням умов договору оренди землі;

за письмовою згодою орендодавця зводити в установленому законодавством порядку жилі, виробничі, культурно-побутові та інші будівлі і споруди та закладати багаторічні насадження;

отримувати продукцію і доходи;

здійснювати в установленому законодавством порядку за письмовою згодою орендодавця будівництво водогосподарських споруд та меліоративних систем.

Орендар земельної ділянки зобов'язаний:

приступати до використання земельної ділянки в строки, встановлені договором оренди землі, зареєстрованим в установленому законом порядку;

виконувати встановлені щодо об'єкта оренди обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором оренди землі;

дотримуватися режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

у п'ятиденний строк після державної реєстрації договору оренди земельної ділянки державної або комунальної власності надати копію договору відповідному органу державної податкової служби.

Стаття 26. Витрати орендаря, пов'язані з використанням нерухомого майна

У разі якщо договором оренди земельної ділянки передбачено використання нерухомого майна, що розташоване на земельній ділянці, пов'язані з цим витрати покладаються на орендаря, якщо інше не передбачено договором оренди.

Стаття 27. Захист прав орендаря та орендодавця на орендовану земельну ділянку

Орендареві забезпечується захист його права на орендовану земельну ділянку нарівні із захистом права власності на земельну ділянку відповідно до закону.

Орендар в установленому законом порядку має право витребувати орендовану земельну ділянку з будь-якого незаконного володіння та користування, на усунення перешкод у користуванні нею, відшкодування шкоди, заподіяної земельній ділянці громадянами і юридичними особами України, іноземцями, особами без громадянства, іноземними юридичними особами, у тому числі міжнародними об'єднаннями та організаціями.

Розмір відшкодування орендодавцем збитків, завданих орендарю, повинен бути зменшений, якщо орендар навмисно або через необережність спричинив збільшення розмірів

збитків унаслідок невиконання чи неналежного виконання умов договору орендодавцем або не вжив заходів щодо їх зменшення.

Стаття 28. Відшкодування збитків, завданих орендарю

Орендар має право на відшкодування збитків, яких він зазнав унаслідок невиконання орендодавцем умов, визначених договором оренди землі.

Збитками вважаються:

фактичні втрати, яких орендар зазнав у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням умов договору орендодавцем, а також витрати, які орендар здійснив або повинен здійснити для відновлення свого порушеного права;

доходи, які орендар міг би реально отримати в разі належного виконання орендодавцем умов договору.

Розмір фактичних витрат орендаря визначається на підставі документально підтверджених даних.

У разі дій орендаря, не передбачених договором оренди, що призвели до зміни стану земельної ділянки, витрати на їх здійснення орендодавцем не відшкодовуються.

У разі здійснення орендарем за письмовою згодою орендодавця поліпшення орендованої земельної ділянки за власний рахунок орендодавець зобов'язаний компенсувати витрати на її поліпшення, якщо інше не передбачено договором оренди.

Здійснені орендарем без згоди орендодавця витрати на поліпшення орендованої земельної ділянки, які неможливо відокремити без заподіяння шкоди цій ділянці, не підлягають відшкодуванню.

Орендар вправі залишити за собою здійснені ним за власний рахунок вигоди від поліпшення орендованої земельної ділянки, якщо ці поліпшення можуть бути відокремлені без заподіяння шкоди земельній ділянці.

Стаття 29. Відшкодування збитків унаслідок зміни стану орендованої земельної ділянки

У разі погіршення орендарем корисних властивостей орендованої земельної ділянки, пов'язаних із зміною її стану, орендодавець має право на відшкодування збитків.

Збитки, завдані третім особам у зв'язку з використанням орендарем земельної ділянки, відшкодовуються орендарем на загальних підставах.

Розміри збитків визначаються сторонами договору оренди. У разі недосягнення сторонами згоди про розмір відшкодування збитків спір вирішується в судовому порядку.

Розділ V **ЗМІНА, ПРИПИНЕННЯ І ПОНОВЛЕННЯ** **ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ**

Стаття 30. Зміна умов договору оренди землі

Зміна умов договору оренди землі здійснюється за взаємною згодою сторін.

У разі недосягнення згоди щодо зміни умов договору оренди землі спір вирішується в судовому порядку.

Стаття 31. Припинення договору оренди землі

Договір оренди землі припиняється в разі:

закінчення строку, на який його було укладено;

викупу земельної ділянки для суспільних потреб та примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності в порядку, встановленому законом;

поєднання в одній особі власника земельної ділянки та орендаря;

смерті фізичної особи — орендаря, засудження його до позбавлення волі та відмови осіб, зазначених у статті 7 цього Закону, від виконання укладеного договору оренди земельної ділянки;

ліквідації юридичної особи — орендаря.

Договір оренди землі припиняється також в інших випадках, передбачених законом.

Договір оренди землі може бути розірваний за згодою сторін. На вимогу однієї із сторін договір оренди може бути достроково розірваний за рішенням суду в порядку, встановленому законом.

Розірвання договору оренди землі в односторонньому порядку не допускається, якщо інше не передбачено законом або цим договором.

Стаття 32. Припинення договору оренди землі шляхом його розірвання

На вимогу однієї із сторін договір оренди землі може бути достроково розірваний за рішенням суду в разі невиконання сторонами обов'язків, передбачених статтями 24 і 25 цього

Закону та умовами договору, в разі випадкового знищення чи пошкодження об'єкта оренди, яке істотно перешкоджає передбаченому договором використанню земельної ділянки, а також на підставах, визначених Земельним кодексом України та іншими законами України.

У разі розірвання договору оренди землі з ініціативи орендаря орендодавець має право на отримання орендної плати на землях сільськогосподарського призначення за шість місяців, а на землях несільськогосподарського призначення — за рік, якщо протягом зазначеного періоду не надійшло пропозицій від інших осіб на укладення договору оренди цієї ж земельної ділянки на тих самих умовах, за винятком випадків, коли розірвання договору було обумовлено невиконанням або неналежним виконанням орендодавцем договірних зобов'язань.

У разі розірвання договору оренди землі за погодженням сторін кожна сторона має право вимагати в іншій сторони відшкодування понесених збитків відповідно до закону.

Перехід права власності на орендовану земельну ділянку до іншої особи, а також реорганізація юридичної особи — орендаря не є підставою для зміни умов або розірвання договору, якщо інше не передбачено договором оренди землі.

Стаття 33. Поновлення договору оренди землі

Після закінчення строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки відповідно до умов договору, має за інших рівних умов переважне право на поновлення договору.

У разі поновлення договору оренди землі на новий строк його умови можуть бути змінені за згодою сторін.

У разі, якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди, то за відсутності письмових заперечень орендодавця протягом одного місяця після закінчення строку договору він підлягає поновленню на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором. Письмове заперечення здійснюється листом-повідомленням.

Стаття 34. Наслідки припинення або розірвання договору оренди землі

У разі припинення або розірвання договору оренди землі орендар зобов'язаний повернути орендодавцеві земельну ділянку на умовах, визначених договором. Орендар не має

права утримувати земельну ділянку для задоволення своїх вимог до орендодавця.

У разі невиконання орендарем обов'язку щодо умов повернення орендодавцеві земельної ділянки орендар зобов'язаний відшкодувати орендодавцю завдані збитки.

Розділ VI

РОЗГЛЯД СПОРІВ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРИН ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Стаття 35. Розгляд спорів, пов'язаних з орендою землі

Спори, пов'язані з орендою землі, вирішуються у судовому порядку.

Стаття 36. Відповідальність сторін за невиконання зобов'язань за договором оренди землі

У разі невиконання зобов'язань за договором оренди землі сторони несуть відповідальність згідно із законом та договором.

Орендодавець несе відповідальність за недоліки переданої в оренду земельної ділянки, що не були передбачені договором оренди і перешкоджають використанню земельної ділянки за договором. У разі виявлення таких недоліків орендар має право вимагати:

зменшення орендної плати або відшкодування витрат на усунення недоліків;

відрахування з орендної плати певної суми своїх витрат на усунення таких недоліків з попереднім повідомленням про це орендодавця;

дострокового розірвання договору.

Орендодавець не несе відповідальності за наслідки, пов'язані з недоліками переданої в оренду земельної ділянки, якщо такі недоліки обумовлені договором оренди.

Розділ VII

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

Стаття 37. Міжнародні договори

У разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено

інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Законі, то застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Частини друга, третя і четверта статті 4 набирають чинності після розмежування відповідно до закону земель державної і комунальної власності.

До розмежування відповідно до закону земель державної і комунальної власності орендодавцями земельних ділянок у межах населених пунктів, крім земель, переданих у приватну власність, є відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених Земельним кодексом України.

2. Кабінету Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

розробити та затвердити типову форму договору оренди землі;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Розділ IX ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Громадяни — власники сертифікатів на право на земельну частку (пай) до виділення їм у натурі (на місцевості) земельних ділянок мають право укладати договори оренди земель сільськогосподарського призначення, місце розташування яких визначається з урахуванням вимог раціональної організації території і компактності землекористування, відповідно до цих сертифікатів з дотриманням вимог цього Закону.

Після виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) договір оренди

землі переукладається відповідно до державного акта на право власності на земельну ділянку на тих самих умовах, що і раніше укладений, і може бути змінений лише за згодою сторін. Припинення дії договору оренди допускається лише у випадках, визначених цим Законом.

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ 6 жовтня 1998 року
№ 161-XIV

Закон України
ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ЮРИДИЧНИХ
ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ — ПІДПРИЄМЦІВ
(Витяг)

Цей Закон регулює відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб — підприємців.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

відокремлений підрозділ юридичної особи — це філія, інший підрозділ юридичної особи, що знаходиться поза її місцезнаходженням та виробляє продукцію, виконує роботи або операції, надає послуги в єдиному замкнутому технологічному процесі з юридичною особою, або представництво, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи;

державний реєстратор — посадова особа, яка відповідно до цього Закону здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців;

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців (далі — Єдиний державний реєстр) — автоматизована система збирання, накопичення, захисту, об-

ліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців;

місце проживання фізичної особи — житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв'язок з фізичною особою — підприємцем;

місцезнаходження юридичної особи — місцезнаходження постійно діючого виконавчого органу юридичної особи, а в разі його відсутності — місцезнаходження іншого органу чи особи, уповноваженої діяти від імені юридичної особи без довіреності (далі — виконавчий орган), за певною адресою, яка вказана засновниками (учасниками) в установчих документах і за якою здійснюється зв'язок з юридичною особою;

реєстраційна картка — документ встановленого зразка, який підтверджує волевиявлення особи щодо внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру;

реєстраційна справа — папка організаційно-облікового типу з документами або комп'ютерними файлами для постійного зберігання, що подаються державному реєстратору відповідно до закону;

свідоцтво про державну реєстрацію — документ встановленого зразка, який засвідчує факт внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію юридичної особи або фізичної особи — підприємця;

спеціалізований друкований засіб масової інформації — видання спеціально уповноваженого органу з питань державної реєстрації, в якому відповідно до цього Закону публікуються відомості з Єдиного державного реєстру;

фонди соціального страхування — Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Стаття 3. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб — підприємців.

2. Законом можуть бути встановлені особливості державної реєстрації об'єднань громадян (у тому числі професійних спілок), благодійних організацій, партій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, банків, торгово-промислових палат, фінансових установ (у тому числі кредитних спілок), бірж, а також інших установ та організацій.

3. Об'єднання громадян (у тому числі професійні спілки), благодійні організації, партії, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, банки, торгово-промислові палати, фінансові установи (у тому числі кредитні спілки), біржі, інші установи та організації, для яких законом встановлені особливості державної реєстрації, набувають статусу юридичної особи лише з моменту їх державної реєстрації у порядку, встановленому цим Законом.

Стаття 4. Поняття державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців

1. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців — засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

2. Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців включає, зокрема:

перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;

перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;

внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу — підприємця до Єдиного державного реєстру;

оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

3. Зміни до установчих документів юридичної особи, а також зміна прізвища та/або імені, та/або по батькові (далі — імені) або місця проживання фізичної особи — підприємця підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до записів Єдиного державного реєстру в порядку, встановленому цим Законом.

4. Відокремлені підрозділи юридичної особи не підлягають державній реєстрації.

5. Представництва, філії іноземних компаній в Україні підлягають акредитації на території України в порядку, встановленому законом.

Стаття 5. Місце проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців

1. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи — підприємця.

Стаття 6. Державний реєстратор

1. Державний реєстратор на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці:

проводить державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців;

проводить резервування найменувань юридичних осіб;

передає органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування повідомлення та відомості з реєстраційних карток про вчинення реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, у тому числі щодо створення або ліквідації відокремлених підрозділів юридичних осіб;

формує, веде та забезпечує зберігання реєстраційних справ;

здійснює оформлення та видачу свідоцтв про державну реєстрацію, а також їх заміну;

оформлює та видає виписки, довідки з Єдиного державного реєстру;

проводить державну реєстрацію змін до установчих документів юридичних осіб та державну реєстрацію зміни імені або місця проживання фізичних осіб — підприємців;

проводить державну реєстрацію припинення юридичних осіб та державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичними особами — підприємцями;

звертається до суду із заявою про зміну мети установи у встановленому законом порядку.

Стаття 7. Спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації

1. Спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації є центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері підприємництва.

2. Спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації:

здійснює державний нагляд за дотриманням законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців;

узагальнює практику застосування нормативно-правових актів з питань державної реєстрації та розробляє проекти нормативно-правових актів у цій сфері;

затверджує нормативно-правові акти щодо формування та ведення Єдиного державного реєстру;

забезпечує формування та ведення Єдиного державного реєстру;

затверджує форми реєстраційних карток, довідки та виписки з Єдиного державного реєстру;

організовує навчальну підготовку та підвищення кваліфікації державних реєстраторів, погоджує кандидатури на зайняття посади державного реєстратора;

видає посвідчення і печатку державного реєстратора;

забезпечує замовлення, постачання, облік та звітність щодо витрачання бланків свідоцтв про державну реєстрацію та бланків виписок з Єдиного державного реєстру;

видає спеціалізований друкований засіб масової інформації.

3. У разі виявлення факту порушення порядку проведення державної реєстрації з боку державного реєстратора спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації має право звернутися до міського голови міста обласного значення або голови районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації з поданням про звільнення державного реєстратора з цієї посади. Рішення про звільнення державного реєстратора із займаної посади повинно бути прийняте протягом п'ятнадцяти календарних днів з дня надходження відповідного подання.

**Стаття 8. Вимоги до оформлення документів,
які подаються державному реєстратору**

1. Документи, які відповідно до вимог цього Закону подаються (надсилаються рекомендованим листом) державному реєстратору, повинні бути викладені державною мовою.

2. Реєстраційна картка заповнюється машинодруком або від руки друкованими літерами. Якщо документи надсилаються державному реєстратору рекомендованим листом, підпис заявника на реєстраційній картці повинен бути нотаріально посвідчений.

3. Установчі документи (установчий акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи повинні містити відомості, передбачені законом.

4. У разі, коли законом встановлено вимоги щодо реєстрації установчих документів, такі документи подаються з відміткою про їх реєстрацію в органі, визначеному законом.

5. Установчі документи юридичної особи, а також зміни до них, викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками), якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження. Підписи засновників (учасників) на установчих документах повинні бути нотаріально посвідчені. У випадках, які передбачені законом, установчі документи повинні бути погоджені з відповідними органами державної влади.

Внесення змін до установчих документів юридичної особи оформляється окремим додатком або викладенням установчих документів у новій редакції. На титульній сторінці додатка до установчих документів юридичної особи робиться відмітка про те, що зазначені документи є невід'ємною частиною відповідних установчих документів.

6. Документ про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи в країні її місцезнаходження повинен бути легалізований у встановленому порядку.

7. Вимоги щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу встановлюються спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

Стаття 9. Свідоцтво про державну реєстрацію

1. Державні реєстратори використовують бланки свідоцтв про державну реєстрацію юридичних осіб та бланки свідоцтв про державну реєстрацію фізичних осіб — підпри-

емців єдиних зразків. Описи бланка свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи і бланка свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи — підприємця, а також порядок їх оформлення встановлюються спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

2. Бланки свідоцтв про державну реєстрацію юридичних осіб та бланки свідоцтв про державну реєстрацію фізичних осіб — підприємців є документами суворої звітності, мають облікову серію і номер.

3. У бланку свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи зазначаються:

- найменування юридичної особи;
- ідентифікаційний код Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України;
- місцезнаходження юридичної особи;
- місце проведення державної реєстрації;
- дата проведення державної реєстрації;
- прізвище та ініціали державного реєстратора.

4. У бланку свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи — підприємця зазначаються:

- ім'я фізичної особи — підприємця;
- ідентифікаційний номер фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів з Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів (далі — ідентифікаційний номер фізичної особи — платника податків);
- місце проживання фізичної особи — підприємця;
- дата проведення державної реєстрації;
- місце проведення державної реєстрації;
- прізвище та ініціали державного реєстратора.

5. Свідоцтво про державну реєстрацію підписується державним реєстратором та засвідчується його печаткою.

6. Заміна свідоцтва про державну реєстрацію проводиться у разі:

внесення змін до установчих документів юридичної особи, якщо ці зміни пов'язані із зміною найменування та/або місцезнаходження юридичної особи;

внесення змін до відомостей про фізичну особу — підприємця, якщо ці зміни пов'язані із зміною імені та/або місця проживання фізичної особи — підприємця;

втрати або пошкодження свідоцтва про державну реєстрацію.

7. Заміна свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку із внесенням змін до установчих документів юридичної особи, якщо ці зміни пов'язані із зміною найменування та/або місцезнаходження юридичної особи, здійснюється при проведенні державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи.

8. Заміна свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку із внесенням змін до відомостей про фізичну особу — підприємця, якщо ці зміни пов'язані із зміною імені та/або місця проживання фізичної особи — підприємця, здійснюється при проведенні державної реєстрації змін до відомостей про фізичну особу — підприємця.

9. Для заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням засновники (учасники) юридичної особи (фізична особа — підприємець) або уповноважений ними орган чи особа повинні подати державному реєстратору особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

заяву встановленого зразка про заміну свідоцтва про державну реєстрацію;

не придатне для використання свідоцтво про державну реєстрацію, якщо підставою для заміни свідоцтва є його пошкодження;

документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про втрату або заміну свідоцтва про державну реєстрацію;

документ про підтвердження внесення реєстраційного збору за заміну свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням.

10. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням, якщо вони не передбачені частиною дев'ятою цієї статті.

11. Якщо документи для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням подаються засновником (учасником) юридичної особи чи фізичною особою — підприємцем, або уповноваженою ними особою особисто, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує його (її) повноваження.

12. Документи, які подаються для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою

або пошкодженням, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) засновнику (учаснику) юридичної особи чи фізичній особі — підприємцю або уповноваженому ними органу чи особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

13. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частиною першою статті 8, частиною п'ятою статті 10 та частиною двадцятою статті 22 цього Закону;

документи подані не у повному обсязі.

14. Про залишення документів, які подані для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням, без розгляду засновнику (учаснику) юридичної особи чи фізичній особі — підприємцю або уповноваженому ними органу чи особі не пізніше наступного робочого дня з дати надходження документів державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням, без розгляду не перешкоджає засновнику (учаснику) юридичної особи чи фізичній особі — підприємцю або уповноваженому ними органу чи особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

15. Заміна свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням здійснюється протягом двох робочих днів з дати надходження документів для проведення заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням.

Про заміну свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням до Єдиного державного реєстру вноситься відповідний запис.

Стаття 10. Реєстраційний збір за проведення державної реєстрації

1. За проведення державної реєстрації справляється реєстраційний збір у такому розмірі:

десять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян — за проведення державної реєстрації юридичної особи;

два неоподатковуваних мінімумів доходів громадян — за проведення державної реєстрації фізичної особи — підприємця.

2. За проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, державної реєстрації зміни імені або місця проживання фізичної особи — підприємця справляється реєстраційний збір у розмірі тридцяти відсотків реєстраційного збору, встановленого частиною першою цієї статті.

3. За заміну свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням справляється реєстраційний збір у розмірі одного неоподатковovanого мінімуму доходів громадян.

4. Кошти, одержані відповідно до цього Закону як реєстраційний збір, зараховуються до місцевого бюджету за місцезнаходженням юридичної особи або місцем проживання фізичної особи — підприємця.

5. Документом, що підтверджує внесення реєстраційного збору, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Розділ II ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР

Стаття 16. Єдиний державний реєстр

1. Єдиний державний реєстр створюється з метою забезпечення органів державної влади, а також учасників ци-

вільного обороту достовірною інформацією про юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців з Єдиного державного реєстру.

2. Єдиний державний реєстр ведеться на електронних носіях відповідно до державних стандартів, що забезпечують його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що складають інформаційний ресурс держави.

Стаття 17. Відомості Єдиного державного реєстру

1. Відомості про юридичну особу або фізичну особу — підприємця включаються до Єдиного державного реєстру шляхом внесення записів на підставі відомостей з відповідних реєстраційних карток.

2. В Єдиному державному реєстрі містяться такі відомості щодо юридичної особи:

повне найменування юридичної особи та скорочене у разі його наявності;

ідентифікаційний код юридичної особи;

форма власності;

організаційно-правова форма;

центральний чи місцевий орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить юридична особа державної форми власності чи юридична особа, в статутному фонді якої частка держави становить не менше 25 відсотків;

місцезнаходження юридичної особи;

перелік засновників (учасників) юридичної особи, у тому числі ім'я, місце проживання, ідентифікаційний номер фізичної особи — платника податків, якщо засновник — фізична особа; найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код, якщо засновник — юридична особа;

основні види діяльності;

прізвище, ім'я та по батькові осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, у тому числі підписувати договори, їх ідентифікаційні номери фізичних осіб — платників податків;

дані про наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи;

дані про розмір статутного фонду (статутного або складеного капіталу), у тому числі частки кожного із засновників (учасників), а також розмір сплаченого статутного фонду (статутного або складеного капіталу) на дату про-

ведення державної реєстрації та дата закінчення його формування;

дата та номер запису про проведення державної реєстрації юридичної особи, дати та номери записів про внесення змін до нього;

підстави для відмови у проведенні державної реєстрації;

серія та номер свідоцтва про державну реєстрацію, дата видачі або заміни свідоцтва про державну реєстрацію;

дані про установчі документи, дати та номери записів про внесення змін до них;

підстави для відмови у проведенні державної реєстрації змін до установчих документів;

дата та номер запису про скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи;

дані про дату постановки на облік та дату зняття з обліку в органах статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування;

дані про відокремлені підрозділи юридичної особи;

дані про перебування юридичної особи в процесі припинення, зокрема дата реєстрації рішення засновників (учасників) або уповноважених ними органів про припинення юридичної особи, відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо);

дата та номер запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи, підстава для його внесення;

дата та номер запису про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи, підстава для його внесення;

місце проведення державної реєстрації, а також місце проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом;

місцезнаходження реєстраційної справи;

дані про видачу виписок, витягів, довідок з Єдиного державного реєстру;

прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, що внесла до Єдиного державного реєстру запис про державну реєстрацію юридичної особи, внесла зміни до цього запису або внесла запис про державну реєстрацію припинення юридичної особи;

дата передачі реєстраційної справи до державної архівної установи, адреса її знаходження.

4. В Єдиному державному реєстрі містяться також відомості про відсутність юридичної особи за її місцезна-

ходженням, про відсутність підтвердження відомостей про юридичну особу, а також відомості про зарезервовані найменування юридичних осіб.

Стаття 18. Статус відомостей Єдиного державного реєстру

1. Якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, були внесені до нього, то такі відомості вважаються достовірними і можуть бути використані в спорі з третьою особою, доки до них не внесено відповідних змін.

2. Якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, є недостовірними і були внесені до нього, то третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилатися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними.

3. Якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, не були до нього внесені, вони не можуть бути використані в спорі з третьою особою.

Стаття 19. Внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі

1. У разі, якщо зміна відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, не пов'язана із змінами до установчих документів юридичної особи або не підлягає державній реєстрації, виконавчий орган юридичної особи або уповноважена ним особа зобов'язаний подати (надіслати рекомендованим листом) державному реєстратору за місцезнаходженням реєстраційної справи юридичної особи заповнену реєстраційну картку про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі.

2. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, якщо вони не передбачені частиною першою цієї статті.

3. Якщо реєстраційна картка про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, подається особисто особою, уповноваженою виконавчим органом юридичної особи, державному реєст-

ратору додатково пред'являються її паспорт та документ, що підтверджує її повноваження.

4. Дата надходження реєстраційної картки про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

5. Державний реєстратор має право залишити без розгляду реєстраційну картку про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, якщо реєстраційна картка оформлена з порушенням вимог, які встановлені частинами першою та другою статті 8 цього Закону.

Про залишення без розгляду реєстраційної картки про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, виконавчому органу юридичної особи або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати її надходження державним реєстратором видається (надсилається рекомендованим листом) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення реєстраційної картки про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, без розгляду.

6. Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення без розгляду реєстраційної картки про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня з дати її надходження внести до Єдиного державного реєстру запис про внесення змін до відомостей про юридичну особу.

7. Юридична особа щорічно, починаючи з наступного року з дати її державної реєстрації, протягом одного місяця зобов'язана подати (надіслати рекомендованим листом) державному реєстратору реєстраційну картку встановленого зразка про підтвердження відомостей про юридичну особу. Реєстраційна картка про підтвердження відомостей про юридичну особу залишається державним реєстратором без розгляду, якщо вона не відповідає вимогам частин першої та другої статті 8 цього Закону. Якщо реєстраційна картка про підтвердження відомостей про юридичну особу не була надана юридичною особою в установлений цією частиною строк, державний реєстратор зобов'язаний у строк, що не перевищує десяти робочих днів з дати, яка встановлена для юридичної особи для подання реєстраційної картки

про підтвердження відомостей про юридичну особу, направити рекомендованим листом юридичній особі повідомлення про необхідність подання державному реєстратору реєстраційної картки про підтвердження відомостей про юридичну особу. У разі повернення до державного реєстратора рекомендованого листа з відміткою відділення зв'язку про відсутність юридичної особи за вказаною адресою або неподання юридичною особою протягом місяця з дати направлення їй відповідного повідомлення реєстраційної картки про підтвердження відомостей про юридичну особу державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про відсутність юридичної особи за її місцезнаходженням або запис про відсутність підтвердження відомостей про юридичну особу.

Стаття 20. Надання відомостей з Єдиного державного реєстру

1. Відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, є відкритими і загальнодоступними, за винятком ідентифікаційних номерів фізичних осіб — платників податків.

2. Відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, надаються у вигляді:

витягу з Єдиного державного реєстру;

довідки про наявність або відсутність в Єдиному державному реєстрі інформації, яка запитується.

3. Форма витягу та довідки з Єдиного державного реєстру встановлюється спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації. Витяг або довідка з Єдиного державного реєстру підписується державним реєстратором та засвідчується його печаткою.

4. Строк надання відомостей з Єдиного державного реєстру не повинен перевищувати п'яти робочих днів з дати надходження запиту.

5. За одержання витягу та довідки з Єдиного державного реєстру справляється плата, розмір та порядок внесення якої визначається спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

6. Кошти, одержані за отримання відомостей з Єдиного державного реєстру, спрямовуються на фінансування видатків, що пов'язані з його веденням.

7. Документом, що підтверджує внесення плати за отримання відомостей з Єдиного державного реєстру, є копія

квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

8. Органи державної влади звільняються від плати за одержання за їх запитом відомостей з Єдиного державного реєстру, якщо такий запит подається у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених законом.

9. Передача даних з Єдиного державного реєстру третім особам на комерційній основі забороняється.

Стаття 21. Виписка з Єдиного державного реєстру

1. Виписка з Єдиного державного реєстру видається юридичній особі або фізичній особі — підприємцю за їх письмовим запитом протягом двох робочих днів з дати подання цього запиту або на підставі їх письмової заяви при видачі свідоцтва про державну реєстрацію або при його заміні.

2. Державні реєстратори використовують бланк виписки з Єдиного державного реєстру встановленого зразка. Опис бланка виписки з Єдиного державного реєстру встановлюється спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

3. Бланки виписок з Єдиного державного реєстру мають облікову серію і номер.

4. У виписці зазначаються:

найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи — підприємця;

ідентифікаційний код юридичної особи або ідентифікаційний номер фізичної особи — підприємця — платника податків;

форма власності юридичної особи;

місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи — підприємця;

прізвище, ім'я та по батькові осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, у тому числі підписувати договори, їх ідентифікаційні номери фізичних осіб — платників податків;

наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи або фізичної особи — підприємця;

дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі;

дата видачі виписки.

5. Виписка з Єдиного державного реєстру підписується державним реєстратором і засвідчується його печаткою.

6. У разі, коли юридична особа знаходиться у процесі припинення або фізична особа — підприємець знаходиться

у процесі припинення підприємницької діяльності, у виписці робиться відповідний запис.

7. Виписка з Єдиного державного реєстру є чинною протягом тридцяти календарних днів з дати її видачі.

8. Виписка з Єдиного державного реєстру не видається юридичній особі у разі наявності в Єдиному державному реєстрі запису про:

відсутність юридичної особи за її місцезнаходженням;
відсутність підтвердження відомостей про юридичну особу.

9. Виписка з Єдиного державного реєстру втрачає чинність раніше строку, який встановлено у частині сьомій цієї статті, якщо до Єдиного державного реєстру були внесені зміни щодо відомостей, які зазначаються у виписці з Єдиного державного реєстру.

10. За одержання виписки з Єдиного державного реєстру справляється плата в розмірі одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

11. Кошти, одержані за надання виписки з Єдиного державного реєстру, спрямовуються на фінансування видатків, що пов'язані з його веденням.

12. Документом, що підтверджує внесення плати за отримання виписки з Єдиного державного реєстру, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Стаття 22. Публікація відомостей з Єдиного державного реєстру

1. Інформація про проведення державної реєстрації юридичної особи, про зміну місцезнаходження юридичної особи, про зміну найменування юридичної особи, про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом або судом рішення про виділ, про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи, про постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, якщо таке рішення не пов'язане з банкрутством юридичної особи, про постановлення судового рішення щодо порушення провадження у справі про банкрутство юридичної особи, про зменшення статутного фонду юридичної особи, про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи, про втрату або заміну свідоцтва про державну реєстрацію, про прийняття фізичною особою

рішення щодо припинення підприємницької діяльності, про постановлення судового рішення щодо припинення підприємницької діяльності фізичної особи — підприємця, якщо таке рішення не пов'язане з банкрутством фізичної особи — підприємця, про постановлення судового рішення щодо порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи — підприємця, про постановлення судового рішення щодо припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи або фізичної особи — підприємця підлягає обов'язковому опублікуванню в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації.

2. Повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи повинно містити відомості про:

- найменування юридичної особи;
- ідентифікаційний код юридичної особи;
- місцезнаходження юридичної особи;
- місце та дату проведення державної реєстрації.

3. Повідомлення про зміну місцезнаходження юридичної особи повинно містити відомості про:

- найменування юридичної особи;
- ідентифікаційний код юридичної особи;
- попереднє та нове місцезнаходження юридичної особи;
- місце та дату проведення державної реєстрації змін до установчих документів, зокрема щодо зміни місцезнаходження юридичної особи.

4. Повідомлення про зміну найменування юридичної особи повинно містити відомості про:

- попереднє та нове найменування юридичної особи;
- ідентифікаційний код юридичної особи;
- місцезнаходження юридичної особи;
- місце та дату проведення державної реєстрації змін до установчих документів, зокрема щодо зміни найменування юридичної особи.

5. Повідомлення про зменшення статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи повинно містити відомості про:

- найменування юридичної особи;
- ідентифікаційний код юридичної особи;
- місцезнаходження юридичної особи;
- розмір, на який зменшено статутний фонд (статутний або складений капітал), а також розмір статутного фонду (статутного або складеного капіталу) після зменшення;

місце та дату проведення державної реєстрації змін до уставних документів, зокрема щодо зменшення статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи.

7. Повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи повинно містити відомості про:

найменування юридичної особи;

ідентифікаційний код юридичної особи;

місцезнаходження юридичної особи;

підставу для прийняття рішення щодо припинення (злиття, приєднання, поділ, перетворення або ліквідація) юридичної особи;

місце та дату внесення запису про прийняття рішення засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом про припинення юридичної особи;

дату призначення та відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо);

порядок і строк заявлення кредитором вимог до юридичної особи, що припиняється.

11. Повідомлення про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи повинно містити відомості про:

найменування юридичної особи;

ідентифікаційний код юридичної особи;

місцезнаходження юридичної особи;

місце та дату проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

12. Повідомлення про втрату або заміну свідоцтва про державну реєстрацію повинно містити відомості про:

найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи — підприємця;

ідентифікаційний код юридичної особи або ідентифікаційний номер фізичної особи — платника податків;

місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи — підприємця;

серію та номер свідоцтва, що втрачене або замінене;

місце та дату внесення запису про втрату або заміну свідоцтва.

17. Підставою для публікації повідомлень у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації є внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

18. Повідомлення підлягають опублікуванню спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації

в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації протягом десяти робочих днів з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

19. За публікацію повідомлень, які зазначені в частинах п'ятій, шостій, сьомій, дванадцятій та тринадцятій цієї статті, справляється плата в розмірі трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, яка використовується на відшкодування витрат, пов'язаних з виданням спеціалізованого друкованого засобу масової інформації.

20. Документом, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлень, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Розділ III РЕЄСТРАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Стаття 23. Резервування найменування юридичної особи

1. Юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву.

2. Засновник (засновники) юридичної особи має право зарезервувати найменування юридичної особи строком на два місяці, а для відкритих акціонерних товариств — строком на дев'ять місяців.

3. Засновник (засновники) юридичної особи повинен вказати у заяві про резервування найменування юридичної особи повне найменування юридичної особи, під яким він (вони) мають намір її зареєструвати.

4. Для резервування найменування юридичної особи засновник (засновники) юридичної особи або уповноважена ним (ними) особа повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

заяву встановленого зразка про резервування найменування юридичної особи;

документ, що підтверджує внесення плати за проведення резервування найменування юридичної особи.

5. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення резервування найменування юридичної особи, якщо вони не передбачені частиною четвертою цієї статті.

6. Якщо документи для проведення резервування найменування юридичної особи подаються засновником юридичної особи або уповноваженою ним особою особисто, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує його (її) повноваження.

7. Документи, які подані для проведення резервування найменування юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) засновнику юридичної особи або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення резервування найменування юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

8. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення резервування найменування юридичної особи, якщо:

найменування не відповідає вимогам щодо обмежень, які встановлені абзацом дев'ятим частини першої статті 27 цього Закону;

найменування юридичної особи не відповідає вимогам щодо найменування юридичних осіб окремих організаційно-правових форм, які встановлені законом;

викладення найменування не відповідає вимогам, встановленим спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами третьою та сімнадцятою цієї статті.

9. Про залишення документів, які подані для проведення резервування найменування юридичної особи, без розгляду засновнику юридичної особи або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення резервування найменування юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення резервування найменування юридичної особи, без розгляду не перешкоджає засновнику юридичної особи або уповноваженій ним особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин,

що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

10. Резервування найменування юридичної особи здійснюється протягом трьох робочих днів з дати надходження документів, які встановлені у частині четвертій цієї статті.

11. У разі відсутності в Єдиному державному реєстрі найменування юридичної особи тотожного тому, яке зазначено в заяві про резервування найменування юридичної особи, державний реєстратор протягом строку, встановленого в частині десятій цієї статті, вносить до Єдиного державного реєстру запис про резервування найменування юридичної особи і видає (надсилає рекомендованим листом) засновнику юридичної особи або уповноваженій ним особі довідку з Єдиного державного реєстру про резервування найменування юридичної особи, яка дійсна протягом строку резервування.

12. Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про резервування найменування юридичної особи є датою резервування найменування юридичної особи.

13. Якщо протягом строку резервування до Єдиного державного реєстру не буде внесено запис про державну реєстрацію юридичної особи або про державну реєстрацію змін до установчих документів, що пов'язані із зміною найменування юридичної особи відповідно до найменування, яке зарезервоване, запис про резервування найменування юридичної особи повинен бути виключений з Єдиного державного реєстру протягом наступного робочого дня після закінчення строку резервування.

14. У разі наявності в Єдиному державному реєстрі найменування юридичної особи тотожного тому, яке зазначено в заяві про резервування найменування юридичної особи, державний реєстратор протягом строку, який встановлено у частині десятій цієї статті, видає (надсилає рекомендованим листом) засновнику юридичної особи або уповноваженій ним особі повідомлення встановленого зразка про відмову в резервуванні найменування юридичної особи. Плата за проведення резервування найменування юридичної особи в такому випадку не повертається.

15. За проведення резервування найменування юридичної особи справляється плата в розмірі двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

16. Кошти, які одержані за резервування найменування юридичної особи, спрямовуються на фінансування видатків, що пов'язані з веденням Єдиного державного реєстру.

17. Документом, що підтверджує внесення плати за резервування найменування юридичної особи, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Стаття 24. Документи, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи

1. Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи;

копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом;

два примірники установчих документів;

документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи.

2. У разі, якщо проводилося резервування найменування юридичної особи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається чинна довідка з Єдиного державного реєстру про резервування найменування юридичної особи.

3. У випадках, що передбачені законом, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається (надсилається) копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання.

4. У разі державної реєстрації юридичної особи, для якої законом встановлено вимоги щодо формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу), крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи в розмірі, який встановлено законом.

5. У разі державної реєстрації відкритих акціонерних товариств крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається звіт про проведення

підписки на акції, який засвідчено Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України.

6. У разі державної реєстрації селянського (фермерського) господарства крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається копія Державного акта на право приватної власності засновника на землю або копія Державного акта на право постійного користування землею засновником, або нотаріально посвідчена копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди.

7. У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, який відповідає вимогам частини шостої статті 8 цього Закону.

8. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації юридичної особи, якщо вони не передбачені частинами першою — сьомою цієї статті.

9. Якщо документи для проведення державної реєстрації подаються засновником або уповноваженою ним особою особисто, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує його (її) повноваження.

10. Документи, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) засновнику або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

11. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами першою, другою, четвертою — сьомою статті 8 та частиною п'ятою статті 10 цього Закону;

документи подані не в повному обсязі.

12. Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду засновнику або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду не перешкоджає засновнику або уповноваженій ним особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

Стаття 25. Порядок проведення державної реєстрації юридичної особи

1. Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду зобов'язаний перевірити ці документи на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи, які передбачені частиною першою статті 27 цього Закону.

2. Перевірка на відсутність підстав для відмови, які передбачені абзацами п'ятим — восьмим частини першої статті 27 цього Закону, здійснюється з використанням відомостей з Єдиного державного реєстру.

3. За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи державний реєстратор повинен внести до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи ідентифікаційний код заявника відповідно до вимог Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації юридичної особи на підставі відомостей цієї реєстраційної картки.

4. Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи.

5. Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

6. Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи повинно бути оформлено і видано (надіслано рекомендованим листом за описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі державним реєстратором не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи. Разом із свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи засновнику або уповноваженій ним особі видається (надсилається рекомендованим листом) один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи.

7. Порядок передачі державному реєстратору ідентифікаційних кодів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України для внесення їх до реєстраційної картки визначається спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері статистики.

Стаття 26. Передача відомостей про державну реєстрацію юридичної особи до органів статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування для взяття юридичної особи на облік

1. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи.

2. Підставою для взяття юридичної особи на облік в органах статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування є надходження до цих органів повідомлення державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та відомостей з відповідної реєстраційної картки.

Стаття 27. Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи

1. Підставами для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи є:

невідповідність відомостей, які вказані в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи, відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи;

невідповідність установчих документів вимогам частини третьої статті 8 цього Закону;

порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:

наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;

невідповідність відомостей про засновників (учасників) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій, які встановлені абзацом четвертим частини другої статті 35 цього Закону;

наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися;

використання у найменуванні юридичної особи повного чи скороченого найменування органу державної влади або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається.

2. За наявності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи державний реєстратор зобов'язаний не пізніше трьох робочих днів з дати надходження документів для проведення державної реєстрації видати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі повідомлення про відмову в проведенні державної реєстрації із зазначенням підстав для такої відмови та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до опису.

У разі відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи реєстраційний збір не повертається.

3. Після усунення причин, що були підставою для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи, засновники (учасники) або уповноважена ними особа мо-

жуть повторно подати документи на проведення державної реєстрації юридичної особи, які розглядаються у порядку, передбаченому цим Законом для проведення державної реєстрації юридичної особи.

4. Відмову в проведенні державної реєстрації юридичної особи може бути оскаржено в суді.

5. Порухення строків видачі (направлення рекомендованим листом) засновнику або уповноваженій ним особі свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, повідомлення про відмову у проведенні державної реєстрації або повідомлення про залишення документів без розгляду вважається відмовою у проведенні державної реєстрації юридичної особи і може бути оскаржено в суді.

Стаття 28. Відомості про відокремлені підрозділи юридичної особи

7. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які передбачені частиною третьою цієї статті, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення реєстраційних дій;

реєстраційна картка не відповідає вимогам частин першої, другої та сьомої статті 8 цього Закону.

8. Про залишення документів, які подані для включення до Єдиного державного реєстру відомостей про відокремлені підрозділи юридичної особи, без розгляду виконавчому органу юридичної особи або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для включення до Єдиного державного реєстру відомостей про відокремлені підрозділи юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для включення до Єдиного державного реєстру відомостей про відокремлені підрозділи юридичної особи, без розгляду не перешкоджає виконавчому органу юридичної особи або уповноваженій ним особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

9. Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів, які передбачені частиною третьою цієї

статті, без розгляду зобов'язаний протягом двох робочих днів з дати надходження цих документів долучити їх до реєстраційної справи даної юридичної особи, внести відповідний запис до Єдиного державного реєстру та передати відповідні відомості про відокремлені підрозділи юридичної особи органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування за місцезнаходженням юридичної особи та за місцезнаходженням відокремленого підрозділу.

10. Порушення строку видачі (направлення рекомендованим листом) повідомлення про залишення без розгляду документів, які подаються для внесення до Єдиного державного реєстру відомостей про створення (закриття) відокремленого підрозділу юридичної особи, має наслідки, передбачені частиною п'ятою статті 27 цього Закону.

Стаття 29. Державна реєстрація змін до установчих документів юридичної особи

1. Для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи засновники (учасники) або уповноважений ними орган чи особа повинні подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи;

нотаріально посвідчену копію рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу, яким затверджено зміни до установчих документів;

оригінал установчих документів юридичної особи з відміткою про їх державну реєстрацію;

два примірники змін до установчих документів юридичної особи та два примірники установчих документів у новій редакції, або два примірники установчих документів у новій редакції;

документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації змін до установчих документів.

2. У разі внесення змін до статуту, які пов'язані із зменшенням статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається

документ, що підтверджує внесення плати за публікацію у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації відповідного повідомлення.

3. У разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається або копія рішення про вихід юридичної особи із складу засновників (учасників), завірена в установленому порядку, або нотаріально посвідчена копія заяви фізичної особи про вихід зі складу засновників (учасників), або нотаріально посвідчений документ про передання права засновника (учасника) іншій особі, або рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) зі складу засновників (учасників) юридичної особи, якщо це передбачено законом або установчими документами юридичної особи.

4. У разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи на підставі факту смерті фізичної особи — засновника (учасника) та відмови інших засновників (учасників) у прийнятті спадкоємця (спадкоємців) померлого до складу засновників, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається нотаріально посвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи або відповідна довідка органу реєстрації актів громадянського стану чи судове рішення про оголошення громадянина померлим.

5. У разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною найменування або місцезнаходження юридичної особи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи.

6. У разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною мети установи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається копія відповідного судового рішення.

7. Державному реєстратору забороняється вимагати документи для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, якщо вони не передбачені частинами першою — шостою цієї статті.

8. Якщо документи для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи подаються засновником (учасником) юридичної особи або особою, упов-

новаженою засновниками (учасниками), особисто, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує його (її) повноваження.

9. Документи, які подані для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

10. Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, без розгляду засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, без розгляду не перешкоджає засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

11. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами першою, другою, четвертою, п'ятою та шостою статті 8, частиною п'ятою статті 10 та частиною двадцятою статті 22 цього Закону;

документи подані не у повному обсязі;

документи подані з порушенням строку, який встановлено частиною одинадцятою статті 37 цього Закону.

12. Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, без розгляду засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, без розгляду не перешкоджає засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

13. Проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи здійснюється за процедурами, передбаченими частинами першою — п'ятою статті 25 цього Закону для проведення державної реєстрації юридичної особи.

14. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи повинен видати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженому ними органу один примірник оригіналу установчих документів у новій редакції, один примірник оригіналу установчих документів у старій редакції з відмітками державного реєстратора про проведення державної реєстрації змін до установчих документів та передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи.

15. У разі проведення державної реєстрації змін до установчих документів, які пов'язані із зміною найменування

або місцезнаходження юридичної особи, державний реєстратор крім документів, які передбачені частиною чотирнадцятою цієї статті, додатково повинен видати (надіслати рекомендованим листом) засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженому ними органу нове свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи та свідоцтво, яке було замінено з відміткою про видачу нового свідоцтва.

Стаття 30. Відмова у проведенні державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи

1. Державний реєстратор відмовляє у проведенні державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи за наявності підстав, встановлених частиною першою статті 27 цього Закону.

Стаття 31. Скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи

1. У разі постановлення судового рішення щодо скасування рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу про внесення змін до установчих документів юридичної особи, або про визнання повністю або частково недійсними змін до установчих документів юридичної особи суд у день набрання законної сили судовим рішенням надсилає його державному реєстратору для внесення запису про судові рішення щодо скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи.

Дата надходження відповідного судового рішення вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

2. Державний реєстратор у строк, що не перевищує двох робочих днів з дати надходження судового рішення щодо скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, вносить до Єдиного державного реєстру запис щодо скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, якщо інше не встановлено судовим рішенням, та повідомляє органи статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування про внесення такого запису.

3. У судовому рішенні щодо скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи суд

може встановити строк для повторного подання засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженим ними органом державному реєстратору документів для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи. У разі, якщо строк для подання документів не порушений, державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи і проводить державну реєстрацію змін до установчих документів у порядку, встановленому цим Законом. У разі, якщо строк, який встановлено у судовому рішенні щодо скасування державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи для подання документів, порушений, державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня після закінчення такого строку надсилає до суду відповідне повідомлення.

Розділ IV **ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ПРИПИНЕННЯ** **ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ**

Стаття 33. Припинення юридичної особи

1. Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам — правонаступникам у результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення (реорганізації) або в результаті ліквідації за рішенням, прийнятим засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженим ними органом, за судовим рішенням або за рішенням органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом.

2. Юридична особа є такою, що припинилася, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Стаття 34. Документи, що подаються для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженим ними органом щодо припинення юридичної особи

1. Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заснов-

ники (учасники) юридичної особи або уповноважені ними орган чи особа повинні подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

нотаріально посвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи;

документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації.

2. У випадках, встановлених законом, крім документів, що передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи.

3. У разі припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання рішення щодо припинення юридичної особи підписується уповноваженими особами юридичної особи або юридичних осіб, що припиняються, та юридичної особи — правонаступника.

4. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, якщо вони не передбачені частинами першою та другою цієї статті.

5. Якщо документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи подаються особисто засновником (учасником) або уповноваженою ним особою, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що засвідчує її повноваження.

6. Документи, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) засновнику (учаснику) юридичної особи або уповноваженим ним органу чи особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

7. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації припинення юридичної особи за рішенням засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частиною першою статті 8 та частиною двадцятою статті 22 цього Закону;

рішення щодо припинення юридичної особи оформлено з порушенням вимог, які встановлені частиною третьою цієї статті;

документи подані не у повному обсязі.

8. Про залишення документів, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, без розгляду засновнику (учаснику) юридичної особи або уповноваженим ним органу чи особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, відповідно до опису.

Залишення документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи без розгляду не перешкоджає засновникам (учасникам) юридичної особи або уповноваженій ними особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

9. У разі, якщо документи, які подавалися для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, не залишені державним реєстратором без розгляду, засновники (учасники) юридичної особи або уповноважені ними органи чи особа не пізніше двох робочих днів з дати надходження до державного реєстратора цих документів погоджують з державним реєстратором призначення комісії з припинення (ліквідатора, ліквідаційної комісії тощо), порядок та строки ліквідації юридичної особи шляхом подання (надсилання рекомендованим листом) йому відповідного рішення. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня від дати надходження відповідного рішення вносить до Єдиного державного реєстру запис про призначення комісії з припинення (ліквідатора, ліквідаційної комісії тощо).

10. У разі, якщо заявник не звернувся до державного реєстратора в строк, що встановлений у частині дев'ятій цієї статті, державний реєстратор не пізніше трьох робочих днів з дати надходження документів, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, вносить до Єдиного державного реєстру запис, в якому вказує як голову комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи керівника органу управління або засновника (учасника) юридичної особи.

11. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису, в якому керівник органу управління або засновник (учасник) юридичної особи вказаний як голова комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи, зобов'язаний надіслати рекомендованим листом такому керівнику органу управління або засновнику (учаснику) відповідне повідомлення.

Стаття 35. Порядок внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи

1. Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів, які подані для внесення до Єдиного

державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, без розгляду повинен у день надходження цих документів внести до Єдиного державного реєстру запис про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи та направити відповідне повідомлення органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування відомості про внесення такого запису.

2. З дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи забороняється:

проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, щодо якої прийнято рішення щодо припинення;

внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо відомостей про відокремлені підрозділи;

проведення державної реєстрації юридичної особи, засновником (учасником) якої є юридична особа, щодо якої прийнято рішення щодо припинення.

Стаття 36. Порядок проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації

1. Для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації голова ліквідаційної комісії або уповноважена ним особа після закінчення процедури ліквідації, яка передбачена законом, але не раніше двох місяців з дати публікації повідомлення у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації, повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи у зв'язку з ліквідацією;

свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи;
оригінал установчих документів;

акт ліквідаційної комісії з ліквідаційним балансом, який затверджено рішенням засновників (учасників) або уповноваженого ними органу;

довідку відповідного органу державної податкової служби про зняття юридичної особи з обліку як платника податків;

довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про зняття з обліку;

довідки відповідних органів фондів соціального страхування про зняття з обліку;

довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

2. У випадках, що встановлені законом, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається висновок аудитора щодо достовірності та повноти ліквідаційного балансу.

Підписи на ліквідаційному балансі повинні бути нотаріально посвідчені.

3. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, якщо вони не передбачені частинами першою та другою цієї статті.

4. Якщо документи для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації подаються головою ліквідаційної комісії або уповноваженою ним особою особисто, державному реєстратору додатково пред'являються паспорт та документ, що підтверджує його (її) повноваження.

5. Документи, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) голові ліквідаційної комісії або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

6. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, якщо:

документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;

документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами першою та другою статті 8 цього Закону;

ліквідаційний баланс не відповідає вимогам абзацу другого частини другої цієї статті;

документи подані не у повному обсязі;

документи подані раніше строку, встановленого абзацом першим частини першої цієї статті.

7. Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, без розгляду голові ліквідаційної комісії або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається рекомендованим листом з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, відповідно до опису.

Залишення документів, які подавалися для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, без розгляду не перешкоджає голові ліквідаційної комісії або уповноваженій ним особі повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.

8. За відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, без розгляду державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації є датою державної реєстрації припинення юридичної особи.

9. Строк державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

10. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації припинення юридичної особи повинен видати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) голові ліквідаційної комісії або уповноваженій ним особі один примірник оригіналу установчих документів і свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи, які мають спеціальну відмітку про державну реєстрацію припинення юридичної особи. Така відмітка робиться

державним реєстратором також на примірнику оригіналу установчих документів юридичної особи, який залишається у реєстраційній справі.

11. Порядок надання відомостей про державну реєстрацію припинення юридичної особи органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування встановлюється статтею 40 цього Закону.

Стаття 38. Порядок державної реєстрації припинення юридичної особи на підставі судового рішення, що не пов'язане з банкрутством юридичної особи

1. Суд, який постановив рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язане з банкрутством юридичної особи, у день набрання таким рішенням законної сили направляє його копію державному реєстратору за місцезнаходженням юридичної особи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про судове рішення. Дата надходження відповідного судового рішення вноситься державним реєстратором до журналу обліку реєстраційних дій.

2. Підставами для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, зокрема є:

визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації через порушення закону, допущені при створенні юридичної особи, які не можна усунути;

провадження нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом;

невідповідність мінімального розміру статутного фонду юридичної особи вимогам закону;

неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону;

наявність в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням.

3. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, внести до Єдиного державного реєстру запис щодо цього судового рішення та повідомити органи статистики, державної податкової служби, Пенсійного фон-

ду України, фондів соціального страхування та юридичну особу, щодо якої було прийнято судове рішення, про внесення до Єдиного державного реєстру такого запису.

4. З дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про судове рішення щодо припинення юридичної особи застосовуються обмеження, які встановлені законом, зокрема частиною другою статті 35 цього Закону.

5. Суд призначає в рішенні щодо припинення юридичної особи у зв'язку з її ліквідацією комісію з припинення (ліквідаційну комісію) та встановлює строк і порядок її роботи. Державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про призначення комісії з припинення (ліквідаційної комісії) не пізніше наступного робочого дня з дати надходження відповідного рішення.

6. У разі, якщо в судовому рішенні щодо припинення юридичної особи у зв'язку з її ліквідацією не призначена комісія з припинення (ліквідаційна комісія), державний реєстратор не пізніше трьох робочих днів від дати надходження такого судового рішення вносить до Єдиного державного реєстру запис, в якому вказує як голову комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи керівника органу управління або засновника (учасника) юридичної особи, якщо інше не встановлено судовим рішенням.

7. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису, в якому керівник органу управління або засновник (учасник) юридичної особи вказаний як голова комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи зобов'язаний надіслати такому керівнику органу управління або засновнику (учаснику) юридичної особи, а також суду, який постановив рішення щодо припинення юридичної особи у зв'язку з її ліквідацією, відповідне повідомлення.

8. Документи для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи подаються головою комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи, яку призначив суд, або головою комісії з припинення (ліквідаційної комісії), якого вказав в Єдиному державному реєстрі державний реєстратор, у порядку, який встановлено частинами першою — п'ятою статті 36 або частинами першою — шостою статті 37 цього Закону.

9. Порядок залишення документів, які передбачені частинами першою та другою цієї статті, без розгляду встановлюється частинами шостою та сьомою статті 36 цього Закону.

10. Порядок внесення державним реєстратором запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи встановлюється відповідно частинами восьмою — десятою статті 36 цього Закону.

11. Порядок надання відомостей про державну реєстрацію припинення юридичної особи органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування встановлюється статтею 40 цього Закону.

12. Судове рішення щодо припинення юридичної особи може бути оскаржено в порядку відповідно до закону.

Стаття 39. Порядок державної реєстрації припинення юридичної особи за судовим рішенням щодо визнання юридичної особи банкрутом

1. Суд, який постановив рішення про порушення провадження у справі про банкрутство юридичної особи, у день набрання рішенням законної сили направляє його державному реєстратору за місцезнаходженням юридичної особи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про відповідне судові рішення.

Дата надходження судового рішення про порушення провадження у справі про банкрутство юридичної особи вноситься державним реєстратором до журналу обліку реєстраційних дій.

2. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення про порушення провадження у справі про банкрутство юридичної особи внести до Єдиного державного реєстру запис про таке рішення суду та повідомити органи статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування про внесення до Єдиного державного реєстру такого запису.

3. З дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про судові рішення про порушення провадження у справі про банкрутство юридичної особи застосовуються обмеження, які встановлені законом, зокрема частиною другою статті 35 цього Закону.

4. Порядок призначення арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) встановлюється Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

5. У разі, якщо після завершення ліквідаційної процедури в процесі банкрутства, яка встановлена законом, судом постановлене рішення про ліквідацію юридичної особи — банкрута, суд, що виніс відповідне рішення, в день набрання ним законної сили направляє його державному реєстратору за місцезнаходженням юридичної особи — банкрута для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

Дата надходження судового рішення про ліквідацію юридичної особи у зв'язку з визнанням її банкрутом вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

6. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення про ліквідацію юридичної особи — банкрута заповнити реєстраційну картку про державну реєстрацію припинення юридичної особи, внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи та передати органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення для зняття юридичної особи з обліку.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи є датою припинення юридичної особи.

7. При надходженні до державного реєстратора оригіналу установчих документів та свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, яку ліквідовано у зв'язку з визнанням її банкрутом, державний реєстратор зобов'язаний зробити на зазначених документах відмітку про державну реєстрацію припинення юридичної особи та видати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) зазначені документи на адресу місця проживання одного із засновників (учасників) юридичної особи, що припинилася.

8. У разі, якщо після завершення ліквідаційної процедури у процесі банкрутства, яка встановлена законом, судом постановлене рішення щодо припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи, суд, що виніс відповідне рішення, в день набрання ним законної сили направляє його державному реєстратору за місцезнаходженням юридичної особи — банкрута для внесення до Єдиного державного реєстру запису щодо припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи. Дата надходження

судового рішення щодо припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

9. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення щодо припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи внести до Єдиного державного реєстру запис про припинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи та направити відповідне повідомлення органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування про внесення такого запису для зняття юридичної особи з обліку.

Стаття 41. Порядок внесення до Єдиного державного реєстру судового рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи

1. Підставою для внесення до Єдиного державного реєстру запису про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи є постановлення судом рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи.

2. Суд, який постановив рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи, у день набрання таким рішенням законної сили направляє його державному реєстратору за місцем реєстрації юридичної особи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи.

Дата надходження судового рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи вноситься державним реєстратором до журналу обліку реєстраційних дій.

3. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи внести до Єдиного державного реєстру запис про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи та направити відповідне повідомлення органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування про внесення такого запису для взяття юридичної особи на облік, а також повідомити юридичну особу про внесення до Єдиного державного реєстру запису про відміну державної реєстрації її припинення.

4. При надходженні до державного реєстратора оригіналу установчих документів та свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, державна реєстрація припинення якої була відмінена на підставі відповідного судового рішення, державний реєстратор зобов'язаний зробити на зазначених документах відмітку про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи та видати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) на адресу місця проживання одного із засновників (учасників) юридичної особи, щодо якої було постановлено судове рішення щодо відміни державної реєстрації припинення юридичної особи.

Розділ VII ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 53. Відповідальність у сфері державної реєстрації

1. Державні реєстратори за порушення законодавства у сфері державної реєстрації несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність у порядку, встановленому законом.

2. Дії або бездіяльність державного реєстратора можуть бути оскаржені до суду у порядку, встановленому законом.

3. Шкода, що заподіяна державним реєстратором фізичним чи юридичним особам під час виконання своїх обов'язків, підлягає відшкодуванню у порядку, встановленому законом.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 2004 року.

2. Державний реєстратор протягом 2004–2005 років при надходженні від юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців реєстраційної картки, відповідно до вимог статті 19 цього Закону, зобов'язаний провести заміну раніше виданих їм свідоцтв про державну реєстрацію на свідоцтва про державну реєстрацію єдиного зразка. При цьому реєстраційний збір за заміну свідоцтва про державну реєстрацію не стягується.

Президент України Л. КУЧМА
м. Київ 15 травня 2003 року № 755-IV

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 14 березня 1992 р. № 133

Київ

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВ

Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 1993 року № 762 Постанова втратила чинність, крім абзацу першого пункту 2 (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2004 року № 478)

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» Кабінет Міністрів України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

1. Внести до постанови Кабінету Міністрів УРСР від 20 липня 1991 р. № 96 такі зміни і доповнення:

а) пункт 2 постанови викласти у такій редакції:

«2. Покласти на Міністерство сільського господарства і продовольства, інші міністерства і відомства України, що входять до агропромислового комплексу, Міністерство економіки, Міністерство державних ресурсів, компанію «Укрнафтохім», Міністерство торгівлі, Раду Міністрів Кримської АРСР, облвиконкоми постачання селянських (фермерських) господарств та їх кооперативів (спілок, об'єднань) технікою, обладнанням, запасними частинами та іншими матеріально-технічними ресурсами, паливно-мастильними матеріалами, будівельними матеріалами, мінеральними добривами, кормовими добавками і консервантами кормів, насінням, племінним молодняком худоби і птиці, робочою худобою за відповідними нормативами окремим рядком за рахунок ресурсів, передбачених для сільського господарства і на умовах, установлених для підприємств і організацій агропромислового комплексу. При цьому на період трирічного становлення селянського (фермерського) господарства при виробничій потребі йому виділяється не менше одного трактора з набором сільськогосподарських машин і одного вантажного автомобіля.

Раді Міністрів Кримської АРСР, облвиконкомам, Укоопспілці забезпечити першочерговий продаж необхідних

будівельних матеріалів та інших непродовольчих товарів працівникам селянських (фермерських) господарств.

Селянські (фермерські) господарства, які уклали договори контрактації сільськогосподарської продукції на 1992 рік, забезпечуються сертифікатами для придбання необхідних матеріально-технічних ресурсів без урахування нормативу, передбаченого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 1991 р. № 395 «Про механізм економічного стимулювання укладання договорів контрактації сільськогосподарської продукції на 1992 рік».

Паливно-мастильні матеріали, газ та електроенергія на 1992 рік відпускаються селянським (фермерським) господарствам за нормативами і цінами, встановленими для колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств, незалежно від їхньої участі у формуванні державного замовлення»;

б) доповнити постанову пунктами 5-1, 5-2, 5-3 такого змісту:

«5-1. Житло, збудоване за рахунок бюджетних коштів, передається в особисту власність громадян, які переселяються в трудонедостатні населені пункти з метою створення селянського (фермерського) господарства, після 10 років функціонування цього господарства.

У разі припинення діяльності селянського (фермерського) господарства раніше зазначеного строку переселенець повинен:

або здати місцевим органам самоврядування збудовані за рахунок бюджетних коштів житло та господарські будівлі. У цьому разі йому повертаються кошти, додатково витрачені на будівництво зазначених споруд, з утриманням вартості зносу будівель у розмірі не менше амортизаційних відрахувань;

або відшкодувати в поточних цінах затрати на будівництво житла і господарських будівель, проведені за рахунок бюджетних коштів.

5-2. Установити, що громадянам, які переселяються в трудонедостатні населені пункти з метою створення селянських (фермерських) господарств:

надається одноразова грошова допомога при переселенні за рахунок республіканського (при міжобласному переселенні) та місцевих (при внутріобласному переселенні) бюджетів у розмірі 15 мінімальних окладів на главу сім'ї та однієї четвертої частини цієї допомоги на кожного члена сім'ї;

за ними зберігається безперервний трудовий стаж, якщо перерва в роботі у зв'язку з переселенням не перевищує одного місяця, без врахування проїзду від місця виходу до місця вселення.

5-3. Міністерству сільського господарства і продовольства, Міністерству економіки, Міністерству праці, Міністерству фінансів України у двомісячний строк розробити та затвердити порядок надання одноразової грошової допомоги на будівництво житла і господарських будівель у трудодостатніх населених пунктах, передбачивши в ньому, що переселення громадян для ведення цього господарства провадиться державною службою зайнятості на підставі договорів з рай(міськ)виконкомами з оплатою послуг по переселенню за рахунок відповідних місцевих бюджетів»;

в) пункт 6 доповнити абзацем такого змісту:

«Державному комітетові України по хлібопродуктах, Міністерству сільського господарства і продовольства України забезпечувати починаючи з 1992 року селянські (фермерські) господарства за їх заявками насінням у позичку з поверненням у встановленому порядку»;

г) пункт 16 викласти у такій редакції:

«16. Міністерству статистики за погодженням з Міністерством сільського господарства і продовольства та Асоціацією фермерів України затвердити статистичну звітність про результати господарської діяльності селянських (фермерських) господарств та їх кооперативів (спілок, об'єднань) та щорічно інформувати Уряд України про результати роботи цього сектора економіки.

Міністерству сільського господарства і продовольства, Міністерству фінансів, Міністерству економіки України, Пенсійному фонду і Фонду соціального страхування разом з Асоціацією фермерів України у місячний строк розробити та затвердити інструкцію про порядок визначення прибутку (доходу) селянського (фермерського) господарства, оподаткування цих господарств, обчислення сум відрахувань на державне соціальне страхування і пенсійне забезпечення його членів та осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом, угодою). Організувати випуск зазначеної інструкції масовим тиражем для забезпечення нею кожного селянського (фермерського) господарства.

Державному комітетові України по пресі, Міністерству статистики України здійснити друкування документів первинного і бухгалтерського обліку, передбачених методични-

ми рекомендаціями щодо організації обліку в селянських (фермерських) господарствах.

Укоопспілці організувати реалізацію документів первинного і бухгалтерського обліку через мережу підприємств торгівлі в сільській місцевості»;

д) у назві і тексті постанови посилання на кооперативи по виробництву сільськогосподарської продукції виключити.

2. Перетворити Український фонд підтримки селянських (фермерських) господарств і кооперативів по виробництву сільськогосподарської продукції, утворений розпорядженням Кабінету Міністрів УРСР від 27 червня 1991 р. № 83, в Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств.

Доручити Українському державному фонду підтримки селянських (фермерських) господарств, Міністерству сільського господарства і продовольства, Міністерству фінансів, Міністерству економіки України за погодженням з Асоціацією фермерів і Селянською спілкою України у місячний строк внести доповнення і зміни до Положення про вказаний Фонд відповідно до прийнятого Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», передбачивши в них:

перегляд правового статусу Фонду;

установлення за рахунок Фонду пільгових умов кредитування, страхування, матеріально-технічного постачання селянських (фермерських) господарств на період трирічного їх становлення;

(абзац четвертий пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.09.93 р. № 762)

припинення фінансування Фондом витрат на утримання апарату Асоціації фермерів України, областей і районів;

активізацію підприємницької діяльності Фонду, залучення доходів селянських (фермерських) господарств до коштів Фонду, запровадження у практику надання фінансових пільг цим господарствам для їх діяльності під гарантію повернення через 3–5 років.

Міністерству фінансів України починаючи з 1992 року щорічно передбачати в проектах республіканського бюджету кошти для Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств.

Прем'єр-міністр України В. ФОКІН
Міністр Кабінету Міністрів України В. ПЕХОТА

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 24 січня 2000 р. № 118

Київ

ПРО ПОРЯДОК ВИКУПУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ГРОМАДЯНАМИ (ПОНАД НОРМУ, ЯКА ПРИВАТИЗУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО) ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО АБО ОСОБИСТОГО ПІДСОБНОГО ГОСПОДАРСТВА

Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2004 року № 478 (У назві та тексті постанови слова «селянське (фермерське)» в усіх відмінках замінено словом «фермерське» у відповідному відмінку згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2004 року № 478)

На виконання Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» Кабінет Міністрів України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

Затвердити Порядок викупу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення фермерського або особистого підсобного господарства, що додається.

Прем'єр-міністр України В. ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України від 24 січня 2000 р.
№ 118

ПОРЯДОК

**викупу земельних ділянок громадянами
(понад норму, яка приватизується безкоштовно)
для ведення фермерського або особистого підсобного
господарства**

(назва Порядку із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 р. № 478)

1. Цей Порядок визначає механізм вільного викупу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення фермерського або особистого підсобного господарства.

(Абзац перший пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 р. № 478)

Відповідно до цього Порядку викупу підлягають земельні ділянки, що надані цим громадянам у користування згідно із законодавством України.

2. З метою викупу земельних ділянок громадяни подають заяву (клопотання) до сільської, селищної, міської ради або уповноваженого нею органу за місцем розташування земельної ділянки за зразком, визначеним у Порядку подання заяви (клопотання) про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 1999 р. № 440.

3. До заяви додаються:

державний акт на право постійного користування землею або договір оренди землі;

у разі відсутності державного акта на право користування землею — рішення відповідної ради про надання земельної ділянки у користування та кадастровий план земельної ділянки;

копія свідоцтва про державну реєстрацію фермерського господарства.

(Абзац четвертий пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 р. № 478)

4. Сільська, селищна, міська рада або уповноважений нею орган у місячний термін приймає рішення про продаж земельної ділянки або про відмову в ньому. Відмовити в продажу земельної ділянки відповідна рада або уповноважений нею орган може на таких підставах:

неподання документів, необхідних для прийняття рішення щодо продажу такої земельної ділянки;

виявлення недостовірних відомостей у поданих документах.

5. Рішення сільської, селищної, міської ради або уповноваженого нею органу є підставою для укладення між продавцем і покупцем договору купівлі-продажу земельної ділянки.

Організацію купівлі-продажу земельних ділянок здійснюють державні органи земельних ресурсів.

Договір купівлі-продажу земельної ділянки підлягає нотаріальному посвідченню і є підставою для оформлення відповідного державного акта на право приватної власності на землю після повної сплати вартості земельної ділянки.

6. Вартість земельної ділянки визначається державними органами земельних ресурсів за методиками грошової оцінки земель, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. № 213 та від 30 травня 1997 р. № 525.

Сплата вартості земельної ділянки може здійснюватися за згодою сторін із розстроченням.

7. Рішення про відмову в продажу земельної ділянки доводиться в десятиденний термін до відома покупця земельної ділянки у письмовій формі органом, який прийняв таке рішення.

Рішення про відмову в продажу земельної ділянки, а також залишення заяви громадянина без розгляду терміном понад місяць може бути оскаржене в суді.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА
від 10 грудня 2003 р. № 1908
Київ

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ МІНІМАЛЬНИХ РОЗМІРІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, ЯКІ УТВОРЮЮТЬСЯ В РЕЗУЛЬТАТІ ПОДІЛУ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА, ЩО УСПАДКОВУЄТЬСЯ

Відповідно до статті 23 Закону України «Про фермерське господарство» Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити мінімальні розміри земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується (додаються).

Прем'єр-міністр України В. ЯНУКОВИЧ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України від 10 грудня 2003 р.
№ 1908

МІНІМАЛЬНІ РОЗМІРИ
земельних ділянок, які утворюються в результаті
поділу земельної ділянки фермерського господарства,
що успадковується

Регіон	Мінімальний розмір земельної ділянки, гектарів
Автономна Республіка Крим	5
Область:	
Вінницька	3

Волинська	3
Дніпропетровська	6
Донецька	6
Житомирська	4
Закарпатська	2
Запорізька	7
Івано-Франківська	2
Київська	3
Кіровоградська	5
Луганська	9
Львівська	2
Миколаївська	7
Одеська	5
Полтавська	4
Рівненська	3
Сумська	4
Тернопільська	2
Харківська	6
Херсонська	7
Хмельницька	3
Черкаська	3
Чернівецька	2
Чернігівська	4
м. Севастополь	2

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 17 березня 2004 р. № 325

Київ

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ У ДЕРЖАВНОМУ БЮДЖЕТІ УКРАЇНИ НА 2004 РІК ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ

Відповідно до статті 27 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» Кабінет Міністрів України постановляє:

Затвердити Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, що додається.

Прем'єр-міністр України В. ЯНУКОВИЧ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України від 17 березня 2004 р.
№ 325

ПОРЯДОК використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування

1. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування (далі — фінансова підтримка).

2. Мінагрополітики за погодженням з Мінфіном затверджує за пропозицією Українського державного фонду підтримки фермерських господарств (далі — Фонд) розподіл коштів державного бюджету, передбачених для фінансової підтримки, і доводить їх обсяги до регіональних відділень Фонду.

Зазначену пропозицію Фонд готує з урахуванням загальної кількості фермерських господарств у відповідному регіоні.

Зміни до цього розподілу коштів у разі потреби вносяться у такому ж порядку.

3. Фінансова підтримка надається для відшкодування фермерським господарствам за кредитними договорами із строком дії до 1 грудня 2004 р. витрат, пов'язаних:

1) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 100 тис. гривень на одне фермерське господарство — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку, але не більш як 14 відсотків річних, і з погашенням частини кредиту, отриманого для придбання першого — трактора, комбайна, вантажного автомобіля вітчизняного виробництва, — у розмірі до 15 відсотків суми кредиту, але не більш як 15 тис. гривень на одне фермерське господарство, та для будівництва тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації, — у розмірі до 30 відсотків суми кредиту, але не більш як 30 тис. гривень на одне фермерське господарство;

2) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 50 тис. гривень на одне фермерське господарство, отриманими для організації виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, провадження виробничої діяльності, — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку, але не більш як 14 відсотків річних;

3) з погашенням кредиту банку (кредитної спілки) у сумі до 1 тис. гривень, отриманого для розроблення проекту відведення земельних ділянок з метою ведення фермерського господарства;

4) з погашенням кредиту банку (кредитної спілки) у сумі до 3 тис. гривень на одне фермерське господарство, отриманого для проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у навчальних закладах, які готують спеціалістів для сільського господарства;

5) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 5 тис. гривень на одне фермерське господарство — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку, але не більш як 14 відсотків річних, і з погашенням частини кредиту, отриманого для проведення досліджень організації та ведення фермерського господарства, надання рекомендацій щодо використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств, — у розмірі до 50 відсотків кредиту.

Фінансова підтримка на цілі, передбачені підпунктами 1 і 3 цього пункту, надається лише тим фермерським господарствам, які не отримували такої підтримки в минулі роки.

4. Фінансова підтримка надається фермерським господарствам регіональними відділеннями Фонду на конкурсній основі в межах обсягів розподілу коштів державного бюджету, передбачених для фінансової підтримки, що затверджуються Мінагрополітики.

Порядок та умови проведення конкурсів, перелік документів, що подаються для отримання фінансової підтримки, визначаються Мінагрополітики.

Регіональне відділення Фонду видає переможцям конкурсу довідку за формою, затвердженою Мінагрополітики, на підставі якої банки (кредитні спілки), що уклали кредитні договори з фермерськими господарствами, визначають розмір витрат зазначених господарств на сплату відсотків за користування кредитом та/або погашення кредиту, відшкодування яких здійснюється за рахунок коштів, передбачених для фінансової підтримки.

З метою отримання коштів, передбачених для фінансової підтримки, зазначені банки (кредитні спілки) подають до 7 числа наступного за звітним місяця регіональним відділенням Фонду інформацію, форма якої затверджується Мінагрополітики, про суми плати за кредитами у відповідний період з визначенням суми, що відшкодовується за рахунок коштів, передбачених для фінансової підтримки.

5. Регіональні відділення складають та подають Фондові реєстри фермерських господарств, яким надається фінансова підтримка.

Фонд на підставі зазначених реєстрів подає протягом п'яти робочих днів з дати їх отримання Мінагрополітики зведений реєстр.

6. Мінагрополітики на підставі зведеного реєстру подає в установленому порядку Державному казначейству роз-

поділ коштів для касового виконання державного бюджету за видатками на фінансову підтримку між регіональними відділеннями Фонду.

7. З метою спрямування коштів, передбачених для фінансової підтримки, на поточні рахунки фермерських господарств в установах банків регіональні відділення Фонду подають територіальним органам Державного казначейства реєстри фермерських господарств, яким надається фінансова підтримка, разом з визначеними Мінагрополітики документами.

8. Звітність про використання бюджетних коштів складається і подається в установленому законодавством порядку.

9. Фонд подає щомісяця до 20 числа наступного періоду Мінагрополітики звіт про надання фінансової підтримки.

10. Форми реєстрів фермерських господарств, яким надається фінансова підтримка, та зведеного реєстру Фонду, а також звіту про надання фінансової підтримки затверджуються Мінагрополітики.

**МІНІСТЕРСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
І ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ ПО ВОДНОМУ
ГОСПОДАРСТВУ
ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ ПО ЗЕМЕЛЬНИХ
РЕСУРСАХ**

НАКАЗ

від 7 липня 1994 року № 220/73/43

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ УМОВ
ПЕРЕДАЧІ У ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ АБО НАДАННЯ
У КОРИСТУВАННЯ МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ,
ОСНОВНИХ МЕЛІОРАТИВНИХ ФОНДІВ
СЕЛЯНСЬКИМ (ФЕРМЕРСЬКИМ)
ГОСПОДАРСТВАМ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ**

З метою недопущення знеособлення основних меліоративних фондів при передачі у приватну власність або

наданні у користування меліорованих земель селянським (фермерським) господарствам та на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 16 червня 1994 року № 101-97/11, наказуємо:

1. Затвердити Умови передачі у приватну власність або надання у користування меліорованих земель, основних меліоративних фондів селянським (фермерським) господарствам та їх використання (додаються).

2. Обласним органам управління сільського господарства і продовольства, водного господарства та земельних ресурсів забезпечити виконання зазначених Умов.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на першого заступника Міністра сільського господарства і продовольства Засуху А. А., заступника Голови Держводгоспу Вельбіка А. С., заступника Голови Держкомзему Губарева В. С.

Міністр сільського господарства
і продовольства України Ю. М. КАРАСИК
Голова Державного комітету України
по водному господарству В. М. ХОРЄВ
Голова Державного комітету України
по земельних ресурсах Б. М. ЧЕПКОВ

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Мінсільгосппроду,
Держводгоспу, Держкомзему
України від 7 липня 1994 р.
№ 220/73/43

УМОВИ ПЕРЕДАЧІ

**у приватну власність або надання у користування
меліорованих земель, основних меліоративних
фондів селянським (фермерським) господарствам
та їх використання**

1. Загальні положення

1.1. Меліоровані землі

Меліоровані землі (зрошувані, осушені) — це частина земельних угідь, на яких проведено комплекс інженерно-гідротехнічних заходів з метою регулювання водно-повітряного режиму, збереження та відтворення родючості ґрунтів, поліпшення їх екологічного стану, запобігання впливу негативних природних явищ.

1.2. Межі меліорованих земель

Межі меліорованих земель визначаються контурами побудованих меліоративних (зрошувальних або осушувальних) систем.

1.3. Основні конструктивні елементи меліоративних систем

а) зрошувальні системи

До основних конструктивних елементів зрошувальних систем відносяться: джерело зрошення, водозабір, насосна станція, магістральний канал, канали і трубопроводи, розподільники різних порядків, тимчасова зрошувальна та поливна мережі, а також гідротехнічні споруди на них, водозабірно-скидна та дренажна мережі, дощувальні машини, поливні установки або інше обладнання для поливу сільськогосподарських культур;

б) осушувальні системи

До складу основних конструктивних елементів осушувальних систем відносяться: водоприймач, магістральні канали різних порядків, провідна (закриті та відкриті колек-

тори) та регулююча (закриті дрени та відкриті осушувачі) мережі, гідротехнічні споруди на них.

Осушувально-зволожувальні та польдерні системи, крім зазначених елементів, мають зволожувальну мережу, водорегулюючі споруди та насосні станції, водні джерела.

1.4. Меліоративна (зрошувальна, осушувальна) мережа з спорудами на ній, яка обслуговує двоє і більше господарств (колективних, радгоспів та ін.), відноситься до категорії міжгосподарської і знаходиться на балансі експлуатаційної водогосподарської організації, яка несе відповідальність за безперебійну роботу, збереження і використання цієї мережі.

1.5. Меліоративна (зрошувальна, осушувальна) мережа з спорудами на ній, яка обслуговує землі одного господарства (колективного, радгоспу та ін.), відноситься до категорії внутрігосподарської і знаходиться на балансі господарства.

Експлуатацію внутрігосподарської меліоративної мережі і споруд на ній здійснює господарство власними силами або силами інших відповідних організацій.

1.6. Меліоративні системи мають балансову вартість, яка включає вартість її конструктивних елементів.

2. Передача у приватну власність або надання у користування меліорованих земель, основних меліоративних фондів селянському (фермерському) господарству

2.1. Земельні ділянки на зрошуваних і осушених землях разом з конструктивними елементами меліоративної мережі для ведення селянського (фермерського) господарства передаються у приватну власність або надаються у користування громадянам України в порядку, передбаченому Земельним кодексом України та даними умовами.

2.2. При передачі у приватну власність або наданні у користування земельних ділянок на зрошуваних, осушених землях попередні власники земельних ділянок або землекористувачі передають безкоштовно на баланс селянського (фермерського) господарства разом із земельною ділянкою основні меліоративні фонди, які знаходяться на ній.

Прийняття-передача основних меліоративних фондів здійснюються згідно з чинним законодавством. Акт про передачу на баланс селянському (фермерському) господарству меліоративних фондів разом із земельною ділянкою підписують попередній власник або землекористувач, голова створюваного селянського (фермерського) господарства,

представники управління меліоративних систем, районного управління сільського господарства і продовольства та відділу земельних ресурсів.

При цьому враховуються:

— наявність трудових ресурсів і практичні навички, необхідні для використання меліорованих земель;

— меліоративна мережа на земельній ділянці, що відводиться, повинна бути у справному технічному стані і забезпечувати подачу води для поливу на зрошуваних землях і регулювання водного режиму на осушених землях;

— відведення земельної ділянки не повинно порушувати технологічної єдності меліоративної системи;

— земельні ділянки, які відводяться на зрошувальних системах з поливом широкозахватною технікою, зона дії яких має стаціонарну мережу, виділяються з розрахунку не менше контуру поливної площі однієї дощувальної машини, передбаченої проектом;

— земельні ділянки не повинні вмещувати елементи міжгосподарської меліоративної мережі (магістральні канали, колектори, дороги, напірні трубопроводи та інші гідротехнічні споруди).

3. Утримання та експлуатація меліоративних систем.

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ТА УМОВ
ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСІВ, ПЕРЕЛІКУ ДОКУМЕНТІВ,
ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ
ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ
МЕХАНІЗМ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ**

Наказ

від 1 квітня 2004 року № 116

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 квітня
2004 р. за № 504/9103

На виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» та пункту 4 Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на

2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2004 року № 325, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Порядок та умови проведення конкурсів, перелік документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування (далі — Порядок), що додається.

2. Департаменту реформування сільського господарства в установленому порядку:

2.1. Подати Порядок на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

2.2. Довести Порядок до відома структурних підрозділів Міністерства аграрної політики України, Міністерства агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, головних управлінь сільського господарства і продовольства обласних державних адміністрацій, Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр В. А. СЛАУТА

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства аграрної
політики України від 1 квітня
2004 р. № 116
Зареєстровано в Міністерстві юстиції
України 20 квітня 2004 р. за
№ 504/9103

ПОРЯДОК ТА УМОВИ
проведення конкурсів, перелік документів, які
подаються для надання фінансової підтримки
фермерських господарств через механізм
мікrokредитування

1. Загальні положення

1.1. Цей Порядок визначає процедуру конкурсного відбору фермерських господарств щодо надання фінансової підтримки через механізм мікrokредитування.

1.2. Завданням конкурсу є визначення переліку фермерських господарств, яким надається фінансова підтримка для відшкодування витрат за отриманими цими господарствами в банках (кредитних спілках) кредитами за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік.

2. Організація та проведення конкурсу

2.1. Для організації роботи, пов'язаної з проведенням конкурсу, регіональні відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств (далі — Фонд) подають пропозиції до Фонду щодо складу конкурсної комісії (далі — комісія) у кількості семи осіб, який затверджується наказом генерального директора Фонду.

2.2. Комісію очолює директор регіонального відділення Фонду.

2.3. До складу комісії входять представники Фонду, Міністерства агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим та головних управлінь сільського господарства і продовольства обласних державних адміністрацій, а також за згодою представники громадських організацій.

2.4. Інформація про проведення конкурсу оприлюднюється регіональним відділенням Фонду в друкованих засобах

масової інформації відповідних органів виконавчої влади у 3-денний строк після затвердження складу комісії.

2.5. Повідомлення про проведення конкурсу має містити строк проведення конкурсу, вимоги щодо участі в ньому, кінцевий строк подання заявок та інших документів, адресу регіонального відділення Фонду, за якою приймаються документи, телефон для довідок.

3. Умови проведення конкурсу

3.1. Для участі в конкурсі допускаються фермерські господарства, які отримали кредити в банках (кредитних спілках) у поточному році, але не пізніше 1 грудня 2004 року (далі — претендент).

3.2. Для участі в конкурсі претендент подає до комісії заявку у двох примірниках за зразком згідно з додатками 1-4, а також:

копію Статуту фермерського господарства;

нотаріально посвідчену копію кредитної угоди;

копію свідоцтва про державну реєстрацію;

копію довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;

графік погашення кредиту та сплати відсотків за ним (завірений банком);

довідку-розрахунок банку про суму плати за весь період користування кредитом з визначенням суми, що відшкодується за рахунок компенсації;

фінансову звітність за останній рік та останній звітний період за затвердженою формою;

інформацію про прострочену заборгованість з виплати заробітної плати, про заборгованість перед державним і місцевими бюджетами (податкові платежі, позички тощо) та Пенсійним фондом, а також заборгованість з орендної плати за земельні та майнові паї (у разі, якщо така заборгованість існує).

3.3. До вищевказаних додаються документи, перелік яких установлений згідно з напрямками надання фінансової підтримки фермерським господарствам, визначеним пунктом 3 Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 № 325, для відшкодування витрат, пов'язаних:

1) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 100 тис. гривень на одне фермерське господарство — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, але не більш як 14 відсотків річних, і з погашенням частини кредиту, отриманого для придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля (вітчизняного виробництва), — у розмірі до 15 відсотків суми кредиту, але не більш як 15 тис. гривень на одне фермерське господарство. Додаються такі документи:

копія платіжного документа про оплату за трактор, комбайн, вантажний автомобіль;

копія видаткової накладної на одержання трактора, комбайна, вантажного автомобіля;

копія технічного талона про реєстрацію трактора, комбайна, вантажного автомобіля в установленому порядку та довідки, що підтверджує прийняття його на балансовий облік.

Для будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації, — у розмірі до 30 відсотків суми кредиту, але не більш як 30 тис. гривень на одне фермерське господарство. Додаються такі документи:

копія документів, що посвідчують право на земельну ділянку (державних актів або договорів оренди);

статистична звітність за формою № 2-інвестиції — квартална «Звіт про капітальні інвестиції»;

довідка про підтвердження витрат на будівництво (реконструкцію) приміщення;

копія проектно-кошторисної документації та висновок державної експертизи проектно-кошторисної документації;

2) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 50 тис. гривень на одне фермерське господарство, отриманими для організації виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, продовження виробничої діяльності, — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, але не більш як 14 відсотків річних. Додаються такі документи:

копія документів, що посвідчують право на земельну ділянку (державних актів або договорів оренди);

бізнес-план (техніко-економічне обґрунтування доцільності виділення допомоги фермерському господарству із зазначенням графіка повернення коштів);

баланс фермерського господарства за останній звітний період;

інформація про банківські реквізити фермерського господарства;

лист-клопотання управління сільського господарства і продовольства районної державної адміністрації про необхідність фінансової підтримки;

3) з погашенням кредиту банку (кредитної спілки) у сумі до 1 тис. гривень, отриманого для розроблення проекту відведення земельних ділянок з метою ведення фермерського господарства. Додаються такі документи:

копії рішення та згоди органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування про надання земельних ділянок для ведення фермерського господарства та на розроблення землевпорядною організацією проекту відведення земельних ділянок;

копія договору про розроблення проекту відведення земельних ділянок, укладеного замовником з виконавцем, що має ліцензію на виготовлення цих проектів;

копія акта приймання-передавання виконаних робіт;

копія платіжного документа про оплату проекту відведення земельної ділянки для ведення фермерського господарства;

4) з погашенням кредиту банку (кредитної спілки) у сумі до 3 тис. гривень на одне фермерське господарство, отриманого для проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у навчальних закладах, які готують спеціалістів для сільського господарства. Додаються такі документи:

копія договору фермерського господарства та навчального закладу про перепідготовку, підвищення кваліфікації члена господарства;

підтвердний документ про оплату за навчання;

5) із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних установ) у сумі до 5 тис. гривень на одне фермерське господарство — у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, але не більш як 14 відсотків річних, і з погашенням частини кредиту, отриманого для проведення досліджень організації та ведення фермерського господарства, надання рекомендацій щодо використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств, — у розмірі до 50 відсотків кредиту. Необхідно подати такі документи:

копія договору фермерського господарства з державною науково-дослідною установою або навчальним закладом про проведення досліджень, підготовку рекомендацій щодо організації виробництва у фермерському господарстві;

висновки вченої ради науково-дослідної установи або навчального закладу про ефективність упровадження наукової розробки у фермерському господарстві.

3.4. Претендент несе персональну відповідальність за достовірність поданої інформації.

3.5. Комісія розпочинає приймання заявок на участь у конкурсі та документів, що додаються до них, з дня публікації інформаційного повідомлення, а закінчує за 2 робочих дні до початку проведення останнього засідання конкурсної комісії.

3.6. Подані документи перевіряються секретарем комісії та реєструються у книзі реєстрації учасників конкурсу щодо визначення переліку фермерських господарств для надання фінансової підтримки через механізм мікрокредитування (далі — книга реєстрації) згідно з додатком 5. Книга реєстрації повинна бути прошнурована, пронумерована і засвідчена печаткою регіонального відділення Фонду.

Один примірник заявки з реєстраційним номером повертається претенденту.

3.7. Фонд та регіональні відділення Фонду надають консультативну та методичну допомогу при підготовці пакета документів, а також допомагають у роботі комісії.

3.8. Під час вивчення поданих на конкурс документів комісія має право проводити перевірку документів. Якщо подається неповний, не оформлений належним чином комплект документів або виявлено недостовірність даних у документах, передбачених цим Порядком, то такі документи не реєструються та повертаються претенденту із зазначенням причини повернення. Реєстрація або повернення документів проводиться в день їх надходження.

3.9. Заявки на участь у конкурсі, одержані комісією після закінчення строку подання, визначеного пунктом 3.5 цього Порядку, не розглядаються.

3.10. Датою початку розгляду заявок на участь у конкурсі є дата засідання комісії, на якому здійснюється їх розгляд. Комісія розглядає заявки претендентів не рідше одного разу на місяць. Дата останнього розгляду — не пізніше 15 листопада 2004 року.

3.11. Рішення комісії приймаються на закритих засіданнях у присутності не менше двох третин її складу відкритим голосуванням простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів голос головуючого на засіданні є ухвальним.

3.12. Обов'язковою вимогою для отримання коштів фінансової підтримки фермерськими господарствами через механізм мікрокредитування є відсутність заборгованості перед бюджетом, Фондом і його регіональними відділеннями та іншої кредиторської заборгованості.

3.13. Основними критеріями-при визначенні переможців конкурсу є:

створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;

спеціалізація на виробництві дефіцитних у регіоні окремих видів сільськогосподарської продукції.

При цьому перевага надається:

фермерським господарствам, які застрахували майно та врожай сільськогосподарських культур від негативного впливу;

новоствореним фермерським господарствам;

фермерським господарствам, які створюються молодими сім'ями;

фермерським господарствам, які здійснюють господарську діяльність у трудонедостатніх населених пунктах;

фермерським господарствам, що спеціалізуються на виробництві тваринницької продукції, веденні селекційної роботи в тваринництві та насінництва в рослинництві.

3.14. Рішення комісії оформлюється протоколом, який підписують усі члени комісії.

3.15. Комісія не має права приймати рішень щодо визначення переможців конкурсів понад бюджетні призначення, доведені Міністерством аграрної політики України, які встановлені відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік».

3.16. Комісія протягом 3 робочих днів з дня прийняття рішення надсилає претендентам повідомлення про результати конкурсу. Крім того, переможцям конкурсу комісія видає довідку для пред'явлення її банкам (кредитним спілкам), які надали кредити, за формою згідно з додатками 6, 7, про що робиться відмітка у книзі реєстрації.

Заступник начальника Департаменту реформування
сільського господарства В. Т. МАТВІЙКО

ДОДАТОК 1

до пункту 3.2 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів,
які подаються для надання фінансової підтримки
фермерських господарств через механізм
мікрокредитування

Заявка

на участь у конкурсі для надання фінансової
підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних із
сплатою відсотків за користування кредитами банків

Прошу допустити до участі в конкурсі на надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків.

Відомості про юридичну особу:

Повна назва фермерського господарства _____

Голова фермерського господарства _____

Місцезнаходження _____

Телефон _____, телефакс _____

Телетайп _____, E-mail _____

Форма власності _____

Види діяльності _____

Ідентифікаційний код _____

Банківські реквізити _____

Дата і номер державної реєстрації _____

Повна назва органу державної реєстрації _____

Орган управління майном _____

Сума кредиту, грн. _____

Термін використання кредиту _____

Цільове використання кредиту _____

Плата за кредит, % _____

Плата за кредит, грн. _____

Потреба у відшкодуванні витрат _____

З вимогами Порядку та умов проведення конкурсу ознайомлені та зобов'язуємося їх виконувати.

Керівник _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Реєстраційний № _____ 2004 р.

ДОДАТОК 2

до пункту 3.2 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікrokредитування

Заявка

на участь у конкурсі для надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів банків

Прошу допустити до участі в конкурсі для надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів банків.

Відомості про юридичну особу:

Повна назва фермерського господарства _____

Голова фермерського господарства _____

Місцезнаходження _____

Телефон _____, телефакс _____

Телетайп _____, E-mail _____

Форма власності _____

Види діяльності _____

Ідентифікаційний код _____

Банківські реквізити _____

Дата і номер державної реєстрації _____

Повна назва органу державної реєстрації _____

Орган управління майном _____

Назва банку, який надає кредит _____

Сума кредиту, грн. _____

Термін використання кредиту _____

Цільове використання кредиту _____

Плата за кредит, % _____

Плата за кредит, грн. _____

Потреба у відшкодуванні витрат _____

З вимогами Порядку та умов проведення конкурсу ознайомлені та зобов'язуємося їх виконувати.

Керівник _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Реєстраційний № _____ 2004 р.

ДОДАТОК 3

до пункту 3.2 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів,
які подаються для надання фінансової підтримки
фермерських господарств через механізм
мікrokредитування

Заявка

на участь у конкурсі для надання фінансової
підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних
із сплатою відсотків за користування кредитами
кредитних спілок

Прошу допустити до участі в конкурсі на надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами кредитних спілок.

Відомості про голову фермерського господарства:

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Паспорт номер _____ серія _____, виданий _____

Адреса реєстрації _____

Адреса постійного місця проживання _____

Телефон _____, телефакс _____

Телетайп _____, E-mail _____

Назва фермерського господарства _____

Види діяльності фермерського господарства _____

Ідентифікаційний код _____

Назва кредитної спілки, яка надає кредит _____

Сума кредиту, грн. _____

Термін використання кредиту _____

Цільове використання кредиту _____

Плата за кредит, % _____

Плата за кредит, грн. _____

Потреба у відшкодуванні витрат _____

З вимогами Порядку та умовами проведення конкурсу ознайомлені та зобов'язуємося їх виконувати.

Керівник _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Реєстраційний № _____ 2004 р.

ДОДАТОК 4

до пункту 3.2 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів,
які подаються для надання фінансової підтримки
фермерських господарств через механізм
мікрокредитування

Заявка

на участь у конкурсі для надання фінансової
підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних
з погашенням кредитів кредитних спілок

Прошу допустити до участі в конкурсі на надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів кредитних спілок.

Відомості про голову фермерського господарства:

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Паспорт номер _____ серія _____, виданий _____

Адреса реєстрації _____

Адреса постійного місця проживання _____

Телефон _____, телефакс _____

Телетайп _____, E-mail _____

Назва фермерського господарства _____

Види діяльності фермерського господарства _____

Ідентифікаційний код _____

Назва кредитної спілки, яка надає кредит _____

Сума кредиту, грн. _____

Термін використання кредиту _____

Цільове використання кредиту _____

Плата за кредит, % _____

Плата за кредит, грн. _____

Потреба у відшкодуванні витрат _____

З вимогами Порядку та умовами проведення конкурсу озна-
йомлені та зобов'язуємося їх виконувати.

Керівник _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Реєстраційний № _____ 2004 р.

ДОДАТОК 5

до пункту 3.6 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування

Книга реєстрації

учасників конкурсу щодо визначення переліку фермерських господарств для надання фінансової підтримки через механізм мікрокредитування

Реєстраційний номер заявки претендента	Дата реєстрації документів	Найменування та місцезнаходження претендента	Прізвище, ім'я та по батькові, посада особи, яка подала документи	Відмітка про результати конкурсу	Гранична сума передбаченої компенсації, грн.	Дата видачі довідки (для переможців конкурсу)	Прізвище, ім'я та по батькові особи, яка отримала довідку
1	2	3	4	5	6	7	8

ДОДАТОК 6

до пункту 3.16 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування

ДОВІДКА

про надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів банків (кредитних спілок) за рахунок державного бюджету

Надана _____

(назва фермерського господарства)

про те, що воно дійсно за результатами конкурсу визнане отримувачем фінансової підтримки для відшкодування

витрат у розмірі _____, пов'язаних з погашенням кредиту банку (кредитної спілки) за рахунок Державного бюджету України на умовах постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 № 325 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування».

Граничний розмір відшкодування встановлений комісією у сумі _____.

(сума цифрами та літерами)

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Секретар комісії _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

М. П.

Реєстраційний № _____ 2004 р.

ДОДАТОК 7

до пункту 3.16 Порядку

та умов проведення конкурсів, переліку документів,
які подаються для надання фінансової підтримки
фермерських господарств через механізм
мікрокредитування

ДОВІДКА

про надання фінансової підтримки для відшкодування витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) за рахунок державного бюджету

Надана _____

(назва фермерського господарства)

про те, що воно дійсно за результатами конкурсу визнане отримувачем фінансової підтримки для відшкодування витрат у розмірі _____ % річних, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредиту банку (кредитної спілки) за рахунок Державного бюджету України на умовах постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 № 325 «Про за-

твердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування».

Граничний розмір відшкодування встановлений комісією у сумі _____.

(сума цифрами та літерами)

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Секретар комісії _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

М. П.

Реєстраційний _____

_____ 2004 р.

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ

від 31 січня 2004 року № 26

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ФОНД ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства аграрної політики України від 23 лютого 2004 року № 47

Відповідно до ст. 10 Закону України від 19 червня 2003 року № 973 «Про фермерське господарство» наказую:

1. Визнати Український державний фонд підтримки фермерських господарств (Укрдержфонд) бюджетною установою, затвердити граничну чисельність його працівників в кількості 90 штатних одиниць.

2. Управлінню реформування управління АПК та соціально-трудова відносин (Савицька О. П.) в місячний термін розробити умови оплати праці працівників Укрдержфонду.

3. Генеральному директору Укрдержфонду (Філімонов А. В.):

3.1. Розробити та подати на затвердження Міністерству аграрної політики структуру Укрдержфонду та штатний розпис його працівників.

3.2. В місячний термін подати на затвердження Статут Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

4. Начальнику Департаменту фінансово-кредитної та податкової політики (Лобас С. В.) включити Укрдержфонд в мережу бюджетних установ та передбачити асигнування на забезпечення функціонування Укрдержфонду та його регіональних відділень за рахунок коштів, визначених за КПКВ 2801310 з 1 січня 2004 року «Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу».

(Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства аграрної політики України від 23.02.2004 р. № 47)

5. Контроль за виконанням наказу покласти на першого заступника Міністра Безуглого М. Д.

Міністр В. А. СЛАУТА

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК
ПРОВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ З ПИТАНЬ
СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

Наказ

від 17 грудня 2003 року № 452/335

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за № 118/8717

На виконання вимог частини першої статті 6 Закону України «Про фермерське господарство» та з метою встановлення єдиного порядку професійного відбору з питань створення фермерських господарств **НАКАЗУЄМО:**

1. Затвердити Положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств, що додається.

2. Міністерству агропромислового комплексу і Міністерству праці та соціального захисту Автономної Республіки Крим, головним управлінням сільського господарства і продовольства та головним управлінням праці та соціального захисту обласних державних адміністрацій довести зазначене Положення до відома керівництва регіональних органів та організацій, які входять до сфери управління Міністерства аграрної політики України та Міністерства праці та соціальної політики України.

3. Департаменту реформування сільського господарства Мінагрополітики (Куць О. І.) забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на першого заступника Міністра аграрної політики Мельника С. І. та першого заступника Міністра праці та соціальної політики Гнибіденка І. Ф.

Міністр аграрної політики України С. РИЖУК

Міністр праці та соціальної політики України

М. ПАШЕВ

ПОГОДЖЕНО:

Президент Асоціації фермерів та приватних
землевласників України І. ТОМИЧ

В. о. Голови Державного комітету України
з питань регуляторної політики та
підприємництва К. ВАЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Міністерства аграрної політики України, Міністерства праці та соціальної політики України від 17 грудня 2003 р. № 452/335

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за № 118/8717

ПОЛОЖЕННЯ

про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств

1. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає порядок і організацію проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств та поширюється на громадян України, які виявили бажання відповідно до вимог законодавства на створення фермерського господарства.

1.2. Проведення професійного відбору громадян, які виявили бажання створити фермерське господарство, здійснюється з метою реалізації права громадян на створення фермерського господарства як форми підприємницької діяльності.

2. Порядок організації професійного відбору

2.1. Для виконання організаційної роботи, пов'язаної з проведенням професійного відбору, районна (міська) рада формує і затверджує склад професійної комісії з питань створення фермерських господарств (далі — професійна комісія) відповідно до ст. 6 Закону України «Про фермерське господарство».

2.2. До складу професійної комісії входять представники управління (відділу) сільського господарства і продовольства, управління праці та соціального захисту населення місцевої державної адміністрації, інші представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представники Асоціації фермерів та приватних землевласників України і громадських організацій.

2.3. Громадяни, які виявили бажання створити фермерське господарство, подають до професійної комісії заяву, у якій зазначаються бажані розміри і місце розташування

земельної ділянки та кількість членів фермерського господарства. До заяви додаються копії документів, завірених у встановленому порядку, які підтверджують їх досвід роботи в сільському господарстві, наявність необхідної кваліфікації або спеціальної підготовки, обґрунтування розмірів земельної ділянки і напряму діяльності фермерського господарства.

2.4. Подані до професійної комісії документи приймаються за описом, копія якого видається претенденту з відміткою про дату прийняття документів професійною комісією, за підписом відповідальної особи.

2.5. Під час вивчення поданих претендентами документів професійна комісія може проводити перевірку їх достовірності.

У разі виявлення недостовірної інформації або неналежним чином оформлених документів заява претендента залишається без розгляду.

2.6. Про залишення заяви без розгляду претендент повідомляється в письмовій формі із зазначенням підстав у 5-денний термін із дня отримання заяви.

2.7. Після усунення причин, що були підставою про залишення заяви без розгляду, претендент може повторно подати заяву, яка розглядається в установленому порядку.

2.8. Заява про участь у професійному відборі претендентів, які виявили бажання створити фермерське господарство, розглядається професійною комісією в місячний термін.

2.9. Інформація про час і місце проведення засідання професійної комісії з відбору претендентів на створення фермерського господарства, які подали заяви та інші необхідні документи, повідомляється за 5 днів до проведення відбору письмово або телеграмою і публікується в місцевих засобах масової інформації.

3. Умови проведення професійного відбору та участі в ньому

3.1. Проведення професійного відбору покладається на професійну комісію.

3.2. Професійна комісія скликається у разі потреби.

3.3. Професійна комісія в своїй діяльності керується Земельним кодексом України, Законами України «Про фермерське господарство», «Про охорону земель», «Про власність», «Про пріоритетність соціального розвитку села

та агропромислового комплексу в народному господарстві», Господарським та Цивільним кодексами України, іншими нормативно-правовими актами.

3.4. Очолює професійну комісію та організовує її роботу голова.

3.5. Рішення професійної комісії приймається на засіданнях у присутності не менше двох третин її складу відкритим голосуванням простою більшістю голосів. У разі рівності кількості голосів голос головуючого є ухвальним.

3.6. Рішення професійної комісії оформляється протоколом, який підписують головуючий та всі члени комісії, присутні на засіданні.

3.7. Висновок (рішення) професійної комісії (витяг з протоколу, завірений головою комісії) доводиться до претендента, який пройшов професійний відбір, письмово у 5-денний термін з дня проведення відбору.

3.8. Висновок професійної комісії про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи в сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації є умовою для державної реєстрації фермерського господарства і надання (передачі) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства із земель державної і комунальної власності відповідно до Земельного кодексу України.

3.9. У разі відмови на підставі виявлення недостовірних даних у поданих документах претендент має право подати до професійної комісії нову заяву не раніше ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову.

3.10. У разі відмови на підставі невідповідності вимогам щодо створення фермерського господарства претендент може подати до професійної комісії нову заяву тільки після усунення причин, що стали підставою для відмови.

3.11. Рішення професійної комісії у разі відмови може бути оскаржене претендентом у встановленому законодавством порядку.

4. Прикінцеві положення

Контроль за діяльністю професійної комісії з питань створення фермерських господарств здійснює районна (міська) рада.

Начальник Департаменту реформування сільського господарства О. І. Куць

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАКАЗ

від 1 квітня 2004 року № 117

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ФОРМ ДОКУМЕНТІВ
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ
МІКРОКРЕДИТУВАННЯ**

На виконання пунктів 4, 5, 6, 7, 9, 10 Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 17 березня 2004 року № 325, наказую:

1. Затвердити такі, що додаються¹:

1.1. Інформаційну довідку банку (кредитної спілки) про суми плати відсотків за користування кредитами, наданими фермерським господарствам.

1.2. Інформаційну довідку банку (кредитної спілки) про суми погашення кредитів, наданих фермерським господарствам.

1.3. Форму реєстру регіонального відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств для надання фінансової підтримки фермерським господарствам через механізм мікрокредитування щодо відшкодування витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами.

1.4. Форму реєстру регіонального відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств для надання фінансової підтримки фермерським господарствам через механізм мікрокредитування щодо відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів.

1.5. Форму зведеного реєстру Українського державного фонду підтримки фермерських господарств для надання фінансової підтримки фермерським господарствам через механізм мікрокредитування для відшкодування відсотків за користування кредитами.

1.6. Форму зведеного реєстру Українського державного фонду підтримки фермерських господарств для надання фінансової підтримки фермерським господарствам через

¹ Додатки не наводяться.

механізм мікрокредитування для відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів.

1.7. Форму звіту про надання фінансової підтримки фермерським господарствам через механізм мікрокредитування щодо відшкодування відсотків за користування кредитами.

1.8. Форму звіту про надання фінансової підтримки фермерським господарствам через механізм мікрокредитування щодо відшкодування витрат, пов'язаних з погашенням кредитів.

2. Інформаційну довідку про діяльність кредитної спілки.

3. Департаменту реформування сільського господарства в установленому порядку довести форми документів щодо здійснення фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування до відомих структурних підрозділів Міністерства аграрної політики України, Міністерства агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, головних управлінь сільського господарства і продовольства обласних державних адміністрацій, Українського державного фонду підтримки фермерських господарств (далі — Фонду) та його регіональних відділень.

4. Фонду подавати Міністерству аграрної політики до 20 числа кожного місяця подавати звіти щодо надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування за формами, що додаються.

5. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр В. А. СЛАУТА

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАКАЗ

від 9 квітня 2004 року № 130

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ РОЗПОДІЛУ КОШТІВ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ДЛЯ
ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ
МІКРОКРЕДИТУВАННЯ, ТА ПЛАНУ ПОВЕРНЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНИМИ ВІДДІЛЕННЯМИ УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ФОНДУ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ ДО СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2004 РІК
КОШТІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ, НАДАНОЇ
ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ**

На виконання пункту 2 Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2004 року № 325, наказую:

1. Затвердити такі, що додаються:

1.1. Розподіл коштів державного бюджету, передбачених для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування (далі — Розподіл).

1.2. План повернення регіональними відділеннями Українського державного фонду підтримки фермерських господарств до спеціального фонду Державного бюджету на 2004 рік коштів фінансової допомоги, наданої фермерським господарствам (далі — План).

2. Департаменту реформування сільського господарства в установленому порядку довести Розподіл та План до відома структурних підрозділів Міністерства аграрної політики України, Міністерства агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, головних управлінь сільського господарства і продовольства обласних державних адміністрацій, Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр аграрної політики України В. А. СЛАУТА

ЗАТВЕРДЖЕНОнаказом Мінагрополітики України
від 9 квітня 2004 р. № 130**РОЗПОДІЛ****коштів державного бюджету, передбачених для
фінансової підтримки фермерських господарств через
механізм мікрокредитування**

тис. грн.

№ з/п	Відділення Фонду	Здійснення фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування	У тому числі:	
			за рахунок загального фонду	за рахунок спеціального фонду
1	АР Крим	612	471	141
2	Вінницьке	368	283	85
3	Волинське	294	249	45
4	Дніпропетровське	1053	810	243
5	Донецьке	638	491	147
6	Житомирське	195	150	45
7	Закарпатське	428	329	99
8	Запорізьке	758	583	175
9	Івано-Франківське	178	136	42
10	Київське	465	358	107
11	Кіровоградське	785	604	181
12	Луганське	469	361	108
13	Львівське	356	274	82
14	Миколаївське	1370	1054	316
15	Одеське	1725	1304	421
16	Полтавське	461	355	106
17	Рівненське	148	114	34
18	Сумське	233	179	54

19	Тернопільське	196	151	45
20	Харківське	403	310	93
21	Херсонське	883	679	204
22	Хмельницьке	337	259	78
23	Черкаське	309	238	71
24	Чернівецьке	196	151	45
25	Чернігівське	140	107	33
	УСЬОГО	13000	10000	3000

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Мінагрополітики України від 9 квітня 2004 р. № 130

ПЛАН

повернення регіональними відділеннями
Українського державного фонду підтримки
фермерських господарств до спеціального фонду
Державного бюджету на 2004 рік коштів фінансової
підтримки, наданої фермерським господарствам

тис. грн.

№ з/п	Відділення	План на рік
1	АР Крим	141
2	Вінницьке	85
3	Волинське	45
4	Дніпропетровське	243
5	Донецьке	147
6	Житомирське	45
7	Закарпатське	99
8	Запорізьке	175
9	Івано-Франківське	42
10	Київське	107

11	Кіровоградське	181
12	Луганське	108
13	Львівське	82
14	Миколаївське	316
15	Одеське	421
16	Полтавське	106
17	Рівненське	34
18	Сумське	54
19	Тернопільське	45
20	Харківське	93
21	Херсонське	204
22	Хмельницьке	78
23	Черкаське	71
24	Чернівецьке	45
25	Чернігівське	33
	УСЬОГО	3000

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ
ОРГАНАМИ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ТА СПИСАННЯ СУМ
ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗІ СПЛАТИ ЗБОРУ
НА ОBOB'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ
СТРАХУВАННЯ, В ТОМУ ЧИСЛІ
РЕСТРУКТУРОВАНОЇ, З КОЛЕКТИВНИХ ТА ІНШИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ
РЕФОРМУВАЛИСЯ У ПРИВАТНІ (ПРИВАТНО-
ОРЕНДНІ) ПІДПРИЄМСТВА, СЕЛЯНСЬКІ
(ФЕРМЕРСЬКІ) ГОСПОДАРСТВА, ГОСПОДАРСЬКІ
ТОВАРИСТВА, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ
КООПЕРАТИВИ, ІНШІ СУБ'ЄКТИ
ГОСПОДАРЮВАННЯ (ПРИВАТНІ ФОРМУВАННЯ)
ТА СТАЛИ ПРАВОНАСТУПНИКАМИ ЦИХ
ПІДПРИЄМСТВ, ЗА СТАНОМ НА
1 ТРАВНЯ 2000 РОКУ**

Наказ від 27 квітня 2000 року № 14

**Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 травня
2000 р. за № 306/4527**

Відповідно до Закону України від 16.03.2000 № 1565-III «Про списання заборгованості зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) платників податків у зв'язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств» **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Порядок проведення органами Пенсійного фонду України інвентаризації та списання сум заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, в тому числі реструктурованої, з колективних та інших сільськогосподарських підприємств, які реформувалися у приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання (приватні формування) та стали правонаступниками цих підприємств, за станом на 1 травня 2000 року (додається).

2. Управлінням надходження доходів та юридичному подати зазначений Порядок до Міністерства юстиції України для державної реєстрації.

3. Начальникам Кримського республіканського, обласним, Київського та Севастопольського міських управлінь:

3.1. Провести списання сум заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, в тому числі реструктуризованої відповідно до чинного законодавства, з урахуванням сум заборгованості зі сплати пені станом на 1 травня 2000 року.

3.2. Повідомити Пенсійний фонд України про суми списаної заборгованості зі сплати збору та пені до 20 червня 2000 року.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника голови правління В. М. Короневського.

Голова правління **Б. О. ЗАЙЧУК**

ПОГОДЖЕНО:

Заступник Міністра фінансів України
В. М. МАТВІЙЧУК

Заступник Голови Національного банку
України **П. М. СЕНИЦЬ**

Перший заступник Міністра аграрної
політики України **Ю. Я. ЛУЗАН**

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Пенсійного фонду України від 27 квітня 2000 р. № 14
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 травня 2000 р.
за № 306/4527

ПОРЯДОК

проведення органами Пенсійного фонду України інвентаризації та списання сум заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, в тому числі реструктурованої, з колективних та інших сільськогосподарських підприємств, які реформувалися у приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання (приватні формування) та стали правонаступниками цих підприємств, за станом на 1 травня 2000 року

1. Порядок, розроблений відповідно до Закону України «Про списання заборгованості зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) платників податків у зв'язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств» (надалі — Закон), поширюється на колективні та інші сільськогосподарські підприємства, які реформувалися у приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання (приватні формування) та стали правонаступниками цих підприємств:

сільськогосподарські підприємства (включаючи селянські (фермерські) господарства), які відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності (далі — КВЕД), затвердженим наказом Держстандарту України від 22.10.96 № 441, мають коди основної діяльності:

01.1 — 01.4 (01.11, 01.12, 01.13, 01.21, 01.22, 01.23, 01.24, 01.25, 01.30, 01.41, 01.42).

2. Порядок визначає механізм списання сум заборгованості (недоїмки) зі сплати збору на обов'язкове державне

пенсійне страхування, у тому числі реструктурованої, відповідно до чинного законодавства, та сум несплаченої пені станом на 1 травня 2000 року.

Перелік підприємств, на які поширюється дія цього Порядку, складається працівниками районних (міських) відділів Пенсійного фонду за формою, складеною відповідно до додатка 1.¹

3. Списання заборгованості (недоїмки), у тому числі реструктурованої, та сум несплаченої пені станом на 1 травня 2000 року здійснюється за поданням підприємств-платників (далі — боржники) за формою, установленою додатком 2.

4. Після одержання подання від боржників районний (міський) відділ Пенсійного фонду України здійснює в 10-денний термін інвентаризацію щодо правильності розрахунку сум, належних до списання, і на підставі протоколу засідання міжвідомчих і регіональних комісій з питань проведення санації підприємств агропромислового комплексу за результатами фінансово-господарської діяльності підприємств, що реформувалися, та їх правонаступників у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом приймає рішення щодо списання цієї заборгованості. Про прийняте рішення направляє боржникам повідомлення за формою згідно з додатком 3 до цього Порядку.

5. Списанню підлягають суми заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (недоїмка) за станом на 1 травня 2000 року, а також суми реструктурованої відповідно до чинного законодавства заборгованості, за винятком збору з платників, визначених пунктом 4 статті 1 Закону України від 26.06.97 № 400/97 «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування».

Суми списаної заборгованості відображаються у рядку 10 «Списана заборгованість (-)» звіту за формою 4-ПФ, затвердженої постановою правління Пенсійного фонду України від 29.01.2000 № 1-3 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 17.03.2000 за № 174/4395.

Про списання реструктурованих сум заборгованості проводиться відповідна відмітка в Особовому рахунку сплати реструктуризованих сум заборгованості зі збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, передбаченого Поряд-

¹ Додатки не наводяться.

ком проведення органами Пенсійного фонду України інвентаризації, списання та реструктуризації заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування платників податків — цукрових заводів (комбінатів) за станом на 1 січня 1998 року та сільськогосподарських підприємств за станом на 1 січня 1999, затвердженого наказом Пенсійного фонду України від 24.04.99 № 52 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.05.99 за № 311/3604. Ці суми не відображаються у звіті за формою 4-ПФ.

6. Списанню підлягають суми пені, які нараховані відповідно до чинного законодавства і вважаються несплаченими станом на 1 травня 2000 року.

Суми списаної пені, що нараховані в минулих роках, відображаються в рядку 35 звіту 4-ПФ, а суми списаної пені, що нараховані в поточному році, відображаються в рядку 36 звіту 4-ПФ.

7. Після повідомлення платника про списання сум, зазначених у пунктах 5 та 6 цього Порядку, районний (міський) відділ Пенсійного фонду припиняє безспірне стягнення сум недоїмки та пені і відкликає з установ банку, де відкрито основний поточний рахунок платника, відповідні платіжні вимоги згідно з вимогами нормативно-правових актів Національного банку України. Повідомлення установі банку складається за формою згідно з додатком 4.

Начальник управління надходження доходів
В. В. ЛИТВИНЕНКО

ЗМІСТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

«ПРО ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»	3
Розділ I. Загальні положення	4
Розділ II. Створення фермерського господарства	20
Розділ III. Державна підтримка фермерських господарств	47
Розділ IV. Землі фермерських господарств	62
Розділ V. Майно фермерського господарства	82
Розділ VI. Відчуження майна фермерського господарства	110
Розділ VII. Діяльність фермерського господарства	117
Розділ VIII. Представницький орган фермерських господарств	193
Розділ IX. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування і пенсійне забезпечення членів фермерських господарств та осіб, які працюють у фермерських господарствах за трудовим договором (контрактом)	196
Розділ X. Припинення діяльності фермерського господарства	206
Розділ XI. Відповідальність за порушення закону	218
Розділ XII. Прикінцеві положення	220
ДОДАТКИ	227
Статут фермерського господарства	227
Установчий договір про створення фермерського господарства	237
Конституція України (Витяг)	239
Земельний кодекс України (Витяг)	256
Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок»	324
Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Витяг)	333

Закон України «Про оренду землі»	351
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» (Витяг).....	367
Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.1992 р. № 133 «Про деякі питання розвитку селянських (фермерських) господарств»	413
Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2000 р. № 118 «Про порядок викупу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення фермерського або особистого підсобного господарства»	417
Порядок викупу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення фермерського або особистого підсобного господарства	418
Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1908 «Про затвердження мінімальних розмірів земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується»	420
Мінімальні розміри земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується	420
Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 р. № 325 «Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування»	422
Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2004 рік для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування	422

Наказ Мінсільгосппроду, Держводгоспу та Держкомзему України від 07.07.1994 р. № 220/73/43 «Про затвердження умов передачі у приватну власність або надання у користування меліорованих земель, основних меліоративних фондів селянським (фермерським) господарствам та їх використання»	425
Умови передачі у приватну власність або надання у користування меліорованих земель, основних меліоративних фондів селянським (фермерським) господарствам та їх використання	427
Наказ Міністерства аграрної політики України від 07.04.2004 р. № 116 «Про затвердження Порядку та умов проведення конкурсів, переліку документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування»	429
Порядок та умови проведення конкурсів, перелік документів, які подаються для надання фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування	431
Наказ Міністерства аграрної політики України від 31.01.2004 р. № 26 «Про Український державний фонд підтримки фермерських господарств»	443
Наказ Міністерства аграрної політики, Міністерства праці та соціальної політики України від 17.12.2003 р. № 452/335 «Про затвердження положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств»	444
Положення «Про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств»	446
Наказ Міністерства аграрної політики України від 01.04.2004 р. № 117 «Про затвердження форм документів щодо здійснення фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування»	449

Наказ Міністерства аграрної політики України від 9 квітня 2004 року № 130 «Про затвердження Розподілу коштів державного бюджету, передбачених для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування, та Плану повернення регіональними відділеннями Українського державного фонду підтримки фермерських господарств до спеціального фонду Державного бюджету України на 2004 рік коштів фінансової підтримки, наданої фермерським господарствам	451
Наказ Пенсійного фонду України від 27.04.2000 р. № 14 «Про затвердження порядку проведення органами Пенсійного фонду України інвентаризації та списання сум заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, в тому числі реструктурованої, з колективних та інших сільськогосподарських підприємств, які реформувалися у приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання (приватні формування) та стали правонаступниками цих підприємств, за станом на 1 травня 2000 року»	455
Порядок проведення органами Пенсійного фонду України інвентаризації та списання сум заборгованості зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, в тому числі реструктурованої, з колективних та інших сільськогосподарських підприємств, які реформувалися у приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання (приватні формування) та стали правонаступниками цих підприємств, за станом на 1 травня 2000 року	457

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: правові засади створення, функціонування та припинення

Навчально-практичний посібник

За загальною редакцією *М.В. Шульги*

**Відповідальний за випуск *С.В. Карпюк*
Художник *А.В. Воронков*
Коректор *Ю.Х. Рогінський***

**Здано до набору 10.07.2004. Підписано до друку 13.08.2004.
Формат 84x108/32. Папір газетний. Гарнітура «Шкільна».
Умов.-друк. арк. 26,1.**

**Свідоцтво про видавничу діяльність і розповсюдження
видавничої продукції Серія ДК № 1784 від 15.05.2004 р. видане
Державним комітетом телебачення і радіомовлення України**

**Товариство з обмеженою відповідальністю «Одіссей»
61022, Харків-22, пр. Правди, 7, оф. 31.
тел./факс (057) 719-48-78
e-mail: odyssey@un.com.ua**

Надруковано в друкарні ПП Білетченко В.В.